

Konrad Adenauer
„A demokrácia számunkra világnézet”

Konrad Adenauer
„A demokrácia számunkra világnézet”

Beszédek és beszélgetések (1946-1967)

© **Konrad-Adenauer-Stiftung**

1015 Budapest, Batthyány u. 49.

Tel.: +36-1/487-5010, Fax: +36-1/487-5011

www.kas.de/ungarn

A kiadvány utánnyomása, vagy bármilyen formájú sokszorosítása és egyéb közzététele kizárólag a Konrad-Adenauer-Stiftung engedélyével lehetséges.

A fordítás a „Sonderausgabe für die Konrad-Adenauer-Stiftung e.V. Sankt Augustin bei Bonn, 1998” alapján készült.

Hungarian translation © Dr. Sulányi Péter

Anyanyelvi lektor: Molnár Andrea

Lektorálta és a magyar kiadványt gondozta:

Hegedűs Hajnalka

Grafika: Mózes-Finta Balázs

ISBN: 978-963-08-4206-8

Tartalomjegyzék

Megjegyzés	IX
Előszó	XI
<i>A demokrácia számunkra világnézet...</i>	1
Elvi jelentőségű beszéd a Nordwestdeutscher Rundfunk rádióműsorában a CDU programjáról 1946. március 6-án	
<i>Mutassátok meg, hogy a politikai érés útjára léptetek!</i>	9
Választási beszéd a Köln melletti Pulheimben 1946. szeptember 13-án	
<i>A német nép ismét belép majd a nemzetek körébe...</i>	25
Részletek a Kölni Egyetem aulájában tartott választási beszédből 1947. április 13-án	
<i>Németország szabad egységét kívánjuk...</i>	38
Beszéd a Parlamenti Tanács előtt az Alaptörvényről történt zárószavazás után 1949. május 8-án	
<i>Az állami szervezetet csak a szabad akarat legitimálja...</i>	43
Kormánynyilatkozat a Német Bundestagban az NDK megalakulása alkalmából 1949. október 21-én	
<i>A német nép jóvá akarja tenni azt az igazságtalanságot, amelyet a zsidók jogtalanul elszenvedtek...</i>	49
Interjú Karl Marxszal, a Németországi Zsidók Általános Hetilapja főszerkesztőjével és kiadójával, 1949. november 25-i szám	
<i>Németország egysége a béke megszilárdítását szolgálja majd...</i>	52
Beszéd a berlini Titánia Palotában 1950. április 18-án	
<i>Már nem 1945-öt írunk...</i>	61
Részletek a politikai helyzetről a bonni egyetem hallgatói előtt tartott beszédből 1951. február 10-én	

<i>Alapvetően semmi újdonság: a „Sztálin-jegyzék”...</i>	74
Részletek a CDU Evangélikus Munkaköre előtt tartott beszédből, Siegen, 1952. március 16-án	
<i>A németek az egész világnak megmutatták, hogyan nem akarnak rabszolgák lenni...</i>	78
A berlini Schöneberger városház előtt a június 17-i felkelés áldozatai emlékére mondott beszéd 1953. június 23-án	
<i>A szabadság szelleme győzni fog és újra összekovácsol bennünket...</i>	80
Beszéd a berlini tévétorony melletti Ostpreußenhalle teremben 1954. február 23-án	
<i>A béke megőrzéséért vállalt felelősség jegyében...</i>	92
Beszéd a Német Szövetségi Köztársaság NATO-ba való felvétele alkalmából, Párizs, 1955. május 09-én	
<i>A háború miatt átélt szenvedések és emlékek által lesújtva...</i>	95
A kancellár sajtóbeszámolója moszkvai útjáról 1955. szeptember 16-án	
<i>Az új fegyveres erők szellemét nem vezérek alakítják...</i>	102
Beszéd a Bundeswehr első egysége előtt, Andernach, 1956. január 20-án	
<i>Unokáink élvezik majd annak a gyümölcsét, amiről most döntést hoztunk...</i>	106
Részletek az Európai Gazdasági Közösségről újságírókkal folytatott „teadélutánból” 1957. február 22-én	
<i>A kelet-nyugati feszültség megszüntetése az újraegyesítés előfeltétele...</i>	110
Részletek a kormánynyilatkozatból 1957. október 29-én	
<i>A politikai legendák gyártása egy egész népet taszíthat szerencsétlenségbe...</i>	116
Rádióbeszéd 1958. január 29-én	
<i>Ezért hiszem, hogy az állam kötelessége a családokat segíteni...</i>	123
Beszéd a német családszövetségek kölni tüntetésén 1958. április 25-én	

<i>A középállalatok jelentik a legjobb védelmet népiünk eltömegesedése ellen...</i>	127
Részletek a CDU VII. Rajna menti középállalati kongresszusán mondott beszédből, Düsseldorf, 1958. június 23-án	
<i>A német nép elismerte, hogy valamit sikerült elérniünk...</i>	130
Beszéd a würzburgi Frankenhalle csarnokban a CSU tartományi kongresszusán 1958. október 12-én	
<i>Az új Németország Lengyelország jó szomszédja lesz...</i>	140
Rádióbeszéd Lengyelország lerohanása és a II. világháború kitörésének 20. évfordulóján 1959. augusztus 31-én	
<i>Adjátok vissza a kölnieknek a Rajnát...</i>	142
Részletek a kölni Severinsbrücke megnyitása alkalmával tartott pohárköszöntőből 1959. november 7-én	
<i>A nemzetiszocializmusnak nincs többé gyökere a német nép körében...</i>	144
Nyilatkozat a kölni zsinagóga meggyalázása kapcsán 1960. január 16-án	
<i>A jövőben meghatározó jelentőséggel bíró szabad Európáért...</i>	146
Beszéd a Norddeutscher Rundfunk rádióműsorában a Schuman-terv 10. évfordulója alkalmából 1960. május 9-én	
<i>A helyhatósági önkormányzatok jelentik az egészséges demokrácia alapját...</i>	149
Beszéd a bonni Beethoven csarnokban a Járásszövetség '1960' szervezet előtt 1960. június 30-án	
<i>Hasonlítsák össze a mostanival az 1918 és 1933 közötti időszakot...</i>	152
Mérleg és kitekintés a negyedik Bundestag megválasztása előtt 1960. november 18-án	
<i>Igen, hölgyeim, teljesen nyíltan beszélek...</i>	161
Részletek a német nőszövetségek elnökeivel folytatott beszélgetésből 1961. február 3-án	

<i>A szociális bizottságok tevékenyen hozzájárultak ahhoz, hogy a munkásság sorsa javuljon...</i>	169
Beszéd a szociális bizottságok (CDA) 9. szövetségi kongresszusán, Königswinter, 1961. február 26-án	
<i>A szovjet övezet hatalmasságai ma éjjel megkezdték Nyugat-Berlin elszigetelését...</i>	174
A kancellár nyilatkozata 1961. augusztus 13-án	
<i>Amire a szabadság hiánya képtelenné, a szabadság viszont képessé tesz...</i>	176
Beszéd Bensbergben a hatmilliomodik lakás átadási ünnepségén 1961. szeptember 1-jén	
<i>Mert a szellem hosszú távon erősebb a nyers erőszaknál...</i>	179
Tévébeszéd a német egység napja alkalmából 1962. június 16-án	
<i>Micsoda nagyszerű előrelépés e két nép történelmében...</i>	182
Beszéd a német televízióban a német-francia barátsági szerződés aláírása alkalmából 1963. január 23-án	
<i>Vissza fogok térni az Önök soraiba...</i>	186
A hivatalából távozó kancellár beszéde a Bundestag rendkívüli ülésén 1963. október 15-én	
<i>Megtiszteltetés és kitiüntetés, amely nagy hatást gyakorol rám...</i>	191
Beszéd az Académie des Sciences Morales et Politiques-ba történő felvétel alkalmából, Párizs, 1964. november 9-én	
<i>Hiszen egy napon megnyílnak majd a levéltárak...</i>	195
Beszéd a CDU 14. szövetségi kongresszusán, Bonn, 1966. március 23-án	
<i>Uraim, ma lettem 91 éves...</i>	202
Adenauer pohárköszöntője utolsó születésnapján 1967. január 5-én	
<i>Időrendi táblázat</i>	215
<i>Válogatott bibliográfia</i>	219
<i>Német kifejezések és rövidítések jegyzéke</i>	229

Megjegyzés

Ez a publikáció 1998-ban Bonnban jelent meg német nyelven, kiadója az időközben sajnos elhunyt Felix Becker volt.

A Konrad-Adenauer-Stiftung Magyarországi Irodája a magyar fordítással azt a nagy érdeklődést szeretné kielégíteni, amely fogadó országunk részéről nyilvánul meg Konrad Adenauer politikusi munkássága és élete iránt.

Köszönetünket fejezzük ki mindazoknak, akik a szerzői jogok rendelkezésre bocsátása révén a magyar nyelvű kiadást lehetővé tették.

Tanulságos olvasmányt kívánunk!

Frank Spengler
*a Konrad-Adenauer-Stiftung
Magyarországi Irodájának vezetője*

Előszó

A 20. század állami vezetői közül csak keveseknek jutott annyi elismerés és támogatás, mint Konrad Adenauernek (1876-1967), aki a „Német Szövetségi Köztársaság létrehozójának, európai rangú államférfinak és történelmi jelentőségű személyiségnek” számítt.¹ Kancellársága (1949-1963) alapvető fordulópontjai máig meghatározzák a Németországi Szövetségi Köztársaság belső struktúráját és külpolitikai orientációját.

A Szövetségi Köztársaságnak a nyugati demokráciák közé történő belépése, az európai egységesítés műve és a német-francia megbékélés a lehető leghamarabban kötődik Adenauer nevéhez. Adenauer kancellársága idejére esik Nyugat-Németország újjáépítése, a Szociális Piaccgazdaság melletti döntés, a háború következményeiként fellépő terhek felszámolása (a háború áldozatainak ellátásáról szóló 1950. évi törvény, a szociális lakásépítés támogatásáról szóló 1950. évi törvény, a terhek kiegyenlítéséről szóló 1952. évi törvény), valamint néhány messzire ható szociálpolitikai döntés (a Montan-beleszólásról szóló 1951. évi törvény, az üzemi alkotmányról szóló 1952. évi törvény, a lakástakarék-támogatásról szóló 1952. évi törvény, a családi pótlék bevezetéséről szóló 1954. évi törvény, a nyugdíjak 1957. évi dinamizálása, a megtakarítások támogatásáról szóló 1959. évi törvény, népi részvények kibocsátása 1959/60-ban, a munkavállalók vagyonszerzéséről szóló 1961. évi törvény, az 1961. évi szövetségi szociális támogatási törvény, valamint a bér betegség esetén történő továbbfolyósításának 1961. évi újraszabályozása). Az 1945-ben spontán alapítási hullámmal keletkezett CDU Adenauer „kancellárpártjaként” Németország demokratikus pártjai történetének legsikeresebb alakzatává nőtte ki magát.

E tapasztalatokon alapult Adenauer koncepciója az 1945 utáni alapvető politikai újjárendezésre. Kereszténydemokrata politikai felfogásának hordozója az a szilárd akarat volt, hogy a kollektiviz-

¹ Willy Brandt szövetségi külügyminiszter a Német Televízióban Konrad Adenauer halála alkalmából (a szövetségi kormány közleménye 1967. április 20-án).

mussal, a különféle irányú totalitarizmussal és materializmussal olyan politikai programot állítson szembe, amely az emberi méltóságra és az emberi jogokra, valamint a szabad, demokratikus és jogállami alapelvekre épül – olyan rend koncepciója ez, amely egyidejűleg magába foglalta a szabad gazdaság és a szociális felelősség vezérelvét is. Adenauer rendpolitikai elképzelései a keresztény etikát és antropológiát, valamint az európai kultúra jog- és szociáletikai elveit veszik alapul, ahol ő szinonimaként használta a kereszténység és az európaiság fogalmát. Ebből az értékrendből kiindulva kritizálta azt, hogy a német nép jelentős része elfordult a 19. és 20. század vallási és humanista alapelveitől.

Szülővárosa, Köln képviselőtestületének tagjaként (1906-1917) és sok éves főpolgármestereként (1917-1933) Adenauer a politika gyakorlati iskoláját járta végig. Egy nagyváros képviselőjeként és a Porosz Államtanács elnökeként (1921-1933) nőtt bele a „nagypolitikába”. Kancellárként és pártelnökként a helyhatósági szintű tevékenységet a „fiatal politikusok legjobb iskolájaként” szokta volt emlegetni. Szerinte ott tapasztalható meg leginkább a demokrácia gyakorlati megvalósulása. Fontosnak tartotta azt, hogy „azok, akik a nagypolitikába tartanak, először kezdjék a kisebbben, azaz a helyhatósági önkormányzatnál”.²

Adenauer a német történelem három korszakából is hozott magával politikai tapasztalatot, és ebből vont le tanulságokat a németek jövője számára, amikor 1949-ben a Szövetségi Köztársaság első kancellárja lett. Átélt a bismarcki birodalom pusztulását, a weimari köztársaság reményeit, gondjait és kudarcát, a nemzetiszocializmus igazságtalan uralmát, a „totális háború” örületét, a pusztulást és a vereséget, a megszállást és a végtelen nyomorúságot. A nemzetiszocializmus uralma során ő maga is megtapasztalta a kirekesztést és az üldöztetést.

A német nép sok évtizede szenved az állam fogalmának téves értelmezésében – olvashatjuk 1946. március 6-án tartott programbeszédében, amellyel Adenauer a CDU elnökévé történő megválasztását követően a brit övezetben (1946. március 1.) rádióadó révén lépett a nyilvánosság elé.³ Az állam „majdhogynem isteni lény-

² 1960. június 30-án tartott beszéd, ld. 162. oldal s.k.

³ ld. 1. oldal s.k.k.

nyé” történő felmagasztalása valamint a materialista világnézet „az etikai értékek és az egyes ember méltóságának leértékelését eredményezte”. A nemzetiszocializmus a hatalom istenítésének és az egyes ember figyelmen kívül való helyezésének „a bűnözésig hajtott következménye”. A CDU ezért alapvető irányelvnek tekinti munkája során „a kereszténység által közvetített emberi méltóságnak és minden egyes ember értékének hangsúlyozását”. A demokrácia eszerint nem merül ki a parlamenti kormányformában. „Számunkra ez olyan világnézet, amely a minden egyes ember méltóságáról, értékéről és elidegeníthetetlen jogairól alkotott felfogásban gyökerezik” – ezen a felfogáson alapul az Alaptörvény és a Szövetségi Köztársaságnak az Alaptörvény által létrehozott politikai berendezkedése. „A demokrácia számunkra világnézet” – ez a gondolat áll e válogatott beszédek és beszélgetések élén.⁴

Adenauer életét és művét sok elismerés illette. Utólagos háttérrel bírnak azonban művére a már az ő idején meglévő, a kelet-nyugati konfliktus, valamint a kormány és az ellenzék versengése által kiváltott ellentétek. Próbálkoztak azzal is, hogy az Adenauer-korszakot „premodern” időként ábrázolják. Igen, még „restaurációról” is szó esett.⁵ Mások az „izgalmas modernizáció” koráról beszélnek.⁶ A kelet-nyugati ellentét eltűnése, de mindezekelőtt a levéltárak egyre inkább gyakorlattá váló hozzáférhetősége hozzájárult a vita tárgyyszerűsítéséhez.

A restaurációs tézis azt tételezi fel, hogy a háború utáni Nyugat-Németországban a háború előtti társadalmi viszonyok állítottak vissza, amiről a nemzetiszocializmus, a háború, a pusztítás, a

⁴ A Hans-Peter Schwarz által 1975-ben kiadott válogatás (*Konrad Adenauer, Reden, 1917-1967. Eine Auswahl*, Stuttgart, 1975) elfogyott. A Schwarz által nyilvánosságra hozott beszédek némelyike e kötet szerkesztéséhez is nélkülözhetetlenek bizonyult, mivel az Adenauer-korszak fontos eseményeit jelenítik meg.

⁵ ezzel kapcsolatban összefoglaló: Anselm Doering-Manteuffel, *Entwicklungslinien und Fragehorizonte in der Erforschung der Nachkriegsgeschichte*, in: uo. (szerk.), *Adenauerzeit. Stand, Perspektiven und methodische Aufgaben der Zeitgeschichtsforschung, 1945-1967*. (Rhöndorfer Gespräche, 13. kötet), Bonn, 1993, pp. 6-30.

⁶ Így Hans-Peter Schwarz, *Die Ära Adenauer. Gründerjahre der Republik* (Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, szerk. Karl-Dietrich Bracher et.al., 2. kötet) Stuttgart 1981, p. 375. Ld. még: Hans-Peter Schwarz, *Adenauer als politischer Neuerer*, in: Gerd Langguth (szerk.), *„Macht bedeutet Verantwortung“*. *Adenauers Weichenstellungen für die heutige Politik*, Köln 1994. pp. 13-46.

menekülés és az üldöztetés által kiváltott változások árnyékában aligha lehet szó. A történeti kutatás ezt a tézist ad acta tette. Ha az Adenauer-korszak „modernitása” a kérdés, úgy nem tekinthetők mércének a jelenkori viszonyok, hanem csak az akkori kor viszonyai. Mai szemszögből nézve minden korábbi dolog „premodern”. Az egyidejűség mércéjét Hermann Lübbe filozófus alkalmazta, amikor egy tudományos konferencián azt a kérdést vetette fel, hogy a szociáldemokrácia szövetségi szintű kormányzati felelősségvállalása (nagykoalíció 1966-69) értelmezhető-e a „modern Németországhoz vezető áttörésként”. Szerinte, ha európai összehasonlításban nézzük az Adenauer-korszak Németországát, úgy kifejezett modernitás jellemzi. Pártpolitikai mítoszalkotásnak tekinthető az a kísérlet, hogy az Adenauer-korszakot premodernnek vagy akár restaurációsnak címkézzük.⁷

Igaz ugyan, hogy az 1960-as évek Németországában a növekvő jólét által táplált elégedettség és önelégültség uralkodott el, ami elmozdulást és kitörést kívánt. A „modern Németországhoz vezető áttörés” előkészítése azonban az 1950-es években történt. A városok és falvak, a gyárak és ipari létesítmények újjáépítése, a közlekedési utak helyreállítása és kiépítése szélesre tárta a kapukat a modernizáció előtt. Az 1950-es évek vége felé a műszaki innováció a lakosság legszélesebb körét érte el (motorizáció, háztartási gépek, televízió, telefon). A státuszszimbólumok növekvő mértékű elérhetősége a társadalmi differenciálódás csökkenéséhez vezetett. Mindenekelőtt a vidéki társadalom élt át hatalmas mértékű modernizációs lökést. És nem volt-e a működő demokrácia kiépítése szintén modernizációs teljesítmény?⁸

Ami az 50-es évekre vonatkozik, érvényes Adenauerre is. Nem „restaurátor”, hanem kifejezetten „modernizátor” volt. Elég egyetlen pillantást vetni Köln főpolgármestereként végzett tevékenységére. Az egyetem újjáalapítása, a testnevelési, valamint a zene-

⁷ Inge Marssolek/Heinrich Potthoff (szerk.), *Durchbruch zum modernen Deutschland? Die Sozialdemokratie in der Regierungsverantwortung 1966-1982*, Essen 1995, pp. 74-79.

⁸ v.ö. Arnold Sywottek *Weg in die 50er Jahre* című bevezetőjét, in: Axel Schildt és Arnold Sywottek (szerk.) *Modernisierung im Wiederaufbau. Die westdeutsche Gesellschaft der 50er Jahre* (Forschungsinstitut der Friedrich-Ebert-Stiftung, Politik- und Gesellschaftsgeschichte című sorozat, 33. kötet), Bonn 1993, pp. 13-39.

művészeti főiskola alapítása, a zöldövezet, a münchensdorfi stadion (az első ilyen jellegű egész Németországban), a Kölni Vásár, az új rajnai kikötő, a Kölni Bonn-nal összekötő autópálya (Nyugat-Németországban az első), a repülőtér, az olyan ipartelepítések, mint a Ford Művek és sok minden más, ami a mai napig meghatározza a város képét és életét.

Modernnek és innovatívak voltak Adenauer kancellár szociálpolitikai reformjai is. Modern és innovatív volt Adenauer víziója Németország jövőjéről a majdani egyesült Európában is: „Célunk Németország feltámasztása. Nem cél azonban sem a centralisztikus, sem a Poroszország vezette korábbi Németország feltámasztása. Németországnak messzemenően decentralizált, demokratikus szövetségi állammá kell válnia. Úgy hisszük, hogy Németország államiságának ilyen módon való alakítása a szomszédos országok számára is a lehető legjobb. Remélem, hogy a nem túl távoli jövőben létrejön az Európai Egyesült Államok, amelyhez Németország is tartozni fog majd, és azután Európa, az oly gyakorta háborúk által sújtott földrész, a tartós béke áldásait élvezheti majd” (1946. március 6.).

A nemzeti egység kérdése Adenauer pártvezetői és kancellári tevékenységét elejétől a végéig kíséri. Az ellenzék, de a párton belüli kritikusok is kezdettől fogva azt vetették a szemére, hogy a Nyugathoz való kötődés megakadályozza a nemzeti egységet. Az 1952. március 10-i Sztálin-jegyzék óta kering a politikában és a publicisztikában az „elszalasztott esélyek” miatti rosszallás.⁹ Maga Adenauer 1958. január 29-i rádióbeszédében foglalt állást e szemrehányásokkal kapcsolatban, amit jelen kötet tartalmaz:¹⁰ „Csak akkor nyílik meg a szovjet zóna rabságában élő 17 millió német szá-

⁹ Rolf Steininger *Eine vertane Chance. Die Stalin-Note vom 10. März 1952 und die Wiedervereinigung*, Berlin, 1985; hasonlóképpen Josef Foscith (szerk.), *Adenauer und die Deutsche Frage*, Göttingen 1988. E tézis értékeléséhez ld. Gerd Langguth, *Konrad Adenauer: „Vater” der Wiedervereinigung oder „Spalter” Deutschlands?* In: u.o. (szerk.), *„Macht bedeutet Verantwortung”*. Adenauers Weichenstellungen für die heutige Politik, Köln 1994, pp. 75-93, a legújabb kutatási eredményekre történő utalással. E szerint a Szovjetuniónak sohasem állt komolyan szándékában, hogy hozzájáruljon a szabadságban történő újraegyesítéshez. Steininger és Foscith téziseit a politikai legendák közé sorolják.

¹⁰ p. 124 s.k.k.

mára is a szabadsághoz vezető út, ha a Szövetségi Köztársaság szabad marad. Ez az elképzelhető legbonyolultabb tárgyalások hosszú és fáradságos útját igényli majd. Meggyőződésem szerint azonban ez az egyedüli olyan út, amely elvezethet ehhez a célhoz.”

Adenauer politikájának célja mindig a szabadságban történő újraegyesítés volt, de sohasem jelentette a valamennyi német szabadságának elvesztése árán történő újraegyesítést.

Sok írás jelent meg Adenauerról.¹¹ Van közöttük olyan is, ami részrehajló – sokan írtak szimpátiától átítatva, ami vonatkozhat jelen oldalakra is. A kiadott és ki nem adott beszédek és beszélgetés-feljegyzések most következő válogatása azonban „magáért beszél”: Adenauert magát juttatja szóhoz. Közvetlen betekintést enged a pártvezér, a kancellár, az államférfi gondolkodásmódjába és tevékenységébe.

Ahol helyénvalónak és megengedettnek tűnik, ott az olvasó számára felismerhetően és – amennyiben a továbbiak megértéséhez szükséges – a tartalom megadása mellett kimaradnak beszédrészletek, hiszen nem tarthat minden ugyanolyan mértékben érdeklődésünkre számot ma, mint amilyen jelentőséggel a maga korában bírt. Részben csupán kivonatokat közlünk. Ragaszkodtunk – amennyiben ennek nyoma maradt – valamennyi véleménynyilvánításhoz (*Közbekiabálások, taps, a nemtetszés kinyilvánításának módjai.*). Lábjegyzetekben értelmezzünk minden olyan nevet és tényállást, amely nem mindenki számára ismert, mindekelőtt a fiatalabb olvasókra gondolva.

Minden válogatás önkényes. Az itt bemutatott válogatás az 1946. március 6-i beszédétől kezdődően kíséri végig Adenauer második politikai karrierjét pártvezérként és államférfiként. Ezután választási beszédek következnek, harciasak és programszerűek, a demokraták kezdetben áhított közösségét követő élesedő pártpolitikai csatározások megnyilvánulásai, ami a demokratikus normalitás folyamatát jelöli. Aztán a Szövetségi Köztársas-

¹¹ A tudományos művek közül elsősorban Hans-Peter Schwarz nagyformátumú Adenauer-életrajzát kell megemlíteni. (*Adenauer, I.* kötet: *Der Aufstieg: 1946-1952.*, II. kötet: *Der Staatsmann: 1952-1967.* Stuttgart, 1986-1991.). További irodalmi hivatkozások a jelen kötethez mellékelt bibliográfia-válogatásban találhatóak.

ság és az NDK megalakulása következik, emitt demokratikus legitimitációval, amott kommunista diktátumként. Néhány nappal azután, hogy Adenauert az első kancellárrá választották hangzott el a legnyomatékosabb kifejezés a német történelem legsötétebb foltjával kapcsolatban: „A német nép jóvá akarja tenni azt az igazságtalanságot, amelyet a zsidók jogtalanul elszenvedtek...”.

Következnek a német történelem állomásai: a Sztálin-jegyzék, 1953. június 17-e, az 1955. évi moszkvai út, a Bundeswehr megalapítása, 1961. augusztus 13-a – és az európai történelem állomásai: a Schuman-terv, az Európai Gazdasági Közösség megalakítása, a német-francia barátsági szerződés: „*Micsoda nagyszerű előrelépés e két nép történelmében...*”. Majd Lengyelország német lerohanásának 20-ik évfordulóján Adenauer ígéretet tesz: „*Az új Németország Lengyelország jó szomszédja lesz...*”. Ezeket pártkongresszusokon, a CDU egyesületei, és az érdekvédő szövetségek képviselői előtt tartott beszédek tarkítják. Újabb és újabb mérlegek, amelyek nemcsak gazdasági sikert hirdetnek, hanem azt is megmutatják, hogy a demokrácia és a szabadság a Szövetségi Köztársaságban szilárd alapokra lett: „*Hasonlítsák össze a mostanival az 1918 és 1933 közötti időszakot...*”.

És rendszeresen visszatér a német egység kérdése. Otthonában, Kölnben, a városban, amely sokat köszönhet Adenauer főpolgármester előrelátásának, 83 évesen is megmutatja, hogy még mindig képes várostervezői tevékenységre: Rajna-parti alagúttal kívánja visszaadni a kölnieknek „az ő Rajnájukat”. 1982-ben a terv valósággá válik.

1963-ban bekövetkezik a lemondás. Magas kitüntetések következnek és az utolsó pártkongresszusi beszéd. Végül pedig visszatekintés egy hosszú életre: „*Uraim, ma lettem 91 éves...*”.

Adenauer nem volt a tetszelgő magamutogatás híve. Stílusát a célok keresztülvitelére irányuló perbeszéd jellemezte.¹² Nem kedvelte az idézetek pompáját, a válogatott poénokat és a retorikailag művészi fordulatokat, sokkal inkább a ripoosztóztást, a humort és néha a maró gúnyt. 91. születésnapja alkalmából a CDU elnök-

¹² Így fogalmazott Hans-Peter Schwarz (szerk.), *Konrad Adenauer. Reden, 1917-1967. Eine Auswahl*, Stuttgart, 1975. p. 15.

sége előtt előadta, hogy a jó politikusnak mindig pesszimiztának kell lennie, amilyen ő is volt, hogy mindjárt hozzátehesse, (nem-szeretem utódja) Ludwig Erhard mindig optimista volt...

Az itt közzétett beszédeknek nem mindegyikét jellemzi ugyanaz a spontaneitás. Adenauer alapelveket tartalmazó beszédei és kimagasló alkalmakkor tett nyilatkozatai gondos előkészítés eredményei. Mások azt mutatják, hogyan reagál Adenauer spontán módon közönségére. Valamennyinek sajátja azonban egy olyan vonalvezetés, amely a kortársakban felidézi a Német Szövetségi Köztársaság első kancellárjának a heti híradókban, a tévében és a rádióban elmondott beszédeit.

A Német Szövetségi Köztársaság, amely a 20. századi Európa katasztrófáiból született, és amelyet a nyugati államok közössége ölel körül, az európai integráció nagy művének részeseként 1999-ben ünnepli 50 éves fennállását. A kényszerű elválás és a fájdalmas elidegenedés hosszú évei után békében és szabadságban vált minden német államává. Ha meg akarjuk őrizni e köztársaság szabad és demokratikus örökét, meg kell ismernünk történelmét és szellemi alapjait. E könyv ehhez kíván hozzájárulni.

Felix Becker

A demokrácia számunkra világnézet...

Elvi jelentőségű beszéd a Nordwestdeutscher Rundfunk műsorában a CDU programjáról 1946. március 6-án*

Az Övezeti Bizottság 1946. február 26-tól március 1-ig tartó neheimhüsteni kongresszusán Konrad Adenauert a Kereszténydemokrata Unió brit övezeti bizottságának első elnökévé választják. A kiültek egyidejűleg elfogadják a „CDU brit övezeti programját”, melynek kidolgozásában Adenauer jelentős szerepet vállalt. Néhány nappal később az időközben 70 éves politikus az alábbi elvi jelentőségű beszéddel állt a nyilvánosság elé.

A német népnek foglalkoznia kell a politikával; mert csak a politikai belátás és a politikai érettség útján érhető el a szabadság és az új, szabad Németország felépítése. Minden politikai tevékenység pártok révén történik. A német népnek tehát állást kell foglalnia velük kapcsolatban. Dél-Németországban már tartottak választásokat. A brit övezetben ez év nyarán lesznek helyhatósági választások. Az amerikai övezetben ősze terveznek népszavazást az alkotmányról. Annak érdekében, hogy a választók a közeljövőben meghozhassák döntésüket, a pártok kötelesek bemutatni a német népnek programjaikat. Minden pártnak közölnie kell, hogy mit akar. Olyan világos és félreérthetetlen szavakat kell használnia, olyan őszintén és nyíltan, hogy népünk valóban fel is ismerje, hogy mit akar.

Én is meg fogom ezt tenni a Kereszténydemokrata Unió, a brit övezetbeli CDU nevében. Ahhoz, hogy programunkat megértsék és mérlegelhessék, először tisztázni kell azt, hogyan történhetett, hogy a német nép ilyen szakadékba zuhant. A katasztrófa mélyebb, kiváltó okai világosak, ezek jóval 1933 előttre nyúlnak vissza. A nemzetiszocializmus vezetett minket közvetlenül a katasztrófába, de a nemzetiszocializmus Németországban nem kerülhe-

* 4 oldalas röplapként nyomtatva, Archiv für Christlich-Demokratische Politik, Bestand Reden Konrad Adenauer.

tett volna hatalomra, ha a lakosság széles rétegei körében nem lett volna előkészített talajra mérgező vetése számára. Máskülönb 1933-ban és az azt követő években a német nép nem hagyta volna kiteljesedni a nemzetiszocializmus diadalmenetét.

A német nép valamennyi rétege sok évtizede szenved az államtól, a hatalomtól, az egyén helyzetéről alkotott téves felfogás betegségében. Bálvánnyá tette és oltárra emelte az államot. Az egyént, annak méltóságát és értékét e bálványért feláldozta. Az állam mindenhatóságáról, az állam és az államban összegyűjtött hatalomnak az emberiség örök javaival szembeni elsőbbségének meggyőződése Németországban két lökésben jutott hatalomra. Ez a meggyőződés először Poroszországból kiindulva a szabadságharcok után terjedt el, azután a győzedelmes 1870/71-es háború után egész Németországot meghódította. Az állam a Herder és a romantikusok által képviselt népszellem, mindenekelőtt Hegelnek az államot a józan-ság és az erkölcsösség megtestesítőjének tekintő felfogása révén, a nép tudatában szinte isteni lényé lett. Az állam túlmagasztalásával szükségszerűen együtt járt az egyén értékének csökkenése.

A hadsereg az az intézmény, amelyben az állami hatalom a legnyíltabban jelenik meg. A militarizmus így a nép széles rétegeinek gondolat- és érzésvilágában meghatározó tényező lett. A Poroszország vezette császárság megalapítását követően az állam egy valaha élőnek hitt lényből egyre inkább szuverén géppé alakult. A nagy külső sikerek, melyeket ezen állam- és hatalomfelfogás kezdetben hozott, a gyorsan növekvő iparosítás, nagy embertömegeknek városokban történő koncentrációja és ezzel járó elgyökértelenedése szabaddá tette az utat a német nép körében a materialista világnézet romboló elterjedése számára. A materialista világnézet törvényszerűen az állam és a hatalom fogalmának további túlmagasztalásához, valamint az etikai értékek és az egyén méltóságának leértékeléséhez vezetett.

A nemzetiszocializmus ennek a materialista világnézetből adódó hatalomimádatnak és annak a következménye volt, hogy az egyén értékét bűnös mértékig figyelmen kívül hagyták.

E fejtegetések szükségesek programunk megértéséhez. Programunk nem sok, különböző eredetű kövecskéből összerakott mozaik, hanem az *egész* szemszögéből, egy tulajdonképpen világnézetből nőtte ki magát. Csak ha ezt felismerjük és megértjük, ak-

kor lehet megérteni és felismerni programunk teljes horderejét és a köztünk és más pártok között fennálló alapvető különbséget is, amely akkor is megmarad, ha a pillanatnyi vészhelyzet megszüntetésére irányuló követelések és javaslatok tekintetében messzeemenően egyet is kell értenünk velük. Szükségesnek tartjuk, hogy a szükség éveinek konkrét feladatain túlmutató irányelveket állítsunk fel, mert népünknek újra kell gondolnia a politikát. Programunk alapvető mondata: a materialista világnézet helyére ismét a kereszténynek kell lépnie, a materializmusból adódó alapelvek helyére a keresztény etikából adódó alapelveknek kell kerülniük. Ezeknek kell meghatározóvá válniuk az állam újjáépítése és hatalma elhatárolása tekintetében, valamint az egyes ember jogai és kötelezettségei, a gazdasági, szociális és kulturális élet, valamint a népek egymás közötti viszonyai vonatkozásában. Munkánk alapjának és vezérfonalának tekintjük a kereszténységnek az ember méltóságáról, minden egyes ember értékének elsőbbségéről alkotott téziséjét. A demokrácia számunkra nem merül ki a parlamenti kormányzásban. Számunkra olyan világnézet egyben, amely szintén a kereszténység által a minden egyes ember méltóságáról, értékéről és elidegeníthetetlen jogairól kialakított felfogásban gyökereszik. A demokráciának ezeket az elidegeníthetetlen jogokat kell tiszteletben tartania az állami, a gazdasági és a kulturális életben.

Azért nevezzük magunkat Kereszténydemokrata Uniónak, mert ezek az alapelvek, amelyek a nyugati kereszténység szellemi talaján állva fejlődtek ki, alkotják egész munkánk alapját, és mivel valamennyi hitvallású keresztényt közös munkára kívánunk megnyerni.

Alapfelfogásunkból az egyes ember és az állam közti viszony számára az alábbi tételek adódnak: az állam nem bír korlátlan jogokkal. Hatalma határa a személy méltósága és elidegeníthetetlen jogai. A többségnek nincs önkényes és korlátlan joga a kisebbség felett. A kisebbségnek is vannak jogai és kötelességei. Egyenlő jogokat, jogbiztonságot és igazságosságot mindenkinek. A politikai és vallásszabadság jogát; annak elismerését, hogy a családnak a nép szempontjából alapvető jelentősége van; valamint a nőknek a szakmai és közéletben való szabad részvétel jogát.

A gazdasági és a szociális élet számára az alábbi alapelveket határozzuk meg: a gazdaság célja kettős: a nép szükségleteinek

fedezése, valamint az ember és a közösség alkotóerőinek kibontakoztatása. Bármilyen gazdaság kiindulópontja csak a személyiség elismerése lehet. Ebből adódik olyan szociális jog megalkotásának szükségessége, amely a munkavállalókat és a munkaadókat a vezetés és a felelősségvisselés tekintetében egyenjogú tevékenységre kötelezi. Ezáltal a gazdaság és a társadalom szociális újjárendezése, valamint a gazdasági hozam igazságos elosztása érhető el – és ezáltal túlhaladottá válik az osztályharc szelleme.

Szorosan összefügg egymással az egyén gazdasági és politikai téren fennálló szabadsága. A nemzetiszocialista uralom ezt túllontúl világosan bizonyította. Ezért tartjuk szükségesnek az egyén gazdasági helyzetének és szabadságának erősítését. Mivel a kézműves, a paraszt, a kis- és középvállalatok esetében a nagyobb szabadság követelménye a struktúrából adódóan könnyebben megvalósítható, ezért az ő számukra külön támogatást követelünk.

A gazdasági és politikai szabadság érdekében az alkotmány védelmét kell élvezniük a szakszervezeteknek és a vállalkozók szövetségeinek.

Már hangsúlyoztam, hogy a gazdasági és a politikai szabadság szorosan összefügg. Ezek védelmében az alábbi követelményeket támasztjuk: nem kerülhet sor bármely gazdasági erő oly mértékű koncentrációjára, amely elég erősnek bizonyul ahhoz, hogy veszélyeztethetné a gazdasági vagy a politikai szabadságot. Ilyen veszélyeztetés akkor is fennáll, ha ez a koncentrálódás közszolgálati szervezetek vagy az állam kezében történik.

Mind az egyén, mind a közösségek gazdasági és politikai szabadságának biztosítása megköveteli a magántulajdon elismerését. A tulajdonjog ugyanolyan védelmet érdemel és ugyanolyan korlátozást szenved, mint minden más egyéni szabadságjog. Helyt kell adnia az etikai alapelvek szerint is magasabb rendű jogoknak.

Csekély tulajdon lehetőleg sokak számára – ez a demokratikus állam egyik jelentős biztosítéka. Támogatni kell tehát azt, hogy minél többen szerezzenek némi tulajdont tisztességes munka révén. Ez különösen vonatkozik a saját otthon megszerzésére.

Munkát akarunk adni minden dolgozni akaró ember számára. A gazdaság részeinek társadalmisítása feletti kérdés ez idő szerint nem gyakorlati, mivel a német gazdaság nem szabad. A társadalmisítás mellett és ellen szóló érveket a későbbiekben minden

egy esetben mérlegelni kell. Igazi társadalmi előrelépést az általunk követelt szociális jog megteremtésében látunk, amely a munkaadókat és a munkavállalókat a vezetés és a felelősség egyenjogú tevőleges viselésére kötelezi; a társadalmisítás, az állami tulajdonba vétel, az államilag irányított gazdaság nem feltétlenül azonos a társadalmi haladással.

A szén esetében döntő jelentőségű gazdasági alapanyagról van szó. Éppen ezért követeljük a bányák mielőbbi társadalmisítását.

Áttérek arra a hatásra, amit alapelveink a kulturális munkára gyakorolnak. Azt akarjuk, hogy kultúránk találjon vissza alapjához, a nyugati-keresztény kultúrához, melynek magva a személy méltóságának és minden egyes ember értékének hangsúlyozása.

[Az iskoláról és a nevelésről szóló fejtegetések következnek. A. a brit övezet porosz részei számára a nemzetiszocialisták által a hatályos jog megsértésével megszüntetett felekezeti tagolt általános iskolák helyreállítását követeli.]

Az általános iskolában a nevelés fontosabb, mint a tudás átadása. A gyermekek neveléséért azonban elsősorban a szülők felelősek és nem az állam. Az ő akaratuknak kell tehát döntőnek lennie annak az iskolának világnézeti jellege szempontjából, ahová gyermekeiket küldeni akarják.

Programunk alapkövetelménye az állam és az egyházak közötti bizalomteli együttműködés. Az állami nevelésnek gondosan ápolnia kell az egyházak iránti tiszteletet, az egyházi nevelésnek az állam iránti tiszteletet.

A keresztény felekezeteknek jellegük és sajátágaik teljes megőrzése mellett együtt kell működniük a közéletben. Ezáltal népünk belső egysége újtájból alapvető gátak háruznak el.

Engedjek meg, hogy most kifejtsem álláspontunkat a legsürgőbb feladatokról, amelyeket haladéktalanul meg kell oldani. Egy párt sem tudja a német nép szükséghelyzetéből való megmentésének művét egymaga véghezvinni. Éppen ezért készek vagyunk együttműködni minden olyan párttal, amely hajlandó tisztességesen együttműködni. Elutasítjuk azonban a jelenlegi helyzetben valamely párt kizárólagos igényét a kormányzásra. Csak választásokon dőlhet el, mely párt kapja meg a vezetést.

A Német Birodalom ténylegesen már nem áll fenn; nem áll fenn saját jogon kormányzati hatalom; a teljes hatalommal a szövetség-

gesek rendelkeznek. Célunk Németország újjáélesztése. Nem cél azonban a centralisztikus, sem a Poroszország vezette korábbi Németország feltámasztása. Németországnak messzemenően decentralizált, demokratikus szövetségi állammá kell válnia. Úgy hiszszük, hogy Németország államiságának illetően való alakítása a szomszédos országok számára is így a legkedvezőbb. Remélem, hogy a nem túl távoli jövőben létrejön az Európai Egyesült Államok, amelyhez Németország is tartozik majd, és hogy azután Európa ez az oly gyakorta háborúk által sújtott földrész a tartós béke áldásait élvezheti majd.

A legnagyobb figyelmet a nemzetiszocialista és a militarista szellem kiirtására kell majd fordítanunk Németországban. Az aktív nemzetiszocialistákat és az aktív militaristákat, azokat, akik a háborúért és annak meghosszabbításáért felelősek, ideértve különösen bizonyos gazdasági vezetőket, el kell távolítani állásaikból. Az esetek függvényében német bíróságoknak kell őket megbüntetniük, vagyonukat teljesen vagy részlegesen le kell foglalni. De csak azt akarjuk sújtani, aki valóban bűnös; a megalkuvókat, azokat, akik nem nyomtak el másokat, akik nem húztak hasznot, akik nem követtek el büntetendő cselekményeket, azokat immáron békében kell hagyni; nekik maguknak pedig visszafogottságot kell tanúsítani. Beléphetnek pártunkba, de egyelőre ne is viseljenek funkciót. Nem a kötelességét tisztességesen teljesítő és egyéb kárt nem okozó katona az aktív militarista, bármilyen rangú legyen is, tiszt, vagy sem; őt ezért nem érheti hátrány.

Ha a pusztán csatlósokat és katonákat, akik úgy hitték, kötelességüket teljesítik, emiatt hátrányosan megkülönböztetjük, úgy szinte tenyésztjük az elvakult és szélsőséges nacionalizmust.

Komoly gondot jelentenek számunkra azon korosztályok, amelyek teljes egészében vagy legnagyobb részt a nemzetiszocializmus uralma alatt nevelődtek. Ez a 35 évesekig terjed. Teljesen téves politikai szemlélettel bírnak, és részint ezért hajlamosak a túlzott nacionalizmusra. Megannyi éven át egyebet sem hallottak, mint amit a nemzetiszocializmus mondott nekik. Nem lehet tőlük nagy politikai ítélőképességet elvárni! E túlzott nacionalizmus ellen csak egy eszköz van: a felvilágosítás és az oktatás. Fel kell világosítani őket arról, mi is volt valójában a nemzetiszocializmus, és kik annak vezetői, meg kell mutatni nekik, hogy Németország

mai helyzete, saját szomorú helyzetük, a nemzetiszocialista politika és vezetés következménye. Ennek a felvilágosításnak és kioktatásnak az erre hivatott német szervek részéről tervszerűen és nyugodtan, és nem agitációként kell történnie. Ebben közre kell működni egyetemeinknek és főiskoláinknak, valamennyi irányzat vezető férfiainak és asszonyainak. Büntetés annak, aki bűnös, de tanulság és felvilágosítás népünk széles rétegei számára, akiket tervszerűen félrevezettek, de saját maguk nem bűnösök.

El kell vonni a nemzetiszocialista konjunktúra- és hadinyereséget.

Hazánk legfeljebb 40 millió embert lesz képes élelmezni, de lakosaink száma 60 millió felett lesz. A sokmillió ember éhhalálának rémképét csak úgy űzhetjük el, ha a földből az utolsó szemet is ki-préseljük, és ha másfelől a szövetségesek elég ipari termelőhelyet hagynak meg nekünk ahhoz, hogy az embereket export és import által etetni és ruházni tudjuk.

Ha 40 millió embert a magunk erejéből akarunk élelmezni, akkor nem szabad a hozamot veszélyeztető földreform-kísérletekbe fogni. A brit övezetben történő földosztás példája – néhány korrektúrára szolgáló esettől eltekintve – sem mutatja azt, hogy erre ok lenne.

Iparunk és exportunk jövőbeni volumene vonatkozásában remélhetőleg még nem hangzott el az utolsó szó. Az eddig számunkra engedélyezett ipari volumen semmilyen módon nem elég ahhoz, hogy megóvjon bennünket az éhhaláltól. Egy külföldi újságban olvastam valamit, amit meg kellene szívlelnie mindenkinek, aki arra hivatott, hogy Európa jövőbeli sorsát alakítsa: egy győztes nemzetiszocialista Németország halálos veszély lett volna Európa számára, egy tetem-Németország, azaz egy rothadó Németország ugyanilyen veszély.

A közvetlen háborús károk felszámolásáról a CDU-nak az alábbi mondanivalója van az Önök számára: olcsón akarjuk kiegyenlíteni a háborús károkat. Itt az igazságosság oly elementáris követelményéről van szó, hogy nem is kell semmit mondanom indokolásképpen.

Anyagi, szociális és kulturális gondoskodást és segílyt akarunk biztosítani a menekültek milliói számára, akiket mindenből kiszakítottak és sokszor már semmijük sincs. A velük való törődés éppúgy a keresztény irgalmasság parancsa, mint a politikai okosságé is annak érdekében, hogy megakadályozzuk azt, hogy az aszociális elemek kerüljenek túlsúlyba.

Ha elpusztított városaink és falvaink újjáépítésébe fogunk, akkor tanulni akarunk a kor, az iparosítás, a nagyvárosok kialakulásának hibáiból. Semmilyen körülmények között nem ismétlődhet meg nagy embertömegek szűk téren történő koncentrálása. Sok éve a korábbi idők elhibázott föld- és településpolitikájában látom annak fő okát, hogy népünk széles rétegei gyökértelessé váltak, és elvesztették belső tartásukat. Az újjáépítés során a lehető legnagyobb kiterjedésű földreformot kell végrehajtani.

Megpróbáltam elmondani Önöknek, hogy mit is akarunk, milyen mély világnézeti alapokon nyugszik törekvésünk és szándékaink. Bizonyára kitűnt ebből az Önök számára, hogy új párt vagyunk és nem a német történelem végleg elsüllyedt és befejezett korszaka valamely régi pártjának folytatása. Ítéljenek meg bennünket programunk és munkánk alapján és ne aszerint, amit más pártok mondanak rólunk.

Egy új párt könnyen kiteszi magát annak, hogy félreértelmezik, ezért még el kell mondanom Önöknek, hogy mik *nem* vagyunk. Nem vagyunk gyűjtőpárt, nem akarjuk összegyűjteni mindazt, ami a szociáldemokráciától jobbra helyezkedik el. Nem vagyunk jobboldali párt, és nem vagyunk mérsékelt baloldali párt sem. Világnézeti megalapozottságú, saját karakterrel és attitűddel rendelkező párt vagyunk.

Befejezésül néhány szó a más országokhoz fűződő viszonyunkról.

A német népnek joga van ahhoz, hogy a nemzetiszocializmus rémtettei dacára – melyeket a túlnyomó többség ma már felismer, és melyektől elborzad – ne kizárólag történelme ezen szakasza alapján ítéljék meg.

Németország hosszú ideig csak nagyon korlátozott mértékben folytathat majd külpolitikát, célja az kell, hogy legyen, hogy a nemzetek közösségében egyenrangúan vegyen részt a népek békes együttműködése érdekében.

A vereség súlyos kötelességeket ró a legyőzöttre, amelyeket annak vállalnia kell. A legyőzött azonban megtartja az élethez és békés munkához való jogát, hisz a reménytelen, súlyos nyomor a legnagyobb akadály a német nép demokráciára történő nevelése előtt.

Az emberi és isteni jog szerint a hatalom birtoklásakor a győztes számára is származnak kötelezettségek a legyőzöttel szemben.

Mutassátok meg, hogy a politikai érés útjára léptetek!

Választási beszéd a Köln melletti Pullheimben
1946. szeptember 13-án*

A brit övezetben tartott első szabad választások, az 1946. szeptember 15-i helyhatósági választások, a fiatal CDU nagy sikerét hozzák. Különösen impozáns a 49,1 százalékos szavazati arány az újonnan alapított Észak-Rajna-Westfália tartományban. Ezáltal demokratikus választások útján, melyeket megelőzően Schumacher a CDU-t a „reakció gyűjtőmedencéjének” nevezte, utasított el Kurt Schumacher SPD-elnök¹ azon igénye, miszerint „Önök és fiatal pártjának, Adenauer úr, el kell ismernie az SPD vezetési igényét”. Az alábbiakban közölt beszédben Adenauer először az SPD támadásaira reagál, hogy aztán kifejthesse a CDU politikai céljait.

Tisztelt Egybegyűltek! Ha beszédem közben közbekiáltásokat hallanak, úgy hallgassák meg azokat nyugodtan. Én szeretem a közbekiabálásokat, ha azok nem akadályozzák túlzottan az egész dolog menetét. De miért ne kiabáljon közbe valaki olyan is, aki másképp gondolkodik, mint mi.

Két nap múlva, tizenkét év után először, Önök szavazni mennek. Ezért fejtegetéseim elején szeretnék valamit elmondani, amit valamennyi párt tagjainak címzek: menjetek el mindannyian szavazni, bármelyik párthoz tartoztatok is. Mutassátok meg, hogy a politikai érés útjára léptetek! Vasárnap mindenkinek, férfinak és nőnek, fiatalnak és idősnek el kell mennie szavazni. Ezt németként meg kell tennie. Csak a politikai érettség útján, amiről a

* valószínűleg stenographische Mitschrift, Abschrift maschinenschriftl. 24 oldal, Archiv für Christlich-Demokratische Politik, Bestand Reden Konrad Adenauer.

¹ Kurt Schumacher (1895-1952), 1946 óta az SPD elnöke, 1949-1952: az SPD frakcióvezetője a német Bundestag-ban. Az alábbi idézetek Horstwalter Heitzer, *Die CDU in der britischen Zone. Gründung, Organisation, Programm und Politik* (Forschungen und Quellen zur Zeitgeschichte, 12. kötet) c. könyvéből származnak, Düsseldorf 1988, pp. 655 és 657.

múltban ugyan nem tettünk tanúbizonyságot, nyerhetjük vissza szabadságunkat. És a választáson résztvevők százalékos aránya lesz annak a jele, hogyan fejlődik a németek politikai érettsége..

De tisztelt egybegyűltek! Ne csináljuk azt, ami néhány nappal ezelőtt Hürth-ben történt!² Nem is akarok részletekbe bocsátkozni. Az ott lejátszódott eseményeket teljes nyugalommal szemléltem és teljes mértékben távol áll tőlem bármiféle személyes bosszankodás. De éppen azért, mert németként érzek és demokrata vagyok, elborzadtam és megrázott – és a rákövetkező napon még sokkal inkább, mint aznap, amikor még egyszer nyugodtan átgondolhattam és felidézhettem, hogy mi is történt. Ha egy gyűlésen nagyon izgatottá lesz a hangulat és az emberek élesen fogalmaznak, akkor ezt nem kell észrevenni. Tulajdonképpen nem is erről volt szó. Itt valami egész másról van szó. Ott az egész teremben elszórva eleve tervezetten jelen voltak egy párt, még hozzá egy magát demokratikusnak nevező párt, a Szociáldemokrata Párt rendbontó csoportjai. És ezt nem is akárki szervezte, hanem a Rheinische Zeitung egyik szerkesztője és a kölni kerületi párttitkár, tehát mégiscsak az SPD igen magas rangú funkcionáriusai. A KPD ezen az estén sokkal visszafogottabban viselkedett. [...] Azt akarták, hogy a politikai ellenfél egyáltalán ne is jusson szóhoz, ezért az egész robbantóosztág tervszerűen és minden intésre reagálva engedelmeskedett vezetőinek. Az ő intésükre ordítottak, mint a háborodottak, és az ő intésükre hallgattak. Tehát a legjobb SS-osztag sem csinálhatta volna jobban. („Fúj-fúj!” kiáltások, közbekiáltás: Azok most CDU-sok!). Ez igazán nagyon sajnálatos.

Ha az egész választási küzdelmet nézem a brit övezetben – és a rám ruházott kötelesség miatt kénytelen vagyok ezt tenni –, akkor azt mondhatom Önöknek: a nemzetiszocialista időkben másképp gondoltam a fejlődést. Azt gondoltam és reméltem, hogy a nemzetiszocializmus bukása után a németek, bármelyik párthoz tartozzanak is, közelebb állnak majd egymáshoz, mint ma. Azt gondoltam és reméltem, hogy a pártok egyelőre félreteszik azt, ami elválasztja őket, és együtt próbálnak meg úrrá lenni azon a szörnyű helyzeten,

² Iparváros Kölnitől délre, 1930 óta községek beolvasztása révén nagyközség, 1978-tól város; vegyipar, barnaszénbányászat (kimerülőben), erőművek.

amelyben Németország és a német nép van. Azt reméltem továbbá, hogy az első választások alkalmával a pártok csak arra szorítkoznak, hogy a német nép elé terjesszék programjaikat és személyeskedések, személyes támadások nélkül, teljesen világosan és lehetőleg egyszerű szavakkal elmondják a német népnek, miben áll a programjuk, mi választja el őket más pártoktól, mi az, ami szerintük más pártok elé helyezi őket, hogy a németek, akik oly sok éven át nem mehettek szavazni, különösen a fiatalabb generációk, akik sohasem láttak szabad politikai környezetet, most abba a helyzetbe kerülhessenek, hogy meg tudják ítélni, melyik pártba lépjenek be vagy legalábbis melyikhez közeledjenek. De másképp alakult.

Melyik párt terjesztett egyáltalán programot a nép elé? Az SPD nem terjesztett elő programot. Az SPD ezt így is akarta. Ez év májusában kifejezetten azért hívta össze kongresszusát Hannoverbe, hogy pártprogramot alkossanak. Elismert vezetőjük, Schumacher doktor úr 1945. szeptemberi bizalmas körlevele szerint akkor ott el is akartak térni a marxizmustól. A szociáldemokrácia olyan jelentős alakjai, mint a mostani bajor miniszterelnök, Hoegner³ és a szociáldemokrácia dél-württembergi és badeni vezetője, Schmid professzor⁴ ez év februárjában a nyilvánosság előtt tartott és a sajtóban mindenütt publikált beszédekben nyíltan kimondták, hogy az embernek kell, hogy legyen bátorsága ahhoz, hogy búcsút mondjon annak, ami nyilvánvalóan rossznak bizonyult. Így tehát a szociáldemokráciának is kell, hogy legyen bátorsága búcsút mondani az osztályharc marxizmusának és a marxista-materialista történelemszemléletnek. Éppen Schmid úr fejtegette azt egy nagy beszédében, hogy a szociáldemokrácia utolsó nagy teoretikusa, Hilferding korábbi birodalmi pénzügyminiszter⁵ tette számára világossá, hogy ellentétben azzal, amit Karl Marx mondott, el kell ismerni, hogy az ember szabad akarata és az etikai alapelvek erősebbek, mint a gaz-

³ Wilhelm Hoegner (1887-1980), SPD, 1945/46-ban és 1954 és 1957 között bajor miniszterelnök, 1950-1954-ig belügyminiszter, 1957-től 1962-ig az SPD frakcióvezetője a tartományi parlamentben

⁴ Carlo Schmid (1896-1979) alkotmány- és nemzetközi jogász és politikus (SPD), 1947/48-ban Württemberg-Hohenzollern miniszterelnök-helyettese, 1948/49-ben a Parlamenti Tanács tagja, 1949-től 1972-ig a Német Bundestag képviselője

⁵ Rudolf Hilferding (1877-1941) osztrák-német társadalomtudós és politikus (USPD/SPD), 1923-ban és 1928/29-ben birodalmi pénzügyminiszter

dasági szükségszerűségek. (*Közbekialtás: Halljuk, halljuk!*). A szociáldemokráciának ez az általam üdvözölt fejlődése azonban hirtelen megtorpant. A szociáldemokrácia helyett Kurt Schumacher doktor úr által határozottan kinyilatkoztatta Hannoverben, hogy továbbra is a marxizmus talaján áll. És látják, tisztelt egybegyűltek, ezáltal a szociáldemokrata felfogás és a mi felfogásunk között immáron olyan szakadékok tátonganak, amelyeket nem lehet áthidalni.

Hogy ne legyen félreértés, szeretném rögtön ezután az alábbiakat elmondani: a brit övezetbeli CDU-nak az az álláspontja, hogy a választások után a pártoknak együtt kell működniük, és készek vagyunk a választási küzdelem után minden olyan párttal, amely hajlandó a tisztességes együttműködésre, népünk javára együtt dolgozni. Ennek ellenére éppen egy választási küzdelem során nagyon világosan és egyértelműen be kell mutatni a bennünket elválasztó programbeli különbségeket.

Németországban a valamivel több, mint egy évnyi, viszonylag rövid politikai fejlődés lényegében két frontot eredményezett. Az egyik oldalon lényegében a Kereszténydemokrata Unió áll, a másikon a marxizmus, akár az SPD, akár kiforrottabb és élesebb formában a KPD testesíti is azt meg. Ez a két front nem csak Németországban áll szemben egymással, hanem szemben áll egymással Európa szinte minden országában. Ez a szembenállás szinte egész Európán végighúzódik, de még Európán túl is. És Önöknek, kedves választóim, most állást kell foglalniuk. Abban a kérdésben kell dönteniük, hogy a keresztény frontba akarnak besorolni vagy a marxista frontba akarnak besorolni. (*Közbekialtás: A marxistába! Közbekialtás: Kapitalista, 46.000 Márka!*) Most a régi frázisok jönnek; erre mindjárt visszatérek. Várjanak egy pillanatot!

Az előbb azt mondtam: a keresztény front. Ezt egyáltalán nem úgy értem, hogy más pártokban ne volnának szintén, még ha elszórtan is, jó keresztények. És nem is úgy értem, hogy mindazok, akik a Kereszténydemokrata Unióhoz tartoznak, ezáltal jó keresztények volnának. (*Közbekialtás: De egy részük uzsorás és csempész!*) Ezt egyáltalán nem így gondolom. Arról van szó, hogy az alapelvek, az alap, amelyből kiindulva a pártok az államban, a gazdaságban és a kulturális életben dolgozni akarnak a keresztény alap-e vagy a materialista, marxista alap. Így kell megfogalmazniuk ezt a kérdést és így kell látniuk dolgokat.

Mi is tehát a keresztény alap? A keresztény alap a kereszténység erkölcsi törvénye. (*Közbekiáltás: Szeparatizmus! Álca a CDU számára!*) Szeretném megkérni a közbekiáltókat, foglaljanak helyet itt elől. Jöjjenek, kérem, szeretnénk Önöknek itt elől helyet csinálni! Szemtől-szembe, egymás arcába nézve sokkal jobban lehet tárgyalni. (*Közbekiáltás: Szerintem is!*) Visszatérek azokra a kérdésekre, amelyeket Önök szóba hoztak. Kérem, addig legyenek szívesek várni, hadd folytassam! Lesz még alkalmuk közbekiabálni. Remélem, a megfelelő emberek jöttek előre!

Megismétlem: a CDU politikájának alapja a keresztény erkölcsi törvény. Ez a törvény és különösen a kereszténységnek minden egyes személy méltóságáról és értékéről vallott felfogása az a pont, amelyből kiindulunk. Ez egy olyan alapelv, melyet a kereszténység fogalmazott meg elsőként, és amelyet a kereszténység a teljes változó történelem folyamán újra és újra megvédett. Ezzel áll szemben immáron a marxizmus, amely kijelenti, hogy az egyes embernek semmilyen szabad akarata és döntési lehetősége nincs, és hogy a legmagasabb rendű elv a gazdaság. Eszerint a gazdaság szükségszerű törvényeket követ, alakítja az embert, annak kultúráját, vallásos nézeteit, politikai nézeteit. És ezáltal a marxizmus, amely teljes mértékben az evilágiságban és a materialista világnézetben gyökerezik, az anyagot a személyek fölé helyezi.

Ne higgyék, hogy ezek csak elméleti fejtegetések, ezek egyáltalán nem azok.

A személy értékéről és méltóságáról vallott ilyenén való felfogás, vagy a személynek az anyag alá történő rendelése az emberi élet és az emberi cselekedetek minden területére kihat. Így a marxizmus nem csupán gazdasági és elméleti felfogás, ezt egyáltalán nem is állítja magáról, nem, ez egy világnézet. Most e két világnézet között lángolt fel a harc. És ez a harc nyomja majd rá bélyegét az eljövendő évtizedekre Németországban és más országokban világszerte. Persze nem szabad azt hinni, hogy ez a materialista világnézet, amely jelenleg a marxizmusban öltött legerőteljesebben testet, csak Karl Marxszal keletkezett volna. A materialista felfogás sokkal messzebbre nyúlik vissza, és az ipari fejlődéssel egyidejűleg csak annak talaján állva jött létre a kapitalizmus és a szocializmus. Karl Marx fejtegetéseit főleg arra alapozta, amit több, mint 80 évvel ezelőtt Angliában, az ottani

textiliparban látott. Azóta az idő óta egy egész világ tűnt el. Teljesen új világ van keletkezőfélben, és azt kell mondanom, nem nagyon tekinthető haladónak az, aki a kapitalizmus, az iparosodás és a szocializmus e letűnt szakaszából akarja származtatni örök időkre alapelveit.

Mit vetnek a szemünkre? Azt vetik a szemünkre, hogy reakciósak vagyunk. A „reakció” most nagyon kedvelt szitokszó lett. Az orosz övezetben és Berlinben az SED azt állítja, hogy a szociáldemokrácia őreakció; a szociáldemokrácia azt állítja, hogy mi vagyunk reakciósak. (*Közbekiáltás*: Ezt a saját elnökötök mondta, von Bocholt!) Talán a közeljövőben lesz még egy párt, és akkor mi arról mondhatjuk, hogy reakció. De tényleg azt gondolom, hogy fel kellene hagynunk a buta címszavakkal, és nem kellene arra törekednünk, hogy címszavakkal egyszerűen összezavarjuk a lakosság tömegeinek a fejét. És nem is kellene a régi, goebbelsi módszer szerint mindig ugyanúgy ismételnünk ugyanazt az állítást a bizonyíték leghalványabb jele nélkül, abban a reményben, hogy a lakosság végül majd elhiszi. Ez ugyanis Goebbel⁶ úr receptje volt. És ezt a receptet immáron nagyon szépen elsajátították azok, akik újra és újra azt kiabálják, hogy mi reakciósak vagyunk. Mint ahogy a Hürth-ben hallott közbekiabálásokból is megállapíthattam, hogy e közbekiabálók nagy része szépen és hűségesen mindig olvasta a *Westdeutscher Beobachter*-t.⁷

Immáron a nyilvánosság előtt kértem, mondják meg nekünk, mennyiben vagyunk reakciósak, és legyenek szívesek megmondani nekünk azt is, hol vannak a reakcióink. Erre a nyilvános kérésre érkeztek válaszok. És ezekről a válaszokról szeretnék most beszélgetni. Görlinger⁸ úr, a *Rheinische Zeitung* (Köln) kiadójának vezetője, egy nemrégiben megtartott kölni gyűlésen,

⁶ Joseph Goebbels (1897-1945.), nemzetiszocialista politikus, 1933-tól 1945-ig birodalmi propaganda miniszter.

⁷ az NSDAP lapja.

⁸ Robert Görlinger (1888-1954), 1919-1933 között városi képviselő Kölnben, 1920-1933-ig az SPD frakció vezetője, 1945-ben emigráció, börtön és koncentrációs tábor után közreműködött az SPD újjáépítésében. 1946-ban Köln város polgármestere és főpolgármester-helyettese, 1948/49-ben és 1950/51-ben főpolgármester, az Első és Második Német Bundestag képviselője,

melynek jelszava az volt „Leszámolás Adenauer doktorral” – ahol egyébként ugyanaz a Kühn⁹ nevű szerkesztő, úgy tudom, kevésbé kedves módon, ahol a „kedves” szónak egészen más tartalmat adhatnak, foglalkozott velem; ugyanaz a Kühn úr, aki azután szétrobbantotta a gyűlést, kijelentette, „a szociáldemokrácia – itt a Deutscher Pressedienst közleményét követem – Adenauer doktorban a CDU reakciós szárnyának képviselőjét látja, akit a vagyonosok emeltek pajzsra.” Hát igen, miután egy olyan emberről van szó, mint Görlinger úr, aki a Szociáldemokrata Párt felső-Rajna-vidéki elnöke és a Szociáldemokrata Párt központi szövetségének tagja, tehát a szociáldemokrácia életében jelentős személyiség, szólnom kell saját személyemről is.

Azt gondolom, hogy aki nyomon követte kölni munkámat 1918-tól 1933-ig, amikor a nácik kidobtak, igazolhatja, hogy minden vagyok, csak reakciós nem, és ami körülbelül annyit tesz, nem vagyok szociális érzékenységtől mentes. Hölgyeim és Uram! Ki volt az, aki a gazdák ellenállása ellenére keresztülvitte, hogy a külső zöldövezet hatalmas területét kisajátították a gazdáktól? Ezt én tettem. És ki volt az egyik kezdeményezője annak, hogy Köln tágabb körzetében éppen a kisemberek számára létrejött a sok lakótelepülés? (*Erős taps; közbekiáltás: Földreform!*) Jöjjön előre! Engedjék meg, hogy ebben az összefüggésben egy kicsit többet mondjak magamról, hiszen én vagyok a CDU brit övezetbeli elnöke is, és ha ilyen módon támadnak, állást kell foglalom. Hadd fejtsek ki még valamit. Ki által jutott Hitler hatalomra? (*Közbekiáltás: A Centrum révén!*) Egy pillanat. Mikor dőlt ez el? 1932-ben dőlt el, amikor Poroszországban Braun¹⁰ szociáldemokrata miniszterelnök és Severing¹¹ szociáldemokrata belügyminiszter, Poroszország teljes rendőri erejének birtokában – a Birodalom ezzel szemben semmit sem tudott bevetni –, szó nélkül, az ellenállásra még csak kísérletet sem téve átadta a terepet

⁹ Heinz Kühn (1912-1992), 1930-tól az SPD tagja, 1946-tól a Rheinische Zeitung külpolitikai szerkesztője, 1949-től 1950-ig főszerkesztő, 1966-tól 1978-ig Észak-Rajna-Vesztfália tartomány miniszterelnöke.

¹⁰ Otto Braun (1872-1955), SPD, 1920 és 1933 között Poroszország miniszterelnöke.

¹¹ Carl Severing (1875-1952), SPD, 1920-tól 1926-ig és 1930-tól 1932-ig porosz belügyminiszter, 1928-tól 1930-ig birodalmi belügyminiszter

von Papennek¹². (*Taps.*) Ekkor született a döntés. Innentől kezdve minden hatalom Poroszországban volt, és ezáltal a Birodalmon belül a reakciósook kezében. És a reakciósooknak Braun és Severing szociáldemokrata miniszterek szolgáltatták ki ezt a hatalmat.

És most visszatérek önmagamra. A Porosz Államtanács elnöke voltam 1921-től, amíg jöttek a nációk. 1932 februárjában pedig teljesen hivatalosan – mivel a Porosz Államtanács elnökeként Poroszország harmadik embere voltam; az első volt a miniszterelnök, a második a Parlament Elnöke és a harmadik az Államtanács Elnöke – oda mentem Braun szociáldemokrata porosz miniszterelnökhöz és azt kérdeztem tőle, nem látja-e, merre haladnak a dolgok, nem látja-e, mit csinálnak majd a 48. cikkelyel. A meghatározottabban kértem, hogy lépjen fel ez ellen, és mozgósítsa a közvéleményt ezzel szemben. De Braun, a szociáldemokrata porosz miniszterelnök meghallgatott és hidegen elutasított. (*Közbeköltés:* Halljátok, halljátok!)

És most megint magamra térek vissza. Amikor a nációk hatalomra kerültek, amikor Hitler birodalmi kancellár lett, eljött Kölnbe, és a nemzetiszocialisták az ő tiszteletére a köln-deutzi függőhíd pillérjeit horogkeresztes zászlókkal lobogózták fel. Hitler birodalmi kancellár kölni jelenléte ellenére levettem a horogkeresztes zászlókat. (*Erős taps.*) És amikor 1933 februárjában – de lehetett március is – von Papen, Hitler kegyelméből a birodalom poroszországi államkommisszára a tartományi Parlament elnökét és az Államtanács elnökét, azaz a nemzetiszocialista Kerrl¹³ és engem, hiszen még nem volt újonnan kinevezett Államtanács, egy ülésre hivatott, hogy a porosz alkotmánynak megfelelően feloszlassa a Porosz Tartományi Parlamentet, akkor von Papen úrnak megmondtam, hogy jogtalanul ül ezen a helyen, és nem ő a porosz miniszterelnök; nincs joga részt venni ebben a bizottságban, melyet a porosz alkotmány hívott életre. És a két másik megszavazta, én ellene szavaztam, és elvitattam tőlük azt a jogot, hogy azon a helyen ülhessenek.

¹² Franz von Papen (1879-1969), a Centrum jobbszárnyához tartozó politikus, 1932-ben birodalmi kancellár, 1933-ban alkancellár Hitler kormányában, 1932-ben államcsíny-szerűen buktatta meg az Otto Braun vezette porosz kormányt.

¹³ Hanns Kerrl (1887-1941), nemzetiszocialista politikus, 1933-tól 1934-ig porosz igazságügyi miniszter, 1935-ben birodalmi egyházügyi miniszter.

Súlyos üldöztetés lett ennek az eredménye az ezt követő 12 év során. Ez nem tartozik ide, és nem is beszéltem volna erről a nyilvánosság előtt, ha ugyanez a Szociáldemokrata Párt, amely reakcióval vádol bennünket, és amely engem a reakció képviselőjének nevez, nem ugyanaz a Szociáldemokrata Párt volna, amely 1932-ben az ellenállás legkisebb nyoma nélkül Poroszországot és a Birodalmat kiszolgáltatta a reakciónak és a nemzetiszocializmusnak. [*A. arra inti az SPD-t, hagyjon fel a személyes támadásokkal.*]

Ami pedig ezeket a személyem ellen irányuló, több, mint 100.000 márkás fizetésről és szeparatizmusról, stb. szóló vádakot illeti, ezek mind olyan dolgok, amelyek nagyon részletesen és nagyon szépen szerepeltek a Westdeutscher Beobachterben. És a nemzetiszocialisták 1933-ban nagyon szerteágazó és részletes vizsgálatot folytattak ellenem. Ez a vizsgálat egy egész évig, sőt azon túl is tartott. Egy magas rangú minisztériumi tisztviselőt külön megbíztak azzal, hogy vizsgáljon meg mindent, amit életemben tettem vagy elmulasztottam. Azután az egész történetet – több, mint 1.000 oldalnyi gépírást – összegezték. Ezt azután a Göring¹⁴ úr vezetése alatt álló porosz belügyminisztérium egyik bizottsága elé terjesztették. És ez az első bizottság arra a sajnálatos eredményre jutott, hogy sajnos nincs mit tenni. Ezt követően egy második bizottságot állítottak fel. És ez is ugyanarra az eredményre jutott. És immáron az én kedves német testvéreimre marad, azokra, akik nem voltak nemzetiszocialisták – legalábbis remélem, hogy nem voltak azok –, hogy a nemzetiszocialista boszorkánykonyha mindezen vádját elővegyék. [*A ismeretségi körében felmerült hasonló jellegű támadások vonatkozásában. Végül A. a „reakció” vádjával szembeállítja a „CDU kölni munkásai” szociális bizottsága által határozat formájában felé ki nyilvánított bizalmat, és így folytatja.*]

A CDU Szociális Bizottságában tömörülő munkáskörök sajnálják az ismertté vált eseményeket. Határozottan elhatárolódnak a reakció vádjától. A CDU összetétele, munkamódszere, vezető férfiainak publikációi és beszédei, valamint ismertté vált álláspontjuk a mostani sötét idők gazdasági, szociális, kulturális és

¹⁴ Hermann Göring (1893-1946), az NS-állam számos hivatalának birtokosa, 1932-től 1945-ig a birodalmi parlament elnöke

állampolitikai problémái vonatkozásában garantálják, hogy sorokban nincs helye a reakciónak.

Ez a CDU-ban lévő munkásság, és – hála Istennek – nagyon sok munkást sorolunk tagjaink közé. Legyen szabad külön hangsúlyoznom azt, hogy szociális- és gazdaságpolitikai bizottságunknak sikerült vezérelveket készítenie gazdaság- és szociálpolitikánk számára. És éppen Pferdmenges úr¹⁵ volt az, akinek sikerült elérnie a munkaadók, a munkavállalók, a tudósok és a fogyasztók közötti egyetértést ezen vezérelvek megfogalmazása során.

Még valami elválaszt bennünket a Szociáldemokrata Párttól, és ez a Szociáldemokrata Párt vallással kapcsolatos álláspontja. Nem is akarok mindaddig visszamenni, amit a Szociáldemokrata Párt 1933 előtt mondott a vallásról és a kereszténységről, valamint az egyházzal. Tegyük ezt most félre. Eleget beszéltek erről ebben az évben. Szeretnék néhány példát említeni. Kölnben Eichler úr¹⁶, aki Önök közül sokak számára ismert, a Sozialistische Rundschau 1946. május 15-i első számában a következőket mondta: „az egyházak elleni harc nagyon is elválasztható a keresztény vallás elleni harctól. Az előbbi politikai összecsapás, az utóbbi világnézeti. Ez a világnézeti összecsapás fontos, de ma nem annyira sürgető, mint az egyház politikai manőverei elleni harc”. Nézzék, „fontos, de ma nem annyira sürgető”, – ezek ugyanazok a frázisok, ahogy valaha Hitler beszélt. Hallgassák csak tovább! Görlinger úr a kölni városi képviselőtestületben ezen a nyáron a teljes nyilvánosság előtt kijelentette: pártjának az az álláspontja, hogy a nem házas nőnek is joga van az anyasághoz. (*Közbeiktás*: Halljátok, halljátok! „*Fúj, fúj*” kiáltások.) Amikor azután a CDU ezzel szemben azt kiáltotta felé: *Tehát pont, mint az SS-nél!* akkor a következőket mondta: Nem, nem, mint az SS-nél, az SS-nél a nem házas nőnek kötelessége volt az anyaság, nálunk joga kell, hogy legyen az anyaság. (*Nevetés.*)

Ez egy rendkívül komoly ügy. Aki a családra emel baltát, az államra és népünk jövőjére emel baltát. (*Taps.*) Ezért írtuk prog-

¹⁵ Robert Pferdmenges (1880-1962), bankár és politikus (CDU), 1949-től 1962-ig a Bundestag képviselője, Adenauer pénzügyi és gazdasági tanácsadója.

¹⁶ Willi G. E. Eichler (1896-1971), újságíró, 1923-tól az SPD tagja. Az emigrációból való visszatérést követően 1945-ben az SPD közép-rajnai kerületi elnöke; az SPD 1959-es godesbergi programjának meghatározó alakja,

ramunkba fő mondatként a család védelmét. Aki azonban a nem házas nőnek jogot ad az anyaságra, mindenek gyökerére emel baltát, aki ezt teszi, a családot pusztítja el. (Közbekialtás: Nagyon helyes!) [Az SPD oktatáspolitikájára vonatkozó megjegyzések és Kurt Schumacher SPD-vezető Frings¹⁷ bíborosra tett lekicsinylő megjegyzéseinek kritikája következik.]

A Kereszténydemokrata Uniónak már most van a német nép érdekét szolgáló két érdeme. Egyfelől gazdasági és szociális vezérelveit, melyeket a sajtó nyilvánosságra hozott és ami – mint már utaltam rá – egyesíti a munkaadókat, a munkavállalókat, a tudósokat és a fogyasztókat. Ezen túlmenően közös politikai tevékenységben egyesítette valamennyi keresztény egyházat. Csak aki ismeri Németországot, az tudja, milyen jelentősége van annak, hogy ebben az országban, amelyet a vallási hasadás így szétszakított, lehetséges volt a keresztény felekezeteket a keresztényi alapok talaján közös politikai munkára egyesíteni. (Erős taps.)

Hadd mondjam el az imént említett vezérelvek lényegét! Magától értetődik, hogy az abszolút hiány idején a termelés és az elosztás irányításra szorul. Aki ezt vitatja, az ostoba. Mi azonban a lehető legnagyobb mértékben lazítani kívánjuk a bürokráciát, lehetőleg rugalmas irányítást és tervezést kívánunk. Azt akarjuk továbbá, hogy a munkavállalók a gazdaság tervezésében és irányításában ugyanolyan joggal vegyenek részt, mint a munkaadók és a fogyasztók, és hogy azokban a szervezetekben, amelyek erről a tervezésről és irányításról gondolkodnak, ugyanúgy képviseltesék magukat, és szavazati joguk legyen, mint a többieknek. Azt akarjuk továbbá, hogy a munkavállaló részesedjen a hozamból, mert feltételezzük, hogy a hozamot a munka és a tőke közösen teremti meg. Azt akarjuk, hogy ne kerüljön sor a gazdasági erőik trösztök és konszernek formájában történő koncentrálódására. Azt sem akarjuk, hogy az állam kezében összpontosuljon ilyen gazdasági hatalom; mert minden munkaadók legborzalmasabbika az állam (Közbekialtás: Nagyon helyes!), amint ezt megtapasztaltuk. Más miatt sem akarjuk ezt. Ki képviseli az államot? Részben bizonyosan a népképviselőt, de a kivitelező

¹⁷ Josef Frings (1887-1978), bíboros, 1942-től 1969-ig kölni érsek, 1945-től 1965-ig a Német illetve a Fuldai Püspöki Konferencia elnöke.

szerv mégiscsak az állami bürokrácia, és az állami bürokráciának az elfogadandó törvények esetében a népképviselő felé először előterjesztéseket kell készítenie, és vállalnia kell a vezetést. Nem vagyunk meggyőződve arról, hogy az állami bürokrácia rendelkezik azzal a szinte profetikus tehetséggel, hogy egy nép teljes gazdaságát hosszú távon helyesen tervezze és irányítsa. Ennyire nem bízunk a bürokráciában. Emiatt is ellene vagyunk. Azt is hisszük, hogy az egész gazdasági hatalomnak az állam kezében való összpontosulása a személyes szabadság veszélyeztetését jelenti. A szociáldemokraták részéről Agartz¹⁸ doktor úr a hannoveri pártkongresszuson kifejtette, hogy minden beruházási tevékenységet államilag kellene ellenőrizni. Ez tehát azt jelenti, hogy nemcsak a mostani nehéz időben, hanem általában sem lehet vállalkozásba fogni, nem lehet vállalkozást nagyobbítani anélkül, hogy erre az állami bürokrácia rábólintana. Ez azonban valamennyiünk számára a személyes szabadság elvesztését jelenti. *(Közbekiáltás: Nagyon helyes!)* A szabadság az ember legnagyobb erkölcsi java. *(Taps.)* Ha nem állnék keresztény talajon, akkor is abszolút ellenzője lennék egy ilyen felfogásnak, egy ilyen doktrínának, pusztán szabadságszerető emberként, akinek a szabadság a legnagyobb értéke és az is marad.

Azt akarjuk, hogy lehetőleg sok szabadfoglalkozású legyen, azaz olyan ember, aki akarátának és képességeinek megfelelően szabadon dolgozik a maga számára; mert ez az ideális, és ekkor leli az ember a legtöbb örömét benne, ebben az esetben a munka nem átok a számára, hanem áldás. Egész szociálpolitikánkkal azt akarjuk elérni, hogy az emberek a munkát többé ne átoknak tekintsék, hanem áldásnak. Mivel lehetőleg sok szabadfoglalkozású egzisztenciát akarunk, azt akarjuk, hogy az állam a kézművest, a kisiparost, a kisvállalkozót, a kiskereskedőt lehetőleg támogassa, és hogy a szövetkezetek útján lehetőleg sok embernek adassék meg az a lehetőség, hogy ilyen szabadfoglalkozásúvá váljon.

A technika azonban azt eredményezte, hogy vannak olyan nagyvállalatok, amelyek nem vezethetők ilyen formában, ame-

¹⁸ Viktor Agartz (1897-1964), a DGB gazdaságpolitikusa és „legradikálisabb teoretikusa”, 1933 előtt a Kölner Konsumgenossenschaft tudományos munkatársa, a Rheinische Zeitung kereskedelmi rovatának létrehozója.

lyek csak nagyüzemekben tudnak élni és dolgozni. Ha olyan alapanyagokról van szó, melyek birtoklása vagy nem birtoklása, termelése vagy nem termelése az egész nép számára döntő jelentőségű, mint pl. a szén, akkor előnyben részesítjük az államosítással szemben a vegyes tulajdonú üzemet, azaz azt az üzemet, amelyben meghatározó részesedéssel bírnak a közérdek, a járások és a tartományok képviselői és a magántőke képviselői. Ezeknek együtt kell működniük. A közérdek képviselőinek arról kell gondoskodniuk, hogy a vállalat ne engedhessen meg magának kizsákmányolást. A magántőke képviselőinek pedig arról, hogy a vállalat ne legyen túlbürokratizálva, hanem megmaradjon benne a vállalkozói erő. [A. a továbbiakban kifejti, hogy a nagy-britanniai Labour-kormány a vas és acél kitermelése és feldolgozása esetében tartózkodik az államosítástól. Ezt követően A. az észak-rajna-vesztfáliai kormányalakításra tér át, és rávilágít, miért mondott le a CDU arról, hogy minisztereket állítson, végül rátér a hadifoglyok kérdésére.] Tisztelt Hallgatóim! Még hatmillió német férfi van hadifogságban. Ha belegondolnak, hogy minden hadifogolyra legalább két hozzátartozó jut, aki Németországban szomorúsággal és vágyakozva gondol az apára, a férjre, a fivérre, akkor láthatják, hogy tizennyolcmillió németre nehezedik ez a teher. Ezért újra és újra hangosan kiáltjuk világgá: adjátok vissza a hadifoglyainkat! (Nagyon erős taps.) Angliában 900 befolyásos személyiségből bizottság alakult, amely ugyanezzel a követeléssel áll a brit kormány elé, és azt követeli, hogy bocsássák szabadon a hadifoglyokat. (Közbekiáltás: Brávó!) Ez a bizottság azt követeli továbbá, és ez egészen bizonyosan becsületére válik, hogy legalább mondják meg a hadifoglyoknak, ekkor vagy akkor tértek vissza, és ne hagyják őket tovább bizonytalanságban.

És most szeretnék egy jó tanácsot adni kommunista vendégeinknek. Kiváló keleti kapcsolataik vannak. (Erős taps.) Használják ezeket a kapcsolatokat. (Közbekiáltás: Azt is tesszük!) Oly módon, hogy először is gondoskodjanak arról, hogy az oroszországi német hadifoglyok legalább ír hassanak hozzátartozóiknak. (Taps.) Vessék latba továbbá teljes befolyásukat annak érdekében, hogy ezek a hadifoglyok a lehető leghamarabb visszatérjenek, és ne kényszerítsék őket katonai alakzatokba. (Közbekiáltás: Demagógia!) Akinek nem inge, ne vegye magára! [A hátramaradtak és hadirokkantak problémáival kapcsolatos fejtegetések következnek.]

Hadd szóljak egy szót a „nácimentesítéssel” kapcsolatban. Álláspontunk szerint a háborús bűnösöket a lehető leggyorsabban és a lehető legkeményebben kell megbüntetni, a nürnbergi eljárás szerintünk már túl régóta tart. Az az álláspontunk továbbá, hogy azokat a háborús bűnösöket is, akik még nem ülnek a vádlottak padján, a lehető leggyorsabban és a lehető legszigorúbban német bíróságoknak kell elítélniük. Azt akarjuk továbbá, hogy mindazokat – függetlenül attól, hogy párttagok voltak-e vagy sem, mert van nagyon sok dörzsölt, aki nem volt párttag, és mégis hasznot húzott belőle, aki gazdagodott, aki másokat elnyomott, aki másokat megkárosított –, aki a rezsim haszonélvezője volt, azt a lehető leggyorsabban vonják felelősségre. Mindazt, amit összeszedtek, bármire való tekintet nélkül, vegyék el tőlük. Azokat a párttagokat azonban, akik semmi ilyesmit nem tettek, akik valamilyen nyomásnak engedtek, hagyjuk végre békében és nyugalomban dolgozni. Mindenekelőtt nem szabad a „nácimentesítési eljárást” arra használni, hogy politikai vagy gazdasági érdekektől indítva visszaélések eszközévé váljon. Aki nácimentesítési bizottság tagjaként működik, saját lelkiismerete szerint köteles jogszerűen és igazságosan dönteni. És elfogadhatatlannak tartom azt, amiről nekem abszolút hihetően beszámolnak, hogy mielőtt döntenének, az ilyen nácimentesítési bizottságok tagjai felhívják pártirodájukat, hogy hogyan szavazzanak adott esetben. („Fúj, fúj!” kiáltások)

[A. kilátásba helyezi, hogy a világ élelmezési helyzetének javulása Németországra is hatással lesz; Byrnes¹⁹ amerikai külügyminiszter 1946. szeptember 6-i stuttgarti beszéde pedig a megszállás politikájának irányváltását ígéri.]

Nagyon komoly kérdés az elüldözöttek kérdése. 11-12-13 millió – nem tudni pontosan, hány – embert üldöztek el házából és gazdaságából, akiknek mindent hátra kellett hagyniuk, és akiket bepréseltek erre a már amúgy is túlszűfolt területre. Erről Önök valamennyien tudnak. A történelem azt mutatja, hogy mindegyik vagy majdnem mindegyik háború a határok bizonyos változását idézte elő. Azt azonban még nem eredményezte egyetlen háború sem, hogy egy vesztes háború után 12-13 vagy 14 millió ártat-

¹⁹ James Francis Byrnes (1879-1972), 1945-től 1947-ig az USA külügyminisztere.

lan embert elüldözzenek és a nyomorba kergessenek. (Közbekiáltás: Fújj!) A németeknek egy része, de nem az egész német nép, egészen bizonyosan súlyos igazságtalanságot követett el. Németek követtek el súlyos bűnöket németek ellen, németek követtek el bűnöket külföldön. Ha ennek a borzalmas és kemény időnek a történetét egyszer majd objektíven megírják, akkor biztosan kemény ítéletet mondanak majd a német népről is, a történelem keményen ítél azonban majd azokról is, akik ezt a névtelen nyomort 12-13 millió emberen követték el. (*Taps.*) Egészen bizonyosan mindent meg kívánunk tenni, amit csak tudunk annak érdekében, hogy a szükségét enyhítsük. Nem tudjuk azonban a szükségét teljesen megszüntetni – még csak valamelyest sem. Ez ellen csak egy eszköz van. Ha az ember belátja, hogy az út, amelyen haladt, téves volt. Akkor elszántan vissza kell fordulnia, és ennek a 12 millió embernek vissza kell térnie a hazájába! (*Nagyon erős taps.*)

[*A helyteleníti a keleti határok elismerését az SED által, majd rátér a béke jövőbeli biztosításának kérdésére.*]

Németország nyugati szomszédai, Hollandia, Belgium, Luxemburg, Franciaország azt mondják, biztonságban akarnak lenni Németországtól. Vannak talán keleti szomszédok is, akik ezt őszintén mondják. Én nem tudom. Őszintén gondolom, és kell annyira őszintének lennem, hogy a magunk részéről elismerjem, hogy az elmúlt 100 év történelme után ezek a nyugati szomszédok joggal érzik azt, hogy biztonságra vágnak. A biztonság azonban sosem alapulhat erőszakon. És erőszakot jelent mind egy ország megszállása, mind annak leválasztása. Ez nem eredményez biztonságot. Hosszú távon az erőszak újra és újra erőszakot szül. Tartós békét akarunk nyugati szomszédainkkal is. Éppen ezért e kéressel fordulunk a Nyugathoz: adjátok fel ezeket a szándékokat! Ne alkalmazzatok erőszakot! Német népünkkel együtt keressetek konstruktív békés megoldásokat, különösen a kölcsönös gazdasági összefonódás talaján állva. Azt mondom: kölcsönös gazdasági összefonódás. Persze jóvátételre vagyunk kötelezve. És erőnk szerint teljesíteni is akarjuk ezeket a jóvátételeket, de nem akarunk örökké rabszolgaként dolgozni mások számára. Adni akarunk, de kapni is, noha először többet kell adnunk, mint amennyit kaphatunk, de hosszú távon ennek ki kell egyenlítődnie. Nyugat-Európa ilyen gazdasági összefonódásában látom, Angliát is beleértve

látom már hosszú évek óta az egyetlen lehetőséget arra, hogy ennek a szegény, megkínzott Európának végre megadjuk azt a békét, amelyre oly égető szüksége van. Byrnes államtitkár beszélt arról, hogy ismertetni kell a német néppel a békefeltételeket. Egy dolgot kérek és feltételezem, hogy az egész német nép csatlakozik ehhez a kéréshez: Ne legyen többé békediktátum, hanem tárgyaljatok a német néppel! Tudjuk, hogy mindazok után, ami történt, drága békére számíthatunk. Tudjuk, hogy viselnünk kell annak a konzekvenciáit, amit a nép egy része – de nem mindenki – tett. Ne diktáljatok azonban a békét, hanem tárgyaljatok! A nemzetiszocialista szellem, a katonai szellem újjáéledésének első csíráját Versailles-ban ültették el, amikor a békét diktálták.

A szövetségeseknek végre bízniuk kell bennünk. Most már elég régóta országunkban vannak ahhoz, hogy tudják: nem minden német, még csak nem is a fele volt nemzetiszocialista bűnöző; ez nem igaz. Bízzanak végre bennünk, mint ahogy aztán más esetben nekünk is bizalommal kell lennünk a szövetségesek iránt. Befejezésül annyit szeretnék mondani, hogy a német nép most csak egyvalamit akar: békében, tisztességesen dolgozni, és nem akar mást, mint újjáépíteni Németországot és Európát, hogy azután ismét egyenjogú tagként léphessen be a nemzetek körébe.

A német nép ismét belép majd a nemzetek körébe...

Részletek a Kölni Egyetem aulájában tartott választási beszédből 1947. április 13-án*

A brit övezetben 1947. április 20-án megtartott első tartományi választás előtt 1 héttel mondott beszédet Adenauer egy kölni nagygyűlésen. Kiküldetésre való felhívását a szövetségesek politikájára vonatkozó leplezetlenül kritikus fejtegetések követik és az a kérdés, mit is kellene tenni annak érdekében, „hogyan végre megszabaduljunk ettől az éhezéstől”. A CDU-ra irányuló szociáldemokrata és kommunista támadások visszautasítása és a programszerű elhatárolódás után következik a győztes hatalmaknak címzett „sürgető kérés”, miszerint oldják meg végre a hadifoglyok kérdését és adják végre vissza az Oroszországba hurcolt nőket és lányokat. A múltat vetett pillantás után Adenauer végül rátér a nemzetközi helyzetre és a béke jövőjéről szóló elképzelésére.

Tisztelt Gyűlés! Nagy áldozatot követeltek Önöktől, amikor arra kérték Önöket, hogy ma, Fehérvasárnap, meghozza egy ilyen gyönyörű tavaszi napon, délután két órakor gyűljenek össze ebben a teremben. Meglep, hogy ilyen sokan követték a hívó szót. Nem hittem, hogy egy átéhezett és átfázott, nélkülözésekkel és csalódásokkal teli tél után még ekkora a politikai érdeklődés egy hatalmas, elpusztított városban. Nagy csalódásokon vagyunk túl az összeomlás óta eltelt két évben. A jövő sötét és zavaros; nem tudjuk mi lesz. Nagyon is érthető volna, ha a német nép általános apátiába esne, különösen, ha ez az apátia, ez a letargia a brit övezet tartományi parlamenti választásai alkalmával is megmutatkozna. Nálunk, nevezetesen Észak-Rajna-Vesztfáliában, de Alsó-

* Maschinenschriftl. insgesamt 15 S., Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus, Bestand 03.

Szászországban és Schleswig-Holsteinben is, az egész brit övezetben, egy kissé nihilista hangulat terjed, már-már a reménytelenség hangulata: úgyszint az egésznek semmi értelme; mi nem tudunk magunkon segíteni, a szövetségesek pedig nem akarnak rajtunk segíteni. Mire jó az egész?

Semmilyen körülmények között nem engedhetjük meg ezt az elbátortalanodást és ezt az elkeseredett hangulatot. Semmilyen körülmények között nem eshetünk kétségbe a német nép jövője miatt, bármi történjék is. (*Erős taps.*) A német nép most egy borzalmas háború hat évét csinálta végig. Most magunk mögött tudhatjuk a háború utáni időszak két évét. Nem várhattuk, hogy abban a pillanatban, amikor véget ér a háború, immáron azonnal a béke és a megpihenés időszaka következzen. Ehhez túl nagy volt a pusztítás, túl nagy volt a gyűlölet is, valamint túl nagy volt a Németország által háborúba taszított országok ellenszenvé is; mindezek nem tűnhettek el egy csapásra. Ehhez túl nagyok voltak és ma is túl nagyok a feszültségek a szövetségesek között is, ami természetesen leginkább igénybe veszi idejüket és erejüket, és leköti figyelmüket is. Mindezt szem előtt kell tartanunk ahhoz, hogy igazán megértsük, melyik szakaszban vagyunk: a háború utáni szakaszban, és még nem a béke szakaszában. El kell viselnünk; el is tudjuk viselni, ha a szövetségesek által most jószolt kilátások valamelyest tényleg tettekként valósulnak meg. Elsősorban azonban meg kell próbálnunk saját magunkon segíteni. A német nép számára az első követelmény a belső erkölcsi erő felélesztése. Ezt a belső erkölcsi erőt senki más nem tudja megadni nekünk; nekünk magunknak kell ezt megadnunk. [...]

Kérem tehát Önöket, hassanak mindenütt az elkedvetlenedés, a kétségbeesés szelleme ellen. Kérem, mutassanak rá egyvalamire: a történelemben vannak örök törvények. Az egyik legfontosabb törvény az, hogy a jog a történelemben is jog marad. A történelemben is büntetés követi a jogsértést. Az ember nem tudja előre, mikor következik majd a büntetés, mikor mutatkoznak majd meg a jogsértés szükségszerű következményei. A nemzetiszocialisták a múltban megsértették a jogot, az emberi és az isteni jogot, és a büntetés bekövetkezett. Most azonban a német nép ismét a jog talaján áll. Reméljük és bízunk abban, hogy a szövetségesek, akik saját nyilatkozataik szerint az igazságosság miatt léptek be a há-

borúba, szembezállnak a nemzetiszocializmus általi jogsértéssel – remélhetjük és bízhatunk benne, hogy végül a szövetségeknél is a jog szelleme marad, esetleg kerekedik felül a német nép helyzetét illetően is. (*Taps.*)

Jogról beszéltem. A jog a mi oldalunkon áll. Feltétel nélkül adtuk meg magunkat. A nemzetiszocialista Wehrmacht vezetőinek feltétel nélküli kapitulációja tisztán katonai ügy. Feltétel nélküli megadás minden háborúban létezett; semmi más nem jelent, csak azt, hogy az, aki feltétel nélkül megadja magát, beszűnteti az ellenségeskedést, saját magát, csapatait és fegyveranyagát átadja az ellenségnek. A német Wehrmacht vezetőinek feltétel nélküli megadása azonban sosem vontta maga után azt, hogy Németország megszűnjék létezni. Sohasem jelentette azt, hogy Németország számára hatályon kívül helyezték volna a nemzetközi jogi rendelkezéseket. A nemzetközi jog rendelkezései Németország vonatkozásában sincsenek hatályon kívül helyezve, noha Németország korábban összetörte a nemzetközi jogot. Hiszen annak, akit jogtalanság ért – és el kell ismernünk, hogy a nemzetiszocialista időben történtek jogtalanságok – sohasem válik ezáltal jogtalanság elkövetésére jogosulttá a maga részéről.

Németországban széttört az államhatalom. A szövetségesek vették át az államhatalmat. Nekik kell az államhatalmat gyakorolniuk, úgy, ahogy azt a nemzetközi jog és különösen a Hágai Konvenció előírja. E rendelkezések szerint kötelesek gondoskodni az általuk elfoglalt terület létfenntartásáról, amennyiben a lakosság maga erre nem képes. Megtörtént ez? Csak azt tudom mondani, hogy ez nem történt meg!

Mint tudják, az elmúlt hetekben nagy tüntetésekre került sor Észak-Rajna-Vesztfáliában. Menzel¹ szociáldemokrata belügyminiszter a Deutscher Pressedienst közleménye szerint kijelentette, hogy ezek a tüntetések nem a megszállás és nem a brit katonai kormányzat ellen irányultak. Sajnálom ezt a nyilatkozatot; mert ez a nyilatkozat hibás volt. (*Taps és közbekiáltás: Nagyon helyes!*) Bizo-

¹ Walter Menzel (1901-1963), ügyvéd és közjegyző, 1946-tól 1950-ig Észak-Rajna-Vesztfália belügyminisztere, 1947-ben tartományi parlamenti képviselő, 1948/49-ben a Parlamenti Tanács tagja, 1949-től 1963-ig a Német Bundestag képviselője.

nyára igaz, hogy ezek a tüntetések a brit katonai kormányzat ellen irányultak. (*Nagyon erős taps.*) Az a véleményem, hogy mindenki, aki felelős posztot tölt be – legyen szó miniszterről vagy politikusról -, és akinek egy megszálló szervezettel van dolga, köteles azzal nyíltan és őszintén beszélni. (*Élénk taps.*) Először is tartozik ezzel saját népének magának, de a megszálló hatalomnak is. Honnan is tudhatná a megszálló hatalom, mi is a valós helyzet, ha a megszállott terület kijelölt képviselői nem az igazat mondják neki. Azt hiszem, hogy egy megszálló hatalom, különösen Anglia, jobban örül annak, ha közlik vele, hogyan állnak a dolgok valójában, mert saját érdeke is ezt kívánja: éhínségünkről, élelmiszergazdaságunk összeomlásáról az angol sajtó a legkülönbözőbb közleményeket hozta nyilvánosságra. Szeretném ezeket röviden ismertetni Önöknek. [...]

Mindezen jelentések kapcsán azon tűnődöm, hogy lehet az, hogy a londoni vezetők nyilvánvalóan nincsenek kellően tájékoztatva a valós helyzetről. (*Közbekiáltás: Nagyon helyes!*) Tudom, hogy sok brit tiszt és köztisztviselő, aki a brit övezetben tevékenykedik, pontosan ismeri az okokat és az itteni állapotokat, de úgy tűnik, Londonban nem ismerik ezeket. Úgy tűnik, ott Herbert Hoover² amerikai miniszter jelentését sem olvasták, aki kijelentette, hogy a német nép egész Európa legrosszabbul élelmezett népe. Hoover úr e jelentését Londonban nagyon gondosan kellene átolvasni és tanulmányozni.

Mi legyen most, hogy végre megszabaduljunk ettől az éhezéstől? Először is meg szeretnénk próbálni magunkon segíteni, ha mindent megtettünk, amit mi magunk tudunk, akkor akarjuk azt mondani a szövetségeseknek: többet nem tudunk tenni, most ti következtek, méghozzá a nemzetközi jog rendelkezései alapján, nem alamizsnát juttattok, hanem kötelességeket teljesítetek, ha most a német nép elégséges élelmezéséről gondoskodtok. (*Nagyon erős taps.*)

² Herbert C. Hoover (1874-1964), 1929-től 1933-ig az USA elnöke, 1947 február 28-án az európai, éhezők által lakott területekkel foglalkozó amerikai segélybizottság elnökeként ajánlást terjesztett Truman elnök elé a polgári lakosság számára történő élelmiszerszállításra vonatkozóan. Március 23-án készült az élelmezési helyzetről és az az ajánlás, hogy egy ellenőrző bizottság felügyelete mellett adjanak a német iparnak megszemenő szabadságot.

[...] Mához egy hétre tartományi parlamenti választások lesznek. Elvek mentén, de nem személyeskedve akarjuk ezt a választási küzdelmet folytatni, még hozzá azért akarjuk ezt tenni, mert a választási küzdelem után együtt kell működniük azoknak a pártoknak, akik tényleg komolyan gondolják, és mert ezt az együttműködést a választások előtti személyes támadások zavarják. Ennek az elvi küzdelemnek azonban nagyon világosnak és nagyon élesnek kell lennie. Elvek mentén és nem személyeskedve akarunk küzdeni, amíg ez lehetséges. Az utóbbi időben azonban két olyan dolog történt, ami jobb lett volna, ha nem történik meg: az egyik Észak-Rajna-Vesztfália gazdasági miniszterének, Nölting³ profeszszornak az agitációjára vonatkozik, aki egy münsteri beszédében a kereszténységet a CDU-t összetartó gittnek nevezte. Azt mondta továbbá, hogy a CDU-ban már lóbálják a tömjéntartókat, hogy elfojtsák a reakció szagát. Úgy gondolom, hogy egy miniszteri posztot betöltő férfinak másképp kell fogalmaznia, és hogy egy olyan férfit, aki ezeket a számunkra magasztos, szent és drága dolgokat így profanizálja, emiatt nagyon komolyan rendre kell utasítani. (Közbekiáltás: Nagyon helyes!)

A kommunisták vezetője, Reimann⁴ úr a napokban tartott itt egy beszédet, amely majd kicsattant a pártunk és személyem elleni szidalmaktól. („Fúj!” kiáltások.) El kell utasítanom azt, hogy Reimann urat kövessük ezen az úton (Nagyon erős taps.), de a Kommunisták Párt Németországban ez idő szerint mégiscsak valamennyi párt közül a legnemzetibb, a legnémetebb és valamennyi párt közül a legdemokratikusabb is. (Közbekiáltás: Nagyon helyes!) – Úgy tűnik, e párt egy tagja kiadta magából, ami a szívét nyomta. Azt ajánlanám Önöknek, vándoroljanak egyszer Kelet felé (Erős taps.), és folytassák tanulmányaikat ott. – Most azonban egy nagyon komoly szót szólok a kommunistákról. Körülbelül tíz napja Göttingenben voltam. Göttingennél van az Oroszországból hazatérő német ha-

³ Eric Nölting (1892-1953), 1946- tól 1950-ig Észak-Rajna-Vesztfália gazdasági minisztere, 1949-től 1953-ig a Német Bundestag képviselője.

⁴ Max Reimann (1898-1977), KPD-vezető, 1946-tól a KPD területi elnöke a Ruhr-vidék nyugati részében, 1947-től brit övezetbeli elnök, 1948-tól 1956. évi betiltásáig a nyugat-német KPD elnöke, 1948/49-ben a Parlamenti Tanács tagja és 1949-1953-ban a Német Bundestag képviselője.

difoglyok nagy gyűjtőtáborra, akik valósággal két lábon járó hullák! („Fűj!” kiáltások.) Beszéltem ilyen hadifoglyokkal. Meséltek nekem az ottani viszonyokról, és a gyűlés után, melyet néhány kommunista demokrata is megpróbált közbekiáltásokkal zavarni, azt mondták, nincs hőbb vágyuk, mint hogy a német kommunisták egyszer valamennyien menjenek el Oroszországba. Szeretnék még egy tanácsot adni a kommunista demokratáknak és emberbarátoknak: jelentkezzenek önként német hadifoglyokért cserébe! (*Nagyon erős, hosszan tartó taps.*) Ha ezt tennék, két legyet ütnének egy csapásra: először is eljutnának a paradicsomukba, másodsor pedig végre hazatérnének német hadifoglyaink. (*Erős taps.*)

[...] A Szociáldemokrata Párt a brit övezetben a legnagyobb párt utánunk. Elvek mentén kell számolnunk vele. Erről azonban a következőket szeretném mondani: az a véleményem, hogy a Berlinben és a keleti övezetben folytatott kemény harc révén a Szociáldemokrata Párt a németek érdekeit szolgáló feladatot teljesít, pontosan úgy, ahogy a CDU is német feladatot teljesít. Ezt a szociáldemokrácia vezetőinek javára kívánjuk írni. (*Erős taps.*) Ez természetesen nem akadályozhat meg bennünket abban, hogy az elvi harcot nagyon energikusan folytassuk. Hadd fejtsem ki néhány mondatban, miben különbözünk a szociáldemokrata követelésektől! A szocializmus olyan szó, amely különbözőképpen értelmezhető, de nálunk Németországban szocializmuson mindenki azt érti, amit a Szociáldemokrata Párt kíván és követel gazdasági és világnézeti téren. Hangsúlyozom, hogy világnézeti téren is; mert, amikor a szociáldemokrata gazdasági miniszterek kifúrták a Bizónia gazdasági hivatalából Müller⁵ doktor urat, akkor az általam olvasott hivatalos jegyzőkönyv szerint kifejezetten megfogalmazták, hogy Müller urat ugyan rendkívül nagyra értékelik, de világnézeti okokból eltávolítását követelik.

A szociáldemokrácia továbbra is a termelőeszközök államosítását követeli. Most már nem meri a választókkal teljes otrombaságában közölni ezt a követelést, de valójában mégis csak ezt követeli továbbra is. Szeretné azonban megnyerni a maga számára a kö-

⁵ Rudolf Müller (1904-1964), ügyvéd, 1945/46-ban gazdasági és közlekedési miniszter Hessenben, 1946/47-ben Bizónia gazdasági közigazgatási tanácsának elnöke.

zéposztályt, és ezért hangoztatják szószólóik, hogy a középosztálynak, a kézműveseknek, a parasztoknak, a kis- és középvállalkozóknak egyáltalán nem kell félniük a szociáldemokráciától. Várjuk ki a végét! Egyelőre nézzük azt, miket indítványozott a szociáldemokrácia és különösen a szociáldemokrata frakció az észak-rajna-vesztfáliai tartományi parlamentben. Azt indítványozták ott, hogy a bányászatot, a vas- és acélipart, valamint a vegyipart vigyük át köztulajdonba. Magában az indítványban szégyenlősen elkerülték az „államosítás” szót vagy „az állam tulajdonába venni” kifejezés használatát, de az indítvány indokolásában úgy fogalmaztak, hogy ezeket az iparágakat az állam tulajdonába kell átvinni. Kifejtették továbbá, hogy a tulajdonosi jogokat azonban nem az államnak kellene gyakorolnia, hanem a szakszervezeteknek. Számomra elsősorban nagyon antidemokratikusnak tűnik az, ha az államra ruházzuk a tulajdont, de egyidejűleg nem adjuk meg neki azt a jogot, ami ebből a tulajdonból származik, hanem a tulajdonból származó jogot a parlamentárisan nem ellenőrizhető szakszervezetekre ruházzuk át. Számomra ez a demokráciával összeegyeztethetetlennek tűnik. Mit akar ezzel a szociáldemokrácia? A tartományi parlament legutolsó ülésén Nölting professzor frakciója szóvivőjeként – annak erős tapsa közepette – kijelentette: a demokratikus államnak nem csupán politikai eszközökre van szüksége, a demokratikus államnak gazdasági hatalomra van szüksége, és ezért akarunk köztulajdonba vonni tulajdont. Ez legtisztábban nemzetiszocialista beütésű mondat. Ez azt jelenti, hogy a politikai hatalommal bíró államnak még a gazdasági hatalmat is a kezébe adják, hogy gazdasági hatalma erejével minden politikai ellenállást oly módon tudjon széttagozni és elhalasztani, ahogy azt a nemzetiszocialista állam is tette. Azt állítom, hogy aki ilyet követel, – mint ahogy azt Nölting úr, a szociáldemokraták kimagasló képviselője frakciója legerősebb tapsa közepette tette – az a nemzetiszocialista diktatúra helyére szocialista diktatúrát akar. *(Közbekiáltás: Nagyon helyes!)* Mint tudják, a Kereszténydemokrata Unió részéről politikai és gazdasági programunk számára a kereszténységnek a minden egyes ember értékéről és méltóságáról szóló követelését vettük alapul. Az ember lényeges, elidegeníthetetlen joga azonban a szabadság, nem csak az egész nép szabadsága, nem csak a nép minden rétegének a szabadsága, hanem minden egyes ember személyes szabadsága is.

A hatalom önmagában nem rossz dolog, de a hatalom rossz dologgá válhat birtokosai kezében. Ezért mi, CDU-sok sehol sem akarunk sem a gazdasági, sem a politikai, sem az állami életben olyan hatalomkoncentrációt, amely a nép vagy az egyén szabadságát veszélyeztetheti. [...]

Mit kíván a szociáldemokrácia? Nálunk itt Nyugaton nagyon lágy hangon szól, de Berlinben, a Berlieni Magisztrátusban, ahol a tagok nagy többsége a Szociáldemokrata Párthoz tartozik, ott más hangot ütnek meg. Ott a magisztrátus a berlini oktatásügy szabályozására olyan előterjesztést nyújtott be a berlini városi közgyűlésnek, miszerint a gyerekek teljes nevelése, az óvodától kezdve, már csak az állam dolga lenne. (*Közbeiktáltás*: Pont úgy, mint a ná-ciknál!) Megismétlem a *közbeiktáltást*: pont, mint a nemzetiszocialistáknál! Mint ahogy nem szabad szemet hunyni afölött, hogy a nemzetiszocializmus e tekintetben nagyon is igazi szocializmus volt. Azt akarjuk, hogy az állam szintjén is biztosak lehessünk az elosztó hatalom elvében. Ezért, ha csak lehetséges, mindenütt az önkormányzatot akarjuk beiktatni, egyfelől azért, mert úgy hiszszük, hogy az önkormányzat nagyszerűen képes polgárokká nevelni a benne tevékenykedő férfiakat és nőket, másfelől, mert az önkormányzatok közbeiktatása révén megakadályozzuk, hogy túl sok hatalom összpontosuljon állami kézben. Azt akarjuk továbbá, hogy az új Németország ne centralisztikus egységállam legyen, hanem igazi szövetségi állam, melyben a központ megkapja azokat a jogokat, amelyek szükségesek ahhoz, hogy az egészet egyben tartsa, a szövetségi államot alkotó tartományok azonban megkapják azokat a jogokat, beleértve a pénzügyi jogokat is, melyek lehetővé teszik számukra, hogy saját, erőteljes életet éljenek.

A hadifoglyokról: ha a hatalom nemzetiszocialista birtokosai, a háborúban egykor a jog és a törvény ellenére embereket hoztak Németországba munkára, úgy véleményünk szerint ez nem jogsíftja fel a szövetségeket – akiknek még vannak hadifoglyaik –, arra, hogy ezeket a hadifoglyokat visszatartsák. [...]

A nemzetiszocialista Németország nagy jogtalanságot követett el, de a nemzetiszocialista párt sok kollaboránssa számára talán a szövetségesek szemében is egyfajta mentség, ha utalunk arra, hogy a szövetségesek ezzel a bűnöző bandával – amikor már rég, felismerték őket, akkor is – államszerződéseket kötöttek. Talán részben

mentség, hogy más népek fiataljaikat elküldték az olimpiai játékokra Berlinbe, hogy ott a fő bűnöző, Hitler előtt hódoljanak. (*Erős taps.*) Ebben az összefüggésben talán még el szabad mondani a következőt. Ha a szövetségesek csak feleannyi energiát szántak volna arra, hogy Hitlert ne hagyják megerősödni, mint ahogy most Francóval⁶ szemben csinálják, akkor sosem került volna sor a háborúra! (*Taps.*)

A moszkvai konferenciát⁷ sok német talán téves szemszögből szemlélte. Egyáltalán nem azért hívták össze, hogy békeszerződést készítsenek Németországgal. Nem is azért hívták össze, hogy békestatútumot állapítsanak meg. Azért hívták össze, hogy a szövetségesek egymás között megállapíthassák, mennyiben egyeznek vagy legalábbis mennyire összeegyeztethetők nézeteik bizonyos német kérdések vonatkozásában. Ez a moszkvai konferencia azonban a Föld két legnagyobb hatalma, az Észak-Amerikai Egyesült Államok és Szovjet-Oroszország közötti legnagyobb nemzetközi feszültségek idejére esik. Legyen szabad emlékeztetnem arra, hogy rögtön a moszkvai konferencia kezdetén Oroszország képviselője, Molotov⁸ azt követelte, hogy ezen a konferencián kerüljön megvitatásra a kínai kérdés. Legyen szabad arra is emlékeztetnem, hogy a moszkvai konferencia idején az Egyesült Államok elnöke, Truman⁹ történelmi üzenetet küldött a világnak Görögország és Törökország támogatásáról¹⁰, és így magától értetődött, hogy a német kérdés megvitatását ezek a nagy nemzetközi feszültségek árnyékkolták be. Ez számunkra természetesen nagyon rossz és nagyon kellemetlen. Nem tudjuk, hogyan végződik majd a moszkvai konferencia. Még saját tudósítóink sincsenek ott. Arra vagyunk utalva, amit más országok tudósítói mondanak nekünk, akik a dolgokat természetete-

⁶ Francisco Franco Bahamonde tábornok (1892-1975), a spanyol polgárháborúban (1936-1939), kivívott győzelem után diktatórikus rendszert épített ki, és haláláig meghatározta Spanyolország bel- és külpolitikai fejlődését.

⁷ a négy győztes hatalom külügyminisztere tanácsának konferenciája, 1947. március 10. – április 24. Beárnyékolta a növekvő kelet-nyugati feszültség. Németország kérdése vonatkozásában nem jutottak egyetértésre.

⁸ Vjacseszlav Molotov (1890-1986), 1939-1949-ig és 1953-1956-ig a Szovjetunió külügyminisztere.

⁹ Harry S. Truman (1884-1972), 1945-ben az Egyesült Államok alelnöke, Roosevelttal halála után 1945-1952 között az USA elnöke.

¹⁰ az 1947. március 12-i Truman-doktrína, az Egyesült Államok elköteleződése olyan szabad népek támogatását illetően, amelyek egy harmadik támadó fél fenyegetését kénytelenek elszenvedni.

sen elsősorban a saját országuk szempontjából nézik. Mindenesetre eddig nem gyanítható túl nagy egyetértés. Még ha a moszkvai konferencia különösebb eredmények nélkül fejeződne be, akkor is csak azt remélhetjük és kívánhatjuk, hogy a nagy nemzetközi feszültségek mihamarabb kiegyenlítődjenek, hogy a német kérdéssel a német és az európai érdekeknek megfelelően a megnyugvás légkörében lehessen foglalkozni, mivel a német és az európai érdekek teljes mértékben megegyeznek.

Az elmúlt napokban a Saar vonatkozásában a résztvevők nagyjából elfogadták Franciaország követelését a Saar Franciaországhoz történő gazdasági csatolása kérdésében. Határozotlan kijelenthetem, hogy a Saar-vidék lakosságának leghivatottabb képviselői nyilatkozata szerint a Saar-vidék német lakosságának többsége nem ért egyet ezzel a Franciaországhoz történő gazdasági csatlakozással. (*Erős taps.*) A Saar-vidék lakosságának többsége Németországhoz akar tartozni, gazdasági vonatkozásban is, jó és rossz időkben egyaránt.

Ami a keleti határokat illeti, tudjuk, hogy Oroszország kijelentette, hogy a potsdami egyezményben az Odera-Neisse-vonalat rögzítették. Amikor az ember kezébe veszi a potsdami egyezményt, akkor csak egyetérthet az amerikai képviselővel, aki azt mondja, hogy ez sehogyan sem helyes. Egyetlen szó sem igaz belőle. És ehelyett is szeretném kérni kommunista barátainkat, használják fel Moszkvához fűződő jó kapcsolataikat, hogy világossá tegyék számukra azt, hogy a potsdami egyezmény szerint Németország keleti része nem került a lengyelek tulajdonába. Marshall¹¹ Amerika képviseletében Moszkvában kijelentette, hogy amellet foglalnak állást, hogy Kelet-Poroszország és Felső-Szilézia déli részét adják át Lengyelországnak, de a többi német terület ne maradjon Lengyelországnál, hanem e terület esetében olyan szabályozás szükséges, amely figyelembe veszi azt a körülményt, hogy korábban nagyrészt ez a terület látta el a német lakosságot élelmiszerrel. Az amerikai képviselő e nyilatkozata, amelyhez Bevin¹² angol képv.

¹¹ George Catlett Marshall (1880-1959) 1947-1949 között az USA külügyminisztere.

¹² Ernest Bevin (1881-1951), 1940-1945 brit munkaügyi miniszter, 1945-1951 között külügyminiszter.

selő csatlakozott, és amely nagyjából a francia képviselő egyetértését is élvezte, nem hagyja teljesülni jogos követeléseinket. De ez mégiscsak némi előrehaladás a nézőpontok közelítésében, és csak azt kívánhatjuk, hogy ez az előrelépés idővel gyorsuljon.

Ránk és arra, amit mi akarunk, az Atlanti Charta¹³ előírásai érvényesek. Az Atlanti Chartáról Churchill¹⁴ és Roosevelt¹⁵ határozott, Sztálin¹⁶ pedig csatlakozott hozzá, és ebben az áll, hogy nem szabad területi változtatásokat eszközölni anélkül, hogy ehhez az érintett lakosság szabad szavazáson hozzájárulását adná. Ennek erre a területre is érvényesnek kell lennie, és egy pillanatig sem kétlem azt, mi lesz ennek a szavazásnak a kimenetele! Az lesz az eredménye, hogy az onnan elüldözött honfitársaink vissza akarnak térni hazájukba. (*Nagyon erős taps.*) Máskülönben az elüldözöttek kérdésére nincs megoldás. Tehetünk értük, amennyit csak akarunk, ők elvesztették a hazájukat, ahol atyáik és elődeik éltek, és vissza akarnak, vissza kell térniük hazájukba, még hozzá szabad emberekként és nem lengyel fennhatóság alatt. (*Hosszan tartó, dübörgő taps.*)

Szeretnék éppen itt, Kölnben egy gondolatot Franciaországnak címezni. Érthető, hogy Franciaország az elmúlt száz év eseményei következményeként aggódik saját biztonsága miatt egy olyan népszomszédjaként, mint a német, amely sokkal nagyobb lakosságú, mint Franciaország maga. Nagyon kérem Franciaországot, hogy ne az erőszak útját válassza. Vannak más utak és vannak konstruktív megoldások is a francia-német kérdésre. Franciaország és Németország között örökké tartó békét kell elérni! De éppen az nem járhatja az erőszak útját, aki ezt akarja. S így azt hiszem, hogy különösen nekünk, itt Nyugaton, akik valamelyest mégiscsak ismerjük a francia viszonyokat, nyomatékosan kell kérnünk Franciaországot, Belgiumot és Hollandiát, hogy mondjanak le úgynevezett határkiigazítási igényeikről (*Erős taps és egyetértés.*), kérnünk

¹³ F.D. Roosevelt amerikai elnök és Winston Churchill brit miniszterelnök 1941. augusztus 14-i közös nyilatkozata, melynek elvei (többek között a népek önrendelkezési joga) az Egyesült Nemzetek Szervezete 1945. június 26-i chartája részévé váltak.

¹⁴ Sir Winston Churchill (1874-1965), 1940-1945-ig és 1951-1955-ig brit miniszterelnök.

¹⁵ Franklin Delano Roosevelt (1872-1945), 1933-1945-ig amerikai elnök.

¹⁶ Josif Viszarionovics Stalin (tulajdonképpen: Dzsugasvili); (1879-1953), szovjet diktátor, 1922-től az SZKP KB főtitkára.

kell nyugati szomszédainkat, hogy haladjanak Németországgal és Angliával együtt azon az egyetlen úton, amely Európának csakugyan békét garantál, nevezetesen az európai konföderáció útján, ezen országok gazdasági összefonódásának útján. Csak ez biztosíthat Franciaország, Belgium, Hollandia és Németország számára tartós békét, amelyre valamennyien oly nagyon vágyunk. (*Dübbörgő taps.*) Azt mondtam, hogy a jövőt homály fedi. Nem tudjuk fellebbenteni a szemünk előtt levő függönyt, de azért van egy reménysugár. Ez a reménysugár az amerikai népet lelkesítő idealizmus. Meggyőződésem, hogy a nálunk később oly sokat vitatott Wilson¹⁷ is tele volt idealizmussal. Azt hiszem, hogy most az az amerikai nép is tele van igazi idealizmussal, melynek ereiben mégiscsak nagyon sok német vér folyik, és hogy ez a nép, amely hirtelen a Föld leghatalmasabb népévé emelkedett, kellő lendülettel fog azon feladatához, hogy immáron a Föld békéje érdekében lépjen föl. Ha végrehajtásra kerül a Hoover-terv¹⁸, akkor mi itt, Németországban megmenekülünk; akkor átvészeltethetjük ezt a háború utáni időszakot, amíg elérkezik az általános megnyugvás. Azt kérjük és kívánjuk, hogy Amerika és Anglia tegyen meg minden tőle telhetőt annak érdekében, hogy ez a Hoover-terv a lehető leggyorsabban valósággá váljék.

A Németországot borító sötétséget még egy fénysugár világítja meg: a német ifjúság. A német nép ebben a nehéz időben olyan belső nagyságot tanúsított, hogy a legnagyobb tisztelettel és a legnagyobb nagyrabecsüléssel kell iránta viseltetni. Az oly sokat szidott német ifjúságnak biztosan vannak hibái és hiányosságai; ki akarná ezt elfedni! De végig kell gondolni azt, hogyan is járt ez az ifjúság. A Hitler-Jugendben nevelődött, vallását szétzúzták, gyermekként küldték a háborúba, gyermekként látta városainkat lángholni, elválasztották szüleitől, elveszítette lakását, ruházatát, és ifjúságunk szürke jövőbe tekint – de ennek ellenére azt mondom: le a kalappal a német ifjúság előtt! Sokszor találkozom a német ifjúsággal, és be kell vallanom, hogy a legmélyebb tisztelet alakult ki bennem a német ifjúság iránt. (*Erős taps.*) Értük akarunk mi, öre-

¹⁷ Thomas Woodrow Wilson (1856-1924), 1913-1921 között amerikai elnök.

¹⁸ ld. megj. 2, p.30.

gebbek, tovább dolgozni. Ifjúságunk velünk dolgozik. A német népnek nem kell kétségbe esnie. A háború utáni idő bebizonyította, hogy a német népben egészséges és jó mag rejlik. Ha csak szabadon engednék a karunkat, hogy dolgozhassunk, ha csak egy kicsit több bizalmat ajándékoznának nekünk a szövetségesek, akkor mindent megtennénk Németországban annak érdekében, hogy gyorsan talpra álljunk. (*Élénk taps.*) Egy pillanatig sem kételkedem abban, hogy ha a szövetségesek tényleg valamivel nagyobb szabadságot engednek nekünk munkánkban és tevékenységünkben, akkor a német nép a nemzetiszocialista sallangtól megtisztulva hamarosan újra egyenjogúként lép be Földünk nemzeteinek körébe. Nincs kétségem afelől, hogy a német nép arra hivatott, hogy Európának és a világnak a jövőben is még nagyobb és múlhatatlan értékeket ajándékozzon.

Hadd térjek vissza az előttünk álló választásokra.

[...]

Németország szabad egységét kívánjuk...

Beszéd a Parlamenti Tanács előtt az Alaptörvényről történő
zárószavazás után 1949. május 8-án*

Már 1946-ban világossá vált, hogy a Szovjetunió arra törekszik, hogy „olyan vágányra terelje a német fejlődést, amely az ország ténylegesen is fennálló megosztásának elmélyítésétől az intézményi megszilárdításon át végül a politikai megpecsételődéshez” vezet.¹ Ennek megnyilvánulása az ún. első népi kongresszus létrehozása a szovjet övezetben 1947. december 6-án. Az 1948 első felében üléselő londoni hathatalmi konferencia (a nyugati hatalmak és a Benelux államok) azt ajánlja, hozzanak létre Nyugat-Németországban szövetségi alapú demokratikus kormányzati rendszert. 1948. szeptember 1-jén ül össze Bonnban a parlamenti tanács. Feladata, hogy a nyugatnémet részállam számára „Alaptörvényt” dolgozzon ki annak érdekében, hogy „rendet szabjon az állami élet számára az átmenet időszakára”. Elnökévé Konrad Adenauert választják, aki 1946 óta a CDU frakcióvezetője az észak-rajna-vesztfáliai tartományi parlamentben. Az Alaptörvény elfogadása után tartotta Adenauer az alábbi beszédet.

Hölgyeim és Uraim! Arra kérem Önöket, hogy tekintettel az imént befejezett írásmű jelentőségére, az izgalom percei után most még maradjunk együtt néhány pillanatig, hogy világossá váljon előttünk, mi történt és milyen helyzetben vagyunk.

* Parlamenti Tanács gyorsírási beszámolója, 10. ülés, 1949. május 8., pp.241-243, valamint Hans-Peter Schwarz, *Konrad Adenauer. Reden 1917-1967*, pp.133-136

¹ Theodor Eschenburg *Jahre der Besatzung, 1945-1949* (Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, 1. kötet), Mannheim, 1983. p.362

Először is legyen szabad megállapítanom – nehogy odakint a nyilvánosság téves képet kapjon –, hogy Bajorország 13 parlamenti tanácsbeli képviselőjéből hét – tehát a többség – igent mondott az alkotmányra, és azt hiszem, mégiscsak van remény arra, hogy a bajor tartományi parlamentben is meglegyen a többség akkor, amikor ezt az Alaptörvényt a közeljövőben a tartományi parlamentek elé terjesztik majd.

Hölgyeim és uraim! Igazából – és azt hiszem, ezt azok közül sem tagadja senki, akik megindokolták nemleges szavazatukat – nekünk, németeknek 1933 óta ez az első önfelelt napunk. Ettől az évtől kezdve akarjuk számítani nehéz éveinket, és nemcsak az összeomlástól, még akkor is, bármily nehezek voltak is az összeomlás évei. Nem szabad kitörölni emlékezetünkől az 1933 és 1945 közötti éveket, amelyek félelmetes szolgaságban értek bennünket. A mögöttünk levő idő nehéz volt, és csak lassan kezdjük tekintetünket a jobb jövő felé emelni, és megtenni az első lépést az oda vezető úton.

Hadd mondjak először is köszönetet a három világhatalom külügyminiszterének, akik – ezt még egyszer emlékezetükbe idézem – Washingtonból kísérték figyelemmel ügyünket!² Engedjék meg, hogy ebben az órában a katonai vezetőknek is köszönetet mondjak, akik nagy odafigyeléssel tartották szem előtt érdekeinket, és nemcsak formálisan, hanem belső meggyőződésüket tekintve is jóindulatúak voltak velünk. Szeretnék köszönetet mondani a bonni összekötő stábok tagjainak, akik mindenkor nagyvonalúan és mondhatni már-már baráti módon álltak rendelkezésünkre tanácsaikkal.

Hölgyeim és uraim! A három nyugati övezetben most, miután kezdetét vette a gazdasági konszolidáció, a politikai konszolidáció tekintetében is jócskán előbbre jutottunk. Véleményem szerint nem kell mindig és kizárólag azon cél felé tekinteni, amit még nem sikerült elérni. Véleményem szerint arra az útszakaszra is figyelni kell, amit a célhoz vezető úton megtettünk. Úgy hiszem, ha ezt tesszük,

² a három nyugati hatalom külügyminiszteri konferenciája Washingtonban 1949. április 5-8. Többek között határoztak a Bizónia Trizónává bővítéséről a francia megszállási övezettel való egyesítés révén, a katonai kormányzat Szövetséges Ellenőrző Bizottsággal történő felváltásáról, a leszerelés befejezéséről és az ipari termelés növeléséről.

akkor – még, ha tisztában is vagyunk azzal, hogy távol vagyunk még végső célunktól – mégiscsak elégtétellel állapíthatjuk meg, hogy a valaha előttünk álló fáradságos úton jócskán előbbre jutottunk.

Berlin nehéz időket tudhat maga mögött.³ Úgy tűnik azonban, hogy ezek a nehéz idők végükhöz érnek. Ennek teljes szívünk-ből örülünk. Igen tisztelt Löbe⁴ kollégánk hatásos szavaival az imént hallották, milyen fájdalom és szomorúság, milyen rabság és kényszer nehezedik az emberekre a keleti zónában. Mégis hisszük azonban, hogy politikai újjászerveződésünk a keleti zóna boldogulása szempontjából sem marad hatástalan. (*Renner képvis.: Főleg a hecckampányotok!*⁵)

Azt hiszem, az ember ezt úgy tudatosíthatja magában leginkább, ha elképzeli, milyen politikai következményekkel járt volna, ha a parlamenti tanácsban nem jutottunk volna egyezségekre. (*Renner: Igaz, hogy akkor nem lennének SA-s miniszterek!*) Kompromisszumot kötöttünk. Erre a kompromisszumra sok mindent mondtak. Minden kompromisszumnak vannak hibái és hiányosságai. Ennek azonban van egy nagy előnye is. Azokat a pártokat, akik ily módon arra kényszerültek, hogy együtt dolgozzanak, megtaníttja arra, hogy a politikai ellenfélben is a meggyőződéses és becsületes ellenfelet tisztelje.

Legyen szabad éppen ezért annak a kívánságomnak hangot adni, hogy a most fellángoló választási küzdelemben a mérvadó politikai pártok maguk is gondoskodjanak arról, hogy tisztességesen és méltó módon küzdjenek egymással. Tegyenek félre mindent, amit most nem lehetett megoldani és ami akadályt képez annak érdekében, hogy ha ez a választási küzdelem véget ér, eljussunk ahhoz az fordulóponthoz, ami segíthet egy olyan népen, amely oly keserű szükségben van, mint a német nép: valamennyi párt együttműködéséhez!

³ Az utalás arra vonatkozik, hogy a szovjetek 1948. június 24-től 1949. május 12-ig blokádnál vonták Berlin ki- és bevezető szárazföldi és vízi útjait. Ezen idő alatt az amerikai és a brit fegyveres erők légihíddal látták el Berlin lakosságát.

⁴ Paul Löbe (1875-1967), szociáldemokrata publicista, 1919/20-ban a Weimari Nemzetgyűlés alelnöke, 1920-tól 1933-ig a Reichstag elnöke ill. alelnöke, 1948/49-ben a parlamenti tanács tagja, 1949-től 1953-ig a Német Bundestag képviselője.

⁵ Heinz Renner (1892-1964), a KPD tagja, a parlamenti tanács tagja és 1949-től 1953-ig a Bundestag képviselője

Hölgyeim és uraim! Nagyon kérjük a három katonai vezetőt, gondoskodjanak a maguk részéről arról, hogy ezt az Alaptörvényt amint lehet, engedélyezzék, és az a kérésünk a miniszterelnök urak felé, működjenek ők is közre abban, hogy a tartományi parlamentek a lehető leggyorsabban ratifikálják ezt az Alaptörvényt. Tisztelt kollégáim, az Alaptörvény még nem lépett életbe, még nincsen sem Bundestag, sem szövetségi kormány, a nyugati övezetekben élő negyvenötmillió németet nem képviseli senki kifelé egy olyan pillanatban, amikor a párizsi konferencia⁶ talán véglegesen dönt majd boldogulásunkról! Ne áltassuk magunkat: ez a párizsi konferencia nagyon komoly következményekkel járhat majd számunkra.

Hölgyeim és uraim, ez a külügyminiszteri konferencia azonban még akkor sem mehet el azon tény mellett, amit ma itt, Bonnban határozatunkkal szentesítettünk, ha nincs is szövetségi kormányunk még. *(Renner: Tehát mégis!)*

Németország egységét kívánjuk, egész szívünkkel és egész lelkünkkel óhajtjuk ezt. Szabad Németországot szeretnénk, amelyben minden német ember emberhez méltó módon élhet, ugyanúgy, mint minden más európai ember. Mi a nyugati övezetben a politikai szabadsághoz vezető úton haladunk. Az imént hallották, milyenek az állapotok a keleti zónában. Az, ami nálunk és az, ami a keleti zónában történik, éppoly kevésbé hasonlítható össze, mint a tűz és a víz. A tüzet és a vizet nem lehet egymással keverni. Éppen ezért ebben a jelentőségteljes órában azt szeretném a szövetséges hatalmaknak kiáltani: nem akarjuk, hogy a párizsi tárgyalások révén esetleg a nyugati övezet viszonyainak a keleti zónához való közeledését érzük el. *(Renner: Semmi földreform!)* Nem akarunk egy ilyen összekeverést, hanem azt szeretnénk, hogy a keleti zóna olyan körülményekhez jusson, mint amilyenek között mi élünk *(Élénk helyeslés.)*, hogy azután biztosítottnak tekinthessük Németország egységét és szabadságát.

Engedjék meg, hogy befejezésül még két olyan mondatot olvassak fel, amelyeket az elmúlt hetekben hallhattunk. Az egyik mon-

⁶ A külügyminiszterek tanácsának utolsó konferenciája 1949. május 23-tól június 20-ig. Megerősíti a berlini blokád végét és a németországi szabad forgalmat, de nem hoz egyetértést Németország kérdésében. A három nyugati hatalom külügyminisztere aláírja a Német Szövetségi Köztársaság Szövetséges Ellenőrző Bizottságának statútumát.

dat a három külügyminiszter üzenetében állt: „a külügyminiszterek megállapítják továbbá, hogy a három szövetséges kormány fontos kérdésnek tekinti azt, hogy támogassa és megkönnyítse a német nép legszorosabb bevonását egy demokratikus szövetségi államba az európai egyesülés keretében mindkét fél számára kedvező alapon.” A második mondat Acheson⁷ amerikai külügyminiszter egyik beszédében szerepelt. Kijelentette: „a nyugatnémet nép biztos lehet abban, hogy az USA kormánya nem fog egyetérteni olyan általános megoldással Németország tekintetében, amiben nem szerepelnek a már meglévő nyugatnémet szabályozások alapvető óvintézkedései és előnyei. Biztos lehet abban is, hogy az USA kormánya egy ilyen megoldás eléréséig folytatni fogja a nyugatnémet program fejlesztésének hathatós támogatását.” Bízunk ezekben a szavakban, és azt hiszem, ez a bizalom nem fordulhat csalódásba, ha tényleg biztosítani akarják Európa fennmaradását.

Vannak még további kívánságaink is: azt is kívánjuk, gondoskodjanak a párizsi konferencián arról is, hogy hadifoglyaink hazatérjenek. (*Közbekiáltás: Bravó, bravó!*) Azt is kívánjuk, hogy térjenek vissza az elhurcoltak, térjenek vissza az elüldözöttek, végül pedig azt is kívánjuk, hogy beszéljenek egyúttal a keleti határ meghúzásáról és az Odera-Neisse-vonalról, amint azt az isteni és emberi jog szerint elvárhatjuk. (*„Bravó” kiáltások és taps a jobb oldalon és az SPD-nél.*) A parlamenti tanács számára meghatározott feladatokkal kapcsolatos munka legnagyobb részét bevégeztük akkor is, ha itt-ott hallatszott egy-egy disszonáns hang, de még ekkor is a német nép iránti szeretet és elkötelezettség érzése által vezetve.

Hölgyeim és uraim! Azt kívánjuk, Isten áldja meg a népet és ezt a művet Európa és a világ békéjének javára! (*Újabb élénk „bravó” kiáltások és taps.*) Az ülést bezárom.

⁷ Dean G. Acheson (1949-1953) külügyminiszter, 1961-től Kennedy és Johnson tanácsadója

Az állami szervezetet csak a szabad akarat legitimálja...

Kormánynyilatkozat a Német Bundestagban az NDK alapítása alkalmából 1949. október 21-én*

1949. szeptember 7-én alakult meg az augusztus 14-i választások alapján létrejött első Bundestag. Szeptember 15-én Konrad Adenauert itt választják az első szövetségi kancellárrá. Az NDK három héttel később sorra kerülő megalakulását (október 7-én) különböző központi szervek létrehozásával már rég előkészítették, amire Adenauer október 21-i kormánynyilatkozatában hivatkozik is. Itt fogalmazódnak meg első ízben az eljövendő két évtized Németország-politikájának központi jelentőségű álláspontjai: a hiányzó demokratikus legitimáció miatt az NDK államjellegének tagadása, valamint a szovjet zóna lakosságának tekintetében a Szövetségi Köztársaság egyedüli képviselési igénye és felelőssége.

Önök előtt, Hölgyeim és Uraim, mint a német Bundestag tagjai, a német nép legitimált képviselői előtt az alábbi nyilatkozatot teszem:

A keleti zóna és Berlin legutóbbi eseményei jellemzőek a német nép 1933 óta tartó tragikus sorsára. Teljesen egyértelműen és ismételten megpecsételik a német terület két részre szakítását egy, a szovjet csatlósállamok rabságában vegetáló kerekén tizennyolcmillió német által lakott keleti részre és egy negyvenötmillió lakosú nyugati részre, amely ugyan még nincs szabadságának birtokában, de ahol a demokratikus állam szuverenitási jogait egyre inkább német kézbe adják, és ahol – ezt nyomatékosan kiemelem

* I. Deutscher Bundestag, Stenographische Protokolle, 13. Sitzung, 21. Oktober 1949., S. 307-309. Ld. még: Hans-Peter Schwarz, Konrad Adenauer. Reden 1917-1967, S. 170-173.

– az emberek személyes szabadsággal és biztonsággal bírnak, ami nélkül számunkra emberhez méltó lét nem képzelhető el. (*Taps.*)

Beszéltem a német nép 1933-mal kezdődő tragikus útjáról. A történelmi valóság kedvéért beszélni kell arról, hogy a német nép tragédiája nem az 1945-ös kapitulációval kezdődött, ami feltétel nélkül a győzteseknek adta át a teljes katonai és állami hatalmat, hanem 1933-ban, Hitler hatalomra jutásával. (*Középen és az SPD soraiból: Nagyon helyes!*) Az 1933-tól 1945-ig terjedő időszakot nem lehet elválasztani attól, ami 1945 óta történt. (*Az SPD soraiból: Nagyon jó!*) A két korszak szorosan összefügg. A német nép által ránk ruházott felelősség miatt és hogy a német népnek és a külföldnek világos képet adjunk a mostani helyzetről, röviden össze kell foglalni az 1945 utáni eseményeket.

Az 1945. augusztus 2-i potsdami egyezmény¹ ellenére – amelyben elhatározták, hogy Németországot a megszállás ideje alatt egyetlen politikai és gazdasági egységnek tekintik – hamarosan egyre inkább világossá vált a szövetségesek Németországgal kapcsolatos eltérő felfogása. A szovjet zónában a három másik övezettel ellentétben már 1945-ben olyan központi igazgatást állítottak fel, aminek félreismerhetetlenül az volt a célja, hogy a teljes szovjet zónát egységes állammá szervezzék. Ezeket a törekvéseket a nyomatékosan támogatta az 1947. június 12-én felállított gazdasági bizottság. A szovjet zónának Németország többi részétől való gazdasági és politikai elválasztását tovább erősítette az 1947. december 6-án életre hívott ún. első népi kongresszus, az 1948. március 18-án összehívott második népi kongresszus, a még ugyanazon nap felállított népi tanács, a népi tanács megbízása alkotmány kidolgozására, és végül ennek az alkotmánynak a népi tanács általi elfogadása 1949. március 19-én.

Ezek a népi kongresszusok nem választások – mármint olyan szabad választások, amelyeken mindenki szabadon részt vehetett

¹ Nagy-Britannia, a Szovjetunió és az USA, mint győztes hatalmak egyezménye Németország jövőjéről (többek között demilitarizálás, „nácimentesítés”, demokratizálás, jóvátételek, az Oderától és a Neissétől keletre eső területek leválasztása, Lengyelországban, Csehszlovákiában és Magyarországon maradt németek „rendezett és humanus módon történő” kitelepítése). Franciaország augusztus 7-én csatlakozik az egyezményhez.

volna – nyomán keletkeztek. A harmadik népi kongresszus számára csak egy egységes listát volt szabad állítani. A népi tanács által elfogadott 1949. március 19-i alkotmányban a népi kamara megválasztására kitűzött választásokat nem tartották meg. A népi tanács 1949. október 7-én a saját maga által elfogadott alkotmány-
nak ellentmondóan ideiglenes népi kamarává alakult. Egyidejűleg kijelentették, hogy a már több ízben kilátásba helyezett választásokat 1950. október 15-ig elhalasztják. Miután a feltétel nélküli megadás nyomán Németországban teljesen összeomlott minden-
nemű államszervezet, új államszervezet csak akkor léphet fel a legitimitás igényével, ha létrejön a lakosság szabad akaratán nyug-
szik. (*Élénk helyeslés.*) Senki sem állíthatja, hogy a szovjet zónában immáron létrehozott államszervezet e zóna lakosságának szabad akaratán alapszik (*Közbeiktatás: Nagyon helyes!*), hanem Szovjet-
Oroszország parancsára jött létre, a hozzá hú németek kicsiny ki-
sebbségének közreműködésével.

A szovjet zónával ellentétben a három nyugati övezetben a nyugati szövetségesek esetében csak a hat hatalom – Anglia, Franciaország, USA, Benelux államok – 1948 februárjától júniusáig megtartott londoni konferenciáján merült fel az a szándék, hogy e három övezet számára egységes államszervezetet hozzanak létre (*Rische² képviselő: Már 1946-ban!*). Ez a törekvés tehát csak akkor mutatkozott meg, amikor már előrehaladott állapotban volt az imént vázolt fejlődés a keleti zónában, amikor már létrehozták az első és második népi kongresszust és a népi tanácsot. A londoni konferencia ajánlása miatt 1948. szeptember 1-jével hívták össze a parlamenti tanácsot. Az általa elfogadott Alaptörvény a tartományi parlamentek által történő ratifikálást követően 1949. május 23-án lépett életbe. (*Rische: Választások nélkül.*)

Az első Bundestagot augusztus 14-én választották meg. Ezen a választáson a harmincegymillió szavazásra jogosult német közül kerekén huszonötmillióan részt vettek. Csak a leadott másfélmillió kommunista szavazatot lehet az új államrend ellen voksolónak

² Friedrich Rische (1945-ben a KPD alapító tagja, 1949-től 1953-ig a Német Bundestag képviselője, alkotmányellenes tevékenység miatt 1953-ban letartóztatják és 1956-ban elítélik.

tekinteni. (*Közbekiáltás*: Nagyon jó.) Így ezen a választáson kereken huszonhárommillió választó igazolta, hogy egyetért a három nyugati övezet államként való újjászervezésével, a Német Szövetségi Köztársaság létrehozásával. (*Rische*: Mikor szavazott a nép az Alaptörvényről?)

Az alábbiakat állapítom meg. A szovjet zónában a német lakoságnak nincs szabad akarata. (*Élénk helyeslés*, jobboldalt, középen és az SPD soraiban.) Azt, ami ott most történik, nem legitimálja a népakarat, hisz az nem a népakaratot testesíti meg. (*Közbekiáltás*: Nagyon jó!) A Német Szövetségi Köztársaság ezzel szemben huszonhárommillió szavazásra jogosult német szabadon kinyilvánított akarata általi elismerésre támaszkodik. A Német Szövetségi Köztársaság ezáltal a német egység eléréseig összességében a német nép egyedüli legitimált államszervezete. (*Élénk taps és kopogás*, jobbról, középen és az SPD soraiban.) Ebből olyan belpolitikai és külpolitikai következtetések adódnak, amelyek részletes ismertetésétől ma kénytelen vagyok tartózkodni.

A Német Szövetségi Köztársaság a szovjet zónában élő tizennyolcmillió német sorsáért is felelősnek érzi magát (*Élénk helyeslés* jobbról, középen és az SPD soraiban.), biztosítja őket hűségéről és gondoskodásáról. (*Újabb taps*.) Egyedül a Német Szövetségi Köztársaság jogosult a német nép nevében beszélni. (*Közbekiáltás*: Nagyon jó! – *Renner*³: Azt hittem, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság tagjai!) Nem tekinti a német nép magára nézve kötelezőnek a szovjet zóna nyilatkozatait. (*Helyeslés*, jobbról, középen és az SPD soraiban.) Ez vonatkozik különösen azokra a nyilatkozatokra, amelyeket a szovjet zónában az Odera-Neisse-vonalra vonatkozóan tettek közzé. (*Viharos taps*, jobbról, középen és az SPD soraiban.) Ezt a tényt határozottan megállapítom a német nép és a világ teljes nyilvánossága előtt.

Berlin kérdésével kapcsolatban az alábbiakat kell kijelentennem. A szovjet zóna fejleményei miatt Berlin helyzete különösen kritikus. Berlin Németország demokratikus nyugati részének előőrseként és erődítményeként (*Közbekiáltás*: Bravó!), mi több a demok-

³ Id. 43. oldal, 5. megj.

ratikus Nyugat-Európa erődítményeként nyúlik be a szovjet zónába. (Bravó! – *közbekiáltás a KPD-től: Amerikai imperializmus!*) Berlin, lakóinak csodálatra méltó ereje és kitartása révén és a nyugati szövetségesek segítségének köszönhetően, túlélte a blokádot⁴; de nagyon szenved annak következményeitől.

Az Alaptörvény 23. cikkelye rögzíti, hogy Nagy-Berlinnek 12. tartományként a Német Szövetségi Köztársasághoz kell tartoznia. Noha az Alaptörvény engedélyezésekor fennálló nemzetközi helyzet e határozat megvalósítását egyelőre lehetetlenné is tette (*Közbekiáltás a KPD-től: Az Ön szuverén kormánya!*). És ha a továbbra is fennálló nemzetközi feszültség a 23. cikkely alkalmazását még most sem – talán még Berlinnek az érdekében sem – engedi meg, úgy a parlamenti tanács határozatát abban a formában, ahogyan a 23. cikkely rögzíti, csupán felfüggesztették. A 23. cikkely hatályba fog lépni, amint a nemzetközi helyzet azt megengedi. (*Renner: És a biztosok!*) Addig törvényeit Berlin a szövetségi törvényekhez akarja igazítani, hogy már most előidézze a Szövetséghez való tartozását ténylegesen is. (*Taps.*) Üdvözljük Berlin ezen szándékát!

A Berlin számára szükséges pénzügyi és gazdasági segítségről a Berlieni Magisztrátus, valamint a berlini gazdaság képviselői és a szövetségi kormány tagjai az elmúlt napokban nagyon kiterjedt és részletes tárgyalásokat folytattak. Ezek a tárgyalások pozitív eredményhez vezettek. Az erre vonatkozó részleteket az illetékes szövetségi miniszter, Schäffer⁵ úr adja majd elő Önöknek. Ő egyben a szövetségi gazdasági miniszter nevében is beszél majd. A szövetségi kormány részéről a leghatározottabban kijelentem, hogy minden tőlünk telhetőt meg fogunk tenni annak érdekében, hogy a berlini gazdaságot és ezáltal Berlin város pénzügyeit is is-

⁴ Nyugat-Berlin valamennyi ki- és bevezető szárazföldi és vízi útjának lezárása a szovjet megszálló hatalom által 1948. június 24-től 1949. május 12-ig. A várost amerikai és brit repülők látják el. („légi híd” összesen 227.728 járat).

⁵ Fritz Schäffer, (1888-1967), jogász és politikus, 1929-ben a Bayerische Volkspartei elnöke, 1931-ben államtanácsosként a bajor pénzügyminisztérium vezetésével bízzák meg, 1945. (május-szeptember) miniszterelnök, a CSU alapító tagja, 1949-től 1961-ig a Német Bundestag képviselője, 1949-től 1957-ig szövetségi pénzügyminiszter, 1957-től 1961-ig igazságügyi miniszter.

mét rendbe hozzuk és ebben az állapotban őrizzük meg. Nem fogjuk Berlint cserbenhagyni! („Bravó” kiáltások.)

Hölgyeim és uraim! Az emberiség évtizedek óta állami és szociális tévelygések korszakát éli. A német nép ugrásszerű fejlődése és központi elhelyezkedése miatt e tévelygések középpontjába került. A Német Szövetségi Köztársaság a nyugati szövetségesek segítségének, valamint lakói szorgalmának és kitartásának köszönhetően lassan, de biztosan kigyógyul bajaiból. A Német Szövetségi Köztársaság elkötelezettséget érez az iránt, hogy a szovjet zóna lakóinak és Berlin városának segítsen. Ezt a kötelességet teljesíteni fogja. Meggyőződésünk, hogy ez a gyakorta oly vigasztalannak tűnő korszak végül mégiscsak az állami és államok feletti rend gyümölcsöző újjáalakulásához vezet, és olyan rendet eredményez, amely a mindenkit megillető azonos jogok talaján keletkezik. Legfontosabb célunk az lesz, hogy egész Németországot egyesítsük a jog és a szabadság talaján állva és bevezessük az európai rendbe. (*Hosszan tartó, élénk taps, jobbról, középen és az SPD soraiban.*)

A német nép jóvá akarja tenni azon sérelmeket, melyeket a zsidók jogtalanul elszenvedtek...

Interjú Karl Marxszal, a Németországi Zsidók Általános Hetilapja főszerkesztőjével és kiadójával, 1949. november 25-i szám*

A zsidókat ért jogtalanság jóvátételének kérdésében Adenauer – aki Köln főpolgármestereként szimpátiával és nagyrabecsüléssel viseltetett városa zsidóságának élete iránt – mélységesen elkötelezett. Az alábbi interjú egy óvatos, de célratörő politika kezdete, amely akkor éri el csúcspontját, amikor Adenauer 1966-ban, 3 évvel lemondása után, tekintélyt parancsoló 90 éves korában Izraelbe látogat.

Marx: Bizonyos körök újra meg újra azt az álláspontot hirdetik, hogy a CDU keresztényi jellegének hangsúlyozása zsidóellenes tendenciát hordoz. Kíván-e Kancellár úr e kérdéssel kapcsolatban nyilatkozatot tenni?

Adenauer: A Bundestag elé terjesztett első kormánynyilatkozatban a kormány és a mögötte álló politikai erők nevében hangsúlyoztam, hogy munkánk alapja a nyugati keresztény kultúra szeleme, valamint az ember jogainak és méltóságának tiszteletben tartása. A Hitler-rezsim idején az ember méltóságának tiszteletben tartását alaposan lerombolták. Az embernek az állam céljainak tárgyává történő leértékelése a kor egyik ijesztő tünete volt. Keresztényekként vallási, faji vagy népi hovatartozásra való tekintet nélkül helyre akarjuk állítani az ember tiszteletét és méltóságát. E tolerancia szellemében zsidó honfitársainkban teljes jogú polgártársakat

* Abschrift des Bundespresseamtes, 3 S., Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus, Bestand 03.

látunk. Azt kívánjuk, hogy azonos jogokkal és kötelezettségekkel vegyenek részt országunk politikai és szociális felépítésében. Nem tudjuk és nem akarjuk közreműködésüket nélkülözni. Ebben az összefüggésben így értelmezzük a „kereszténység” fogalmát.

Marx: Gondolja-e Kancellár úr, hogy a háború után a németekkel szemben tett intézkedések során – pl. a keleti területekről történő kiüldözés – a német nép neve alatt 1945-ig elkövetett jogtalanságok kompenzálhatók? Ezt a felfogást sokan képviselik.

Adenauer: Az emberek által elszenvedett jogtalanságot és fájdalmat sohasem lehet más embereknek okozott jogtalansággal vagy fájdalommal kompenzálni. A német nép jóvá akarja tenni – amennyire csak lehetséges ez – a neve alatt egy bűnös rezsim által a zsidókkal szemben elkövetett jogtalanságokat, miután több millió életet pusztítottak el visszahozhatatlanul. Ezt a jóvátételt kötelességünknek tekintjük. E jóvátétel érdekében 1945 óta túlon túl kevés történt. A szövetségi kormánynak eltökélt szándéka az erre irányuló intézkedések meghozatala.

Marx: A jóvátétel számunkra nemcsak gazdasági, hanem erkölcsi kérdés is. Mit kíván a szövetségi kormány e jóvátétel támogatása érdekében tenni?

Adenauer: Az erkölcsi jóvátétel jogállamunk újjáépítésének része. A szövetségi kormány figyelmesen őrökdi majd az Alaptörvény azon cikkelyének betartása fölött, amely tiltja bármely személy hátrányos megkülönböztetését. Nem szeretném, ha kétség maradna a tekintetben, hogy a zsidó kulturális létesítmények megszenteltelenítése és a zsidó temetők rongálása, ami az elmúlt években sajnos még mindig előfordult, kíméletlenül üldözendő és büntetendő. Mindenekelőtt a helyhatóságok kötelessége az, hogy ne csak védelmükbe vegyék a zsidó kulturális létesítményeket, hanem amennyiben szükséges, újjáépítésüket is támogassák. Az első kormánynyilatkozatban már bejelentettem, hogy a szélsőséges tendenciákkal szemben szükség esetén határozottan élünk törvény adata jogainkkal. Ezt a sajtóban vagy a közéletben is megtesszük az antiszemita megnyilvánulásokkal szemben, ha szükséges, akkor a lehető leghatározottabban. Nemcsak azért küzdünk mindenfajta antiszemitizmus ellen, mert bel- és külpolitika ilag sem kívánatos, hanem azért is, mert emberiességi okokból a leghatározottabban elutasítjuk azt. Az Alaptörvény alapjogi cikke-

lyének kivitelezése során megteremtődött minden törvényi előfeltétele annak, hogy ezen akaratunkat megvalósítsuk és a zsidókat mindennemű diszkriminációtól megvédjük. Az újbóli üldözések minden formájával szemben oltalmazni fogjuk a zsidókat.

A szövetségi kormány különös figyelmet fog szentelni a zsidó állampolgároknak okozott gazdasági károk kiegyenlítésének. A fennálló törvénykezés e tekintetben javításra és kiegészítésre szorul. Izrael állam jelenti valamennyi nemzetiségű zsidó kifelé látható összefogását. A szövetségi kormány szándékában áll az, hogy Izrael állam számára tízmillió német márka értékben árut bocsásson rendelkezésre az újjáépítéshez, első közvetlen jeleként annak, hogy a világ bármely tájékán németek által zsidóknak okozott jogtalanságot jóvá kell tenni.

A zsidók németország üldözése a nemzetiszocialista korszak alatt egy sor olyan problémát eredményezett, amelyről a szövetségi kormánynak folyamatosan tájékozódnia kell. A szövetségi belügyminisztériumban éppen ezért egy referatúrát állítunk fel – amit egy német zsidóra bízunk –, amely arra hivatott, hogy ezekkel a problémákkal foglalkozzon. E referatúra felállítására egyidejűleg arra is szolgál, hogy a Németországban élő zsidóknak bizonyosságot szolgáltatson arra vonatkozóan, hogy a szövetségi kormány mindent elkövet annak érdekében, hogy a zsidók állampolgári jogait teljes mértékben megőrizze.

Marx: A nemzetiszocialista üldözés zsidó áldozatai, különösen a koncentrációs táborokban meggyilkolt zsidók hozzátartozói, aggodalommal figyelik azt a tendenciát, hogy a pusztításért felelős politikai elemek amnesztiában részesülnek és az emberiség ellen elkövetett bűnök üldözését megszüntetik. Tervez-e a szövetségi kormány ilyen irányú lépéseket?

Adenauer: A Bundestag előtt már kijelentettem, hogy a szövetségi kormánynak az a véleménye, hogy a nácimentesítés révén sok hiba történt; a nemzetiszocialista időben és a háborúban elkövetett bűnök igazi bűnöseit azonban teljes szigorral kell megbüntetni. A szövetségi kormány változatlanul képviseli ezt a felfogást. Azok a bűnözők, akik emberéletek elpusztítása miatt felelősök, nem méltóak az amnesztiára és a jövőben is számíthatnak az őket illető elszámoltatásra.

Németország egysége a béke megszilárdítását szolgálja majd...

Beszéd a berlini Titánia Palotában 1950. április 18-án*

Rögtön az első út nagy sikert hoz, amikor Adenauer kancellárként Berlinbe utazik. Mindenütt ujjongó tömegek. A csúcspont a valamennyi német tartomány zászlajával díszített Titánia Palotában tartott beszéd. A keletnémet tartományok zászlai fekete szalagot viselnek. A kancellár 1800 meghívott vendég előtt öntudatos kritikát gyakorol a nyugati hatalmak Németország-politikájával kapcsolatban. Végül ennek az öntudatosságnak a kifejezéseképpen felszólítja az egybegyűlteket, hogy énekeljék el a Deutschlandlied harmadik versszakát. A legtöbben spontánul az első éneklék. A nyugati városparancsnokok felháborodottan ülve maradnak. A berlini SPD balszárnyának képviselői tüntetőleg elhagyják a termet.

Főpolgármester¹ Úr, Házelnök Úr, Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Ezekben a napokban először tartózkodom Önök között szövetségi kancellárként. De ötödször vagyok Önök között az összeomlás óta. Tegnap és ma önkéntelenül eszembe jutott az a felejthetetlen nap, amikor a blokád² telén Önök között tartózkodtam. Akkor mély aggodalommal és a város lakóinak szenvedései iránti mély együttérzéssel távoztam ebből a városból. Ugyanilyen felejthetetlen marad számomra azonban ez a látogatás is, immáron kancellárként az első. Szeretném aláhúzni az „első” szót, abban az érte-

* Veröffentlicht durch das Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, maschinenschriftl. 12 S., Archiv für Christlich-Demokratische Politik, Bestand Reden Konrad Adenauer

¹ Ernst Reuter (1889-1953), 1948-ban berlini főpolgármester, 1950-1953 között kormányzó Főpolgármester (SPD).

² 1948. június – 1949. május; ld. p.50, 4. megj.

lemben, hogy nem ez lesz az utolsó. *(Taps.)* Hölgyeim és uraim! Nem esem túlzásokba és nem hízelgek, amikor ezt mondom, de a tegnapi berlini nap a legszebb nap volt, amit eddig szövetségi kancellárként megéltem. *(Hosszú taps.)*

A sok ezer boldog arc és nevető szem, amely tegnap és ma köszöntött, nagyon nagy hatással volt rám. Tudom, hogy ezek a köszöntések nem a személyemnek szóltak, hanem Németországnak, hazánkunk szóltak. Ez a fogadtatás azonban itt, Berlinben, amelynek '45 óta immáron oly sokat kellett elviselnie, bizalommal és reménnyel töltött el. Kedves Berliniek! Gazdagon megajándékozva térek vissza munkámhoz. Tegnap itt a lakosság minden rétegével, minden hivatalával és rétegével érintkezésbe kerültem. Az AEG turbina-üzemében tegnap délben zajlott tömegtüntetés csodálatos volt. Teljes szívemből köszönöm minden berlininek mindazt, amit értem tett. Ezekben a napokban is sok kérést és jó néhány panaszt hallottam, és úgy hiszem, hogy objektíven nézve némely panasz nagyon is jogos. Magyarozatképpen csak azt tudom mondani: nem rosszakaratról volt szó. A Német Szövetségi Köztársaság csupán néhány hónapja létezik, és a legnagyobb, legnehezebb feladatok még elintézésre várnak. Engedjék meg, hogy mintegy leltárként felsoroljam ezeket: a menekültügyi kérdések, a terhek kiegyenlítésének kérdése, a lakáskérdés, a munkanélküliség, a munkavállalók gazdaságba való igazságos besorolásának kérdése. És kérem, gondolják még meg a következőket: a szövetségi kormány még nem jól bejáratott gép. Mindenhez idő kell, a szövetségi kormány megszervezéséhez is. Eddig segítettük Önöknek, és – aláhúzom ezt a szót – továbbra is segíteni fogunk Önöknek. *(Hosszú taps.)* A végsőig el fogunk menni annak érdekében, hogy Berlin gazdasági életét rendbe hozzuk. Hiszen csak ezáltal tudjuk Berlint a politikai küzdelemben, a szabadságért, a valódi demokráciáért és emberi jogokért vívott harcban erősíteni. A Német Szövetségi Köztársaság nevében teljes szívemből köszönöm Önöknek bátorságukat, energiájukat, szívósságukat, kitartásukat, bátorságukat, azt a történelmi érdemet, amit szereztek egész Németország és a Nyugat érdekében. *(Taps.)*

Engedjék meg, hogy ebben az órában, amikor Önökhöz beszélek, megemlékezzem azokról, akik a szovjet övezetben némán tűrik sorsukat, arról a tizennyolcmillió német nővérről és fivérről,

akik ott a sok viszontagság ellenére kitartanak. Felbecsülhetetlen szolgálatot tesznek ezzel a németeknek és a Nyugatnak. Sosem felejtjük ezt el nekik (*Erős taps.*), és remélem, hogy egyszer valamennyien ismét egyesülten mégiscsak egy nép, egy állam, egy szabad nép, egy szabad állam leszünk. (*Hosszú taps.*)

Hölgyeim és uraim, Berlin sorsa, a szovjet övezet sorsa és a Német Szövetségi Köztársaság boldogulása szorosan összefügg a külpolitikai fejleményekkel, Európa alakításával, amelyben ez idő szerint csupán szerény mértékben működhethetünk közre.

Külpolitikai téren – és ezért legyen szabad a külpolitika e területével éppen itt, Berlinben részletesebben foglalkoznom, hiszen az Önök boldogulása és a mienk múlik azon, amit itt eldöntenek – nyilvánvalóan intenzív tanácskozásokot és megbeszéléseket folytatnak a nyugati szövetségesek. Olyan tanácskozásokat, és ezt még egyszer aláhúzom, amelyek Európával, de egész Németország jövőjével is foglalkoznak. A szövetségi köztársaságnak nincsenek diplomáciai képviselői. Nincs jobban tájékoztatva a tárgyalásokról, mint Önök közül bárki. Arra van utalva, amit a bel- és külföldi sajtó közlése és arra, amit a rádió külföldről közvetít. Természetesen ebből nem vezethető le teljes és pontos kép.

De éppen ezekben a napokban, amikor Önökhöz beszélek, napvilágot látott egy sor, a külpolitika és a jövőnk szempontjából fontos tény és publikáció. Első helyen említem a Német Szövetségi Köztársaság felkérését arra, hogy csatlakozzék társult tagként az Európa Tanácshoz.³ Említem az amerikai szövetséges ellenőrző biztos, McCloy⁴ úr által április 4-én Londonban tartott beszédet, Bidault⁵ francia miniszterelnök lyoni beszédét a nemzetközi vásár április 16-i megnyitója alkalmából, továbbá a brit kormány egyik, az USA, Franciaország és a Benelux államok kormányainak címzett, nyilvánvalóan április 16-án kelt jegyzékét a Németországgal fennálló

³ 1950. március 31-én. A Bundestag egyetértése (az SPD ellenzavazataival) 1950. június 25-én, társult tagság 1950. június 15-től, teljes jogú tagság 1951. május 2-től.

⁴ John Jay McCloy (1895-1989), 1947-1949, a Világbank elnöke, 1949-1952, az USA szövetséges ellenőrző biztosa Németországban.

⁵ Georges Bidault (1899-1983), 1946-ban és 1949-1950, a IV. francia köztársaság miniszterelnöke. Az európai integráció gondolatának rajongója és ösztönzője.

hadiállapot megszüntetéséről a megszállási státútum szeptemberre előirányzott revíziójával egyidejűleg. Említem továbbá a három nyugati szövetséges külügyminiszter május közepén megrendezésre kerülő londoni konferenciáját és végül a „Die Welt” című német újság egyik londoni keltezésű tegnapi beszámolóját. Ha ezt a cikket, melynek címe: „Németország londoni kilátásai – Bonn nyugati orientációja az engedmények előfeltétele” – figyeljenek nagyon erre a címre, hölgyeim és uraim! –, ha a „Welt” e cikkét együtt említem az-
zal, amit az előbb mondtam, akkor ezt azért teszem, mert a „Welt”-nek brit ellenőre van, akit az impresszumban is említenek. És mert emiatt alighanem feltételezhető az, hogy egy olyan rendkívül fontos cikk, mint ez, amely a brit kormány nézeteit szándékszik közölni és ráadásul londoni keltezésű, bizonyára tekinthető olyan hivatalos megnyilatkozásnak, amely meghatározó brit szervektől ered.

Hölgyeim és uraim, ebből a felsorolásból bizonyára látták, hogy ez idő szerint rendkívül erős a nyugati szövetséges kormányok külpolitikai aktivitása. És bizonyára egyetértenek velem abban is – hadd engedjem meg magamnak itt a nyílt beszédet –, hogy Németország és a német szövetségi kormány számára nem éppen üdvöztető állapot, ha mindezen – a maga és a német nép számára oly döntő – folyamatokról csupán a sajtóból szerez tudomást. (*Erős taps.*) Sok millió német emberért ugyan a nyugati szövetségesek is felelősséget viselnek, viseli azonban ezt a szövetségi kormány és minden német is. (*Taps.*)

Hiszek abban, hogy elmondhatom azt, hogy a szövetségi kormány véleményének a nyugati szövetséges külügyminisztériumok számára bizonyára van bizonyos értéke. Hölgyeim és uraim, az Európa Tanács társult tagságára vonatkozó meghívást a Bundestag elé fogjuk terjeszteni döntéshozatalra. Először azonban még egy lényeges kérdésnek⁶ kell tisztázódnia. Ennek tisztázására vonatkozóan történtek lépések. Kérem Önöket és a német közvéleményt, legyenek megértéssel aziránt, hogy e lényeges kérdések tisztázásáig nem foglalkozom a meghívás részleteivel.

⁶ A. a Saar kérdésére utal; a Saar-vidék a francia gazdasági és valutaövezet része volt, és politikailag Franciaországtól függött. Ennek élet a Schuman-terv 1950. május 9-i meglepő ajánlata és Adenauer ehhez adott hozzájárulása (azaz a montánipar közös európai igazgatása, ami az Európai Közösségek és az Európai Unió csfájra) elvette (ld. p.158).

Ami Bidault úr lyoni beszédét illeti, eddig csak a sajtóban megjelent kivonatok ismertek. Meg kell várni e beszéd teljes szövegének ismertetését. Sajtóhírek szerint Washingtonban és Londonban tendenciáját tekintve egyetértenek vele. Nekem is úgy tűnik, hogy a francia miniszterelnök beszéde ugyanabba az irányba mutat, amely felé Németország és a szövetségi kormány mindig is törekedett, Európa erősebb összefogásának irányába. (*Taps.*) A három külügyminiszter május közepén sorra kerülő londoni konferenciáját mostanság készítik elő. Eddig nem váltak ismertté közelebbi részletek a napirendről. A sajtóban egymásnak ellentmondó hírek keringenek: egyszer azt mondják, hogy ez a konferencia nem foglalkozik részletekbe menően Németország kérdésével, hogy Németországnak a nyugati szövetségesekhez fűződő viszonyában nem várható különösebb változás a megszállási státútum ez évi, őszi revízióját megelőzően. Máskor azt mondják, hogy van olyan vélemény is, mely szerint a német kérdés megoldásával nem lehet ez év őszéig várni. Nekünk, németeknek – és különösen a szövetségi kormánynak – az a nagy kívánságunk, hogy a külügyminiszteri konferencia foglalkozzon behatóan a német kérdéssel. (*Erős taps.*)

Véleményem szerint McCloy úr április 4-én Londonban helyesen fejtette ki, hogy Európa és Németország kérdése elválaszthatatlan egymástól. Ha valaki Európa kérdését akarja előbbre vinni – és számomra úgy tűnik, ennek legfőbb ideje (*Taps.*) –, akkor egyidejűleg Németország kérdésével is foglalkoznia kell, bármily kicsinyesnek is tűnjék ez talán némelyek szemében. [...] Beszédének két lényeges gondolatával szeretnék most közelebről foglalkozni. McCloy úr azt mondja: nem tagadható az a tény, hogy Németország még szállítja a korlátozások és ellenőrzések szükségességére vonatkozó bizonyítékokat. Egyszerű és világos formában történő okos alkalmazás esetén a különböző fajta ellenőrzések a béke fontos védelmét jelenthetik. Más helyütt azt mondja: „pontosabban kifejezve: két világháború után Németország szomszédai félnek egy erős német gazdaság újjáépítésétől, ha nem védi őket általános jogrend a kíméletlen támadásokkal szemben.”

Hölgyeim és uraim, nem tudom, hogy egy erős német gazdaság az agresszió eszköze-e. Én ebben kételkedem. McCloy úr azonban ezekben a mondatokban Németország szomszédainak, a nyugati szövetségesek pszichológiai viszonyulását adta vissza. És mind-

azok után, ami történt, nyíltan ki kell mondanunk, hogy Németország szomszédainak lelki viszonyulása érthető, legalábbis bizonyos fokig érthető. Függetlenül hagynám most azt, hogy nem mennek-e a szövetségesek túl messzire a német fejlődéssel szembeni bizalmatlanságban. Feltételezem és azt hiszem, hogy alighanem joggal feltételezhetjük, hogy az idő itt is enyhítőleg hat majd. Megismétlem, azután, ami a világban történt, nekünk, németeknek lelkileg is bele kell nyugodnunk az ellenőrzések tényébe. Azt hiszem azonban, és ezzel McCloy szavait ismétlem, hogy ezen ellenőrzéseknek észszerűeknek, világosoknak és egyszerűeknek kell lenniük. Mindekelőtt nem szabad, hogy bennünk, németekben azt a benyomást keltsék, hogy a német konkurencia lefojtását célozzák (*Erős taps.*), mert ezáltal Németországban az európai fejlődésnek is ártó bizalmatlanság fejlődne ki a nyugati szövetségesekkel szemben. Hölgyeim és uraim, az ellenőrzéseknek nem szabad túlon túl részletekbe sem menniük, és ezáltal meghaladniuk a szükséges célt. Tudván például, hogy az acélműveknek ilyen (*sic!*) vastag kérdőíveket küldenek, hölgyeim és uraim, akkor néha mégiscsak felmerül az emberben az a kérdés, melyik ország nyerné az első díjat a legnagyobb bürokráciák versenye esetén. (*Hosszan tartó taps.*)

Hölgyeim és uraim, McCloy úr fejtegetései során említett számunkra kedvező és nagyon kedvező dolgokat is. Azt mondta, arra számítanak, hogy a korlátozások és ellenőrzések önmagukban nem elegendők, hogy a nyugati szövetségesek nagyobb reményeket fűzzenek azokhoz a konstruktív fáradozásokhoz, amelyek a németországi haladó erők erősítését célozzák. Máshol azt is mondta, hogy a nyugati szövetségesek német programja szükséges, méghozzá abszolút szükséges kiegészítésre szorul az egyesült Európa felépítése során, amelynek Németországot is magába kell foglalnia.

Hölgyeim és uraim, ezek rendkívül okos és nagylelkű szavak. Helyes, amikor azt mondja: „továbbra is tény, hogy a német problémát nem tudjuk megoldani anélkül, hogy azt az egyesült Európa nagyobb keretébe helyeznénk.” Helyes továbbá, ha azt mondja, hogy csak ebben a keretben lát lehetőséget arra, hogy Németország gazdasági, politikai és szellemi erőit egészséges és békés alapokra helyezzék. McCloy ezen fejtegetéseit valamennyien teljes szívünkkel tiszteljük, és nekünk magunknak is az a véleményünk, hogy ez az egyedüli út ahhoz, hogy a német kérdést tény-

legesen és végleg megoldjuk. (*Taps.*) Hiszen, hölgyeim és uraim, velünk, németekkel szemben nagy a világban a bizalmatlanság, és a németeket megtestesítő német szövetségi kormánnyal szembeni bizalmatlanság különösen nagy. De ha egy olyan haladó szellemű lap, mint a „Le Monde” – és ezt ma olvastam – azt mondja, hogy én, mint szövetségi kancellár opportunistá módra járok el, amikor most egy egyesült Európa érdekében lépek fel, úgy ez, hölgyeim és uraim, nem helyes. Az európai gondolat mellett én már a húszas években teljes erőmmel kiálltam, amikor Coudenhove-Kalergi⁷ gróf vezette a páneurópai mozgalmat. És 1946 márciusában egy nagy kölni gyűlésen dörgő taps közepette mondtuk el, hogy a német és az európai kérdések megoldása csak egy egyesült Európa keretében lehetséges.

[A. a következőkben ismét a „Die Welt” beszámolójára utal. Csalódottnak mutatkozik a nyugati szövetségesek körei által megfogalmazott kételyek miatt, amelyek a Nyugathoz való kötődés iránti akarat őszintességét kérdőjelezzik meg. Majd rámutat az Alaptörvény 24. cikkelyének „haladó rendelkezésére”, amely az államközi intézményekre és a kollektív biztonszági rendszerekre történő felségjog-átruházásról szól. Rámutat, hogy a Bundestag a tizenöt kommunista kivételével ismételten hitet tett az európai egyesülés mellett.]

Hölgyeim és uraim, a szövetségi kormánynak az a véleménye, hogy szükséges, okos és bölcs dolog volna a Német Szövetségi Köztársaságot a lehető leggyorsabban egyenjogú tagként besorolni a nyugat-európai rendszerbe. Ha ennek ellenére szükségesnek tartják az ellenőrzéseket, úgy ezeket ésszerű keretek között hadd tegyék meg. A történelemben ugyan semmi sem ismétlődik pontosan, de mégiscsak gyakorta ismétlődnek bizonyos értelemben egymásra hasonlító helyzetek és periódusok, és a történelem ezáltal könnyen válhat a felelős államférfiak tanítómesterévé. Nem vehető-e össze nagyon is Európa mai helyzete a napóleoni háborúk utáni európai helyzettel? Akkor is évtizedes háborúk pusztí-

⁷ Richard Nikolaus Graf Coudenhove-Kalergi (1894-1972); a Páneurópai Unió megalapítója. „Pánerurópa” (1923) és „Páneurópai manifesztum” (1924) című könyveit számos egyéb írás követte. Coudenhove-Kalergi flamand-görög nemesi családból származott. Apja osztrák-magyar szolgálatban álló diplomata volt.

tották el, rázták össze egész Európát. Akkor a szövetségesek egyesült erővel legyőzték Franciaországot és megfosztották trónjától Napóleont. Európa akkor is ezer és ezer sebből vérzett. A párhuzam pedig egészen odáig megy, hölgyeim és uraim, hogy a keleti haderő akkor is Európa közepén állt. Azok az államférfiak azonban, akik akkor újárendezték Európát – sajnos később nagyon félreismerték őket – elég okosak voltak ahhoz, hogy a gyűlölet és minden keserűség dacára az akkor legyőzött Franciaországot – az akkori európai szenvedések okozóját – egyenjogú partnerként kezelték akkor, amikor a bécsi kongresszus átrendezte Európát. (*Erős taps.*) [Ezt követően A. a mai államférfiakat kéri, hogy legyenek „éppoly okosak, bölcsék, merészek”.]

Bevezetőnkben beszéltem arról, hogy Németország egységének helyreállítása a szövetségi köztársaság politikájának központi problémája. Ez vonatkozik különösen Berlinre és a német Keletre. A szövetségi kormány teljes szívvel csatlakozott ahhoz a javaslat-hoz, hogy egész Németországban tartsanak általános választásokat nemzetgyűlés összehívásának céljából. (*Erős taps.*) Az, hogy sikerünk lesz-e, még nyitott kérdés, de innen szeretném kiáltani a német Keleten élő fivéreinknek és nővéreinknek: soha sem fogjuk feladni a reményt és a derűlátást, hogy Keleten egy napon szintén sor kerül az igazságos rendezésre és az igazságos szabályozásra, ami visszaadja népünk egységét és szabadságát. (*Nagyon erős taps.*) Nem hiszem, hogy Szovjet-Oroszország részéről okos, ha az SED segítségével megpróbálja a keleti övezetben élő tizennyolcmillió németet erőszakkal olyan életre kényszeríteni, ami teljes mértékben ellentétes belső természetével, hagyományaival, akaratával. (*Erős taps.*) Most sajnos nem tudunk közvetlenül segíteni a keleti övezetben élő honfitársainknak, de teljes szívünkkel velük vagyunk. Köszönetet mondunk nekik, és arra kérjük őket, tartsanak ki addig, amíg a zűrzavar időszaka, amíg a megpróbáltatások ideje elmúlik. Hölgyeim és uraim, egy napon ennek az időnek vége lesz majd. (*Erős taps.*) Az a német egység, amire törekszünk, Európa és a világ békéjének erősítését szolgálja majd. Senkinek sem kell félnie az új Németországtól, még ha az ismét birtokolja is egységét és szabadságát. Átéltük a nemzetiszocializmust, annak elnyomását, annak szolgásgát, annak borzalmas következményeit, ezt a szörnyű háborút. Olyan nagyon szenvedtünk ettől, és még

mindig annyira szenvedünk ettől, hogy talán némely más népnél jobban felismertük azt, milyen nagy dolog a jog és milyen nagy dolog a béke. (*Erős taps.*) Felismertük, szükségben és fájdalomban ismertük fel, hogy az emberi együttélés számára csak egy biztos alap létezik: a szabadság és a jog, így az új Németországot egységre, jogra és szabadságra akarjuk építeni.

Ha pedig most arra kérem Önöket, hölgyeim és uraim, énekeljék el a Deutschlandlied harmadik strófáját, akkor legyen ez szent fogadalmunk: hogy egységes nép, szabad nép és békés nép akarunk lenni. (*Hosszan tartó taps.*)

Már nem 1945-öt írunk...

Részletek a politikai helyzetről a bonni egyetem hallgatói előtt tartott beszédből 1951. február 10-én*

1950 novemberében a Szovjetunió, tekintettel a szövetségi köztársaságnak a nyugati szövetség védelméhez nyújtandó lehetséges hozzájárulására, a négy győztes hatalom külügyminiszteri tanácskozásának azonnali összehívását követeli. A (végül eredménytelen) előzetes tárgyalások 1951 márciusában kezdődnek Párizsban. Adenauer azt feltételezi, hogy a négy hatalom átlépheti a szövetségi köztársaságot, és megállapodhat „össz-Németország” demilitarizációjában és neutralizálásban. Ezt 1951 februárjában bonni hallgatók előtt tartott beszédében a belpolitikai kérdésekre, különösen a terhek kiegyenlítésére és a Montán-bebeszólásra vonatkozó állásfoglalása után ki is fejtí. A négy győztes hatalmat arra figyelmezteti, hogy vegyék figyelembe a német nép akaratát, mivel „már nem 1945-öt írunk”.

[...] Hadd térjek most rá a gondolkodásunkat befolyásoló harmadik problémára, nevezetesen a szovjet övezethez fűződő viszonyunkra. Szándékosan nem akarok a Grotewohl¹-levélről beszélni. Egyelőre arról sem akarok semmit mondani, hogy a berlini ún.

* Wo stehen wir jetzt? Aus der Rede des Bundeskanzlers Dr. Adenauer vor den Studenten der Universität Bonn am 10. Februar 1951. Veröffentlicht durch das Presse- und Informationsamt der Bundesregierung. Deutscher Bundes-Verlag, Bonn 1951, p. 18, Archiv für Christlich-Demokratische Politik, Bestand Reden Konrad Adenauer

¹ Otto Grotewohl, az NDK miniszterelnökének 1950. december 3-i levele Adenauer szövetségi kancellárhoz. Grotewohl ebben „a remilitarizáció és Nyugat-Németországnak a háborús előkészületek terveibe való bevonása” fényében össznémet Alkotmányozó Tanács felállítását javasolja „Kelet- és Nyugat-Németország képviselőiből a paritás elvéből kiinduló szerveződéssel”, „amelynek össznémet, szuverén, demokratikus és békeszerető átmeneti kormány felállítását kellene előkészítenie”. *Keesing's Archiv der Gegenwart*, 1950. dec.

népi kamara is a Bundestaghoz fordult.² Sokkal inkább általánosságban szeretném megközelíteni ezt a témát, és arról beszélni, ami a szovjet zónához való viszonyunk szempontjából döntő lehet.

Itt azzal a megállapítással kell kezdenem, hogy Nyugaton már akkor is határozottan Németország egységének helyreállítása mellett foglaltunk állást, amikor a parlamenti tanácsban az Alaptörvényről tanácskoztunk. Emlékeztetnék továbbá arra, hogy 1950 márciusában – majd 1950 szeptemberében/októberében a legünnepelesebb formában – megismételtük a nemzetközi ellenőrzés mellett történő választásokra, még hozzá azonos, általános, titkos és közvetlen választásokra vonatkozó óhajunkat. Milyen visszhangot váltott ki felhívásunk a szovjet zóna felelős vezetőiből? A legcsekélyebbet sem! Grotewohl úr akkoriban a nyilvánosság előtt kijelentette, számára nyilatkozatunk túl nagy ostobaság ahhoz, hogy idejét áldozza elolvasására. Ez volt minden.

Ma azonban felcsendül a német egység helyreállítására hívó szó, még hozzá éppen abból a szovjet övezetbeli hivatalból, amely néhány hónapja, néhány napja azáltal, hogy az Odera-Neisse vonalat Németország jövődéli határaként elismerte, az 1936. évi német területek 25%-át lengyel kézre juttatta! Ebből a hivatalból most példátlan nyomást gyakorolnak a német Nyugatra, amelylyel a szovjet övezetbe tartozó körök bármi áron el akarják érni azt, hogy egy asztalhoz ülünk velük azért, hogy állítólag átgondolhassuk, hogyan lehetne helyreállítani a német egységet. Miután a Bundestag a közeljövőben foglalkozni akar ezzel a felkéréssel, bizonyára megértik, ha nem kívánok ennek elébe vágni. Ettől függetlenül azonban kötelességemnek érzem, hogy elmondjak Önöknek néhány dolgot a szovjet övezetben meglévő viszonyokról, és ki mondjak néhány olyan dolgot, ami nálunk Nyugaton sajnos még kevésbé ismert, és amivel sajnos sajtónk is túl keveset foglalkozik.

1945 óta a szovjet övezetben kereken 200.000 némettől rabolták el személyes szabadságát koncentrációs táborokban. Ugyanezen idő-

² Johannes Dieckmann, a Volkskammer elnökének 1950. december 30-i levele Hermann Ehlershez, a Német Bundestag elnökéhez. Dieckmann az újraegyesítésre vonatkozó tárgyalások megkezdésére szólít fel, annak érdekében, hogy az új év a béke és az egység győzelmének éveként vonulhasson be a történelembe. *Keesing's Archiv der Gegenwart*, 1950. dec. 30.

ben ezen kívül kerekén 37.000 németet hurcoltak a Szovjetunióba. A közelmúltig – és itt a „Kampfgruppe gegen die Unmenschlichkeit”³ híreit követem – már kerekén 100.000 német halt meg ezekben a koncentrációs táborokban. Az egyes lágerekről konkrét számok állnak rendelkezésünkre. Sachsenhausenben pl. több, mint 15.000 és Buchenwaldban több, mint 14.000 ember halt éhen. Más koncentrációs táborokban a halálos áldozatok száma meghaladja a fogva tartottak számának a felét. Ezekben a táborokban a napi adag időnként a következő volt: 1 liter víz, 210 gramm káposzta, 3-5 gramm zsír és más semmi. Egy ilyen táborban fogva tartott és később elbocsátott orvos kijelentette: „ami a nácinál a gázkamra volt, az ezekben a koncentrációs táborokban a fejadag.”⁴

A „Kampfgruppe gegen die Unmenschlichkeit” adatai szerint a keleti övezetben ez idő szerint 37, részint nagyon nagy kiterjedésű koncentrációs tábor és ezen túlmenően 8 uránbányászati büntető-tábor létezik. A fegyházak száma pontosan nem ismert. Nagyon is ismert azonban az a tény, hogy Waldheim, Bautzen, Torgau, Brandenburg és Untermaßfeld büntetőintézeteiben ez idő szerint 25.300 politikai fogoly tartózkodik. A szovjet övezet legfőbb kulturális vezetője, Johannes R. Becher⁵ 1950 decemberében Mainzban nyilvánosan kijelentette: „egyáltalán nem tagadjuk e táborok létét. Ezekben azonban csak háborús uszítók és a béke ellenségei vannak.”

A szovjet övezetben a büntető igazságszolgáltatás anélkül működik, hogy a büntetés alapjául szolgáló törvények és rendeletek a nyilvánosság előtt ismertek volnának. Ott nem érvényes a német büntető törvénykönyv. Sok olyan asszony fordult segítségért a szövetségi kormányhoz, akinek fegyházba vetették a férjét, mi pedig tehetetlenül állunk e kétségbeesett segélykiáltások előtt. Ennek az övezetnek a hatalmasságai azonban, akik most állítólag szabad, azonos és tit-

³ 1948-ban alakult Nyugat-Berlinben. Az alapításra többek között a Junge Union, a Junge Liberaldemokraten, a Szabadegyetem hallgatói hívtak fel. A célkitűzés a SBZ-beli terrortól való tájékoztatás és egy kereső kartoték felépítése volt.

⁴ ezzel kapcsolatban általában Gerhard Finn, *Die politischen Häftlinge in der Sowjetzone 1945-1959*, Reprint Köln 1989 (1960), valamint Brigitte Kaff (szerk.), *„Gefährliche politische Gegner”*. Widerstand und Verfolgung in der sowjetischen Zone/DDR, Düsseldorf 1995.

⁵ Johannes R. Becher (1891-1958), kommunista, 1945-1958 a „Kulturbund zur demokratischen Erneuerung Deutschlands” elnöke, 1954-ben az NDK kulturális minisztere.

kos választások mellett kívánnak kiállni, felelősek mindezen rémtettekért, és ami történt, az mind az ő lelkiismeretükön szárad. Az a véleményem, hogy az ottani embereket ott annyira megfélemlítették és megtörték, hogy egyáltalán nem is mernének szabadon választani. Gondoljanak csak arra, hogyan is zajlottak a dolgok október 15-én, amikor a jelenlegi Volkskammert választották, amikor csak egy egységes listára lehetett szavazni. Gondoljanak arra, hogyan vezettek együttesen az urnákhoz munkahelyi és lakóközösségeket, és hogyan mondták nekik a szavazóhelyiségben: ott hátul van egy szavazófülke, ha akarsz használni, megleheted, de senki sem mert titkosan szavazni. Ha tehát a szovjet övezetben csakugyan demokratikus választásokat akarnak tartani, akkor először újra fel kell ébreszteni az emberekben azt az érzést, hogy csakugyan szabadon cselekedhetnek, és ha a szovjet zóna hatalmasságai azt kívánják tőlünk, hogy hitelt adjunk a szavaiknak, akkor véleményem szerint azonnal szabadon kell engedniük a koncentrációs táborokból, a fegyházakból és a börtönökből az összes politikai foglyot.

Ugyanazt a kísérletet, amelyet most az új, négytagú konferencia tesz, ugyanilyen módon megtette 1947-ben a londoni külügyminiszteri konferencia. Akkor is ugyanez a propaganda jelent meg Németország egységéért, a megszálló csapatok kivonásáért és az igazságos békéért. Ennek a játéknak az oka teljesen világos: Szovjet-Oroszország, amely a hatalom igazi birtokosa a szovjet övezetben, jó startpozíciót kíván biztosítani a maga számára az új négytagú konferencia kezdetére azáltal, hogy szeretné azt mondani: „én már tárgyalásokat folytatok egész Németországgal.” Véleményem szerint a Német Szövetségi Köztársaságnak e terv sikeréhez sohasem szabad segédkezet nyújtania.

Hadd szóljak most külpolitikai problémákról. Itt szeretném a Nyugat-Európa védelméhez történő német hozzájárulás kérdését és az előttünk álló négytagú tanácskozást érinteni, valamint Németország semlegességével kapcsolatban állást foglalni, és mindenekelőtt arról beszélni Önöknek, ami bennünket meghatároz. Két hónappal ezelőtt a brüsszeli konferencián nagy szerepet játszott a Nyugat-Európa védelméhez nyújtandó német hozzájárulás kérdése.⁶ Az atlanti hatalmak akkor Brüsszelben úgy határoztak, hogy tárgyalásokat kezdenek Németországgal egy ilyen jellegű védelmi hozzájárulásról. Egy ilyen szándéknak van egy politikai és egy katonai-technikai

oldala. Rögtön ehelyütt határozottan hangsúlyozni akarom – és ezzel ellentmondok mindazon állításoknak, amelyeket a Szovjetunió fogalmazott meg jegyzékeiben azáltal, hogy megállapítom –, a mai napig sem került sor tárgyalásra a szövetséges ellenőrző biztosok és a szövetségi kormány között egy ilyen jellegű hozzájárulásról sem annak politikai, sem katonai-technikai oldalát tekintve. Eddig sokkal inkább csupán óvatos tapogatózás történt, még hozzá kizárólag alsóbb szinten. Azt is ki szeretném emelni, hogy ez az előkészítés még nem vezetett semmilyen konkrét eredményre.

Bizonyára megértik, hogy e kérdés tekintetében némi visszafogottságot kell tanúsítanom, különösen akkor, ha vetnek egy pillantást olyan újságokra, melyekben azt olvashatják, hogy a német katonai kontingensek kiállításának kérdését Párizsban helyenként a legnagyobb bizalmatlansággal kezelik, és hogy a *Labour Party* legbaloldalibb szárnya kereken elutasítja a német védelmi hozzájárulást. Ezek azok az okok, amelyek abba az irányba terelnek, hogy erről ne mondjak semmit. Erről csak akkor tudunk velük beszélni, ha a három nyugati szövetséges egymás között tisztázta ezt a kérdést. Egy valamit szeretnék azonban ebben az összefüggésben még határozottan kijelenteni: mi, németek, és ez vonatkozik szovjet övezetbeli honfitársainkra is, teljes mértékben a Nyugat táborához tarozunk és nem a Szovjetunió táborához! Másodszor pedig azt szeretném mondani, hogy a katonai vonatkozású partnerség, részt vállalás – e fogalmak mindegyikének mind katonai, mind politikai vonatkozásban – előfeltétele az egyenjogúság. Ezért Eisenhower⁷ tábornok nagyon is értő és ésszerű véleményt nyilvánított, amikor kijelentette, hogy nem lehet mit kezdeni egy olyan koalíciós hadsereggel, amelynek nincs minden egyes egysége tudatában annak, hogy egyenlő jogokkal rendelkezik.

⁶ A NATO Védelmi Bizottságának és Külügyminiszteri Tanácsának 1950. december 18-19-i konferenciája. A Tanács a közlemény tájékoztatása szerint „teljes egyetértésre jutott azon szerep vonatkozásában, amelyet Németország vállalhatna a közös védelemből. A német részvétel erősítené Európa védelmét, anélkül, hogy az Észak-atlanti Szövetség tisztán védelmi jellegét bármilyen módon megváltoztatná.” *Keesing's Archiv der Gegenwart*, 1950. dec. 19.

⁷ Dwight D. Eisenhower (1890-1969), az európai inváziós erők, majd 1950-1952 a NATO fegyveres erőinek főparancsnoka. 1953-1961 között az USA 34. elnöke.

És szeretnék még egy harmadik dolgot hangsúlyozni: sem az Észak-atlanti Szövetség tagjai, sem a német szövetségi kormány nem gondol a leghalványabban sem egy Szovjetunió elleni támadásra. Ha a Szovjetunió ezt állítja, úgy az minden alapot nélkülöz.

Szeretnék most a „négyek konferenciájáról” beszélni. A „négyek konferenciájára” sor fog kerülni. A Szovjetunió kezdeményezésére fogják összehívni, és Németország sorsa a „négyek konferenciáján” a tanácskozás egyik fő témája lesz. Feljogosítva érzem magam arra a kijelentésre, hogy a német nép a „négyek konferenciájának” határozatát csak akkor képes lelkileg is elfogadni, ha az megegyezik a német nép érdekeivel. Azt hiszem azonban, hogy a Német Szövetségi Köztársaság szövetségi kancellárjaként jogom és kötelességem a nagy nyilvánosság előtt a nyugati szövetségeseknek és Szovjet-Oroszországnak is kinyilvánítanom: már nem 1945-öt írunk!

Bizonyára olvasták, hogy azzal a kéréssel fordultam a három nyugati szövetségeshez, hogy szíveskedjenek a szövetségi kormányt folyamatosan saját maguk tájékoztatni a „négyek konferenciájához” vezető út fejleményeinek valamennyi fázisáról. Úgy hiszem, hogy e kívánság teljesítése Európa általános érdekét és sürgető szükségszerűséget testesít meg, és szeretném még egyszer leszögezni, hogy azért fontos különösen a „négyek konferenciája” valamennyi előkészületéről szóló tájékoztatás, mert az előkészületek során gyakorta úgy jelölik meg az irányokat, hogy később arra szokott haladni a konferencia.

Azt akarjuk, hogy idejekorán hallathassuk hangunkat és idejekorán abba a helyzetbe kerüljünk, hogy hangot adhassunk véleményünknek. Az amerikai kormány kijelentette, hogy tájékoztatni fog bennünket, és megelégedéssel állapíthatom meg, hogy az amerikai kormány képviselői eddig tájékoztattak is bennünket. Az angol szövetséges ellenőrző biztos, Sir Ivone is úgy nyilatkozott – és bizonyára feltételezhetem, hogy nyilatkozatát az angol kormány nevében is tette –, hogy tájékoztatnak bennünket.

Már régóta körvonalazódnak azok a javaslatok, amelyeket a Szovjetunió a „négyek” e konferenciáján tenni fog. Ha különböző országok sajtóját és a többé-kevésbé hivatalos közleményeket figyelemmel kísértük, akkor már régóta tudható, hogy a Szovjetunió a négyek e konferenciáján indítványozni fogja Németország egységének teljes demilitarizáció melletti helyreállítását – feltéte-

lezem, ez magába foglalja a Volkspolizei leszerelését is – és egyidejűleg Németország semlegességét.

Németország semlegessége – mint kifejezés – csábítóan cseng egy olyan nép számára – nevezetesen, mint amilyen a miénk –, amely a két legutóbbi háborúban oly nagyon és oly keményen szenvedett. Egy biztos: békében akarunk dolgozni, újjá akarjuk építeni hazánkat! Érthető, ha némelyek ezt azzal egészítik ki, hogy hagyjátok, hogy a többiek ott vívják meg csörtéiket, ahol akarják!

Nagyon szigorúan és nagyon józanul kell azonban megvizsgálni azt a kérdést, hogy mi lenne a sorsa a semleges Németországnak. Németország semlegességét a nagyhatalmaknak kellene garantálniuk. A nagyhatalmaknak kellene tehát Németország mellett kiállniuk, ha országunkat valamely oldalról megtámadnák. Komolyan hihetjük-e, hogy akárcsak elméletileg elképzelhető az a lehetőség, hogy egy napon az Egyesült Államoknak és a Szovjetunióknak közösen kellene védelmeznie Németországot egy harmadik hatalom támadásával szemben? A valóságban Németország számára csak éppen egy Amerika és a Szovjetunió közötti konfliktussal összefüggésben képzelhető el veszély. Ez azonban azt jelenti, hogy valószínűleg meg sem valósulna Németország számára a semlegességi szerződéssel biztosított garancia, mert a garancia csak addig lenne biztosított, amíg az amerikaiak és a szovjetek egymással békében élnek. Németország semlegessége így tehát csak játék lenne a szavakkal, csalóka álruha csupán, csak egy olyan látszat, amellyel az ember önmagának hazudik. Egy olyan politikának azonban, amely jó cél szolgálatában áll, teljes őszinteséggel figyelembe kell vennie az adott viszonyokat. Hogyan festene azonban a semleges Németország sorsa, ha a keleti tömb és az Atlanti Szerződés államai között háborúra kerülne sor? Vegyenek csak elő egy térképet, és nézzék meg a földrajzi elhelyezkedést! A keleti tömb a Szovjetuniót, Lengyelországot, Magyarországot, Romániát, Bulgáriát és Csehszlovákiát öleli fel, amely beágyazódik Németország közepébe. Az Atlanti Szerződés államai az Egyesült Államokból, Kanadából és egész Nyugat-Európából állnak Spanyolország és Svédország kivételével. Norvégiát, Dániát, Angliát, a három Benelux államot, Franciaországot, Olaszországot és Portugáliát öleli tehát fel. És e két hatalmas térség között éppen középen fekszik ez a szegény kis Németország minden védelem nélkül. Ha most elképzeljük, amitől Isten

óvjon bennünket, hogy csakugyan háborúra kerül sor a keleti tömb és az Észak-atlanti Szövetség államai között, akiket ez a kicsi, fegyvertelenül, védtelenül közöttük fekvő Németország választ csak el egymástól, tényleg hihető-e az, hogy a két hadviselő fél valamelyike is figyelembe venné a semleges Németország határait?

Meggyőződésem, hogy senki nem venné figyelembe azt. Sokkal inkább felmorzsolódnánk e két kolosszus között, és az a háborús fúria, aki most Koreában szaladgál ide-oda, a mi hazánkban is ide-oda rohangálna, és ez egyet jelentene a német nemzet pusztulásával.

A semlegesség csak akkor biztosított, ha a semleges vagy a semlegesített ország egyidejűleg olyan erősséggel rendelkezik, hogy semlegességét minden ellenséggel szemben a maga erejéből meg tudja védeni.

Meg kell engedniük, hogy éppen Németország esetleges neutralizálása kérdésének valamivel több időt szenteljek, mert a „négyek” eljövendő konferenciáján ez a kérdés lesz majd a fő téma. Kérem, gondoljanak kissé vissza a történelemre! Gondoljanak Belgiumra, melynek semlegességét sem 1914-ben, sem 1939-ben nem tartották tiszteletben; gondoljanak arra, hogy Hollandia semlegességét 1940-ben nem tisztelték; ne feledjék azt sem, hogy Hitler még Lengyelországgal is megnemtámadási szerződést kötött, és hogy akkoriban a Szovjetunió és Lengyelország között is ilyen jellegű egyezmények álltak fenn, és idézzék most fel, hogyan borították el Lengyelországot mindkét oldalról, mind német, mind szovjet részről, háborúval. Vegyék figyelembe azt is, hogy a lenini elmélet szerint minden olyan háború igazságos, amelyet egy adott országban állítólag elnyomott osztály a tőkésosztály ellen vív, és hogy Szovjet-Oroszország jogosultnak tartja magát arra, hogy egy ilyen esetben beavatkozzon.

A Szovjetunió 1939-ben megtámadta Finnországot, 1939-ben megszállta a három balti államot, 1940-ben lerohanta Romániát. Láthatják, hogy a két totalitárius állam – úgy a Harmadik Birodalom, mint a Szovjetunió – soha sem törődött szerződésekkel. Az egyetlen általunk ismert példa arra, hogy az elmúlt évtizedekben egy közép-európai állam egy háborús övezet közepén tényleg meg tudta őrizni semlegességét: Svájc. De miért volt képes erre Svájc? Mert Svájc állig fel volt fegyverezve, és mert minden olyan ország, amely Svájccal került összetűzésbe, nagyon pontosan tudta: ez kemény dió lesz, amibe beletörhet a foga! Megismétlem tehát még

egyszer: háború esetén a védtelen semlegesség egy olyan ország számára, amely a háborús felek között pont középen fekszik, egyet jelent a pusztulással. Most bizonyára felteszik nekem a kérdést: ha nem kerül sor háborúra, akkor mégis nem lenne-e kívánatos a semlegesség? Vagy esetleg úgy teszik fel a kérdést: nem fogja-e éppen Németország semlegessé válása megszüntetni a háború veszélyét?

Néhány országban bizonyára ezen tézisekkel operálnak. Hadd próbáljam meg tehát megválaszolni Önöknek most ezt a két kérdést.

Szilárd meggyőződése szerint a semlegesített Németország néhány éven belül valamilyen módon menthetetlenül a Szovjetunió erőterébe kerülne. Németország semlegesítésével egyidejűleg azonban megakadályozódna az integráció is, tehát Európa egységesítése. És éppen ez az, amire a Szovjetunió ma törekszik, amikor a „négyek konferenciáján” azt mondja majd: „kész vagyok nagy árat fizetni, azzal a feltétellel, hogy elmarad Németország felfegyverzése.”

Európa egységesítésének megakadályozásával a semlegesített Németország az erős szovjet-orosz pólus és a gyenge nyugat-európai országok között feküdne. Ez lenne azonban az ötödik hadoszlop pillanata, és sziklaszilárd meggyőződése szerint néhány éven belül itt a német Nyugaton ugyanolyan viszonyok uralkodnának, mint amilyenek ma a német Keleten állnak fenn.

Mivel az imént magam vetettem fel azt a kérdést, hogy Németország semlegesítése nem szüntetné-e éppen meg a háború veszélyét, ezért meg is kell kísérelnem választ adni erre.

Amennyire ismeretes előttem, a brüsszeli konferencián mintegy tíz-tizenöt hadosztályról volt szó, amit Németországnak esetleg ki kellene állítania. Gondolhatja-e komolyan valaki, hogy a Szovjetunió, amelynek csak a németországi szovjet övezetben kezen harminc nehézfegyverzetű hadosztálya áll évek óta, világháborúba bocsátkozik-e tíz-tizenöt német hadosztály miatt? Véleményem szerint Szovjet-Oroszország nagyon pontosan tudja, hogy ez a tíz-tizenöt német hadosztály semmit sem tenne a Szovjetunió ellen, és a Kreml azt is tudja, hogy az Atlanti Szerződés államai nem terveznek agressziót. Utaltam már azonban arra, hogy a Szovjetunióknak egészen más célja van e kérdés felvetésével. A Kreml urai teljesen tisztában vannak azzal, hogy Németország nélkül Európa integrációja kizárt. Ezt az európai integrációt akar-

ják mindenek dacára megakadályozni, mert ők is tudják, hogy a hidegháborúban jók a kilátásaik arra, hogy hosszabb-rövidebb távon elérjék céljukat, hogy uralmukat egész Európára kiterjesszék. 1945 óta a Szovjetunió különböző módokon összesen 12 millió négyzetkilométernyi területet vont uralmi övezetébe. Tudják, mit jelent 12 millió négyzetkilométernyi terület? Talán segít Önöknek egy összehasonlítás: a német birodalom 1936-ban kerekén 480 ezer négyzetkilométernyi területre terjedt ki. Eszerint a Szovjetunió az 1945 óta eltelt néhány évben az 1936-os állapot szerinti Németország nagyságának huszonötszörösét kitevő területet vont uralmi övezetébe, még hozzá egyetlen csepp orosz vérveszteség nélkül.

A Szovjetunió nem akar háborút. Mindenekelőtt nem akar háborút az Észak-atlanti Szövetség államaival, mert tudja, hogy ezt a háborút végül elveszítené. Akármilyen nagyok is lennének a kezdeti sikerek, a Kreml hatalmasságai épp úgy járnának a végeredményt tekintve, ahogyan a *barna ház* hatalmasságai már hasonló esetben jártak. Hadd említsek véleményem indokolására néhány számot!

Valamennyien tudják, hogy a modern háborúkat elsősorban műszaki eszközökkel vívják, és hogy a hadviselőknek ezért magas műszaki fejlettséggel kell rendelkezniük.

Állítsuk csak szembe a Nyugat potenciálját a keleti tömbével. Az Észak-atlanti Szövetség államainak acéltermelése 155 millió tonnát tesz ki, a keleti tömbé ezzel szemben 35,5 millió tonnát. A Nyugat széntermelése 972 millió tonnára rúg, a keleti tömbé ezzel szemben 350 millióra. A kőolajtermelés Nyugaton 300 millió tonna, a keleti tömbben csak 35 millió tonna. Valamennyien tudják, hogy éppen a műszaki háborúban az olaj játszik döntő szerepet. A modern háborúkat olajjal nyerik meg. Ez az igazság azonban a Kreml előtt is ismeretes, és a Szovjetunió vezetői elég higgadt emberek ahhoz, hogy felismerjék azt, hogy a háborút hosszú távon soha sem bírnák. Ez okból kifolyólag a Szovjetunió nem fog háborút kezdeni, mert tudja, hogy nem volna képes arra, hogy be is fejezze. Akkor sem kezd majd ebbe a háborúba, ha német részről nyújtanák az európai védelem keretében az előbb említett védelmi hozzájárulást.

Hogy helyesen lássák a Szovjetunió panaszait, szeretnék Önöknek még néhány számot mondani. Az 1946-os párizsi szerződéseket követően Magyarországnak 65 ezer, Romániának 120 ezer fős

hadsereget engedélyeztek. A valóságban azonban ma Magyarországon 150 ezer és Romániában 250 ezer főt tartanak fegyverben. Noha a szovjet övezet ezen túlmenően nem rendelkezhetne katonai alakzatokkal, több mint 100 ezer fős Volkspolizei-hadsereg és 52 ezer fős határrendőrség működik ott. Ezekből a számokból világosan láthatják, hogy mit is jelent valójában, ha Szovjet-Oroszország egyszer csak azt mondja, hogy fenyegetőnek érzi a Szövetségi Köztársaság katonai hozzájárulásra történő felszólítását. És még egyszer megismétlem: mostanáig hozzám senki nem nyújtott be ilyen indítványt.

Éppen ezért az a véleményem, hogy az a kérdés, miszerint megakadályozható-e Németország semlegesítése révén egy háború, valójában tárgytalan. Az, hogy Németországot semlegesítik-e vagy sem, nem érinti a Szovjetunióknak a háborúval kapcsolatos beállítottságát. Szovjet-Oroszország nagyon kimért és politikájában nagyon világos. Pontosán ismeri azokat a számokat, amelyeket az imént felsoroltam. Éppen ezért nem kíván háborút, nem fog azonban felhagyni azzal, hogy imperialista céljainak elérésére törekedjen a hidegháború eszközeivel, már csak azért sem, mert az elmúlt években éppen ezzel a módszerrel ilyen hatalmas sikereket ért el.

Ebből eredően Németország semlegesítése szerencsétlenséget jelentene a német nép és egyidejűleg Európa számára. Ezért minden erőnkkel azon terv ellen kell fordulnunk, amely Németország semlegesítésére és egyidejű demilitarizálásra vonatkozik, annak érdekében, hogy ne segítsük a szovjet terveket.

Hadd mondjam el Önöknek befejezésül, hogy mi a célunk. Mi a szövetségi kormány célja? Mi lehet ma csupán az egész német nép célja? Szerintem a célunk így hangzik: Európa újjáépítése, amely magába foglal egy szabad Németországot is és minden erő felszabadítása a Föld békéjének megőrzésére.

Az egységes Európa felépítésének ezen célkitűzését szolgálja a Schuman-terv.⁸

⁸ Robert Schuman francia külügyminiszter 1950. május 9-i javaslata az Európai Szén- és Acélközösség (EGKS/Montánunió) megalapítására. Adenauer egy nappal korábban, május 8-án nyilvánította ki egyetértését Schumannak küldött hivatalos levelében. A szerződést 1951. április 18-án Belgium, Hollandia, Luxemburg, Franciaország, Németország és Olaszország kormánya kötötte.

Ez okból kifolyólag kezdettől fogva egyetértéssel viszonyultunk ahhoz a gondolathoz, amely a Schuman-terv lelke. Aztán hűségek is maradtunk ehhez a gondolathoz, noha néha rendkívül megnehezítették számunkra a dolgot. Kitartunk az európai integráció gondolata és így a Schuman-terv mellett is. Remélem, hogy ezt rövid időn belül parafálják. Emiatt ebben az összefüggésben szeretném határozottan hangsúlyozni, hogy helytelenek azok a párizsi sajtóhírek, amelyek tudni vélik, hogy új követelésekkel álltunk volna elő. Nem álltunk elő új követelésekkel. Sokkal inkább kezdettől fogva világossá tettük nézeteinket, amelyhez az is hozzátartozik, hogy ha a Schuman-terv megvalósul, akkor fel kell számolni a Ruhr-statútumot, mert akkor annak már nem marad hely.

Franciaország felhívta figyelmünket egy új gondolatra, az *európai hadsereg* ötletére gondolok.⁹ Szeretnék még néhány szót szólni Önökhöz e lehetséges *európai hadsereg* kérdésével kapcsolatban. Igenlem ezt a tervet. Nem abban az értelemben igenlem azonban ezt a gondolatot, melynek keretében az *európai hadsereg* felépítése megvédhetne bennünket a most Kelet felől fenyegető veszélytől, mert egy ilyen hadsereg felépítése hosszú időt követel majd. Ennek az *európai hadseregnek* a felépítésével kapcsolatos tanácskozásokat azonban azoktól a megoldásoktól függetlenül meg kellene kezdeni, amelyeket most azért keresnek, hogy a Kelet felől fenyegető veszéllyel az Észak-atlanti Szövetség révén lehessen szembenézni. Európa egységesítéséhez éppen ennek a tervnek a megvalósításában látok egy nagyon jelentős eszközt, ahol Franciaország, Olaszország és Németország lesz a fő partner. Képzeli csak el, hogy eljön majd az idő, amikor ugyanabban a hadiiskolában együtt képeznek ki fiatal francia és német tiszteket, de már nem abban az értelemben, hogy egyikük a másikkal háborúzzon, hanem hogy bajtársakként álljanak egymás mellett. Ha ez a gondolat megvalósul, akkor a jövőben Nyugat-Európában igazából elképzelhetetlen lesz a háború. Ez azonban legfőbb célunk, és ezért minden erőmmel fellépek az *európai hadsereg* gondolata mellett.

⁹ Európai Védelmi Közösség (EVG) alapítására vonatkozó javaslat. A szerződés megkötése 1952. május 27-én történt. Az EVG 1954. augusztus 30-án fulladt kudarcba a Francia Nemzetgyűlés ratifikációs eljárása során.

Az előbb azt mondtam, hogy célunk Európa egységesítése kell, hogy legyen, amely egyben magában foglalja a szabad Németországot is, valamint a béke megőrzése. Megőrizhető-e a béke? Teljes meggyőződéssel mondom Önöknek: igen! Az a véleményem, hogy a béke megmenthető. Azt hiszem, annak, aki alaposan áttekinti a dolgokat, világos lesz, amit most mondok: az Észak-atlanti Szövetség államainak – Kanadának, az Egyesült Államoknak, Angliának és Franciaországnak és a kisebb államoknak – nem áll szándékában és nem tervezik, hogy bármilyen módon is megtámadják a Szovjetuniót. Az elmúlt években erre elég bizonyítékot szolgáltatottak. Mindenekelőtt számunkra néha meglepő mértékben elhanyagolták és csökkentették a fegyverkezést, noha látták, hogy a Szovjetunió egyre tovább fegyverkezik. Az Észak-atlanti Szövetség ezen országai ezenkívül 1945 óta végignézték, ahogy Szovjet-Oroszország bekebelezte a keleti tömb országait, és ezzel folyvást növelte hatalmát. Ha ezen országoknak támadó szándékai lettek volna, úgy 1945 óta elég gyakran lett volna okuk arra, hogy a Szovjetunió ellenében beavatkozzanak. Nem tették. Csak Korea óta ismerték fel azt, hogy Szovjet-Oroszország egyre növekvő hatalma őket, magukat fenyegeti.

Ami a Szovjetuniót illeti, azt hiszem, a Kreml pontosan tudja, mit tesz. Nem fog háborút kezdeni. A hidegháborút azonban csak akkor fogja beszüntetni és ezáltal a világnak a békét visszaadni, ha látja, hogy a többiek elszántak és képesek ellenállni, egy támadást elhárítani és a világ szabadságát megőrizni. Azt kívánjuk, hogy Európa népei az Egyesült Államok támogatásával teljes erejüket latba vessék annak érdekében, hogy az emberiség ismét kapja meg azt a békét, amelyre valamennyien vágyunk, és hogy az emberiség őrizze meg magának ezt a békét szabadságban. Mert az életet csak szabadságban érdemes élni.

Alapvetően semmi újdonság: a „Sztálin-jegyzék”...

Részletek a CDU Evangélikus Munkaköre előtt tartott beszédből,
Siegen, 1952. március 16-án*

Amikor 1951 őszén már felismerhetővé vált, hogy a nyugati hatalmak a szövetségi köztársaság részéről nyújtandó védelmi hozzájárulás kérdését komolyan gondolják, a Szovjetunió és a kelet-berlini kormány messze-menő tárgyalókészséget mutat az újraegyesítés kérdését illetően. A keleti területek politikai offenzívájának csúcspontját az 1952. március 10-i, úgynevezett „Sztálin-jegyzék” jelenti, amellyel a Szovjetunió felkínálja az egységes német állam helyreállítását a demokratikus szabadságjogok garantálása mellett. Elemi feltétel Németország semlegesítése. A nemzeti hadseregre vonatkozó ajánlat a volt nemzetiszocialisták és a hagyományos német jobboldal megszerzésének kísérletét is jelzi. Az alábbi kivonatban Adenauer a materializmus veszélyeinek fejtegetése után állást foglal a szovjet jegyzékkel kapcsolatban.

[...] Számunkra és Európa számára a materializmus veszélye a Kelet-Európából érkező nyomás révén különösen fenyegető, hiszen ott elfogadott a materializmus és a vegytiszta totalitárius felfogás. Ott az a felfogás él, hogy csak az állam és azok számítanak valamennyire, akik az államot kézben tartják, és csak az állam érdekei képezik minden cselekedetük forrását. Világosan kell látunk, hogy ott van a kereszténység ellensége. Itt nemcsak politikai, hanem szellemi veszélyről is szó van. Szívügyem volt, hogy ezt egyszer itt, amikor evangélikus keresztények között vagyok,

* „Keine Zusammenarbeit mit dem bolschewistischen Osten! Bundeskanzler Dr. Adenauer in Siegen – Zwei Fragen an die Sowjetunion.” Siegener Zeitung, 1952. március 17-i szám, Archiv für Christlich-Demokratische Politik, Bestand Reden Konrad Adenauer. Ld. még p.71 s.k.k. és 124 s.k.k.

teljesen világosan hangsúlyozzam. Pártunkat úgy kell vezetni, ahogy az közös keresztény meggyőződésünknek megfelel. Világnézeti alapunk szociális cselekvésre kötelez bennünket. Mindig és mindenhol ebben látjuk legfőbb kötelességünket. Három célkitűzés is bizonyíthatja, hogy éppen a szociális ügyekre fordítjuk a legnagyobb figyelmet: a lakásépítés ügye, a háborús áldozatok ellátásának kérdése, és ehhez járul még az eljövendő hetekben a terhek kiegyenlítésének kérdése. A védelmi hozzájárulás dacára a szociális területen végzett munkát is folytatni fogjuk.

Tillmanns¹ doktor úr felolvasott egy határozatot. A munkacsoport e határozatát anélkül hozták, hogy arra bármiféle hatást gyakoroltam volna. Ma ebben a teremben hallottam róla először. De éppen emellett az elhatározás mellett foglalok állást én is, és szóról-szóra magamévá tudom tenni azt. Rendkívül hálás vagyok Önöknek ezért. Szeretném most azt összefoglalni, ami ebben a határozatban elhangzott:

Németország számára három lehetőség létezik: a Nyugat-Európához való csatlakozás, a Kelet-Európához való csatlakozás és a semlegesítés. A semlegesítés azonban azt jelenti számunkra, hogy a senki földjévé nyilvánítanak bennünket. Ezáltal tárgygyá válnánk, és nem lennénk többé cselekvő alanyok. A Kelet-Európával történő egyesülés azonban számunkra a teljesen eltérő világnézetek miatt nem jön szóba. A Nyugat-Európával való egyesülés – és ezt szeretném Kelet-Európa felé is mondani – semmilyen módon nem jelent nyomást Kelet-Európával szemben, nem jelent mást, mint a Szovjetunióhoz fűződő viszony békés újjárendezésének, Németország újraegyesítésének és Kelet-Európa újjárendezésének előkészítését. És ezek a mi politikánk céljai is.

Néhány nappal ezelőtt a Szovjetunió jegyzéket intézett a három nyugati szövetséges hatalomhoz. Hangsúlyozom: nem hozánk! Ezért nem is a szövetségi köztársaság feladata volt e jegyzék megválaszolása, de el tudjuk és el is kell mondanunk az ezzel kapcsolatos véleményünket. Tudjuk azonban, hogy egyvalami biztos: a három nyugati szövetséges e jegyzék megválaszolásával

¹ Robert Tillmanns (1896-1955), 1949-től 1955-ig a Német Bundestag képviselője, 1953-ban különleges ügyekkel megbízott szövetségi miniszter, 1954-ben az Unió Evangélikus Munkakörének elnöke

kapcsolatban meg fogja kérdezni a szövetségi kormányt, és a dolog természetéből eleve adódik, hogy illő visszafogottsággal szabad szólnunk a dolgokról.

Holnapután Párizsba utazom az Európa Tanács miniszterei-nek konferenciájára, és alighanem már most elmondhatom, hogy a nyugati szövetségesekkel egyeztetésre kerül sor az e jegyzékkel kapcsolatos állásfoglalásról. Kérem tehát Önöket, értsék meg mostani visszafogottságomat, de néhány kérdést már most meg szeretnék engedni magamnak a nyilvánosság előtt:

A szovjet jegyzék össznémet kormány létrehozását javasolja. Egy össznémet kormányt azonban csak össznémet és szabad választások alapján lehet létrehozni! Holnap érkezik Bonnba az az ENSZ-bizottság, amelynek feladata annak ellenőrzése, hogy adottak-e a szabad választások megtartásának előfeltételei nálunk és a szovjet övezetben. Nagyon szeretném, ha megkérdeznék a szovjet kormányt, hogy kész lesz-e engedélyezni az ENSZ-bizottságot a szovjet övezetben és Berlinben? Az erre adott válaszból le lehet vonni majd következtetéseket. És már most bátorkodom feltenni egy további kérdést: „Kívánod-e, te, szovjet kormány, hogy az össznémet kormány lemondjon az Odera-Neisse vonaltól keletre fekvő országról?” E kérdés megválaszolása is nagyon sokat mond majd nekünk. És most hadd szóljak még egy szót ezzel a szovjet jegyzékkel kapcsolatban: alapjában véve kevés újdonságot tartalmaz. Az erősen nacionalista beütéstől eltekintve Németország semlegesítését akarja, az Európai Védelmi Közösség megteremtésének előrehaladását, valamint meg akarja akadályozni Európa integritását. Egyetlen németet sem szabad azonban megtévesztenie annak a tervnek, hogy a szovjet kormány „össz-Németországnak” saját Wehrmachtot fog engedélyezni. 1940 óta a haditechnika olyan hatalmasat fejlődött, hogy Németország nincs is abban a helyzetben, hogy egy Wehrmacht egységeit modern fegyverekkel szerelje fel. Nincs abban a helyzetben, mert hiányzik a szükséges gyártási és kutatási kapacitás, és mert a szükséges pénzeszközöket sem képes előteremteni. Iszonyú összegek kellene ahhoz, hogy akár csak néhány hadosztályt felszereljünk, olyan eszközök, amelyekre nem is tudunk gondolni, és ezért a szovjet-orosz jegyzéknek ez a része semmi más, mint papír!

De a jegyzék itt van, és meg kell válaszolni, és az előzetesen

feltételezettnél sokkal kisebb mértékben ugyan, de egy bizonyos előrelépést jelent. Ezért semmilyen lehetőséget nem szabad figyelmen kívül hagynunk ahhoz, hogy békés egyezsége jussunk, és az általam megfogalmazott értelmű újjárendezést érjünk el. Másfelől semmi esetre sem engedhetjük, hogy az Európai Védelmi Közösség megteremtése késedelmet szenvedjen, mert egy ilyen késedelem a legnagyobb valószínűséggel e közös törekvések végét is jelentené. Az ilyesféle dolgokat nem lehet akkor megállítani, amikor nem sokkal a befejezés előtt állnak. Ez nem lehetséges. Ha ezeket a dolgokat most nem valószínűsítjük meg, akkor véleményem szerint egyszer s mindenkorra tovatűnnek. Ezért megismétlem: e jegyzékkel kapcsolatban az általános álláspontnak annak kell lennie, hogy nem szabad megfélekednünk arról, hogy ki kell használnunk minden lehetőséget, hogy Nyugat-Európa mihamarabb újjárendeződjék. Nem szabad azonban egy olyan művet aláíratnunk, amely most közeledik a megvalósuláshoz, mert akkor nagyon rosszra fordulnának a dolgok. A cél a biztos béke elérése.

És most befejezésül hadd húzzam még egyszer alá azt, mi is a német politika célja, és hogy véleményünk szerint minek is kell lennie a német politika céljának. Azt akarjuk, hogy a Nyugat olyan erős legyen, hogy ésszerű párbeszédbe bocsátkozhasson a szovjet kormánnyal, és szilárd meggyőződésünk, hogy ez a legutóbbi szovjet-orosz jegyzék bizonyíték erre. Ha így folytatjuk, ha Nyugat-Európa az Egyesült Államok bevonásával olyan erős, mint amilyennek lennie kell, ha erősebb, mint a szovjet kormány, akkor jön el az a pillanat, amikor a szovjet kormány kinyitja majd a fülét. A Nyugat és a Kelet közötti ésszerű párbeszéd célja azonban az lesz, hogy biztosítsuk a békét Európában, hogy megszűnjön az értelmetlen fegyverkezés, hogy Németország szabadságban újraegyesülhessen és hogy újjárendeződjék Kelet-Európa. Akkor valószínűleg meg végre a világban megannyi eltelt évtized után az, amire olyan nagy szükségünk van: hosszú és biztos béke!"

A németek az egész világnak megmutatták, hogy nem akarnak rabszolgák lenni...

A berlini Schöneberger városház előtt a június 17-i felkelés áldozatai emlékére mondott beszéd 1953. június 23-án*

Walter Ulbricht, az NDK miniszterelnök-helyettese és államtanácsának későbbi elnöke 1952-ben bejelenti, hogy most megkezdődik „a szocializmus alapjainak lerakása”. Ez annyit jelent, mint tervgazdaság, éleledő osztályharc, represszió. Ennek következménye pedig gyors hanyatlás lesz. A gazdasági zűrzavar és az elnyomás felduzzasztja a menekültek áradatát. 1953. június 16-án a nép dühe felszínre tör. Június 17-én a szovjet hatalom páncélosai eltíporják a futótűzként terjedő felkelést, amit Adenauer kénytelen tétlenül szemlélni. Június 23-án megemlékezik a halottakról. Beszédében az elhunytakra emlékezik.

Szívünket bánat járja át, mivel halottainkra emlékezünk, halottakra, akik vérüket adták a szabadságért, akik vérét brutális és szörnyű hatalmaskodók ontották ki annak érdekében, hogy fenntartsák önkényuralmukat. Németek milliói gyászolnak velünk, velünk gyászolnak más országokban mindazok, akik gyűlölik a rabszolgaságot és szeretik a szabadságot.

Mély részvét tölt el bennünket, amikor a hátramaradottak szenvedéseire és fájdalmára gondolunk, amikor e borzalmas önkényuralom többi áldozatára emlékezünk: a sebesültekre és a sérültekre, azokra, akiket börtönbe vetettek, azokra, akiket keresnek és üldöznek, hogy rajtuk töltsék ki dühüket, gyűlöletüket és félelmüket.

Elementáris erővel tört ki ez a felkelés. A Frankfurter Allee építkezésén kitört elégedetlenségi hullámból az elkeseredés, a két-

* A Szövetségi Kormány 1953. június 24-i közleménye. Ld még: Hans-Peter Schwarz, *Konrad Adenauer. Reden 1917-1967*, p. 298 s.k.

ségbeesés folyamává duzzadt, amely végigsöpört az egész területen, Kelet-Berlintől Magdeburgon, Brandenburgon, Lipcsén, Chemnitzen, Dessau és Gerán át, az uránbányákon át, a szászországi és mecklenburgi vidéki lakosságon át, egyáltalán a teljes szovjet övezeten végig.

A felgyülemlett kétségbeesés és nyomor orkánszerűen csapott össze a rabszolgasággal és az elnyomással, nem figyelve halálra és veszélyre. Hogy milyen szörnyű az a nyomás, ami immáron évek óta Németország e részére nehezedik abból látható, hogy ezek a milliók fellázadtak kommunista és orosz uraik ellen. Az orosz páncélosok és géppuskák, a kommunisták géppisztolyai nem ijesztették meg őket, nem tudták visszatartani őket attól, hogy életüket kockáztassák és feláldozzák.

Tisztelettel hajolunk meg előttük, és tisztelettel köszöntjük őket, valamennyiüket, a holtakat és az élőket, akik az egész világ előtt tanúságot tettek arról, hogy nem tudják tovább elviselni a rabszolgaságot; a szabadság e mártírjait.

Az egész világnak megmutatták a németek, hogy nem akarnak rabszolgák lenni. Az egész világnak megmutatták, hogy többé nem akarják elviselni az önkényt, hogy a németek számára lejárt a totalitárius uralom ideje. Egy fegyvertelen, védtelen népet fegyverekkel le lehet törni, nem lehet azonban kitépni szívéből azt az akaratot, azt az elszántságot, hogy ne hajoljon meg.

Ez a felkelés nálunk, Németországban és az egész világon fákljaként fog megmutatkozni, olyan fákljaként, amely azt mutatja, hogy az erőszak nem képes megtörni szabadságvágyunkat.

A gyászhoz, a részvéthez a szabadság e hősei iránti büszkeség járul, büszkeség mindazokra, akik fellázadnak az immáron nyolc éve tartó rabszolgaság ellen. A vasfüggöny mögötti egész német nép azt kiáltja felénk, hogy ne feledkezzünk meg róluk, és ebben az ünnepélyes órában esküszünk: nem fogunk róluk megfedkezni. Nem nyugszunk és nem pihenünk – ezt a fogadalmat az egész német nép nevében teszem –, amíg ők is vissza nem nyerik szabadságukat, amíg egész Németország békében és szabadságban újra egyesül.

Mély gyászban, mély részvétellel, nagy csodálattal emlékezünk a szabadság minden mártírjára. A halottakat soha sem akarjuk elfelejteni, az élőeknek segíteni akarunk. Isten velük és velünk lesz.

A szabadság szelleme győzni fog és újra összekovácsol bennünket...

Beszéd a berlini tévétorony melletti Ostpreußenhalle teremben
1954. február 23-án*

A szövetségi kormány kezdeményezésére a nyugati hatalmak javaslatára 1954. január 25-én ismét összeül Berlinben a négy győztes hatalom külügyminisztereinek konferenciája, hogy az újraegyesítésről és biztonsági kérdésekről tanácskozzanak. A több hétig (február 18-ig) tartó tárgyalások azonban nem vezetnek eredményre. Az alábbi beszédében Adenauer ezért „keserű csalódásról” beszél, de arról a kilátásról is, mely szerint most, „Berlin után” kezdetét veszi a globális enyhülési politika kísérlete, amivel összekapcsolja abbeli reményét, hogy ezen a „kerülő úton” a német kérdés is megoldódik. Adenauer szerint, ha a szabadság szelleme győzedelmeskedik és Németországot újra összekovácsolja, akkor a Szövetségi Köztársaság politikai és gazdasági ereje egész Németországban kedvező hatással lesz.

Kedves Barátaim! Súlyos helyzet vezet engem Önökhöz. A berlini konferencián nem oldották meg Németország kérdését. Ez mindannyiunk számára, de különösen Önöknek itt, Berlinben és a szovjet övezetbeli németeknek keserű csalódás volt. Azért sittem Önökhöz, hogy elmondjam, hogy minden német, bárhol is legyen a világban, Önökkel érez. És nemcsak a németek azok, akik így gondolkodnak, hanem a szabad világ minden népe, Isten széles földjének minden olyan emberi teremtménye, akinek

* Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (szerk.), *Berlin weist den Weg: Freiheit, Einheit, Friede für Deutschland und Europa. Die Erklärungen und Beschlüsse der Bundesregierung, Bundeskanzlers Dr. Adenauer und des Deutschen Bundestages zum Ergebnis der Konferenz der vier Außenminister in Berlin*, [Bonn 1954], pp. 19-33. Archiv für Christlich-Demokratische Politik, Bestand Reden Konrad Adenauer.

fontos a szabadság és az emberi méltóság, a jog és az igazságosság.

Azt mondtam, hogy ez egy súlyos helyzet, ezért nagyon nyomatékosan megismétlem ezt a szót: túl sok szenvedés és teher jutott Önöknek és ezáltal nekünk ezekben a hosszú években, túl sok szükség és bánat. Immáron kilenc éve, hogy véget ért a háború, és még mindig nincs béke. 18 millió ember él szolgaságban. A szülők aggódnak gyermekeik jövője és boldogulása miatt, a fiatalok emberhez méltatlan lét elé néznek, az idősek lassan feladják a reményt, hogy életüket szabadságban élhessék le.

És mégis azt merem mondani: bármily sok remény is maradt beteljesületlen az utóbbi napokban, bármily súlyos is a helyzet, akkor sem kell kétségbeesnünk és reménytelennek érezni helyzetünket. A helyzet megoldásához azonban tisztánlátás és belátás szükséges, az a megingathatatlan hit, hogy a jó végül mégiscsak erősebb, mint a rossz. Türelem és az ellenálláshoz kitartás szükséges, a német nép belső egységére és összefogására van itt most szükség, de szükség van mindenkinek a segítségére, a szabad népekére is.

Elkerülhető volt-e ez a kifejtés? Muszáj volt-e ennek így lennie? Ez az a kérdés, a súlyos kérdés, ami mindenkiben felmerült, aki egyre nagyobb aggodalommal követi a konferencia menetét. Egy valamit valamennyi kétoldalú kapcsolat pontos ismerete alapján teljes meggyőződéssel mondhatok: mindent megtettek, a szó konkrét értelmében mindent, ami csak lehetséges volt annak érdekében, hogy más eredmény szülessen, mint ami született.

Kiváló volt a három nyugati szövetséges, az Egyesült Államok, Franciaország és Nagy-Britannia együttműködése egymással és velünk is. Ez vonatkozik mind a konferencia előkészítésére, mind a menetére. Szovjet-Oroszország és Molotov¹ azonban semmi esetre sem akart egyetértésre jutni.

A berlini konferencia megmutatta, hogy ma a Szovjetunió nem kész engedményeket tenni Németország kérdésében. Nem az EVG miatt, és egyáltalán nem a nyugati politika valamely meghatározott lépése miatt van ez így. A Szovjetunió ez idő szerint sem-

¹ Vjacseszlav Molotov (1890-1986), 1939-1949 között és 1953-1956 között a Szovjetunió külügyminisztere

mit nem akar változtatni a fennálló helyzeten Németországban és Ausztriában. Legalábbis semmit nem akar változtatni a szabadság javára. Ez a makacssága azonban nem abból a hatalomból adódik, amivel rendelkezik. Moszkva európai csatlós birodalmáért aggódik. Attól fél, hogy beláthatatlan lavinához vezethetne, ha valahol lazítanának valamelyest. Hiszen ne feledjük, hogy Németország szovjet övezete ma ennek a tömbnek, ennek a csatlós birodalomnak a része. E birodalom nagyon súlyos nehézségei ismeretesek, és a korábbi politikai kapocs már nem fogja olyan szorosan, mióta nincs Sztálin.

A berlini konferencia tanulsága az, hogy a Szovjetunió ez idő szerint minden, az európai hatalmi övezetén belüli lazítást kockázatosnak tart. [...] Az 1947. évi londoni és az 1949. évi párizsi külügyminiszteri konferencia eredménytelensége, valamint az 1951. évi párizsi külügyminiszter-helyettesi konferencia – ahol még a napirendben sem tudtak megállapodni – nem volt más, mint a nagyhatalmak tartós, sőt élesedő konfliktusának egy-egy megnyilvánulása. Sztálin halála után a világ közvéleményének egy jelentős része azt feltételezte, hogy a szovjet vezetésen belül új, más koncepció nyert teret. A szövetségi kormány kötelességének érezte – noha a lehetőségeket kezdettől fogva józanul ítéltük meg –, hogy kísérletet tegyen arra, hogy a Szovjetunióban megjelenő, adott esetben új irányvonalat Németország újraegyesítése számára gyümölcsözővé tegye. A szövetségi kormány ezért múlt év júliusában a három nyugati külügyminiszter konferenciája alkalmából Washingtonban szót emelt egy lehetséges négyes konferencia létrejötte érdekében. Az ezt követően kialakult jegyzékváltás során állapodtak meg végül a berlini négyes konferenciában. De már ebből a jegyzékváltásból is kitűnt, hogy a megközelítésekben nem mutatkozott alapvető változás. A három nyugati hatalom számára a német újraegyesítés és az osztrák államszerződés² két, olyan konkrét, pontosan körülhatárolható politikai probléma volt, melynek megoldását az általános enyhülés első szakaszának tekintet-

² az államszerződésről a győztes hatalmak és Ausztria között folytatott tárgyalások 1955. május 15-én eredménnyel zárultak. Ausztria az „örökkön tartó semlegesség” feltevéle mellett elérte valamennyi megszálló csapat kivonását és a teljes függetlenségét.

ték volna. A nyugati hatalmak ennek során abból a meggyőződésből indultak ki – amely megegyezik a szövetségi kormányéval –, hogy a döntésre érett, körülhatárolt problémák lépésenkénti kezelésénél van leginkább kilátás arra, hogy kielégítő eredményre jussanak. Valamennyien tudják, hogy a nyugati hatalmak a tárgyalás helyszíne, az időpont, a napirend és a lebonyolítás kérdéseit illetően messzemenő engedményeket tettek a Szovjetunió felé.

A szovjet delegáció minden arra irányuló kísérlete ellenére, hogy Németország kérdését Kelet-Ázsia kérdése és a világ más problémái mögé sorolják, a három nyugati külügyminiszter kitartásának és rátermettségének köszönhetően gyorsan sikerült a konferenciát az újraegyesítés számunkra oly jelentős problémájára koncentrálni. A három nyugati hatalom megbízásából a brit külügyminiszter által a német újraegyesítésre vonatkozóan január 29-én előadott terv nagyjából és egészében megfelel a Bundestag által 1953. június 10-én határozatban rögzített követeléseknek. Ez az alábbiakra összpontosít:

1. szabad választások össznémet nemzetgyűlés megválasztása céljából,
2. össznémet kormány alakítása,
3. ezzel a kormánnyal szabadon kitárgyalt békeszerződés megkötése,
4. korlátozás nélkül belső és külső cselekvési szabadság az újraegyesített Németország számára.

Molotov úr nem ment bele a nyugati hatalmak e tervébe. Olyan tervet állított szembe vele, amely a Romániában, Magyarországon, Lengyelországban, Csehszlovákiában és nem utolsósorban a szovjet övezetben fennálló népi demokratikus rend régi receptjein alapul. Molotov terve szerint Németország csak akkor újraegyesíthető, ha a szovjet befolyást egész Németországra kiterjesztik. Molotov e célból össznémet tanácskozásokat javasol, amelyek ideiglenes német kormányt eredményeznének. Az össznémet tanácskozás azt jelenti, hogy a pankowi hatalmasságokat ugyanolyan jogokhoz akarják segíteni, mint a Szövetség Köztársaság legitímen megválasztott képviselőit. Más szóval: Pankow lenne egész Németország bolsevizálásának a kulcsa.

A Molotov által megálmodott Németország ezen formája azonban csak akkor válik teljessé, ha elemezzük azt az úgynevezett biztonsági javaslatot, amelyet a konferencián előterjesztett:

1. Kivonják Németországból a megszálló csapatokat, vagyis az orosz csapatok visszamennek az Odera-Neisse mögé, az angol és amerikai csapatok pedig eltűnnek a kontinensről.
2. A Szövetségi Köztársaság és a szovjet övezet számára olyan rendőri erőket engedélyeznek, melyek létszámáról és fegyverzetéről a négy hatalomnak kellene megállapodnia. Ezen erők megfigyelésére állandó négyhatalmi ellenőrzést hoznak létre.
3. Az ily módon semlegesített és ellenőrzött Németország mindkét része azonos jogokkal egy nagyobb rendszerbe illeszkedik, amit Molotov második, általánosabb tervben terjesztett a konferencia elé. Ez a terv hivatott arra, hogy segítségével a Szovjetunió legyen Európa vezető hatalma.

A szabad nemzetek egymás között fennálló szövetségeit fel kívánják oszlatni. Az Egyesült Államokat és Nagy-Britanniát el akarják távolítani a kontinensről. Ez által a szerződés által elismertté és szankcionálttá válna a Szovjetunió túlsúlya.

A Molotov által benyújtott két terv – Németország-terve és úgynevezett „biztonsági terve” – világossá tette számunkra a szovjet szándékokat és célokat. Arra az egyértelmű kérdésre, hogy akarja-e a Szovjetunió itt és most az újraegyesítést, Molotov félreérthetetlen nemiellal válaszolt. Minden várakozással szemben még olyan árat sem nevezett meg, amiért a német egység kapható volna. Ez szintén és különösen vonatkozik az EVG-re is. Mindazon ellenérzés dacára, amit Molotov ezzel a közösséggel szemben kimondott, sohasem volt kész arra, hogy az EVG feladásáért szabad választásokat tegyenek lehetővé. A Szovjetunió nyilvánvalóan nem akar hozzájárulni szabad választásokhoz, még hozzá elvi megfontolásokból. A szabad választások következtében hatalmi övezetén belül ténylegesen olyan elvet vezetnének be és alkalmaznának, amely a szovjet uralom gyökereit érinti. Amit Molotov helyette kínál: adjátok fel az EVG-t, pusztítsátok el a NATO-t, és akkor nem a ti újraegyesítési, hanem az én bolsevizálási tervemet hajthatjátok végre. [A szovjetek álláspontja eltökélt az osztrák államszerződés kérdésében is.]

Szeretném leszögezni, hogy Európában a szovjet politikát ez idő szerint kizárólag az a kérdés uralja, hogy az ellenőrzésük alatt álló területeken a status quo-t a megszállás és a politikai helyzet tekintetében fenntartsák. Tervük – és ebben a vonatkozásban alighanem a legnagyobb illuzionisták számára sincsenek már homályos foltok – azonban arra is irányul, hogy a status quo-t adott időben egy Nyugat-Európába történő következő lépés kiindulópontjává tegyék. A Szovjetunió végső célja – amint azt Berlinben Molotov úr elismerésre méltó nyíltsággal kifejtette nekünk – az európai szovjet hegemonia.

Meg kell végre szabadulni minden önámítástól. Egy olyan cse-reüzet, mint hogy szabad választások az EVG ellenében vagy valami ehhez hasonló, Berlinben sohasem volt a politikai horizon-ton. Aki azt mondja, hogy többet kellett volna kínálni a szovje-teknek, az alaposan félreértette a berlini helyzetet. Ausztria ennek szinte iskolapéldája. Ott egyik engedményt a másik után tették, magában az államszerződésben is és a semlegesség kérdésében is. Még a szovjet csapatok is maradhattak 1955 nyaráig. Ez mind nem használt semmit. Molotov maradt a *nem*-nél. Molotov *nem*-je Né-metország kérdésében ugyanilyen jellegű volt, előre meghatáro-zott és megváltoztathatatlan. Itt nem volt mit megtárgyalni vagy kitárgyalni. Molotov nem akarta, ez az egyszerű igazság.

Molotov Berlinben a lehetetlent követelte a nyugati hatalmaktól azért, hogy bármilyen pozitív eredményt megakadályozzon. Ez vo-natkozik Németországra is és Európára is. Ez a lehetetlenség ugyan-akkor azonban a Szovjetunió távlati politikai célja. Ennek az úgy-nevezett biztonsági tervnek az volt az értelme, hogy egész Európa szovjet uralom alá kerüljön. Mert a semlegesítés szovjetesítést jelent. A megtévesztő szavak nyelvezetéből mindig mindent le kell fordítani a valós szándékok nyelvére. Molotov nem átallotta Európát a Szov-jetunió számára követelni. Az amerikaiak érik csak be Amerikával. Ezek a világ felosztására vonatkozóan sokatmondó fantáziák. A fel-fogás megváltozásába vetett hitből így semmi sem marad. Hosszú tá-von: uralom Európa felett, rövid távon: semmi változás Európában, ez egyáltalán nem ellentmondás a szovjet-orosz stratégiában.

Ha a berlini konferenciának csak az az egy eredménye lett vol-na, hogy a maga brutális világosságában feltárja Szovjet-Oroszor-szág terveit és szándékait, úgy máris erős politikai hatásai lenné-

nek. Hozott pozitív eredményeket is, amelyekre fejtegetéseim során még rá fogok térni. Először azzal a kérdéssel szeretnék foglalkozni, hogy min alapszik ez a szovjet politika. Az imperializmuson alapszik, amely – a történelem tanúsága szerint – minden diktatórikus rendszerrel együtt jár. Arra a szilárd meggyőződésre épít, hogy a Nyugat szabad népei sohasem tudnak egyetértésre jutni, hogy szétmarcangolják egymást.

A berlini konferencia még valamit világossá tett: a szovjet attitűd mellett Németország problémájának izolált megoldása ma nyilvánvalóan lehetetlen. Akkor azonban hiba feltételezni azt, hogy számunkra az egész konferencia és Németország közvetlen problémája közé egyenlőségjelet lehetne tenni. Ha elolvassák a közös záróközleményt, és a közös kifejezés itt nem keveset jelent, úgy az elején található egy április végi genfi Ázsia-konferenciáról szóló határozatot, majd egy nyilatkozatot a leszerelési kérdések ügyében tervezett négyhatalmi véleménycseréről. Ha ehhez még hozzáveszik, hogy már Berlin előtt is terveztek atomtárgyalásokat a résztvevő országok között, úgy van egy egész sor olyan világpolitikai probléma, amelyről a közeljövőben tárgyalni szándékoznak. Németország számára is nagy jelentőségű az a tény, hogy beindulnak ezek a tárgyalások. A világpolitika problémái ma mind egymásba nyúlnak. Ez vonatkozik Németország kérdésére is. Ha ma kudarcot vallott is az újraegyesítés közvetlen kísérlete, úgy ez egyáltalán nem jelenti azt, hogy minden veszve lenne. Egyetértés az ázsiai problémák kérdéskörében, első kísérlet a világméretű leszerelésre, egy atomegyezmény – mindez lényeges előrehaladás volna a hidegháború befejezésében. Mindenütt, ahol történik valami a világ konfliktusának enyhítésére, történik valami Németországért is. Németország problémáját viszonylag könnyen meg lehetne oldani egy általános világméretű szabályozás keretében. A megoldás azonban már minden részleges szabályozással könnyebbé válik. Ezért mindannyiunknak örülnie kell annak, hogy most, Berlin után beindultak az enyhülési kísérletek. A türelmetleneknek ez Németországban kerülő útnak tűnhet. Jobb azonban kerülő úton célba érni, mint egyáltalán nem érni el azt. Németország újraegyesítési politikájának sikere nem utolsósorban azon múlik, hogy belássuk a kerülő utak és a közvetett módszerek elkerülhetetlenségét. *[A nyugati hatalmak egységes fellépését a berlini konferencián sikerként kell értékelni.]*

Milyen következtetéseket kell nekünk, németeknek levonnunk? Félreérthetetlenül világossá kell tennünk a szovjetek számára, hogy egyáltalán nincs kilátás arra, hogy programjukat valaha is megvalósítsák Németországban és Európában. Minél gyorsabban és minél félreérthetlenebbül tesszük ezt, annál előbb lesz kénytelen a Szovjetunió a „nem”-et felülvizsgálni és feladni. A mi feladatunk az, hogy minden tőlünk telhetőt megtegyünk annak érdekében, hogy a három nyugati hatalom politikai irányvonala ugyanez maradjon, azaz mindent megtegyünk annak érdekében, hogy megszülessen Európa egysége és fennmaradjon az Egyesült Államokkal való szövetség.

Az európai szovjet hegemoniáról szóló álmokat csak úgy lehet szétzúzni, ha a szabad Európa egységét megerősítjük és megszilárdítjuk. Más szóval: ha megvalósul az egység. A berlini konferencia megerősített abban a meggyőződésben, hogy az európai népek jólétüket, szabadságukat és biztonságukat csak együtt őrizhetik és tarthatják meg. Örülök, hogy a szövetséges külügyminiszterekkel e tekintetben is teljesen egyetértek. Semmi nem kényszerít minket jobban arra, hogy igazi biztonsági rendszert építsünk fel Nyugat-Európában, mint az a koncepció, amit maga a szovjet külügyminiszter képvisel. Ez a biztonsági rendszer az EVG keretében tisztán védelmi jellegű, a béke megőrzését és az erőszak kizárását szolgáló szerződéses rendszereként testesül meg. Véleményem szerint, mint azt már többször elmondtam, olyan elemeket tartalmaz, melyekből egy egész Európát átfogó kollektív biztonsági rendszert tudunk kifejleszteni, egy olyan rendszert, amely a szovjetek számára is garantálhatná az általuk kívánt biztonságot.

Egy olyan közösség lehet az európai népek szabadságának garanciája, amely kizárja valamely hatalom hegemoniáját és valamennyi tag teljes egyenjogúságára és kötelezettségeinek azonosságára épül. A kollektív biztonság szabad rendszerének talaján állva, amint azt a berlini konferencián a francia külügyminiszter kifejtette, a Szovjetunióban új tárgyalások lehetősége nyílik. Így tehát a biztonsági rendszer és az újraegyesítés az igazi békepolitika lényeges alkotóeleme.

Minden abbéli feltételezést ki kell zárnunk, hogy Németország valaha is meg tudná szokni két német állam létezését, amint azt Molotov nyilvánvalóan lehetségesnek tartotta. Ezen túlmenően mindenekelőtt azt kell világossá tennünk a Szovjetunió számá-

ra, hogy a Pieck-Grotewohl³ rezsimnek a legcsekélyebb kilátása sincs arra, hogy olyan lejáratos módszerek segítségével, mint ideiglenes kormány alakítása vagy valamifajta össznémet bizottság, átmentse magát az össznémet jövőbe és Németország számára a csatlósállamok sorsát készítse elő.

Azt is be kell és be is fogjuk azonban bizonyítani, hogy a szabadságban újraegyesített Németország a rend és béke eleme lehetne Európában, amely részben a Szovjetunió népeinek biztonságáért és jólétéért is garanciát vállalhatna. Április 26-án Genfben kelet-ázsiai kérdésekről kezdődik konferencia. Ezt is a négyhatalmi konferencia pozitív eredményének tartom, mert azt a reményt biztosítja számunkra, hogy a kelet-nyugati párbeszéd folytatódik, az általános enyhülést szolgálja, és végül olyan légkört teremt, amelyben Németország kérdésében a mostaninál konkrétabb eredményekre vezető új tárgyalásokat várhatunk. A szövetségi kormány – valamennyi nyugati szövetséges kormánnyal egyetértésben – minden kínálkozó lehetőséget meg fog ragadni, hogy újra megvitassa az újraegyesítést, ami Németország és a világbéke számára oly rendkívüli jelentőséggel bír.

Tudatában vagyunk annak, hogy Önöknek, kedves barátaim, a szovjet övezetben, Németország megosztottságának fennmaradása miatt további nélkülözést kell vállalniuk, és további áldozatokat kell hozniuk. A berlini konferencia kimenetele miatti fájdalmas csalódás nem szabad, hogy kétségbeeséssé váljon, és nem is válhat kétségbeeséssé. Az övezetben élő németeknek azt mondom: legyetek éberek és óvatosak, legyetek szívósak és türelmesek! Mi a Szövetségi Köztársaságban veletek érzünk, és segíteni fogunk benneteket abban, hogy sorsotokat elviseljétek. Ha ma a Szövetségi Köztársaságban kibontakoztatjuk gazdasági és politikai erőnket, úgy az, amit elérünk, egyszer majd egész Németországnak, és így nektek is, a javatokra kell, hogy váljon. Itt nemcsak termelőhelyek és virágzó gazdaság teremtéséről van szó, itt olyan szellemi erőről is szó van, amely elég erős ahhoz, hogy áthatoljon az övezet határán és megőrizze a német nép egységét és szabadságát.

³ Wilhelm Pieck (1876-1960), az 1949-1960 az NDK elnöke; Otto Grotewohl (1894-1964) 1949-1964 az NDK miniszterelnöke

Ebben segítségünkre van az, ha fenntartjuk a kapcsolatot. Üdvözlöm éppen ezért azt az eseményt, hogy a szövetséges ellenőrző biztosok ma egy sor javaslattal éltek a szovjet ellenőrző biztos felé. A szövetségesek segítsége, amely e kérdés kezelésében is megmutatkozik, az egész német nép számára felbecsülhetetlen jelentőségű. Mindannyiunknak tudnia kell, hogy nem lehetnénk ma ilyen derűlátóak, hogy nem lehetnénk ilyen biztosak abban, hogy kiálljuk a ránk mért megpróbáltatásokat, ha nem vezettük volna vissza Németországot a szabad világ közösségébe. A szabadságért és az egységért vívott küzdelemben nem vagyunk egyedül. Bizonyosak lehetünk a szabad világ segítségében.

Ha van olyan hely a világon, ahol a kormányok számára a tárgyalóasztalnál, de a világ egész nyilvánossága számára is világossá lehet tenni Németország megosztottságának sorsszerűségét, akkor ez Berlin városa lehet, a keleti és nyugati németek közötti híd. A berlini konferencia tanúságot tett a szabadság és a béke szelleme mellett, ami áthat minket és barátainkat az egész világon. Egyedül Berlin bír azzal az erővel, amely képes leküzdeni a tagadás szellemét, ami sajnos még mindig gúzsba köti világunk nagy részét. Legyenek biztosak abban, hogy nem fáradunk bele abba, hogy minden erőnket a szabadság és a béke szolgálatába állítsuk.

Orosz részről azt vetették a szemünkre, hogy ha az EVG mellett állok ki, akkor háborút akarok. El sem tudok képzelni ennél alaptalanabb, ennél jogtalanabb vádat. Ugyanígyen alaptalan az a vád, hogy az európai egyesülés, az Európai Védelmi Közösség megakadályozná Németország szabadságban történő újraegyesítését. Még egyszer rámutatok arra, hogy Molotov megannyi hosszú beszédében soha egyetlen szóval sem érzékeltette – akárcsak utalás formájában is –, hogy számára csere tárgyaként szóba jönné a szabad választás, a szabad össz-Németország és az Európai Védelmi Közösség.

Békét akarunk, Németország békében és szabadságban történő újraegyesítését akarjuk! Mindig készek leszünk arra, hogy leküzdjük a valós nehézségeket, hogy közelebb juthassunk a békéhez. Ez a békevágy azonban nem vezethet odáig, hogy olyan cselekedetokről mondjunk le, amelyek valójában a világbékét erősítik, és amelyeket csak a Szovjetunió nevez hamisan a békére nézve veszélyesnek. Európa egyesülése nemcsak az európai államok, hanem

az egész világ érdeke, a Szovjetuniót is beleértve. Ha a Szovjetunió nem hajlandó ebbe belenyugodni, úgy ennek oka részben saját hatalmi törekvése, részben tévedésen alapuló világképe. Hatalmi törekvéssel csak határozott erővel lehet szembeszállni, a téves világképpel pedig csak türelmes meggyőzőerővel. A helyes nyugati politikának minden lehetőséget ki kell használnia az enyhülés érdekében, ugyanakkor olyan erőt kell bizonyítania, amely kilátástalan színben tünteti fel a Szovjetunió hatalmi igényeit. Ezenkívül azonban folyvást világossá kell tennie a Szovjetunió számára azt, hogy alaposan félreérti a világot, mindenekelőtt a Nyugatot.

Németországnak minden oka megvan arra, hogy őszintén hála legyen a három nyugati külügyminiszternek. Olyan világosan, olyan egyértelműen, olyan barátilag képviselték ügyünket, hogy csak azt lehet mondani: német tárgyalók sem tehették volna jobban. Ugyanez vonatkozik Európa ügyére is. A három nyugati hatalom az egész vonalon a békét és a szabadságot szolgálta abbéli készségével, hogy minden lehetséges enyhülésben közreműködik; elszántságával, hogy állhatatos maradjon minden totalitárius igénnyel szemben, nyugodt és türelmes meggyőző erejével, amelyel a hibás helyére a helyes világképet igyekszik tenni.

Aszövetségi kormány és a Bundestagban, valamint a Bundesratban mögötte álló többség eddigi külpolitikája ezáltal Berlinben meggyőző módon igazolást nyert. Ez kijelöli számunkra a további utat. Maradunk a Nyugat oldalán. Maradunk Európa összefogásának politikájánál. Maradunk annál a politikánál, amely minden eszközzel, minden úton és a szükséges kerülő utakon is Németország szabadságban és békében történő újraegyesítésére irányul. Berlin világosságot teremtett arra vonatkozóan, mi az, ami ma lehetséges, és mi az, ami ma még lehetetlen. A ma még lehetetlent először lehetségessé, majd később valósággá változtatni: ez a mi feladatunk. Lehet, hogy a fejlődés sokkal gyorsabban halad, mint ahogy azt ma bármelyikünk is sejtené.

Kedves barátaim Berlinben, kedves barátaim a szovjet övezetben! Teljesen világosan beszéltem Önökhöz, mindenfajta túlzás vagy torzítás nélkül – jelentsen ez akár pozitív, akár negatív eltérést. A szövetségi kormány Önöknek és a világnak egyértelműséggel és nyíltsággal tartozik politikai akarata megvallásában. Nem bátortalanodunk el, szívós elszántsággal tovább dolgozunk cé-

lunk elérésén, és el fogjuk érni célunkat. Nem nagy, nagyon nagy előrelépés-e az utolsó négyhatalmi konferenciához képest az, ha a négy hatalom közül, melynek a nemzetiszocialista katasztrófa következtében kezében van a döntés Németország jövőjéről, ma három hatalom velünk együtt lép fel a negyedik hatalommal szemben Németország békében és szabadságban megvalósuló egységéért? Azt hiszem, hogy a feszültségek 1945 után kezdődött periódusát az enyhülés periódusa fogja felváltani, és hogy ebben az új periódusban legnagyobb kívánságaink is teljesülni fognak.

Kérem Önöket, barátaim: tartsanak ki! Tudom, hogy sokat kívánunk Önöktől. Legjobb erőnk szerint segíteni akarunk Önöknek. Ezért jött velem ilyen nagy számú szövetségi miniszter Berlinbe, hogy átgondoljuk, hogyan tudunk a legjobban segíteni Berlinnek, ennek az oly sokat szenvedett városnak – és az ember szíve elszorul a mai körutazásunkra gondolva –, a szabadság ezen előretolt bástyájának. Ha Berlinnek segítünk, ezzel az övezetbeli emberek ellenállóerejét is erősítjük, mert az övezet Berlin sorsára figyel. [*A konkrét segítséget ígér Berlin és a berlini gazdaság számára.*]

És most, barátaim, a szovjet övezetbeli fivéreinknek és nővéreinknek nem tudunk ugyanígy segíteni. De mégis szeretném ezt kiáltani feléjük: sohasem fogjuk Önöket cserbenhagyni. Mindent el fogunk követni annak érdekében, hogy a személyes természetű kapcsolatokat könnyebbé és jobbá tegyünk, kapcsolatunk sosem lehet elég szoros. Szellemileg is segíteni akarunk nektek, nektek és gyermekeiteknek! Ebben a harcban a szellem fog győzni, a szabadság szelleme, a nép iránti szeretet szelleme. Hassa át a vasfüggöny mindkét oldalát ez a szellem, innen és túl, amelyet semmi nem tarthat fel, győzni fog és újra összekovácsol bennünket!

A béke megőrzéséért vállalt felelősség jegyében...

Beszéd a Német Szövetségi Köztársaság NATO-ba való felvétele alkalmából, Párizs, 1955. május 9-én*

1954. augusztus 30-án a Francia Nemzetgyűlésben megbukik az Európai Védelmi Közösségről szóló 1952. évi szerződés. „Az európai politika válsága vakmerővé teszi a nacionalistákat” – aggódik Adenauer. A német politika folytatása számára az alábbi célokat határozza meg: Európa politikai integrációja, a katonai integráció háttérbe szorítása, teljes szuverenitás, NATO-csatlakozás, a szövetséges államok csapatainak a Szövetségi Köztársaság területén történő állomásoztatására vonatkozó szerződések. Még ugyanazon évben Londonban és Párizsban szerződésben szabályozzák a Szövetségi Köztársaság partneri bevonását a nyugati államok közösségébe (Németország-szerződés, Nyugat-európai Unió). A Szövetségi Köztársaság meghívást kap a NATO-csatlakozásra. Az alábbi Adenauer beszéde a felvétel alkalmából.

Elnök úr¹, excellenciás uraim, a Német Szövetségi Köztársaság felvételét az Észak-atlanti Szövetségbe Ön, elnök úr, és a tagállamok szólásra emelkedett képviselői történelmi horderejű eseményként üdvözölték. Őszintén köszönöm Önöknek az üdvözlő szavakat, amelyeket a szövetségi kormányhoz és az egész német néphez intéztek. Valamennyi szavukra rányomta bélyegét a perc és az esemény jelentősége. Bizonyára megértik, hogy ez a pillanat mélyesen megindít.

* A Szövetségi Kormány közleménye 1955. május 10-én

¹ Stephanos Stephanopoulos, 1952-től 1955-ig görög külügyminiszter, 1954/55-ben a NATO tanácsának elnöke.

Az Észak-atlanti Szervezet olyan szabad nemzetek közössége, amelyek kifejezésre juttatták azon elszántságukat, hogy védelmezzék a nyugati kultúra közös örökségét, a személyes szabadságot és a jog uralmát.

A keleti tömb kommunista kormányzatú országainak növekvő fenyegetése láttán az Észak-atlanti Szervezet, célkitűzésének megfelelően, tagállamai biztonságának közös védelmezése és végső soron a világbéke érdekében, katonai erő felépítésére kényszerült.

Az Észak-atlanti Szervezet céljai, különösen a tisztán védelmi jellegű feladat-meghatározás a világ politikai feszültségei láttán, teljes mértékben megfelelnek a német nép természetes érdekeinek, amely két világháború borzalmas tapasztalatai után úgy vágyik biztonságra és békére, mint kevés más nép.

A német nép végtelen szenvedéssel fizetett azokért a rémtettekért, amelyeket egy elvakult vezetés követett el az ő neve alatt. E szenvedések közepette zajlott eszmélése és átformálódása. A szabadságot és a békét ma Németországban – erről a világ meggyőződhetett –, mint történelme legjobb időiben, minden rétegben és rendben a legmagasabb rendű értéként élük meg. A Szövetségi Köztársaság által a szabad világ államaival kötött szerződések létrehozásában, a Szövetségi Köztársaságnak az Észak-atlanti Szövetségbe történő belépésében azon szükségszerűség kifejeződését látom, hogy túllépjünk a szűk nacionalizmuson, amely az elmúlt évtizedekben szerencsétlenségünk gyökere volt. A társadalmi haladást a műszaki fejlődéshez kell igazítanunk, hogy az e fejlődés által felszabaduló erőket rendezzük, és elvegyük azok pusztító hatását. Ezért a közös védelem szervezete csak egyike lehet az Észak-atlanti Szövetség céljainak. Ezért az Észak-atlanti Szövetség egyik legfontosabb rendelkezésének tartom azt, hogy a szerződés bevezető részében és második cikkelyében a népek jóléte általános növelésére és közös kulturális örökségük megőrzése érdekében gazdasági és kulturális együttműködésre szólít fel.

Biztosak lehetnek abban, hogy a szövetségi kormány számára különösen fontos lesz, hogy ezen területeken minden erejével közreműködjön.

A szövetségi kormány elkötelezte magát, hogy a többi tagállammal közösen lépjen fel a békéért és a szabadságért. Tudom, hogy az egész német nép így érez és gondolkodik, 18 millióan

azok is, akik még mindig nem szólhatnak szabadon, és nem határozhatnak szabadon sorsukról.

A szövetségi kormány és a német nép nevében köszönetet mondok az Atlanti Tanácsban tömörült hatalmaknak azért, hogy Németországot a szabad nemzetek közösségébe vezető útra terelték, és hogy velünk együtt tűzték maguk elé azt a célt, hogy Németország szabadságban és békében egyesüljön újra.

Németország alkalmas és megbízható partner lesz a szabad népek közösségében. Ebben a közösségben minden erőnket arra akarjuk fordítani, hogy fennmaradjon az emberi szabadság és az emberi méltóság. Németországot ezek a nemes célok vezetik majd, ha az itt képviselt népekkel együtt mostantól kezdve nekilátnunk felelősséget vállalni a világ békéjének megőrzéséért.

A háború miatt átélt szenvedések és emlékek által lesújtva...

A kancellár sajtóbeszámolója moszkvai útjáról
1955. szeptember 16-án*

1975-ben az Allensbacher Institut für Demoskopie az első kancellár legnagyobb érdeme felől érdeklődik. A válaszok között a harmadik helyen ez áll: „ismét tekintélyhez juttatta Németországot a világban”, a második: „a megbékélés és barátság Franciaországgal”, az élen pedig: „a német hadifoglyok hazahozatala Oroszországból”. Ez a tény a német kérdés és a diplomáciai kapcsolatok felvétele mellett központi téma Adenauer 1955. szeptember 9-13. közötti moszkvai tárgyalásain. Arra vonatkozó fejtegetése után, hogy mi volt útjának előfeltétele és háttere, a kancellár az alábbiakban számol be a bonni sajtónak a tárgyalásokról:

[...] Hadd bocsássam előre az alábbiakat. Mind a hivatalos tárgyalásokon, mind az egymással folytatott beszélgetéseken mindkét részről végigsöpörtek még olyan emlékek és szenvedések, amelyeket az elmúlt háború mind Szovjet-Oroszországra, mind ránk hozott. A Szovjetunió minket, németeket hibáztat. El kellett mondanunk a szovjet delegációnak, hogy más országok is, köztük Szovjet-Oroszország is, hibásak voltak abban, hogy Hitler ilyen hatalomhoz jutott. Az ezzel kapcsolatos nézeteltéréseinket nem szeretném részletekbe menően kitergetni Önök előtt. Elegendő – különösen, mivel ismerik az elhangzott beszédek –, ha kiemelem, hogy ez a konferencia nem olyan volt, mint más nemzetközi konferenciák, ahol talán tárgyszerűen eltérő szempontok szerint vitatnak meg dolgokat, és egyikünk vagy másikunk véleményét szakmailag fejtik ki. Itt rendkívül erős szerepet játszott az érzelem, a harag és az imént

* *Bulletin der Bundesregierung*, 1955. szeptember 20-án

vázolt ellentétek. Jó volt azonban, hogy mind az oroszok, mind mi beszéltünk ezekről a dolgokról. Hiszen tudják, hogy az életben ez mindig így van: kimondatlan ellentétek, kimondatlan dolgok ilyen módon nem tűntethetők el a világból. Sokkal inkább eltüntethetők úgy, hogy beszélnek róluk, még hozzá teljes nyíltsággal és néha indulattal és temperamentummal. Ez történt, és azt hiszem, ez a moszkvai konferencia eseményeit nem befolyásolta kedvezőtlenül, bármily ellentmondásosnak tűnjék is ez talán első pillantásra. Ezeknek az ellentéteknek természetesen az volt a következménye, hogy a moszkvai konferencia eredménye tulajdonképpen az utolsó napig teljesen bizonytalan volt. Ismételten nemcsak készültünk rá, hanem a magunk részéről teljesen el is szántuk magunkat arra, hogy dolgozgatás nélkül utazzunk vissza Moszkvából.

Szeretnék itt még valamit közbevetni. Sajátságos ellentétben álltak a vendéglátás jellegű nyilvános rendezvények a tárgyalásokkal: kifogástalanok voltak, néha még nagyon hangsúlyos szívélyességet is tükröztek, ami az embert meglepte, míg magukat a tárgyalásokat élesen folytatták.

A konferencia eredményét nagy vonalakban az alábbiakban szeretném vázolni Önöknek. A diplomáciai kapcsolatok létesítése az oroszok számára nagy jelentőségű követelés volt. Ebben bizonyos presztízskérdések játszottak közre. Ez biztosan egy bizonyos enyhülési stratégia része is volt, talán voltak még más momentumok is, melyeket pillanatnyilag még nem látunk át. Egy valami azonban nagyon világosan kitént mindenből: Szovjet-Oroszország képviselői nem személyük, hanem maga Szovjet-Oroszország érdekeit képviselve voltak rendkívül érzékenyek. A diplomáciai kapcsolatok létesítésének elutasítását vagy a diplomáciai kapcsolatok létesítésére tett javaslatuk feltételekkel történő elfogadását szinte a Szovjetunió megsértésének tekintették, és mind a tárgyalások során, mind külön beszélgetésekben ismételten hangsúlyozták, hogy a Szövetségi Köztársaság nem tűnteti el a világból államuk létét azáltal, hogy nem létesít a Szovjetunióval diplomáciai kapcsolatokat. Ez az állam létezik és létezni fog, akár létesítünk vele diplomáciai kapcsolatokat, akár nem.

Azt hiszem, helyesen cselekedtünk, amikor teljesítettük a szovjetek diplomáciai kapcsolatok létesítésére vonatkozó kívánságát, még hozzá több szempontból is. Mint ahogy már az imént mond-

tam, a Szovjetuniónak borzasztó nagy területe van, és ez idő szerint a Föld egyik leghatalmasabb államalakulata. Emellett nem lehet elmenni, és nem lett volna okos a diplomáciai kapcsolatok létesítésére vonatkozó ajánlatot elutasítani. Az imént már elmondtam: a WEU és a NATO országai is tartanak fenn diplomáciai kapcsolatokat a Szovjetunióval anélkül, hogy ezáltal bármikor és bárhol felmerült volna az a gondolat, hogy ennek következtében nem lennének készek a WEU-hoz és a NATO-hoz való tartozásuk révén vállalt kötelezettségeiket teljesíteni. Amire ezek az államok igényt tartanak, arra mi is igényt tarthatunk. Ha elhatároztuk, hogy diplomáciai kapcsolatokat létesítünk, akkor ez semmit, de tényleg semmit nem változtat azon, hogy teljes mértékben hűek maradunk a Nyugat szervezetei felé fennálló kötelezettségeinkhez – melyekhez belső meggyőződésből csatlakoztunk.

Szeretném nagyon nyomatékosan azt is kijelenteni: Szovjet-Oroszország képviselői sohasem kívánták, hogy kiváljunk ezen szervezetekből. Hruscsov úr kijelentette: Önök megkötötték a párizsi szerződéseket, Önök csatlakoztak ezekhez a szervezetekhez, ez egy realitás, amelyet ekként is tekintünk. Ha most az kívánánk Önöktől, hogy lépjenek belőlük ki, úgy az egyfajta ultimátum volna, és mi nem akarunk ultimátumokat adni.

A tárgyalások és a beszélgetések alapján – és újra és újra hangsúlyozom a rendezvényeken folytatott beszélgetéseket, hiszen azokat kötetlenebbül folytatták, és néha sokkal jobban felismerhetővé tették azt, ami valójában lejátszódik, mint a hivatalos tárgyalások – alighanem valamennyien arra a meggyőződésre jutottunk, hogy a szovjet kormány valóban biztonsági rendszert akar, méghozzá azon okokból kifolyólag, amelyeket már ismételten felsoroltunk. A szovjet kormánynak az ország belsejében akkora mennyiségű rendkívüli feladatot kell teljesítenie – ahol most nem politikai, hanem szociális, gazdasági és kulturális feladatokra gondolok –, hogy egész erejét e feladatok teljesítésének szeretné szentelni. Ez a szándék nem csupán rövid ideig lesz jellemző, és senki nem tudja megjósolni, hogy meddig áll majd fenn. Úgy hiszem azonban, hogy az egész helyzetet rosszul ítélné meg az ember, ha Szovjet-Oroszország e vágyát nem tekintenénk szintén realitásnak. Úgy hiszem, az enyhülés, a világ igazi enyhülése igényének jó szolgálatot tettünk azáltal, hogy helyreállítottuk a közvetlen diplomácia kapcsolatokat Orosz-

országgal, mert akkor hozzáfűződő kapcsolatainkat is felhasználhatjuk egy békésebb kor, a világ békés időszaka érdekében.

Nos, ami a foglyok kérdését illeti, Szovjet-Oroszország képviselőire először szemlátomást kevésbé tett mély benyomást a viszatartott németek szabadon bocsátására vonatkozó követelésünk. Egyvalamit szeretnék nagyon nyomatékosan hangsúlyozni: a politikus sem mondhatja azt, hogy nagy döntéseknél nem játszik szerepet 10 ezer vagy 100 ezer emberélet; azt hiszem, így nem cselekednénk helyesen. Így valamennyi tárgyalás és belső megbeszélés során, amelyet a különvonatban folytattunk, mindig áthattott, néha nyomasztóan áthattott bennünket a gondolat: mi lesz, ha egyetértés nélkül válunk el egymástól, ha a foglyok közül senkit sem adnak vissza hazájának és hozzátartozóinak? Ez számunkra nagyon jelentős szempont volt.

Az imént már elmondtam, hogy az oroszok talán jogos presztízsérzés miatt nem akarták a diplomáciai kapcsolatok felvételét feltételekhez kötve tudni, mert az mondják: az ember diplomáciai kapcsolatokat létesít a másikkal akkor is, ha egyébként vannak köztük ellentétek. Az urak ismételten elmondták: vannak diplomáciai kapcsolataink olyan más országokkal, amelyekkel nagyon súlyos ellentéteink vannak. Részünkről azonban mégiscsak meg kellett próbálnunk egyidejűleg elérni oly nagyon szívünkön viselt kívánságunk teljesítését – mindezen emberek szabadon bocsátását. Ez aztán meg is történt azáltal, hogy mind Bulganyin, mind Hruscsov az egybegyűlt delegációk előtt becsületszavukat adták, hogy a foglyokat – akiket ők elítélteknek neveztek – azonnal szabadon fogják engedni. Később Bulganyin kérdésemre még egyszer szó szerint biztosított: „Még az előtt megkezdjük ennek előkészületeit, hogy Ön hazafelé elrepül Bonnig”.

A többiek kérdését – akiről leveleink vannak, de akiről a szovjetek képviselői kijelentették, hogy nem tudnak – úgy próbáltuk megoldani, hogy átadunk nekik egy listát ezekről a személyekről pontos adatokkal, a szovjetek pedig azután felkutatják, hogy ezek az emberek hol vannak. Ezt követően mindkét úr becsületszavát adta arra is, hogy ezekkel a németekkel ugyanúgy bánnak majd, mint a háborús elítéltekkel. Azt hiszem, ez számunkra emberileg olyan nagy siker, amelyről semmilyen körülmények között nem szeretnék megfélekedezni.

Még valami mozgott engem ezen a moszkvai úton: az a kérdés, hogy elérhetünk-e valamit Németország egységének helyreállítása kérdésében. Ha átolvassák az első beszédet, amelyet ott tartottam, akkor fel fogják ismerni, hogy ennek során óvakodnunk kellett egy valamitől: nem bocsátkozhattunk Szovjet-Oroszországgal párhuzamos tárgyalásokba erről a kérdésről, nehogy ezek a párhuzamos tárgyalások többé-kevésbé megzavarják a négy győztes hatalom által erről a problémáról Genfben folytatott tárgyalásokat. Ezért tudatosan beértük azzal, hogy Szovjet-Oroszország is elismerte, hogy a négy győztes hatalom köteles Németország egységét helyreállítani, hogy a német nép e sürgető nemzeti óhaja teljesüljön. Nagyon nagy súlyt helyezek az elsőre, a szovjet kormány azon elismerésére, hogy a négy győztes hatalom, tehát Szovjet-Oroszország is köteles helyreállítani Németország egységét. Nincsenek illúzióim afelől, hogy ehhez hosszadalmas tárgyalások szükségesek a négy győztes hatalom között is. Mégiscsak előrelépésnek tekintem azonban, hogy Szovjet-Oroszország elismerte ezt a kötelezettséget, hogy helyreállítsák az egységet, továbbá, hogy amint diplomáciai kapcsolataink lesznek a Szovjetunióval, képesek leszünk nemcsak a három nyugati szövetséggel, hanem Szovjet-Oroszországgal is, melynek szavazata szintén szükséges, Németország egysége helyreállításának folyamatairól beszélni.

Természetes, hogy Szovjet-Oroszország most nem hagyja cserben az „NDK”-t. Az „NDK” csatlósállam, mint ahogy van néhány más csatlósállam is, és az, ami egy csatlósállammal történik, bizonyos körülmények között következményekkel bírhat már csatlósállamokra, noha itt – ha az „NDK”-t nézzük – döntő szerepet játszik az a tény, hogy az „NDK” egész Németország része. Az ilyen párhuzamokat nem lehet teljesen végigvinni, és amennyiben Szovjet-Oroszország tekintettel lenne más csatlósállamra, úgy az még nem vezethet oda, hogy azt mondják: Németország egysége ráér, később, majd egyszer kialakul.

Azok a benyomások, amelyeket Moszkvában szereztünk, nagyon értékesek és nagyon jelentősek voltak számunkra. Azoktól a kollegáiktól, akik Moszkvában voltak, bizonyára sokat hallottak erről. Úgy gondolom, hogy másfelől a Szovjetunió képviselői számára is lényegesek voltak azok a benyomások, amelyeket tőlünk, a

Szövetségi Köztársaság képviselőitől szereztek. Néha megdöbbenett, éppen a személyes beszélgetések során az, hogy Szovjet-Oroszország legmagasabb rangú képviselőinek teljesen téves nézetei voltak a Szövetséges Köztársaságbeli viszonyokról, ezért úgy hiszem, hogy a sok óra alapján, amit ott egymással eltöltöttünk, a szovjetek is a korábbtól eltérő benyomást szereztek a Szövetségi Köztársaság politikájáról, szándékairól, viszonyairól. Nem hagyunk kétséget afelől – és ezt nagyon nyomatékosan hangsúlyozom –, hogy a Nyugathoz fűződő kapcsolatainkat teljesen érintetlenül hagyja a Szovjet-Oroszországgal létesítendő diplomáciai kapcsolat.

Adódtak még nehéz nemzetközi jogi kérdések, amelyek ebből indultak ki. Nem értelmezhető-e a Szovjet-Oroszországgal helyreállított diplomáciai kapcsolat később egyszer majd úgy, hogy ezáltal lemondunk az általunk újra és újra hangsúlyozott jogról, vagyis, hogy egyedül mi vagyunk jogosultak nemzetközi ügyekben azon németek érdekeit is képviselni, akik nem esnek a Szövetségi Köztársaság területi hatálya alá? Bocsássanak meg ezért a talán kissé nehezen érthető mondatért; kissé nehezen érthető ugyan, cserébe viszont nemzetközi jogilag pontos. Nem volt szabad tápot adni annak a később egyszer talán megfogalmazódó felvetésnek sem, hogy a diplomáciai kapcsolatok létesítésével elismertük volna az újonnan létrehozott területi határokat. Nagyon nyíltan beszéltünk erről Szovjet-Oroszország képviselőivel a hivatalos tárgyalások során. Kijelentették, hogy mások a nézeteik, de ha mi szükségesnek tartanánk, hogy megelőzzük a nemzetközi jogi következményeket, akkor semmi kifogásuk ellene, ha ezeket a fenntartásokat megfogalmazzuk, méghozzá akár egy levél, akár egy sajtónyilatkozat formájában. Ezért elutazásom napján levelet intéztem Bulganyin miniszterelnökhöz, amely ismert Önök előtt, és amelyben ezeket a fenntartásokat kimondjuk. A TASSZ tegnap válaszolt erre, és világossá tette a szovjet kormány álláspontját. Ez megegyezik azzal, amelyet Szovjet-Oroszország képviselői a tárgyalásokon is kifejtettek. Számítottunk arra, hogy a német fél képviselőjének levelére válaszolva szintén ismételten kifejtik álláspontjukat, ez semmilyen meglepetést nem okozott.

Egyvalamit szeretnék még hangsúlyozni. Szovjet-Oroszország képviselői aggódnak amiatt, képesek lesznek-e igazán megfelelni belső feladataiknak, miközben oly iszonyú kiadásaik vannak

a fegyverkezés területén. Ez az oka annak, hogy szeretnének egy olyan időszakot, amikor nem kell olyan sokat költeniük a fegyverkezésre. Természetesen nem gondolhatjuk, hogy a szovjet képviselők e kívánsága azon alapul, hogy eltértek volna kommunista nézeteiktől. Továbbra is szilárd meggyőződésük – és erről is nagyon nyíltan beszéltünk –, hogy nézeteik helyesek. Mi erről nem vagyunk meggyőződve. Mi nem tudjuk őket meggyőzni, ők nem tudnak minket meggyőzni. De ha a szovjetek ezen aggálya, hogy nem tudják egyidejűleg teljesíteni mindezen feladatokat, nem is belső álláspontjuk változásán alapul, akkor is úgy hiszem, hogy a szabad hatalmaknak mégis a kellő óvatossággal – ezeket a szabakat szeretném aláhúzni – tudomásul kell venniük ezt a kívánságot, és a kellő óvatossággal meg kell próbálniuk ebből a békés fejlődés periódusát elindítani.

Hogy azután ez a békés fejlődés hova vezet majd, azt most nem tudjuk. Két úton haladhat: vezethet oda, hogy az emberiség és a szovjet kormány is megszokja, hogy mégiscsak jobbnak látja a világot békében fejlődni hagyni; és vezethet oda, hogy visszatérnek a korábbi vagy mostani módszerekhez. A szabad világnak tehát ébernek kell lennie. Nagyon óvatosnak kell lennie. Azok is leszünk. De a szovjeteknek ezt a kívánságát, amelyet az előbb vázoltam, szintén külpolitikai realitásnak kell tekinteni, és ebből a realitásból kell megpróbálni a kellő óvatossággal és a jó jövőbe vetett túlzott bizalom nélkül levonni a szükséges konzekvenciákat.

Az új fegyveres erők szellemét nem vezérek alakítják...

Beszéd a Bundeswehr első egysége előtt, Andernach*,
1956. január 20-án,

A koreai háború 1950. júniusi kitörése óta mind nemzetközileg, mind belpolitikailag napirendre kerül a nyugati szövetséghez történő német védelmi hozzájárulás kérdése és mikéntje. 1950 októberében Adenauer személyes megbízottjaként Theodor Blank¹ keresztény szakszervezeti vezetőre bizza a szövetséges csapatok gyarapodásával összefüggő kérdések, tervezések koordinálását („Blank-iroda”). Az új Bundeswehr már nem lehet olyan „állam az államban”, mint a weimari köztársaságban volt a Reichswehr, hanem integrálódnia kell a demokratikus államalakulatba, amire Wolf Graf Baudissin a belső vezetési alosztály vezetőjeként megalkotta az „egyenruhás állampolgár” fogalmát. 1956 januárjában Andernachban (a hadsereg), Nörvenichben (a légierő) és Wilhelmshavenben (a haditengerészet) első alakulatai állnak szolgálatba.

Katonák az új fegyveres erőkben! Öröm számomra, hogy a mai napon Önökhöz beszélhetek. Nagy nehézségek leküzdése után Önök lettek az új német fegyveres erők első katonái. A német nép Önökben látja azon akaratának élő megtestesülését, hogy hozzájáruljon a szabad népek közösségének védelméhez, amelyhez ma újra ugyanolyan jogokkal és kötelezettségekkel tartozik, mint a többi országok. Ez a mi hozzájárulásunk és a szövetségeseinkkel való szoros együttműködés, ami nélkül a támadás megelőzése és

* in: Hans-Peter Schwarz, *Konrad Adenauer. Reden, 1917-1967*, pp.314-316

¹ Theodor Blank (1905-1972), 1949-1972 között a Német Bundestag képviselője, 1950-ben a szövetségi kormány megbízottja „szövetséges csapatok gyarapodásával összefüggő kérdések” vonatkozásában, 1955/56-ban szövetségi védelmi miniszter, 1957-től 1965-ig szövetségi munkaügyi és szociális miniszter.

hazánk hatékony védelme elképzelhetetlen, számunkra ugyanakkor szerződéses kötelezettség, valamint szívügyünk is egyben.

A német újrafelfegyverzés egyetlen célja az, hogy hozzájáruljunk a béke megőrzéséhez. Akkor érvük el ezt a célt, ha a szövetségesek közös potenciális védereje minden időben túl nagy kockázatot jelent minden lehetséges támadó számára. Ekkora katonai erőben, amely csupán védelmünkre elegendő, ugyanakkor senki sem láthat fenyegetést.

A szabadság éber megőrzése minden állampolgár közös feladata. Ez már a személyes környezetben kezdődik, és át kell szőnie egész állami életünket, mert a szabadságot belülről is állandóan fenyegetik bizonyos erők. Az erkölcsi és szociális fáradtságoknak kéz a kézben kell haladniuk a katonai védelmi hozzájárulással.

Katonaként az Önök feladata ennek az életrendnek a védelme a külső támadásokkal szemben. Ezt a megbízatást a nép nevében a parlamenttől és a kormánytól kapták. Csak akkor teljesíthetik majd feladatukat, ha magukénak tudhatják a nép bizalmát. Több mint tíz éves megszakítás után a fegyveres erőknek az államalakulatba való beillesztése szakítópróba demokráciánk számára, amely valamennyi pozitív erő jóakarátát és készségét követeli. Ez a beilleszkedés a közvéleményre is nagy hatással lesz majd.

A mai időkben nemcsak a katona az, akinek viselnie kell egy lehetséges háború terhét és veszélyét. A fegyveres erők értéküket és létjogosultságukat azon feladatuk révén nyerik, hogy már békeidőben teljesítményük és lemondásuk révén felkészüljenek a háborúra. Éppen ezáltal, állandó védelmi készségük révén kell megakadályozniuk a háború borzalmait. A katonának ezért nem szabad többnek, de kevesebbnek sem lennie – és nem is akarhatja ezt –, mint bármely más állampolgárnak, akinek a közösség szolgálatában teljesítenie kell valamilyen funkciót.

A fegyveres erők tagjai a nép gyermekei, melynek szelleme és életmódja a fegyveres erők tagjainak személyiségére is rányomja bélyegét. A katonák személyiségén ezért mindenkor tükröződni fog az általános korszellem. A fegyveres erők összességükben – állami intézményként, az állam végrehajtó hatalmának minden más ágához hasonlóan – a politikai vezetés fennhatósága alá tartoznak. Az állam rendjébe történő szerves betagozódás fegyelmet és szelénységet követel a katonáktól. Ehhez azonban az is szükséges,

hogy a köz ajtót nyisson az őszinte fáradozásoknak, hogy ne kényszerítse végzetes elkülönülésre a katonákat, és hogy a múltbeli jó néhány félreértelmezés és negatív befolyásolás után ismét értékük szerint méltassák őket.

Jövendőbeli előjáróként Önökön múlik majd, hogy az Önökre bízott emberek iránt viselt felelősséggel értelmesen alakítsák a katonai szolgálatot – így a múlt befolyása miatt érthető bizalmatlanságot saját, pozitív élmények által küzdik majd le. Ehhez sok türelem és magas szintű szakmai tudás mellett nagyfokú empátia is szükséges.

Amennyiben most egykori katonákként léptek ismét a fegyveres erők soraiba, úgy időközben tíz év próbáját állták ki polgári foglalkozásokban. A tisztökként és tiszthelyettesekként Önökre váró feladatok szempontjából értékes tőkét jelent az ennek során szerzett ismeret és tapasztalat, amely ilyen mennyiségben még egyetlen hadseregnek sem állt rendelkezésére. Önök az elsők sok bajtárs közül, akik követik majd Önöket még. Sokak számára, akik a háborúban szintén bátran, hűségesen és engedelmesen teljesítették kötelességüket, és azóta a polgári életben is helyálltak, már nem lesz hely. Ők ebben nem láthatnak leértékelő visszautasítást.

A fiatalabbaknak Önök között, akik első ízben szolgálnak egy ilyen közösségben, mindig szem előtt kell tartaniuk, hogy az új fegyveres erők szellemét nemcsak a vezetők, hanem a beosztottak is alakítják. Megfelelő visszhang nélkül eredménytelenek maradnának az előjárók fáradozásai. Önöktől függ majd, milyen várakozásokkal vonulnak be az eljövendő újoncok a kaszárnyába, és milyen légkör várja ott őket. A mindennapos szolgálatban is tudatában kell lenniük jelentőségüknek. A modern hadseregben a technika egyre magasabb színvonala miatti munkamegosztás elve csak különböző kiterjedésű feladatköröket ismer, nem ismer azonban eltérő mértékű személyes felelősséget.

Katonák! Olyan feladat előtt állnak, amely a múlt némely árnya és a jelen problémái miatt különösen nehéz. A tízéves időbeli hézag egyszersmind egyedülálló lehetőséget is jelent az újrakezéshez, mint ahogy azt a kötelezettséget is, hogy a mulasztásokat fáradhatatlan munkával pótolják. A német nép azt várja Önöktől, hogy kötelességüket híven teljesítve minden erejüket arra a min-

denek felett álló célra fordítsák, hogy szövetségeseinkkel közösen biztosítsák a békét. Lássanak azzal a bizonyossággal munkához, hogy teljesítményük elismerésre talál majd. Őrizzék meg szívük frissességét és értelmük szabadságát. Azt kívánom Önöknek, hogy szolgálatuk okozzon Önöknek örömet és belső elégedettséget!

Unokáink élvezik majd annak a gyümölcsét, amiről most döntést hoztunk...

Részletek az Európai Gazdasági Közösségről újságírókkal folytatott teadélutánból 1957. február 22-én*

1957. március 25-én Belgium, Franciaország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia és a Német Szövetségi Köztársaság a római Capitoliumban ünnepélyesen aláírta az Európai Gazdasági Közösségről (EWG) és az Európai Atomközösségről (Euratom) szóló Római Szerződést. Ez az esemény, amelyre a német közvélemény akkoriban kevésbé figyelt, visszatekintve az adenaueri külpolitika egyik csúcspontjaként értékelhető. Az 1957. február 19-én és 20-án Párizsban zajlott előzetes tárgyalások befejezését követően Adenauer bonni újságírókat hívott meg teázni. Az alábbi szöveg rövid ki vonat bevezető fejtegetéseiből.

[...] Arra szeretném kérni Önöket, kövessék egy kicsit gondolatmenetemet, majd vessenek egy pillantást a múltból a jövőbe.

Természetesen most nagyon kézenfekvő a Norddeutscher Zollverein-nal való összehasonlítás. Ha kezükbe vesznek egy térképet a felszabadító háborúk utáni korból, és látják ezt a sok országot, országocskát és egész kis országocskát, amelyek mind önálló vámterülettel rendelkezett, és részben saját pénzzel is bírt, és amelyek mind saját életet is éltek, akkor abban az időben biztos nagy merészségnek számított ezeket az eltérő gazdaságokat és eltérő országokat, eltérő vámterületeket egy nagy egységbe öszszefogni. És ha kezükbe vesznek egy 1848 utáni tartományi parlamenti jegyzőkönyvet – a szász vagy bármely más parlamentét, mindegy, melyiket –, akkor azt láthatják, hogy a szónokok kifejtet-

* Adenauer. *Teegespräche 1955-1958*, Hanns Jürgen Küsters feldolgozásában (Rhöndorfer Ausgabe) Berlin 1986, pp. 179-182

ték, hogy az egész világnak vége, ha ilyesmi tényleg megvalósul. Ha az ember mindezt olvassa és látja, úgy az erősen emlékeztet azokra a folyamatokra, amelyek most lezajlottak, de az alábbi különbségekkel.

Gondoljanak kérem arra, hogy akkor nem volt vasút, nem volt telefon, nem voltak autók és nem voltak repülőgépek. Ha belegondolnak, hogy ez a műszaki fejlődés vagy legalábbis azok a műszaki újonságok, amelyeket az imént felsoroltam nagymértékben összezsigorítják a teret, tehát például – és azt hiszem, nem tévedek, ha azt mondom – ma szinte majdnem olyan gyorsan lehet repülővel Kongóba jutni Európából, mint akkoriban postakocsival Németországon áthaladni; akkor úgy hiszem, nagyon világossá válik majd Önök előtt, hogy a térségeket szükséges összekötni. Hiszen ennek a „térnyelőd” műszaki fejlődésben gazdag korszaknak hatalmas terigénye van, különben nem tud mozogni és fejlődni, továbbá, uraim, ennek megfelelően korunk politikai haladást is igényel.

Személy szerint meg vagyok győződve arról, hogy ha az embernek van egy kis türelme – és kell, hogy legyen ennyi türelmünk, és a legvalószínűbb, hogy csak unokáink élvezik majd annak a gyümölcsét, amiről most döntést hoztunk –, ha az embernek van türelme, és a jövőbe tekint, a múltból tekint a jövőbe, akkor úgy hiszem, két dolog nagyon világossá válik. Először is: hogy ha ezt nem tettük volna meg, akkor Európa elsorvadt, szó szerint elsorvadt volna. Másodsor pedig: az ember ilyenkor rájön, hogy kockázatokat kell vállalni.

Uraim, a világon semmi, de tényleg semmi sem mentes a kockázattól. És a haladás bizonyosan nem mentes a kockázattól, a politikai haladás és a gazdasági haladás pedig főleg nem mentes a kockázattól. Ez minden egyes vállalatnál így van, és így van akkor is, amikor államok szövetkeznek egymással. Járnak tehát ezzel valószínű kockázatok, ezek minden haladás szükségszerű velejárói. Ezzel tisztában kell lenni. És a kockázatokhoz kellő türelem szükséges, hogy az esetleges veszélyeket türelemmel lehessen leküzdeni.

Szilárd meggyőződésem, hogy ha erre a lépésre nem került volna sor, akkor ez a nyersanyagban szegény Európa – mert Európa szén és vasérc tekintetében alapvetően nyersanyagszegény –, ez az Európa, amely ily mértékben emberekkel túlszűfolt, kétélegkívül a politikai és gazdasági befolyásvesztésbe süllyedt volna

a már meglevő vagy kialakulófélben levő nagy gazdasági hatalmakkal szemben. Azt kell szem előtt tartania minden európainak, bármely országból való is, hogy mindennek van kockázata, de a kockázatok vállalása nélkül nem lehet haladást elérni. És ha ilyen szempontból tekintenek az egészre, és némi fantáziával – ahogy már az imént mondtam – előre- és visszatekintenek, és ezt az ilyen egészen kicsivé vált Földet nézik, akkor bizonyára egyetértenek velem abban, hogy a Montánunió e hat állama mégiscsak ritmus-szabályozóvá vált Európa jövője számára, és hogy ezzel az elhatározással megakadályozzák, hogy az európai országok befolyás-külüliségre és elsorvadásra ítéltessenek.

Természetesen, uraim, amint mindezen szerződéseket ratifikálták, és sor került az ezzel járó munkálatokra és az intézmények létrehozására, véleményem szerint először is annak kell nekilátni, hogy a különböző, most létrehozott európai intézmények illetékességeiket és tagságukat stb. szépen egymás mellett rögzítsék, hogy aztán kitűnjön, hogyan lehet az egészet összehozni, hogyan lehet leegyszerűsíteni és az egészet világossá tenni. Azt hiszem, a közvélemény nem ütközhet meg azon, hogy most egymás mellett létezik egy sor európai intézmény. Ha belegondolnak, hogy milyen vakmerő tett is volt akkor, az európai háború vége után Strasbourgban felállítani az Európa Tanácsot; ha belegondolnak, hogy Németországot először teljesen kizárták, aztán felvettek bennünket, de szavazati jog nélkül, akkor úgy gondolom, láthatják, hogy ebben az akkor még háborús és háború utáni gondolkodással, gyűlölettel és zűrzavarral teli időben először is meglehetősen laza alakzattal kellett kezdeni, aminek nem volt különösebb hatásköre.

És aztán rájönnek majd arra, ha mindezt együtt szemlélik, hogy a Montánunió mégiscsak nagyon nagy előrelépés volt. Az Európai Védelmi Közösség súlyos, borzasztó visszaesés volt, döntő visszaesés – és ha belegondolok, hogy ha ez akkor nem lett volna – ki tudja nem festene-e másképp a világ, nem lenne-e szilárdabb a Kelettel szemben. Másfelől azonban az is megmutatkozott – legalábbis ez az én meggyőződésem –, hogy Franciaország nem lett volna kész erre a lépésre, ha az EVG visszaesése nem nyitotta volna fel a szemét azzal kapcsolatban, hogy végső soron Franciaország számára is csak európai közösségben van jövő.

Véleményem szerint a lehető leghamarabb össze fogunk gyűlni, nem tanácskozássra, hanem határozathozatalra. És ha ezen a gyűlésen első alkalommal közvetve talán kell is majd választani, vagyis az európai parlamentek révén, akkor törekvéseinknek arra kell irányulnia, hogy a lehető leggyorsabban – és én, uraim, csak néhány évre gondolok – közvetlen választásokon alapuló európai gyűlést hívjunk életre.

Ez abszolút szükséges ahhoz, hogy az egész szervezetet élettel töltsük meg és hogy az fennmaradjon. Ha ez a kormányok intézménye marad, akkor nagyon nagy a veszélye annak, hogy végül bürokratikus akadályok befolyásolják majd működését. Közvetlen választások révén folyamatosan új, friss impulzusokat kell adni.

Uraim, most rajtunk múlik, hogy lefolytatjuk-e a tárgyalásokat Nagy-Britanniával, az északi államokkal – úgy gondolom, Ausztriával is, és úgy gondolom, Svájjal is – annak érdekében, hogy közös vámterületre jussunk. Számomra nincs kétség afelől, hogy azon államok esetében, akik részt kívánnak venni a közös gazdasági területben, idővel eljön az a pillanat, amikor úgy határoznak, hogy az egész teljes értékű, teljes jogú tagjává kívánnak válni. Ezt egyelőre ki kell várni.

Rendkívül nagyra értékelem a népek ezen együttműködésének politikai következményeit. Hatalmas gazdasági erő keletkezik itt, ebben az Európában, és ez a gazdasági erő, amely nagy vonalakban egész biztosan közös politikai cselekvéshez is vezet majd és befolyást gyakorol majd a világ eseményeire. Nem kell Önöknek feltétlenül elmagyaráznom és világossá tennem, hogy nem akarunk ellentétben állni az Egyesült Államokkal. Azt hiszem azonban, hogy az Egyesült Államok, amely kissé belefáradt abba a munkába, amit ezen a széttöredezett és szétszakított Európán végzett, szintén üdvözölni fogja, ha a jövőben egységes és megszilárdított Európával dolgozhat együtt. [...]

A kelet-nyugati feszültség megszüntetése az újraegyesítés előfeltétele...

Részletek a kormánynyilatkozatból 1957. október 29-én*

Az 1957. évi szövetségi parlamenti választáson Adenauer, „az egyetlen nagyformátumú élő államférfi”, ahogy őt akkor a prominens spanyol liberális, Salvador de Madariaga¹ jellemezte, tekintélyének csúcspontját éri el. Az Unió a szavazatok 50,2%-át szerzi meg. 1957. október 29-i kormánynyilatkozatában a Deutscher Bundestag előtt Adenauer a szovjet politika illúzióktól mentes bemutatását követően a külpolitikai részben a kelet-nyugati szembenállás enyhülését az európai béke biztosítása és Németország újraegyesítése előfeltételeként nevezi meg.

[...] A Szovjetunió ebben az évben ünnepli fennállásának 40. évfordulóját. A hozzánk eljutó jelentések és publikációk alapján nem lehet kétség afelől, hogy a szovjet-orosz önkényuralomnak sikerült egy kereken 200 millió emberből álló lakosságot megfosztani saját akarától és a saját erejébe vetett bizalmtól, és olyan tömeggé alakítani, amelyet tetszés szerint formálhatnak és használhatnak diktatórikus erők. A negyven évnyi erőszakos uralom elpusztította az orosz nép arra való képességét, hogy önállóan formálja akarát. A Kreml hatalmasságainak sikerült ezt a roppant néptömeget olyan célokra irányítani, amelyek éppúgy tartoznak a kommunista ideológiához, mint a pán-szlávizmushoz. Ez egy nagyon komoly tény, amely mellett nem mehetünk el.

* Presse- und Informationsamt der Bundesregierung (szerk.), *Regierungserklärung vom 29. Oktober 1957, abgegeben von Bundeskanzler Dr. Adenauer vor dem Deutschen Bundestag* (összesen 24 nyomtatott oldal)

¹ Salvador de Madariaga y Rojo (1886-1978), diplomata, politikus, író.

A Szovjetunió 1945 óta a kelet-európai államokban 100 millió embert igazott le erőszakkal, és szívósan dolgozik azon, hogy ezeket az embereket is a teljes szellemi, katonai és gazdasági határozatlanság egységes állapotába hozza. Az elmúlt év a lengyelországi események és a hősiesség, de sikertelen magyarországi szabadságharc révén megmutatta, hogy a szovjet hatalmi övezetnek ebben a részében azért még élnek olyan emberek, akik számára a szabadság és az önállóság fogalma élő tartalommal bír. Úgy tűnik azonban, hogy a Szovjetunió sikertelen hatalmát a kelet-európai térségben is újra szilárdan stabilizálnia.

A világon bárhol is mutatkozó feszültségcövek hatalma növelésére és a külföld figyelmének elterelésére használja. Mindent megtett annak érdekében, hogy kiélezze a közel-keleti válságot, hogy ezzel közvetlen háborús fenyegetés nyomását gyakorolja a világra. Az 1956. őszi szuezi válság során a II. világháború óta első ízben fenyegette egykori szövetségeseit, Nagy-Britanniát és Franciaországot nyíltan atomfegyverek bevetésével, és ezzel bejelentette igényét arra vonatkozóan, hogy a világon fellépő valamennyi nemzetközi konfliktus esetén hatalmpolitikai eszközök teljes körű alkalmazása mellett döntő szót szóljon.

Ha az elmúlt évek folyamatait nézzük, akkor a figyelmes szemlélő számára világosan felismerhető az a tendencia, hogy a Szovjetunió továbbra is az egyedüli döntő politikai és katonai agresszív hatalom az egész keleti térségben. A vezető réteg belső hatalmi harcain ezen egyelőre semmit nem változtatnak. Ezzel a szilárdra fűzött keleti tömbbel áll szemben a nyugati szabad, demokratikus világ az állami és az egyéni szabadság megőrzéséért vívott harcban. E két tábor között az utóbbi években nem csökkent, hanem élesedett a feszültség. Alig van olyan jelentős nemzetközi probléma, amelyet ne árnyékolna be ez a kelet-nyugati feszültség. Az emberek száma, a szellemi fejlődés, a katonai és gazdasági potenciál tekintetében a nyugati világ jelentős fölényvel rendelkezik a vele szemben álló keleti tömbbel szemben.

E fölény megőrzésének és hatékonyá tételének előfeltétele azonban a szabad világ minden erejének összefogása energikus és egyidejűleg nyugodt és bölcs vezetés alatt. Ennek a vezetésnek az adott viszonyok mellett az Egyesült Államok, mint a Nyugat messze legerősebb hatalma kezében lehet és kell is lennie. Ezért

minden olyan népnek, amely a szabadság ideálját tette politikája és egyéni élete alapjává, magára nézve kötelezőnek kell tekintenie a nemzeti egoizmus nagyfokú önkorlátozását és az egységes nyugati politika szükségességének, valamint az ehhez szükséges áldozatok meghozatalának elfogadását.

Miután nagyon komoly képet festettem Önöknek a külpolitikai helyzetről, szeretném hangsúlyozni, hogy nem hiányoznak a reményteljes előjelek sem. Európa egysége a Nyugat-európai Unió megalakítása, a Montánunió keretében történő gazdasági összefogás, az Euratomról és a Közös Piacról szóló szerződések aláírása révén és a nagy európai szabadkereskedelmi övezet létrehozására irányuló törekvések által jelentősen előrehaladt. Ezen túlmenően az atlanti védelmi szövetségben az Egyesült Államok vezetése alatt tizenöt nemzet tömörült, akik katonai területen messzemenő egyetértésre jutottak, és együttgondolkodásuk politikai kérdésekben szintén komoly haladást mutat.

Ha ma ennek ellenére óvón arra intek, hogy tétovázás nélkül a legnagyobb energiával és célratörően kell továbbvinni ezt a fejlődést, úgy ezt azért teszem, mert eltölt az aggodalom amiatt, hogy a világ szabad népei elveszítenék szabadságukat, ha a világ mostani állapotát megváltoztathatatlan tényként fogadnák el, és belecsúsznának a keleti egységes, fenntartás nélküli és tisztán hatalmi törekvésben vergődő politikával szemben a gyengeség és a megosztottság hibájába. Üdvözlök és készségesen támogatok ezért minden olyan intézkedést, amely a szabad népek szorosabb politikai együttműködéséhez vezet, mert ez az együttműködés minket erősít, az ellenfelet azonban elbátortalanítja és békülékennyé teszi. Nagy örömmel tölt el a NATO-országok kormányfőinek küszöbönálló párizsi találkozója. Meggyőződésem, hogy ez a találkozó a szabad világ népei számára nagy siker lesz.

A Nyugat közös cselekvésének feltétlen szükségességét azonban számunkra egy másik jelenség is előírja, amely csupán történelmünk utolsó évtizedében keletkezett. Ellentétben a történelem korábbi szakaszaival, melyekben a politika a technikai fejlődést igénybe vette, ma döntően a technika hajtja szédítő sebességgel döntések felé a politikusokat.

Egy nagy hatótávolságú rakéta kilövéséről vagy arról szóló hír, hogy a Szovjetunió műholdat lőtt fel, erőteljesen befolyásolja a né-

pek gondolkodását és a kormányok politikai döntéseit.² Ez a veszélyes állapot csak akkor küzdhető le, ha a nyugati világ újra és újra minden elképzelhető erőfeszítést megtesz annak érdekében, hogy a jövőben a totalitárius államok egyetlen pillanatban se szárnyalják túl a műszaki fejlődésben, és ha sikerül a Nyugat népeinek és kormányainak olyan világos és következetes közös politikát kifejlesztenie, melyekbe besorolhatók a fegyverzetbeli előrelépések. Ez egy olyan nehéz feladat, melynek leküzdéséhez a szellemi és lelki erők teljes mozgósítása szükséges.

Azt hiszem, hogy a német külpolitikai helyzet csak akkor érthető meg, ha ebben a keretben nézzük. Ez vonatkozik elsősorban Németország állami egységének helyreállítására. Nyugat-Németországban mindannyiunkat nyomaszt, hogy a szovjetek által megszállt övezetben és Kelet-Berlinben 18 millió embert nemcsak önkényesen húzott határ választ el tőlünk, hanem ami ennél sokkal rosszabb, az akaratot és a szabadságot elrabló méltatlan, embertelen rendszerben élnek. A Szovjetunió magatartása az elmúlt években a legkisebb jelét nem adta annak, hogy a Kreml kész volna visszaadni ezeknek a németeknek a szabadságát. A német szövetségi kormány kitart a mellett a felfogás mellett, hogy ő a szovjet övezetben élő 18 millió német egyedüli legitim szószólója, és hogy a német egység helyreállítása a négy nagyhatalom olyan kötelezettsége, amelyből a német nép nem bocsáthatja el őket, olyan kötelezettség, amit még 1955-ben mind Genfben, mind felém, Moszkvában Szovjet-Oroszország is határozottan elismert. Meggyőződésünk, hogy hosszú távon csak az hozhat Európának békét és szabadságot, ha Németország szovjetek által megszállt területei megszabadulnak az erőszak nyomasztó uralmától. A felszabadulás és az egyesített Németországra vonatkozó négyhatalmi kötelezettség bevéltásának előfeltétele a kelet-nyugati feszültség fokozatos csökkentése, majd felszámolása. Éppen ezért a szövetségi kormány teljes intenzitással támogatta a nyugati hatalmak azon törekvését, hogy leszerelési egyezményt kössenek a Szovjetunióval. Nagyon sajnálatos,

² 1957. október 4-én, tehát néhány nappal korábban a „Szputnyik” révén első ízben sikerült a Szovjetunióknak műholdat juttatni földkörüli pályára. A szovjetek ezáltal demonstrált műszaki fölénye megtépázta az USA és a nyugati világ öntudatát. („Szputnyik-sokk”).

hogy a Szovjetunió nem tudta elhatározni magát arra, hogy a nyugati hatalmak által a londoni konferencián előterjesztett, átfogó leszerelési egyezményre vonatkozó rendkívül nagyvonalú és megszire mutató javaslatokat elfogadja vagy azokra elfogadható ellenjavaslatokkal válaszoljon. Nem adjuk fel azonban a reményt, hogy az eljövendő években kitartással, következetességgel és tárgyalási készséggel elérhetővé válik az általános, ellenőrzött leszerelés célkitűzése. Ezt a reményt arra a meggondolásra alapozom, hogy a nyugati világnak – és különösen nekünk, németeknek – meg kellene tudnia győzni a Szovjetuniót arról, hogy nem áll szándékában fegyveres erőszakkal vagy politikai nyomással rákényszeríteni saját politikai és gazdasági felfogását, éppúgy, ahogy a nyugati világ sem lesz soha képes arra, hogy engedjen a Szovjetunió katonai, politikai és propagandisztikus nyomásának. Ha a szovjet kormány meg tudna szabadulni a Nyugattal szembeni teljesen alaptalan bizalmatlanságától, és ha látja, hogy viláгурalmi törekvése irreális, akkor el lehet érni a világon egy olyan állapotot, amely minden nép számára lehetővé teszi azt, hogy idegen elnyomástól és az életért való rettegéstől mentesen létezzen.

[További fejtegetések a keleti politikával, valamint a NATO-val, a Közel-Kelettel, Ázsiával és Afrikával kapcsolatban. Befejezésül A. visszatér a német kérdésre.]

A külpolitikai helyzettel kapcsolatos fejtegetéseim során vázoltam a német újraegyesítés nagy nemzeti feladatát, és hangsúlyoztam, hogy a négy korábbi megszálló hatalomnak kötelessége Németország megosztottságát megszüntetni. A Szovjetunió – ezt nagy sajnálattal újra meg kell állapítanunk – újra és újra megpróbál kibújni a német egység helyreállítására vonatkozó kötelezettsége alól azáltal, hogy tárgyalópartnerként a demokratikusan nem legitimált SED rezsimre hivatkozik. Az új szövetségi kormány feladata lesz, hogy kül- és belföldön egyaránt dolgozzon annak az örömteli módon kialakult felismerésnek a megszilárdításán, hogy Németország újraegyesítése nélkül nem biztosított Európa és a világ békéje, hogy a szabadságát akaró 18 millió németet egyik leg-
elemibb emberi jogától fosztották meg.

Továbbra is figyelemmel kísérjük a Németország leválasztott részeiben zajló fejleményeket annak érdekében, hogy a kül- és belföldi közvéleményt tájékoztassuk azokról a viszonyokról, ame-

lyek között honfitársaink ott élni kénytelenek. A Szövetségi Köztársaság lakosságát ez megerősíti az övezet határán túl élő németekért való felelősség érzetében és – ez optimista reményem – az eddigiekhez hasonlóan a lelki és anyagi szükség számtalan esetében tanúsít majd köszönetre méltó segítőkészséget. A szövetségi kormány e tekintetben gondol az Odera-Neisse vonalától keletre élőkre is. A szövetségi kormány minden tőle telhetőt megtesz majd annak érdekében, hogy a tőlünk elválasztva élő honfitársak számára a nehéz körülmények dacára megkönnyítse a szülőhazába vetett bizalom melletti kitartást.

A szövetségi kormány különösen azon fáradozik majd, hogy a németek megőrizték és erősítsék összetartozásuk tudatát. A levélkapcsolat mellett nagy jelentőséggel bír az elválasztott országrészek németjei közötti személyes találkozás. Továbbra is támogatjuk közép-németországi honfitársaink látogatásait, és a szövetségi kormány abban hisz, hogy ennek során az eddigiekhez hasonlóan biztos lehet a tartományok és a községek teljes lakosságának, valamint a segítségnyújtó szervezetek nagyvonalú támogatásában. Minél előbbek az emberi kapcsolatok az övezet határán túl élő honfitársainkkal, annál könnyebb lesz számunkra a túloldal sok tilalma és közlekedési akadálya dacára megőrizni kulturális életünk fenyegetett egységét is.

Szeretnék megemlékezni azokról, akik még ma is ezrével ülnek ártatlanul a szovjet övezet börtöneiben és fegyházaiban. A szövetségi kormány ismételten követeli ezeknek az embereknek a szabadon bocsátását és azt, hogy visszatérhessenek hozzátartozóikhoz, akik gyakorta a legnagyobb lelki és anyagi szükségben élnek.

Fontos összekötő kapocs a közép- és kelet-német lakossághoz Berlin. Már korábban kijelentettem, hogy Berlin számíthat a Szövetségi Köztársaságra, és legyen szabad ismételten leszögezmem, hogy a szövetségi kormány a jövőben is minden erejével teljesíteni fogja kötelességét ezzel a várossal és bátor lakóival szemben, annak érdekében, hogy Berlint olyan állapotba hozzuk, hogy megfelelhessen annak a feladatnak, amit Németország eljövendő fővárosaként magáénak tudhat. [...]

A politikai legendák gyártása egy egész népet taszíthat szerencsétlenségbe...

Rádióbeszéd 1958. január 29-én*

*A Bundestag 1958. január 23-i ülésén dr. Thomas Dehler (FDP)¹ és dr. Gustav Heinemann (SPD)² képviselők azt vetik Adenauer szemé-
re, hogy sohasem törekedett komolyan az újraegyesítésre. Heinemann, a
Szövetségi Köztársaság későbbi elnöke (1969-1974), 1950-ben Adenauer
biztonságpolitikája elleni tiltakozásként lemondott szövetségi belügymi-
niszteri posztjáról. A Gesamtdeutsche Volkspartei – melynek 1952-ben
alapító tagja volt – 1957. évi feloszlata után elutasította a nyugati in-
tegrációt és semlegességi alapon törekedett az újraegyesítésre. Az alábbi
rádióbeszédben Adenauer Heinemann és Dehler kritikus megjegyzései-
re reagál.*

Hölgyeim és Uraim! Sokan megkérdeztek, miért nem válaszoltam
azonnal dr. Dehler képviselő szemrehányásaira és szidalmaira a
Bundestag január 23-i ülésén. Azért nem tettem, mert éjfél előtt és
után a vita színvonala a két korábbi szövetségi miniszter, Dehler
és Heinemann képviselők hibájából olyan alacsonyra süllyedt,
hogy már nem látszott lehetőség komoly vitára. Fájdalommal és
aggodalommal tölt el az a gondolat, hogy vajon mit gondolhatnak
a szovjetek által megszállt zónában élő németek, akiknek a rabság

* A *Bulletin der Bundesregierung* 1958. január 30-i számából, valamint Hans-Peter Schwarz, *Konrad Adenauer. Reden 1917-1967*, pp. 380-384.

¹ Thomas Dehler (1897-1967), 1948/49-ben a *Parlamentari Tanács* tagja és a *Német Bundestag* képviselője (1949-1967), az első Adenauer kormány igazságügyi minisztere, 1954 és 1957 között az FDP elnöke.

² Gustav Heinemann (1899-1976), 1949-től 1950-ig az első Adenauer-kormány belügyminisztere. A *Gesamtdeutsche Volkspartei* feloszlata után 1957-ben belépett az SPD-be. 1966-tól 1969-ig szövetségi igazságügyi miniszter, 1969-től 1974-ig szövetségi elnök.

nehéz sorsát kell elviselniük, amikor az SPD és az FDP képviselői azt állítják, hogy a szövetségi kormány, élén a szövetségi kancellárral, valamint a Bundestag többsége nem törekszik minden erejével és teljes szívvel minden német szabadságának helyreállítására. Dehler és Heinemann képviselő nem riadt vissza attól, hogy tisztán pártpolitikai megfontolásokból és azért, hogy a szövetségi kancellárt körülvevő kormánykoalíciónak ártsanak, mértéktelesen, gátlástalanul éljenek vissza egy olyan kérdéssel, ami minden német szívügye. 1949 óta vagyok a Bundestag képviselője. Nem láttam még egyetlen olyan ülést sem, ami minden bizonnal ilyen felháborodással és fájdalommal töltene el minden németet.

A Szövetségi Köztársaság létrehozását követő első időkben az újraegyesítés kérdése – a kommunistákat kivéve – a Bundestag minden pártjának közös ügye volt. Az évek során lassanként az ellenzék kaparintotta meg a pártpolitikai összecsapások alkalmával ezt a kérdést, és azt vetette a szövetségi kormány, valamint a mögötte álló pártok szemére, hogy elhanyagolják az újraegyesítés problémáját és közönyösek iránta. A Bundestag múlt heti vitájában ezek a vádak képezték a szabaddemokraták és az SPD támadásainak fő részét, és ennek során majd' hat évvel ezelőtti folyamatokra támaszkodnak, amelyeket azonban érdemes tisztázni annak érdekében, hogy megelőzzük a történelmi torzítást. Legyen szabad előzetesen megjegyeznem, hogy ebben az időben, 1952-ben, az FDP a kormánykoalícióhoz tartozott és miniszterekkel képviseltette magát a kormányban, köztük dr. Dehler képviselővel. Valamennyi meghozott döntésben közreműködtek. Az FDP szónoka azt állította, hogy a Szovjetunió 1952. március 10-i jegyzékében³, amelyben békeszerződés megkötésére vonatkozó tervet juttatott el a nyugati megszálló hatalmaknak, szabad választásokat ajánlott fel egész Németország számára. Ez az állítás és ez az ábrázolásmód hamis. Az FDP szónoka úgy állította be ezt, mintha az akkor állítólag belső nehézségekkel küzdő Sztálintól mindent megkaphattunk volna, amit akartunk. Ez nem igaz.

³ Id. p.79. s.k.k.

A Dehler úr által említett 1952. március 10-i jegyzékben és a többi szövetségeshez intézett későbbi, 1952. április 9-i jegyzékben Sztálin

1. Németország semlegesítését;
2. a potsdami egyezmény elismerését;
3. az Odera-Neisse vonal Németország keleti határaként történő elismerését;
4. a Szovjetunió által nem egyértelműen demokratikusnak elismert politikai pártok betiltását;
5. valamennyi, a szovjet terminológia szerint békeellenes, militarista vagy náci szemléletű szervezet betiltását követeli.

Az 1952. március 10-i jegyzékben, amelyre Dehler úr támadását alapozta, Sztálin egyébként egy szót sem szól szabad választásokról. A Szovjetunió számára mindkét jegyzék esetében, mind az 1952. március 10-i, mind az április 9-i esetében az Európai Védelmi Közösségről szóló szerződés küszöbönálló aláírása volt a kiváltó ok. A Szovjetunió meg akarta akadályozni a Szövetségi Köztársaságnak a nyugati világba történő betagozódását. A Szovjetunió össznémet kormány alakítását követelte szabad választások előtt, olyan kormányalakítást, ahol a Szövetségi Köztársaság és az úgynevezett NDK egyenjogú partner. A Szovjetunió kívánsága szerint az ily módon alakított kormány – amelynek tehát a kommunista vezetésű úgynevezett NDK 50:50-hez arányú egyenjogú részese lett volna – kapta volna a feladatot, hogy békeszerződést kössön a legutóbbi világháború ellenfeleivel. A Szovjetunió ezen túlmenően azt kívánta, hogy egy évvel e békeszerződést követően vonjanak ki minden megszálló csapatot, valamint szüntessék meg az összes német földön levő szövetséges támaszpontot.

Hölgyeim és Uram! Teljesen világosan és egyértelműen ki kell jelentenem, hogy e szovjet követelések elfogadása vagy akárcsak az e követelések alapján történő tárgyalás is éles ellentétben állt volna a Bundestag valamennyi határozatával, méghozzá olyan határozatokkal, amelyeket nemcsak a mostani koalíciós pártok, hanem az FDP és az SPD képviselői is jóváhagytak, részint név szerinti szavazások alkalmával. A Bundestag 1951 és 1955 között több alkalommal egyhangúlag – egyébként pedig elsöprő többséggel – a

kommunisták szavazataival szemben hozott olyan határozatokat, amelyek teljesen egyértelműen és nagyon tudatosan meghatározták azt a sorrendet, amelyben végre kellene hajtani a szovjetek által megszállt övezettel történő újraegyesítés lépéseit. Dr. Furler⁴ képviselő még az 1955. február 26-i ülésen felolvasta a külügyi bizottság újraegyesítéssel kapcsolatos egyhangú határozatát, egy olyan határozatot, amelyet azután a Bundestag megerősített.

E határozat 4. pontja így fogalmaz: „a Német Bundestag éppen ezért négyhatalmi tárgyalásokat követel azzal a céllal, hogy

- a) válasszanak minden övezetben demokratikus, általános, szabad és azonos választójog alapján össznémet parlamentet;
- b) hozzanak létre össznémet alkotmányt, és az össznémet parlament alakítson össznémet kormányt;
- c) ezen alkotmány talaján állva hajtsák végre az újraegyesítést,
- d) mindez történjék nemzetközi védelem alatt.”

1951-től 1955-ig a Bundestag minden határozatának azonos a tartalma. Az a szövetségi kormány, amely e határozatokkal ellentétben elfogadta volna a Szovjetunió 1952. évi ajánlatát, a Német Bundestagban a jobboldaltól a baloldalig terjedő heves felháborodást váltott volna ki, és sohasem kapta volna meg a Bundestag hozzájárulását.

A nyugati hatalmak válaszjegyzékeiben – hiszen a Szovjetunió jegyzékeit nekik címezték – a szovjet javaslatokat nem csupán száraz nemmel válaszolták meg. Az kívánták, hogy a békeszerződésről tárgyalni hivatott össznémet kormány szabad választások alapján jöjjön létre – tehát, hogy a szabad választások képezzék a kezdetet – „és hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének bizottsága állapíthassa meg, hogy lehetséges-e egész Németországban ilyen szabad választásokat tartani. Az Egyesült Nemzetek Szervezete elhatározta egy ilyen bizottság felállítását. A Szovjetunió ezt a bizottságot elutasította. Azt kívánta, hogy az ellenőrzést a megszálló hatalmak gyakorolják. A Szövetségi Köztársaság tartotta magát az Egyesült Nemzetek Szervezetének határozataihoz, és megnyitotta

⁴ Hans Furler (1904-1975), 1953 és 1972 között a Német Bundestag képviselője (CDU). Furler különösen a kül- és az Európa-politikában jeleskedett.

határait e bizottság előtt. A Szovjetunió ezzel szemben megtagadta a bizottság beutazását a szovjetek által megszállt övezetekbe.

Az, hogy a mai ellenzék – tehát a szociáldemokrácia és a Szabad Demokrata Párt – mit gondolt az 1952. évi javaslatokról, kiderül két olyan nyilatkozatból, amelyekből ki szeretnék emelni két mondatot. Az SPD kijelentette: „a szovjet jegyzék nem tartalmaz utalást nemzetközi ellenőrzés mellett zajló szabad választásokra”; az FDP 1952. március 11-én kijelentette, hogy „csak egy igazán szabad, demokratikus választásból származó össznémet kormány bír azzal a legitimációval, hogy az esetleges béketárgyalásokon Németországot képviselje”.

Hölgyeim és uraim! Hadd foglaljam össze még egyszer azt, amit akkor a Szovjetunió követelt: ne legyen szabad választás szabad össznémet kormány alakításához, és ne legyen ENSZ-ellenőrzés; ezzel szemben semlegesítést és – valamennyi, a Szovjetunióknak nem tetsző párt kiirtásával – Németország bolsevizálását. Így nézett ki az az ajánlat, amelyet Dehler úr most annyira magasztal, és amelynek el nem fogadását Dehler úr a mai szövetségi kormány és az akkori szövetségi kormány – amelyhez ő maga is tartozott – legsúlyosabb bűnének tekinti.

Ha még azt is tudatosítjuk magunkban, hogy a Szovjetunió javaslata szerint egy évvel a békeszerződés megkötése után minden szövetséges csapatnak el kellene hagynia Németországot, hogy a nyugatnémet Szövetségi Köztársaságban nem volt egyetlen német katona sem, ezzel szemben az „NDK”-ban – számtalan lengyelországi és más csatlósállambeli orosz hadosztállal a háta mögött – kereken 100 ezer fős néphadsereg állt, úgy reális képet kaphatnak az 1952. évi helyzetről.

Komolyan hihető-e, hölgyeim és uraim, hogy bármilyen német szövetségi kormány elfogadhatott volna ilyen feltételeket? Én azt mondom Önöknek, hogy egyetlen német kormánynak – olyan kormánynak sem, amely a mai ellenzéki pártokból állt volna – sem lett volna szabad ezt megtennie, és nem is tette volna ezt meg. Én e tekintetben jobbat tételezek fel a Szociáldemokrata Pártról és a szabaddemokraták pártjáról, mint amit mai szónokaik önmagukról feltételeznek. Hölgyeim és uraim, kötelességemnek éreztem, hogy teljesen világosan bemutassam ezeket az immáron történelmi eseményeket; hiszen – amint azt saját bőrünkön tapaszt-

taltuk – semmi sem veszélyesebb, mint a politikai legendaalkotás, az a legendaalkotás, amely összezavarja az elméket, és egy egész népet taszíthat szerencsétlenségbe.

Szeretném azonban ezt a mai lehetőséget arra is kihasználni, hogy ne csak a múltba tekintsek, hanem a jelenre is vessék egy pillantást. A Bundestag múlt heti vitája után, Bulganyin⁵ levelei után, most Hruscsov⁶ tartott egy beszédet, amely a Szövetségi Köztársaság valamennyi félelmét megerősíti. Kijelentette többek között, hogy a Szovjetunió soha – az 1955. évi⁷ genfi csúcstalálkozó alkalmával sem – kínált fel szabad választásokat. Ez a nyilatkozat nyíltan szemben áll a tényekkel. A Szovjetunió a genfi konferencián a kormányfők nyomása alatt megtette ezt a szabad választásokra vonatkozó engedményt. Ezt az engedményt azonban csak 24 órán keresztül tartotta. Hruscsov már Genfből hazautazóban Kelet-Berlinben tartott beszédében semmivé tett minden illúziót. Nem tudom, hogy a keleti övezet német hatalmasságai vitték-e erre; a feltételezés persze kézenfekvő.

Hölgyem és uraim, össze kell kötnünk a múltat a jövővel. Az alábbiakat kell emlékezetünkbe idézni: a három nyugati övezetnek a Parlamenti Tanács határozata alapján elfogadott Alaptörvény alapján történt összevonásával létrejött – ha nem is véglegesen – egy államalakulat, a Német Szövetségi Köztársaság. Németország megosztottságát azonban nem a Szövetségi Köztársaság létrehozása okozta, hanem csak teljesen láthatóvá teszi azt. A szovjet övezetben már a Parlamenti Tanács összehívása előtt is kommunizmus uralkodott, nem tisztelték az emberi jogokat és teljesen megakadályozták a szabad véleménynyilvánítást. A három nyugati övezetben csak azáltal sikerült a lakosok számára megmenteni a békét és a szabadságot, hogy Szövetségi Köztársasággá vonták össze őket.

Hölgyeim és uraim, könyörögve kérem Önöket, ne ringassák magukat csalóka illúzióba, ne higgyék, hogy ma a Szövetségi Köztársaságban mind az 52 millió ember számára véglegesen biztosított a béke és a szabadság. Továbbra is szakadatlanul dolgoznunk kell azon,

⁵ Nyikolaj A. Bulganyin (1895-1975). Szovjet politikus. Karrierje 1918-ban a hírhedt Cseká-ban kezdődött. 1955-től 1958-ig a Szovjetunió miniszterelnöke.

⁶ Nyikita Sz. Hruscsov (1894-1971). Szovjet politikus, Sztálin halála után 1953-ban az SZKP-KB első titkára lett. 1964-ig a szovjet politika meghatározó alakja.

⁷ A négy győztes szövetséges hatalom konferenciája, 1955. július 18-23-án.

hogy ennek az 52 millió embernek megőrizzük a biztonságot és a békét. A szovjet övezet rabszolgaságában élő 17 millió német számára pedig csak akkor nyílik meg a szabadsághoz vezető út, ha a Szövetségi Köztársaság szabad marad. Ez a legbonyolultabb tárgyalásokkal tarkított hosszú és fáradságos út lesz. Meggyőződésem szerint azonban ez az egyetlen út, amely elvezethet a kívánt célhoz.

Hogy egyetlen lehetőséget se veszítsünk el – és ezzel rátérek a pillanatnyi helyzetre – a párizsi NATO konferencián javaslatot tettem arra, hogy kíséreljünk meg diplomáciai úton történő közeledést a Szövetségi Köztársaság és a Szovjetunió között.⁸ A Szovjetunió nem reagált erre a javaslatra, hanem csak egy újabb, végelethatalatlan konferenciát javasolt és hivatalos levelekben mereven elutasította a szabad választásokat. Hruscsov úr ezzel kapcsolatban múlt héten egy minszki beszédében ezen túlmenően azt követelte, hogy az egyesült Németország vegye át a kommunista gazdasági rendszert. Kérem, tudatosítsák magukban, hölgyeim és uraim, mit is jelentene ez a Szövetségi Köztársaság lakosai számára!

Teljesen világosan ki kell mondanom, hogy az, ahogy az FDP és az SPD a Bundestag legutóbbi vitájában fellépett, komolyan elbizonytalanította azon törekvéseimet, hogy komoly tárgyalásokat folytassunk, mert tápot ad a Szovjetunió azon reményének, hogy a Bundestag demokratikus pártjainak megosztása révén mégiscsak elérheti célját, nevezetesen egész Németország bolsevizálását.

Hölgyeim és uraim, így festett a múlt és ilyen a jelen, ahogy Önöknek vázoltam. Én azonban a Szovjetunió minden lehangoló megnyilatkozása ellenére továbbra is kitartok amellett, hogy kísérletet kell tenni arra, hogy csöndes és szívós munkával, diplomáciai úton próbáljunk egyetértésre jutni a Kremllel. Az ilyen fáradozások végén magas szintű konferenciának kell következnie, ahol meghoznák az utolsó döntéseket. Az ilyen döntéseket azonban elő kell készíteni, különben nem vezethetnek áldásos fejleményekhez, nem vezethetnek a német egység helyreállításához és nem vezethetnek igazi békéhez mindenki számára!

⁸ Az 1957. december 16-tól 19-ig tartott konferencián Adenauer a NATO-államok kormányfőinek körében arra szólított fel, hogy „javítsák a keleti tömbhöz fűződő viszonyt, hogy ez úton leküzdhessék a világ megosztottságát”. *Keesing's Archiv der Gegenwart* 1957.

Ezért hiszem, hogy az állam kötelessége a családokat segíteni...

Beszéd a német családszövetségek kölni tüntetésén
1958. április 25-én*

A család fontos szerepet játszik a CDU programjaiban. Az 1945. évi Kölner Leitsätze szerint a család a „szociális életrend alapja”. Miután az első kormányzati ciklusban megoldották a legsürgősebb államszervezési feladatokat, az 1953. évi szövetségi választások után a második Adenauer kormány családügyi minisztérium felállításával, családi pótlék bevezetésével és a családbarát lakásépítés támogatásával családpolitikai gesztusokat tett. Ezzel egyidejűleg a keresőtevékenység gyarapodása a növekvő jóléttel együtt változásokat idéz elő a családi struktúrában. Ez csendül ki Adenauer következő beszédéből.

Eminenciás Uram¹, Tisztelt Hölgyeim és Uraim! Először is hadd kérjek bocsánatot azért, hogy később érkeztem. Szüleim pontoságra szoktattak, és ezért kínos volt számomra a késés. Bátorkodtam azonban előre kimenteni magam; lehetetlen volt korábban érkezni. Nemcsak szövetségi kancellárként és politikusként szeretnék Önökhöz beszélni, hanem mint hét, még élő gyermek apja és tizennyolc unoka nagyapja. Talán szabad az ebbeli minőségemben szerzett tapasztalataimat a mostani években tapasztaltakkal összekapcsolva szólnom Önökhöz.

Mi, németek az elmúlt tizenkét évben egészen bizonyosan nagyon sok mindent újjáépítettünk és gazdasági virágzást idéztünk elő. Amennyire tudtuk, begyógyítottuk a szociális sebeket is, nem lehet azonban szemet hunyni afölött, hogy vannak még súlyos lel-

* Közzétette a *Bulletin der Bundesregierung*, 1958. április 29-én.

¹ A megszólított Josef Frings bíboros (1887-1978), 1942-től 1969-ig Köln érseke, 1946-tól bíboros, 1945-től 1965-ig a Német illetve a Fuldai Püspöki Konferencia elnöke.

ki károk. Ezek a lelki károk talán súlyosabbak is, mint az anyagi károk, és a német nép ezen lelki kára lassabban is gyógyul, mint az intellektuális kár, mert ezek a lelki károk mégiscsak az emberi lélek legmélyére és legfinomabb részére hatolnak, és mert emiatt gyógyulásuknak is sokkal nehezebbnek kell lennie.

Hogy honnan szereztük ezeket a lelki károkat? Ezt nem kell Önöknek részletesen elmondanom. Elég néhány szóban Önök elé állítanom a múlt képét: nemzetiszocializmus, a családok elválasztásával és szétszakításával járó háború, szegénység, a borzalmas pusztítások. Ehhez jön még az, hogy a rémesen gyors műszaki haladás következtében mindazzal kapcsolatban, amit az elmúlt években kibírtunk, erősen az anyagi javakra koncentrálnak és arra hajlanak, hogy ezzel szemben minden egyebet elhanyagoljunk. A családsvetségek, akiknek gratulálok ehhez a nagyszerű gyűléshez, a munka nagy területét vállalták magukra. Nemcsak az szükséges azonban, hogy a szülők figyelmét felhívjuk arra, hogy milyen kötelességeik vannak gyermekeikkel szemben – erről beszélt az előttem szóló úr –, hanem ugyanennyire szükségesnek tűnik a fiatalabb nemzedék figyelmét felhívni arra, mekkora érték számukra a család, és bár nehéz jó apának és jó anyának lenni, de mekkora örömforrás is lehet a család. A legnagyobb boldogság itt, a Földön az, ha sikerül elérnünk azt, hogy jó gyerekeink legyenek, és a családban békére és minden anyagiságot háttérbe szorítva oltalomra lelünk.

A gyermekek első és legmeghatározóbb nevelői a szülők. Az imént hallhatták ezt, és azt hiszem, mindenki, aki nyitott szemmel jár a világban, megerősítheti, hogy az, ami az első években a gyerekekbe belenevelődik, az nagyon gyakran kihat az egész életre, jó és rossz értelemben egyaránt. Ezért hiszem, hogy az államnak is kötelessége a családokat segíteni, hogy jól, a családnak megfelelő módon élhessenek. Még csak a kezdeteknél tartunk, és pontosan tudom, hogy messze lemaradtunk a mögött, amit más országokban, más államokban, más népeknél a családok érdekében tesznek. Erre csak egy mentségünk van, nevezetesen az, hogy a német népnek alighanem más népeknél nagyobb mértékben kellett háborús károkat felszámolnia, mielőtt egy ilyen fontos feladat teljesítésébe kezdetett volna.

Amit most teszünk, annak egy kezdetnek kell lennie, amelyet további fejlődésnek és folytatásnak kell követnie. Én is azon a vé-

leményen vagyok, hogy az a pénz, amit ilyen célokra költünk, olyan tőke, ami nagyon-nagyon jól kamatozik, nemcsak szellemi, hanem gazdasági vonatkozásban is. Hiszen egy nép hosszú távon gazdasági teljesítményre sem képes, ha nem lebeg mindig világosan szeme előtt minden munka etikai alapja.

Most egy új probléma körvonalazódik előttünk, ami áldás is lehet a család számára, de talán még jobban szét is szakíthatja a családokat, és ez a szabadidő problémája. Ha a szabadidőt tényleg úgy használják, ahogy használni kellene, azaz arra, hogy a családdal való összetartozást ápolják, akkor ez egy nagy ajándék valamennyiünk számára. Ha azonban a szabadidőt arra használják – hogy az előttem szóló úr szavaival éljek –, hogy a vasárnapi vurstliba menjenek, akkor átokká válhat számunkra.

Nagy feladat vár itt ránk. Ezt a feladatot az állam nem teljesítheti egyedül. Ez a feladat csak akkor teljesíthető, ha önkéntes szervezetek segítenek, ha az egyházak segítenek, ha mindenki a maga helyén teljesíti a kötelességét annak érdekében, hogy az adott problémákat megoldják. Az állam adhatja és adnia is kell a szükséges alapot, az a ház azonban, amit erre fel kell építeni, csak minden jó szándékú ember önkéntes hozzájárulásával valósulhat meg.

Ön, (Pfahler)² professzor úr beszélt a szellemi adományokról, Ön mondta ki azt a mondatot, hogy a szellemiek és az anyagiak egységet alkotnak. Meggyőződésem szerint ebben tökéletesen igaz van. Az anyagiak egyedül nem elegendőek, a szellemiek pedig még előbbre is valók. Azt hiszem, sikerülni kell annak, hogy éppen a húsz év feletti fiatalok körében felszámoljuk a csupán anyagi élvezetek iránti igényt, és ismét ráirányítsuk figyelmüket a családi boldogság fontosságára. Ha ez nem sikerül, akkor egyetlen állami segítség – legyen az akár a szociális lakásépítés, akár a családi pótlék – sem hozhatja azt a sikert, amelyet valamennyien kívánunk.

Ezért valamennyiünknek küzdenie kell az anyagiasság ellen és rá kell mutatnunk az értékes lelki és szellemi javakra, mert egyedül azok teszik boldoggá az embert.

² a *Bulletin der Bundesregierung*-ban betoldásra került a név. Gerhard Pfahler (1897-1976), legutóbb Tübingenben tanított pszichológiai és neveléstudományi tanszékvezetőként.

A középállalatok jelentik a legjobb védelmet népünk eltömegesedése ellen...

Részletek a CDU VII. Rajna menti középállalati kongresszusán
mondott beszédből, Düsseldorf, 1958. június 23-án*

Adenauer már az 50-es évek elején több ízben panaszkodik a CDU elnökségében arról, hogy az Unió túl kevésé törődik a középállalatokkal. A téma gyorsan aktualitást nyer, amikor az 50-es évek modernizációs hullámával ipari középállalati társadalom alakul ki. A Rajna-vidéken és Westfalen-Lippe körzetében 1951-ben alakulnak az első tartományi szintű önálló középállalati bizottságok a CDU-ban. A 6. szövetségi pártkongresszuson Stuttgartban megalakul a „Bundesarbeitskreis Mittelstand der CDU/CSU” (1969-től „Mittelstandsvereinigung der CDU/CSU”).

Kedves Párttársaim! Pártunk, a CDU megalakulása első napjaitól kezdve különösen ügyelt a középállalatok gondjaira, jólétére és panaszaira. Ez a 7. Rajna menti középállalati kongresszus és tartalmas programja megmutatta Önöknek, hogy pártunk átgondolta a középállalatok súlyos kérdését, és hogy miután az újjáépítés első éveit a nagyüzemek felépítésének kellett szentelni, a felépítés második szakaszában feltétlenül a középállalatoknak kell következnük.

Először is szeretnék Önöknek elmondani néhány dolgot a középállalatok jelentőségéről, méghozzá nemcsak az ipari középállalatokról. Világos, hogy az ipari középállalatok jelentős szerepet játszanak a gazdaság egészén belül. Ezt éppen ebben a tartományban [Észak-Rajna-Vesztfália] tükrözi a középállalatok ereje, itt, ahol a legtöbb a nagyüzem. Összességét tekintve azonban a középállalatok-

* *Der Mittelstand dient dem ganzen Volke. Referate und Diskussionsbeiträge auf dem 7. Rheinischen Mittelstandstag der CDU am 23. Juni 1958 in Düsseldorf. Kiadta a Mittelstandsausschuß der CDU. Löningen 1958.*

nak nagy állampolitikai jelentőségük van. Ha középállalatokról beszélek – és ma megpróbálták körülhatárolni őket –, akkor a kereskedelmi középállalatokra gondolok, a köztisztviselőkre, gondolok minden értelmiségire is, gondolok a művészekre is, gondolok az újságírókra is, gondolok minden szabadfoglalkozására is. Talán akkor jutunk a legközelebb a középállalatok fogalmához, ha egyfelől nézzük a nagyüzemeket, másfelől pedig a mezőgazdaságot, amely a középállalatokat közelíti. Állampolitikai értelemben és gazdasági értelemben elsődlegesen abban látom a középállalatok jelentőségét, hogy a középállalatok megőrzik az önállóságot, és így különösen rányomják bélyegüket egész gazdasági és politikai életünkre.

Véleményem szerint a középállalatok jelentik a legjobb védőgátat népünk eltömegesedése ellen. Tisztában kell lennünk azzal, hogy népünk eltömegesedése olyan fenyegető veszély, amelyet nem vehetünk elég komolyan. A műszaki haladás velejárója az, hogy gazdaságunk meghatározott ágazatai csak nagyüzemekben virágozhatnak. Amitől azonban óva kell intenünk, és aminek ellen kell állnunk, az az a vélemény és az az állítás, hogy az egész gazdaság csakis nagyüzemekben virágozhatna. Hölgyeim és uraim, ez nem igaz!

Ha elképzelek egy olyan országot, amelyben csak nagyüzemek vannak, kisszámú menedzserrel és hatalmas számú önálló munkavállalóval és talán még egyeduralkodó szakszervezetekkel, akkor már csak a kolhoz hiányzik, és akkor megvan az egész kommunista állam. Egy ilyen, végső soron az állam, az állami bürokrácia vagy ahogy nálunk próbálják, a szakszervezeti bürokrácia által irányított gazdaság hosszú távon soha sem lesz sikeres, és hosszú távon soha sem lesz képes versenyezni a szabad népek szabad gazdaságával.

Tudom, hölgyeim és uraim, a legnagyobb szakszervezet, az IG Metall elnöke, Brenner úr¹ a maga módján teljesen nyíltan kijelentette, hogy a kisüzemeket is és természetesen a középállalatokat is társadalmasítani kell, azaz össze kell vonni azokat egy nagy egészszé, méghozzá azzal a valótlan indokolással, hogy a munkavállalók és a munkáltatók közötti viszony a kis- és középállalatoknál

¹ Otto Brenner (1907-1972), 1952-1972 között az Industriegewerkschaft (IG) Metall elnöke.

sokkal rosszabb, mint a munkavállalók és a munkáltatók közötti viszony a nagyüzemekben. Hölgyeim és uraim, mindannyian tudjuk, az is, aki az ipargazdaságban dolgozik, jól és pontosan tudja, hogy a munkavállalók és a munkáltatók közötti viszony a kis- és középvállalatoknál még alapvetően emberi kapcsolatokon alapul.

Düsseldorf városában beszélek most, ahol a Deutscher Gewerkschaftsbund székhelye található, és mivel emellett még egy középvállalati konferencián is beszélek, ezért úgy tűnik számomra, van okom arra, hogy elmondjak néhány dolgot a német szakszervezeti mozgalomról. Mindig is, még hozzá évtizedek óta a jó és egészséges szakszervezeti mozgalom barátja voltam, amely igazságos és megértő módon képviseli tagjai és a munkavállalók érdekeit. Így is fogok maradni, mert a munkavállalóknak a nagyüzemekben szükségük van egy ilyen érdekvédelemre. Azonban valamennyien csak a legnagyobb sajnálattal figyelhetjük azt a fejlődést, amely Böckler² és Freitag³ óta vette kezdetét. Lehetetlen egy szakszervezet feladataival összeegyeztetni azt, hogy politikai célt vigyenek keresztül! [*sic!*] Barátaim, aki ezt mondja – és ezt nemcsak Ollenhauer⁴ úr mondta, ez Brenner úrtól is elhangzott. Én csak nagyon kérni tudom, hogy a szakszervezetek vezetői, akik 19-20 millió munkavállalóból 6 milliót képviselnek, szálljanak magukba és találjanak vissza ahhoz az álláshoz, amelyet Böckler úr egy egész életen át képviselt, Böckler úr, akit mindig nagyra értékeltem és akivel sokat tárgyaltam.

Legyen szabad most visszatérnem a középvállalatok problémájára, és legyen szabad azt mondanom, amit gondolom, Etsel⁵ szövetségi pénzügyminiszter úr már szintén elmondott Önöknek:

² Hans Böckler (1875-1951), 1946-ban a Deutscher Gewerkschaftsbund (DGB) elnöke a brit övezetben, 1949-ben pedig a Német Szövetségi Köztársaságban.

³ Walter Freitag (1889-1958), 1946-tól 1950-ig Észak-Rajna-Vesztfália tartomány parlamentjének képviselője, 1946-tól 1952-ig az IG Metall elnöke, 1949-től 1953-ig a Német Bundestag képviselője, 1952-től 1956-ig a DGB elnöke.

⁴ Erich Ollenhauer (1901-1963), 1949-től 1963-ig a Német Bundestag képviselője (SPD), 1952-től 1963-ig az SPD Bundestagbeli frakciójának vezetője és az SPD elnöke.

⁵ Franz Etsel (1902-1970), 1949-től 1953-ig és 1957-től 1965-ig a Német Bundestag képviselője, 1952-től 1957-ig a Montánunió csúciszerveinek alelnöke, 1957-től 1961-ig szövetségi pénzügyminiszter.

véleményünk szerint gazdaságunkban a koncentráció elérte annak a legfelső határát, ami államunk számára és a személyiség fejlődéséről vallott nézeteink szerint vállalható, és a további koncentrációtól önként el kellene tekinteni. Egyetlen nagy létesítménynek sem kell nagyobbá és nagyobbá válnia és elnyelnie a kicsiket. A gazdaságban is érvényes még az „élni és élni hagyni” elve. A túlzott mértékű koncentráció bizonyos politikai csoportok számára veszélyes vonzerő államosítási tendenciák vonatkozásában.

A még előttünk álló adótörvénykezésnél, különösen a forgalmi adó szabályozásakor éppen ezt a problémát feltétlenül figyelembe kell majd venni, és gondoskodni kell majd arról, hogy ne jöjjenek létre olyan adóelőírások, amelyek a koncentrációnak kedveznek. *[További eszmefuttatások az adópolitikával kapcsolatban, ezt követően a nemzeti és a nemzetközi politika aktuális kérdéseiről esik szó.]*

A német nép elismerte, hogy valamit sikerült elérniünk...

Beszéd a würzburgi Frankenhalle csarnokban a CSU tartományi kongresszusán 1958. október 12-én*

A sikeres kimenetelű 1957. évi szövetségi választást követően az Unió pártok a rákövetkező tartományi parlamenti választások alkalmával is erőteljes előretörést könyvelhettek el. A választók megerősítették az Unió irányvonalát. A szociáldemokrácia programja időközben fájdalmas megújulási folyamaton megy keresztül. Mintegy másfél órás beszédében a CSU tartományi kongresszusán az 1958. évi bajor tartományi választások előtt Adenauer élesen támadja a szociáldemokraták politikáját és programját.

Miniszterelnök Úr¹, tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Barátaim! [...] A német nép a harmadik Bundestag megválasztásakor megfellebbezhetetlenül elismerte, hogy valamit sikerült elérniünk. Azt hiszem, a modern parlamentek történetében alighanem még sohasem hallottak olyat, hogy egy párt – és ebben az összefüggésben bizonyára tekinthetem magunkat egy egésznek – három egymást követő választáson egyre inkább erősödött, és három parlamenti ciklusban kormányt alakít. Ez egy olyan szép és olyan nagyszerű siker, hogy kötelezettséget ró ránk! Hiszen mindaz, amit kilenc év alatt elértünk, és amit létrehoztunk, még nincs bebiztosítva; csak akkor lesz bebiztosítva, ha a világ ismét megajándékozik a békével. Ezért az 1957. szeptember 15-i választást követő első napon az jutott eszembe, hogyan gondoskodjunk arról, hogy megnyerjük az 1961. évi szövetségi választásokat is? [...] Sajnos Németországban,

* Archiv für Christlich-Demokratische Politik, Bestand Reden Konrad Adenauer.

¹ Hanns Seidel (1901-1961), 1946-tól 1961-ig a bajor parlament tagja (CSU), 1946-tól 1954-ig gazdasági miniszter, 1957-től 1960-ig miniszterelnök, 1955-től 1961-ig a CSU elnöke.

a megosztott és szétszakított Németországban, amely a világ egyik nagy feszültségmezejének közepén fekszik, nincs közöttünk egyetértés a külpolitikában. Tudják, hogy a szociáldemokraták, amely egy nagy hagyományú párt és egy olyan párt, amely a mögötte álló szakszervezetek miatt a lakosság egy jelentős részét felöleli, kezdetől fogva, az első Bundestag megválasztása óta elkeseredett küzdelmet folytatott külpolitikánk ellen. Ez természetesen kárt okoz Németországnak. Hiszen külföldön felmerül a kérdés: mindig így marad ez a német néppel? Mindig ilyen többségi viszonyok lesznek? Ezért volt oly nagyszerű, hogy idén nyáron először is Észak-Rajna-Vesztfáliában, a Szövetségi Köztársaság legiparosodottabb tartományában abszolút többséget hozott a választás a CDU-nak. Ezért volt olyan jó, hogy a CDU Schleswig-Holsteinben egyharmaddal erősödött. Ezért tekintenek várakozással nemcsak belföldön, hanem külföldön is a bajorországi választásokra, hogy itt is beigazolódik-e ugyanaz, ami az 1957. évi szövetségi választásokon és azután Észak-Rajna-Vesztfáliában, majd Schleswig-Holsteinben a tartományi választásokon megmutatkozott, vagyis hogy a német nép többsége továbbra is és hűségesen a mögött a politika mögött áll, amit az évek során folytattunk. (*Élénk helyeslés.*)

Ez a szembenállás, ez a mondhatni megrázó szembenállás a Szociáldemokrata Párt ellenállása, ami külpolitikánkkal szemben ebben a választási küzdelemben is szinte az első naptól kezdve megmutatkozik. Itt van előttem az, amit von Knoeringen² úr kifejtett, és ami egy sor újságban meg is jelent; azt hiszem, a nürnbergi gyűlés volt az, ahol a választási küzdelmet a CSU elleni vádaskodással kezdte, méghozzá éppen von Knoeringen úrtól korábban szokatlan gyűlölködéssel és éllel. Sajnálom, hogy így tett, úgy gondolom azonban, hogy ez azért történt, mert hagyta magát megfertőzni pártbeli barátja, Wehner³ által. (*Élénk taps.*) Ezért illendően válaszolnunk kell majd (*Újabb taps.*), először gyűléseinken és beszéde-

² Waldemar Freiherr von Knoeringen (1906-1971), 1946-tól 1962-ig a bajor parlament SPD-frakciójának vezetője, 1947-től 1963-ig a bajorországi SPD elnöke.

³ Herbert Wehner (1906-1990), 1949-től 1983-ig a Német Bundestag képviselője (SPD), 1966-tól 1969-ig az össznémet kérdések szövetségi minisztere, 1969-től 1983-ig az SPD Bundestagbeli frakciójának vezetője.

inkben, de azon a napon, amelyen ez múlik, a szavazócédulával, kedves barátaim! Ezt a hadüzenetet, amit von Knoeringen úr küldött a CSU-nak, itt, Bajorországban valamennyiüknek megfelelően erőteljes módon kell megválaszolni. (*Élénk taps.*)

Kissé humorosnak éreztem, hogy von Knoeringen úr éppen a mi szemünkre vetette, hogy nincs programunk. (*Derültség.*) Pont egy szociáldemokrata vezető veti a mi pártunk szemére, hogy nincs programja! Nem, hölgyeim és uraim! Bárcsak egyszer a Szociáldemokrata Pártból valaki el tudná mondani, hogy mi a szociáldemokraták programja! (*Taps.*) Be kell vallanom: még ha az ember állandóan és figyelmesen nézi is a napi politikát, a napilapokat, az SPD pártszónokai beszédeinek kivonatait – hölgyeim és uraim, programot akkor sem tud felfedezni. Nos, legutóbbi pártkongresszusukon megbíztak – ha jól emlékszem – egy programbizottságot, amelynek kétéves munkával elő kell terjesztenie egy programot. Ez a munkaidő a jövő évben letelik, és nagyon kíváncsi vagyok arra, amit majd eredményez. Mert, hölgyeim és uraim, ha elolvassák a szociáldemokrata vezetők beszédeit és fejtegetéseit, úgy azokban mindent megtalálnak, amit meg akarnak találni. Az egyik ezt mond, a másik azt mond; nem számít nekik, hogy azok egyeznek-e, nyilvánvalóan mindig az adott környezet szerint beszélnek. Ha azonban a szociáldemokraták beszédeit, fejtegetéseit és tetteit pontosan szemügyre vesszük, akkor van valami, amit nem lehet nem észrevenni. A német összeomlást követően 1945-ben és 1946-ban, vagy legfeljebb még 1947-ben azt lehetett hinni és remélni, hogy a szociáldemokrata vezetők arra töreksenek, hogy apránként kibújjanak berozsdásodott pártpáncélzatukból. De a korábbinál erőteljesebb visszarendeződés, az állam hatalmára való törekvés és az úgynevezett semlegességre való végzetes hajlam azért hónapról hónapra erőteljesebben észrevehető.

Valamennyien ismerik azt a nevet, hogy Brenner⁴. Brenner úr a Fémipari Szakszervezet elnöke, mint tudják, amely valamennyi szakszervezet közül a legnagyobb, leggazdagabb és legbefolyásosabb. Brenner úr azt mondta, túlhaladott az a korábbi köve-

⁴ld. p.137, 1. megj.

telés, hogy államosítsák az alapvető iparágakat; mindazt államosítani kell, ami gazdasági hatalmat biztosít. Nos, barátaim, akkor röviden és egyszerűen lehet csinálni a dolgot. Akkor egyszerűen úgy kell mindent csinálni, mint a szovjet övezetben, mint a csatlósállamokban, és mint Szovjet-Oroszországban; ott ez eddig is így volt, nem látok jelentős különbséget. Amennyire meg tudtam állapítani, Brenner úrtól, aki nagyon befolyásos ember az SPD-ben, egyetlen magasabb pártszerv sem határolódott el e követelés miatt. Ez a követelés lóg a levegőben. Manapság azonban minden gazdasági üzem, a mezőgazdaság is és a közép vállalatok is gazdasági hatalmat jelentenek, minden, amint azt a szovjet övezet példája mutatja.

Nem szabad elsiklani egy második tényállás felett sem. Azon tény felett, hogy Wehner urat a legutóbbi szociáldemokrata pártkongresszuson elnökhelyettesé választották. Wehner úr időközben az SPD egész szervezőapparátusát és propaganda-apparátusát kezébe kaparintotta. Ezzel az erővel ma kétségkívül ő az, aki a szociáldemokrata politikát meghatározza. [További fejtegetések Wehner és Brenner SPD-n belüli befolyására vonatkozóan.] Ezért azt mondom – és ez most először is arra vonatkozik, ami Brenner úr szeme előtt lebeg célként: mindannak az államosítása, ami gazdasági hatalmat biztosít –, és teljesen tudatában vagyok annak, amit mondok: aki ezt kimondja, az a szabadság ellensége! (Hosszantartó, nagyon erős taps.) Hiszen, ha a gazdasági hatalom az államé vagy általa megbízott főnököké, ha ez megtörténik, akkor minden szabadság megszűnik, akkor annak búcsút inthetünk. Az a politika, amit Wehner úr képvisel, amikor a szociális demokráciáról beszél, amelynek abban kellene különböznie a mai demokráciától, hogy abban nem uralkodhatna egy szűk felső réteg, először is hamis, valótlan; másrészt pedig érdekes módon ez pont az a kifejezőmód, pont az a nyelvezet, amit az SED és a csatlósállamok használnak akkor, amikor rólunk és demokráciánkról beszélnek. (Élénk taps.)

De igaz-e ez, hölgyeim és uraim? Úgy tűnik, Wehner úr előtt nem ismeretes, hogy Németországban léteznek olyan szakszervezetek, amelyek – amint azt mindannyian tudjuk – azt állítják magukról, hogy nagy befolyást képesek gyakorolni a gazdaságra – bizonyos mértékig nagyon is joggal –, csak ők sem jelenthetnek olyan hatalmi képződményt, amely veszélyessé válhat a szabadságra. (Nagyon erős taps.) Egy néhány száz ember – menedzser és vállal-

kozó, ha úgy tetszik –, kezében koncentrálódó nagy gazdasági hatalom bizonyosan veszélyezteti a szabadságot. De ugyanilyen veszélyes lehet a szabadságra nézve a munkavállalók millióinak hatalomkoncentrációja néhányak kezében, ha azok hatalomgyakorlása nem áll a köz ellenőrzése alatt. (*Taps.*) Először is el szeretném mondani von Knoeringen úrnak, hogy a személyes szabadság követelése és hazánk szabadságának követelése programunk fő pontjaihoz tartozik. (*Taps.*) Hogyan viselkedik egész hazánk szabadságát illetően a Szociáldemokrata Párt? Különböző módon, a szónok típusa szerint! Carlo Schmid⁵ professzor úr például nem Németország semlegességéről vagy semlegesítéséről beszél. Ő egy sokkal ártalmatlanabb kifejezést választ, szövetségmentességről beszél. Ezen általában senki nem tud semmit érteni. Wehner úr és Ollenhauer⁶ úr e tekintetben sokkal kevésbé érzékeny. Ők Németország semlegesítését követelik. Igenlik Németország semlegesítését, azét a Németországot, amely – ahogy az imént már elmondtam – a feszültséggel teli tér közepén fekszik, két olyan tömb között, amely igazán nem a Nyugat hibájából keletkezett, és amelyek közül az egyik a despotizmus elvét képviseli, a másik pedig a szabadság elvét. Arról nem is beszélve, amit keresztényi meggyőződésünk alapján képviselünk – hiheti-e bárki is igazából, hogy egy olyan ország, mint Németország, amely e két tömb között, a gyújtópontban fekszik, egyszerűen épségben maradna, ha nagy összefüggésekre kerülne sor? Ezt senki nem hiheti, akinek a legkisebb érzéke is van a politikai realitások iránt. (*Élénk helyeslés.*) Ezért úgy hiszem, hogy a németek politikai szabadságának posztulátumát is túl kevésre tartja a szociáldemokrácia. (*Újabb taps.*) Nekünk, németeknek minden tőlünk telhetőt meg kell tennünk annak érdekében, hogy egész népünk számára megőrizzük a szabadságot, és ezáltal közülünk minden egyes ember számára is megőrizzük a szabadságot, és erre csak a szabad Nyugat népeivel való töretlen közösség révén vagyunk képesek. (*Erős taps.*)

Szeptember 1-től 15-ig ülésezett a brit szakszervezetek nagy kongresszusa. Ott határozatot hoztak a nukleáris fegyverzetről. A

⁵ ld. p.12., 4. megj.

⁶ ld: p.138, 4. megj.

szakszervezetek részéről nemcsak Nagy-Britannia nukleáris felfegyverzésével értettek egyet, hanem elutasították azt a követelést is, hogy Németországot szükség esetén ne fegyverezzék ezzel fel. Ezen a brit szakszervezeti kongresszuson elismerték, hogy a mellett a szerep mellett, amelyet a Szövetségi Köztársaság a NATO-ban játszik, a szövetség egésze érdekében nem szabad és nem is lehet azt követelni, hogy a Szövetségi Köztársaság katonái kevésbé jól legyenek felfegyverezve, mint mások. Így tehát a brit szakszervezetek kongresszusa az, melynek határozatai teljes mértékben meghatározzák a a brit Munkáspárt politikáját. Tényleg egy kis bátorságot kívánok szociáldemokratáinknak, és nyílt tekintetet kívánok nekik, és azt kívánom nekik, szeressék egy kicsit az egész német népet. (*Nagyon erős taps.*) Egy ilyen kérdésben, ahol igazán a német nép létkérdéseiről van szó, egyetlen pártnak sem szabad párttaktikáját a nép java elé helyezni. Minden pártnak elsősorban az egész népet kell szolgálnia, a Szociáldemokrata Pártnak is. (*Ismét erős taps.*)

Ha a világ helyzetét nézzük, akkor kétség nem fér ahhoz, hogy a világban és így országunk számára is csak akkor lesz béke, ha megtörténik a nukleáris és hagyományos fegyverek ellenőrzött leszerelése. Azt azonban mindenkinek hozzá kell tennie, hogy Szovjet-Oroszország sohasem fog belemenni egy ilyen leszerelésről szóló egyezménybe, ha reménykedhet abban, hogy a Nyugat szabad népei nem jutnak egyetértésre. Akkor egy szociáldemokrata vezetőnek is azt kell mondania magának: ha az általam folytatott politikával azt a reményt keltem az oroszban, hogy egy napon Németország kiugrik majd a szabad nemzetek frontjából, akkor ennek az egyezménynek az elérése, mint célkitűzés ellen teszek. [*Világpolitikai Tour d'Horizon következik. Ezután A. éppen az EWG-re tér rá.*]

Hölgyeim és uraim, a Közös Piac január 1-jén fog életbe lépni, a szabadkereskedelmi övezet a rákövetkező hónapokban, és ez a szabadkereskedelmi övezet és a Közös Piac bizonyosan minden egyes országban egyes kérdések tekintetében fejfájást okoz majd, és esetleg itt-ott némi aggodalomra is okot ad. De egészen biztos, barátaim, hogy végül minden európai nép számára a legnagyobb áldás és a legnagyobb siker lesz ez a gazdasági és a benne foglalt politikai fejlődés. (*Taps.*)

Ha belegondolnak abba, hogy immáron a háború miatt és a háború utáni időben ez a két óriási gazdasági térség, az Egye-

sült Államok és a Szovjetunió így kinőtték magukat; és ha belegondolnak, hogy minden európai állam jelentősége lecsökkent, hogy Európában már nincs nagyhatalom, és hogy a politikai befolyással minden európai ország gazdasági sikere is csökkenhet. Ha nem sikerül Európát gazdaságilag és ezáltal politikailag összefogni, akkor ezt a mindenfelől megnyilvánuló akaratot, hogy a vélt károkat háttérbe szorítva a nagy egészet nézzük, csak szívből üdvözölhetjük és örülhetünk neki. Az első Bundestag többségének és a lényegében a mainak megfelelő összetételű szövetségi kormánynak tulajdonítható az a nagy siker, hogy az első naptól kezdve itt is elkecseregett harcot folytatván a szociáldemokráciával, kezünket nyújtottuk a szabad Európának és az európai föderációnak. (*Nagyon erős taps.*)

Von Knoeringen úr lapinformációk szerint beszédében azt állította, hogy sohasem értünk volna el sikereket, ha nem lettek volna a szociáldemokraták. (*Nevetgélés.*) Mert szerinte a szociáldemokrácia, különösen Schumacher⁷ doktor úr gondoskodott arról, hogy Berlin nem vált kommunistává. Nem tagadom, hogy a berlini szociáldemokratáknak, Neumann⁸ úrral az élen, komoly érdemeik vannak abban, hogy nem került egész Berlin szovjet kézbe. De azt is látni kell, hogy is állnak a dolgok. Von Knoeringen úr talán egyszer arra is emlékezni fog, hogy Grotewohl⁹ korábban mégiscsak szociáldemokrata volt, és talán még arra is emlékszik, hogy a szovjet övezetben az egész szociáldemokrata szervezet átlépett az SED-be. Amikor immáron a Szövetségi Köztársaság megalakulása után a Bundestagban annak a döntő határozatnak a meghozatalára került sor, hogy: merre tartsunk? Tartsunk Keletre? Tartsunk Nyugatra vagy ülünk a sarokban és duzzogjunk legyőzöttekként? Akkor azért mi voltunk azok, akik azon a forró küzdelemmel teli éjszakán a Bundestagban hozzájárulásunkat adtuk a Petersbergi Egyez-

⁷ Id: p.10, 1. megj.

⁸ Franz Neumann (1904-1974), 1946-től 1958-ig a berlini SPD elnöke, 1949-től 1969-ig a Német Bundestag képviselője.

⁹ Otto Grotewohl (1894-1964), 1949-től 1964-ig az NDK miniszterelnöke és 1950-től a Politikai Bizottság tagja.

ményhez,¹⁰ amely az egész további fejlődés alapjának lerakását jelentette. (*Nagyon erős, hosszantartó taps.*) Nem akarok most arról beszélni, hogy Schumacher doktor úr a „szövetségesek kancellárjának” nevezett, mivel amellet voltam, hogy fogadjuk el a győztesek felénk kinyújtott kezét. („Fúj!” *kiáltások.*) Nem akarok erről beszélni, hölgyeim és uraim, de ha az ember ma visszaemlékszik arra, hogy a szociáldemokraták akkor a Szövetségi Alkotmánybírósághoz fordultak, amiért mi megkötöttük a Petersbergi Szerződést, akkor az ember tényleg a fejéhez kap, és felteszi magának a kérdést, hogyan nyúlhat egy politikus egy ilyen horderejű kérdéshez oly módon, hogy a Szövetségi Alkotmánybíróság elé viszi. Én egész mást értek politikán.

Az előbb már elmondtam, hogy a világon csak akkor lesz béke, ha eljön az ellenőrzött leszerelés, azt megelőzően nincs béke, nincs igazi béke; mert fegyverek özönében farkasszemet nézni egymással, az nem béke. De mi békét akarunk, és mivel ezt a békét akarjuk, ezért újra erőssé akarjuk tenni Németországot, amíg ezt elérjük. (*Nagyon erős taps.*) Ezért folytatni fogjuk programunkat és nem zavartatjuk magunkat ebben a szociáldemokrácia miatt. (*Újabb élénk taps.*)

Strauß¹¹ szövetségi miniszter úr, aki a CSU tagja, mint bizonyára tudják, néhány nappal ezelőtt békeajánlatot tett a Szociáldemokrata Pártnak a fegyverkezés dolgában. Feltételezem, hogy azért tette ezt, mert a hadgyakorlatok alkalmával Hannoverben szociáldemokrata képviselők azt mondták neki, hogy ezt most tényként kell elfogadnunk, és ennek megfelelően kell hozzáállnunk. Nos, hölgyeim és uraim, hát bizony Strauß úr a Szociáldemokrata Párt nevében Erler¹² úrtól azonnal megkapta a magáét. Ez megint csak azt bizonyítja, hogy – Istenemre mondom – sajnos a szociáldemokráciával nem lehet dolgozni. Nem akarja; vagy nem érti, hogyan; vagy rossz-

¹⁰ Adenauer és a Szövetséges Ellenőrző Bizottság 1949. november 22-én írta alá. A Szövetségi Köztársaság jogosulttá válik konzuli kapcsolatokat létesíteni nyugati államokkal és nemzetközi szervezetekhez csatlakozni. Ígéretet tesz arra, hogy a Ruhrbehörde tagja lesz, nem fegyverkezik ismét fel, és védelmezi a demokratikus rendet.

¹¹ Franz Josef Strauß (1915-1988), 1949-től 1978-ig a Német Bundestag képviselője (CSU), 1953-ban különleges feladatokkal megbízott szövetségi miniszter, 1955-ben nukleáris kérdésekkel foglalkozó szövetségi miniszter, 1956-tól 1962-ig szövetségi védelmi miniszter, 1966-tól 1969-ig szövetségi pénzügyminiszter, 1978-tól 1988-ig Bajorország miniszterelnöke, 1961-től 1988-ig a CSU elnöke.

¹² Fritz Erler (1913-1967), 1949-től 1967-ig a Német Bundestag képviselője (SPD).

indulatú; ebből a három lehetőségből mindenki választhat! (*Derült-ség.*) Ízlés szerint.

Barátaim, nemrégiben Berlinben voltam és előtte néhány napig Schleswig-Holsteinben, és Berlinben és Schleswig-Holsteinben megtekintettem az elüldözöttek olyan táborait, amelyekben összeségében 13-14 ezer ember volt, férfiak, nők és gyerekek. Beszéltem ezekkel az emberekkel. Másokkal is beszéltem, akik már korábban átjöttek az övezetből. Beszéltem az Önök előtt würzburgi tevékenysége miatt jól ismert Döpfner¹³ püspökkel és Dibelius¹⁴ püspökkel is. És barátaim, valamit el kell mondanom Önöknek: ha a mai időkben, ebben az évszázadban, amikor oly sokat beszélnek az emberi jogokról és arról, hogy mindenkinek szabadon kell élnie, ha ekkor Európa szívében ilyen rabszolgaságban tartanak 17 millió németet, és a világ közvéleménye ezt elviseli, akkor ez évszázadunk szégyene! (*Hosszantartó, erős taps.*) Látják, barátaim, az ember olvas az újságokban ilyen számokat, olvas olyan számokat, olvas sok minden mást is, de az nem ragadja meg. Ha azonban, mint például én Lübecknél, ott áll az ember annál az akadálynál, amely immáron elválaszt bennünket a szovjet övezettől; ha az ember látja ezt a felszántott és azután elsimított tíz méteres csíkot, amely mindenkinek elárulja a lába nyomát, aki át akar jönni vagy át akar menni, és ha az ember tudja, hogy tőle 50 méterre, a bozótban 200 Vopo lapul, tudják, hölgyeim és uraim, ha az ember ezt egyszer közvetlenül átéli, és ha azután beszél az emberekkel arról a nyomásról, amelyet a lelkiismeretükre gyakorolnak, akkor énjének legmélye háborodik fel egy olyan embernek, akinek ma még ér valamit egy ember és a szabadság. (*Élénk taps.*) Persze nem várhatjuk, hölgyeim és uraim, hogy az övezet márról holnapra ismét szabad legyen. Tisztában kell lennünk azzal, hogy Németország szabadságban történő újraegyesítése olyan kérdés, amely az egész nagy enyhülési politikával összefügg. Aminek azonban már létre kell jönnie, az szinte egy vihar, egy, az odaát művelt rabszolgaság elleni vihar. (*Élénk helyeslés.*) És, barátaim, ezt

¹³ Julius Döpfner (1913-1976), 1948-ban würzburgi püspök, 1956-ban berlini püspök, 1958-ban bíborossá kreálták, 1961-től 1976-ig München-Freising érseke.

¹⁴ Otto Dibelius (1880-1967), Berlin-Brandenburg püspöke, 1949-től 1961-ig az Evangelische Kirche in Deutschland (EKD) Tanácsának elnöke.

a rabszolgaságot olyan németek művelik, akik nem méltóak ennek a névnek a viselésére! („Fúj!” kiáltások és hosszantartó taps.) E néhány százaléknyi rabszolgatartó műveli – csak mert tudják, hogy mögöttük áll a szovjet-országi hatalom, hogy vannak szovjet-országi szuronyok. Ezért Szovjet-Oroszországhoz kell fordulnunk, amely aláírta az emberi jogok chartáját, hogy azon a területen, amely – bárki bármit mondjon is – az ő uralma alatt áll, legalább az emberi jogokat tartásuk igazából tiszteletben. E tekintetben az egész német népnek egységesnek és egyöntetűnek kell lennie, és ezt a kérdést nem szabad annyiban hagynunk; az egész világon nem hagyhatjuk annyiban. Mindenki számára világossá kell tennünk: korunk szégyene, hogy Európa szívében ilyesmi történhet. (Taps.)

[A. arra szólít fel, hogy nyerjék meg a fiatalokat a materializmussal való összecsapásra, majd folytatja:] Hadd mondjak azután még el valamit, amit nagyon a szívemen viselek. Olvastam azokat a javaslatokat, amelyekkel pártkongresszusukon foglalkoztak. Üdvözlöm őket és biztosra veszem, hogy ezekkel nyitott fülekre találunk. Különösen szívügyem azonban a középrétegről való gondoskodás. (Taps.) Ezen természetesen a kézműveseket és a mesterembereket értem; értem azonban a kisiparosokat is, és értem rajta a szabadfoglalkozásúakat is. Értem ezen a köztisztviselőket is, mindazokat, akik a középréteghez tartoznak, természetesen a gazdákat is, ők valamennyien idetartoznak. Az országunkban különböző okokból elindult koncentráció alakulása során különös figyelmet kell fordítanunk erre a középrétegre. Kölnben most volt a bankárnap, a magánbankárok napja. Dr. Pferdmenges¹⁵ barátunk elmondott ott egy olyan mondatot, amivel teljesen szívemből szólt. Azt mondta: az, aki a gazdaságban – és ezen az egész gazdaságot értette – a saját pénzével és a saját vagyonával saját kockázatára dolgozik, az a szabadság legszilárdabb támasza (Erős taps.) Ez egy jó mondat, ezt a mondatot jegyezzük meg! Minden munkánk során, mindig tartunk szem előtt egy eszményt, a keresztény eszményt, mert a kereszténység hangsúlyozta először az ember szabadságához való jogát. Az embernek a bárhonnán jövő túlzott gazdasági nyomással szemben is a szabadságához való ezen joga legyen az a jelszó, amellyel harcba indulunk. Győzedelmes és sikeres harcot kívánok Önöknek.

¹⁵ ld. p.19, 15. megj.

Az új Németország Lengyelország jó szomszédja lesz...

Rádióbeszéd Lengyelország lerohanásának és a II. világháború
kitörésének 20. évfordulóján, 1959. augusztus 31-én *

1959. augusztus 26-án és 27-én Dwight D. Eisenhower amerikai elnök a Szövetségi Köztársaságba látogatott. Eisenhower, aki főparancsnokként vezette az inváziós erőket Európában, a Köln és Bonn repülőteréről a szövetségi fővárosba vezető úton a lakosság nagyon is szívélyesen fogadja, és nyilvánvalóan kimutatja, hogy a győztesekből barátok lettek. Néhány nappal később Adenauer a háború kitörésének 20. évfordulója alkalmából mondott rádióbeszédében utal a felfogás gyökeres megváltozásának e megnyilvánulására, amelyet a keleti szomszédal, Lengyelországgal való megbékélés alapjaként is említ, „hogy ennek talaján egykoron igaz barátság nőjön”.

Húsz éve, 1939. szeptember 1-jén tört ki a háború. Hosszú éveken át rémület és erőszak uralkodott Európában, a tengereken és más földrészeken. A rémület katasztrófája a harc beszüntetése után a félelem időszakává változott, amit olyan borzasztó és rémítő fegyverkezés idézett elő, amelyet az emberiség korábban még sohasem látott. Biztosított, igazi béke mostanáig, húsz évre rá sem tért vissza a Földre.

Nem akarok ma politikai beszédet tartani, csak annyit szeretnék mondani: bármilyen felekezethez tartozik, bármilyen a bőre színe, bármilyen a politikai felfogása, minden ember feladata az kell, hogy legyen, hogy véget vessen a békétlenség és a fegyveres félelem állapotának, hogy visszahozza a félelemmel teli világba a

* *Bulletin der Bundesregierung*, 1959. szeptember 1. Ld. még Hans-Peter Schwarz, *Konrad Adenauer. Reden 1917-1967*, p. 406

biztosított békét, hogy minden nép az igazi belső és külső haladásnak szentelhesse magát.

Különleges szó illeti ma azonban azt a népet, amely a hitleri Németország és a Szovjetunió csapatainak betörése révén a háború első áldozatává vált – a lengyel népre gondolok. Ez a rokonszenves nép jóval több, mint egy évszázadon át szenvedett az európai politikai és háborús összecsapásoktól, anélkül, hogy ön maga ebben hibás lett volna. Háromszor szakították szét és osztották meg, és húsz évvel ezelőtt ennek a háborúnak az első áldozatává vált, amikor a hitleri Németország és a Szovjetunió betört az országba és borzalmasan elpusztította.

A mai Németország más Németország, mint amilyen a hitleri volt. Az a diadalmas bevonulás, amellyel a német nép néhány nappal ezelőtt köszöntötte a hitleri Németországgal szemben győztes hadvezért, ékebben bizonyítja minden szónál, milyen mélyrehatóan megváltozott a németek felfogása a nemzetiszocializmussal, annak doktrínájával és cselekedeteivel szemben. Ezért meggyőződéssel mondom, hogy ez a Németország, az új Németország, egykor majd Lengyelország jó szomszédja lesz.

A koncentrációs táborban¹ a II. világháború során lengyel katonákkal és tisztekkel voltam együtt. Több szál kötött bennünket össze a koncentrációs tábor sorsközösségénél, olyan közösség keletkezett a lágerben, amely mély, szellemi rokonság talaján nyugodott.

Az elmúlt tíz évben a Német Szövetségi Köztársaság szövetségi kancellárjaként gyakran kijelentettem, és ma is megismétlem ezt a kijelentést: arra fogunk törekedni, hogy a megértés, a megbecsülés és a rokonszenv alapjait rakjuk le a mai Németország és a lengyel nép között, hogy ennek talaján egyszer igaz barátság keletkezhessék.

¹ Adenauert 1944. augusztus 23-án letartóztatták. Szeptember 20-án sikerült megszöknie. A Gestapo nyomása alatt Frau Gussie kiadta Adenauer tartózkodási helyét, ezt követően öngyilkosságot kísérelt meg. Adenauert ezután a Köln melletti Brauweilerben levő Gestapo börtönbe szállították. 1944. november 26-án Berlinben szabadult fia, Max Adenauer közbenjárását követően.

Adjátok vissza a kölnieknek a Rajnát...

Részletek a kölni Severinsbrücke megnyitása alkalmából
tartott pohárköszöntőből 1959. november 7-én*

Közismert, hogy Adenauer szülővárosa, Köln főpolgármestereként (1917-1933) a későbbiek szempontjából meghatározó döntéseket hozott. Feltétlenül meg kell említeni, hogy újra megnyitotta kapuit a Kölni Egyetem, a Ford Művek megtelepedését, a kölni zöldövezetet vagy a Kölni Vásárt. Még később, kancellárként is részese marad szülővárosa fejlődésének. Mindeközben alig ismert, hogy már 1959-ben kezdeményezi a Rajna-parti forgalom alagútba történő száműzését. Ezt az építményt 1982-ben adták át.

[...] Egyvalamit szívügyemnek tekintek: gondoskodjanak kérem arról, hogy Köln ismét a jelenleginél közelebb kerüljön a Rajnához. A főpályaudvartól lefelé a kölniek egyáltalán nem élvezhetik már a Rajnát. Autók, buszok és sok minden más jár arra, és nem érdemes gyalogosként odamenni. Alighanem szükség van egy, a gyalogosok érdekeit védő egyesületre, és ha megalakulna, azonnal vállalnám a védnökségét. Tudják, hogy keményfejű városi főigazgatójuk van.¹ Még nem tudtam rábírní arra, hogy a Stapelhaus magasságában, a Rajna-parton az alsó utat, amelyet *werftnek* építettek, de mégsem használnak, azt megszabadítsák a kockakövektől és sétánnyá alakítsák.

Megpróbáltam ezt az ötletet azáltal vonzóvá tenni a fiam számára, hogy elmondtam neki, hogy a kockakövek bevételéből ki is

* „Was Oberbürgermeister a.D. Adenauer zum Köln von heute meint“, *Kölnische Rundschau*, 1959. november 9, hétfő

¹ Adenauer ehelyütt az 1910-ben született Max nevű fiára utal, aki 1948 és 1953 között a városi közgyűlés tagja és 1953-tól 1965-ig Köln város főigazgatója volt.

lehetne fizetni az egész átalakítást. Olyan díszpolgárként szólok most, aki egy kicsit átlátja a dolgokat. Ha jól csinálják meg, akkor az áradások nem ártnak egy ilyen létesítménynek. Ezáltal odalent a Rajnánál ismét sétaúthoz jutnának a gyalogosok. A felső sétányt senki sem használja a forgalom miatt.

Köln szíve az a rész, melynek közepén a Stapelhaus, a Dóm és a többi régi templom áll. Rémes, hogy a műszakiak még nem tértek át arra, hogy az autókat alagútba küldjék, hogy a város e részét fenntartsák a gyalogosok számára.

Sokminden elveszett Kölnből a háború miatt. Ne azt mondják, mi minden maradt meg; ne az autósok, hanem a gyalogosok számára készítsenek terveket – mentsek meg ezt a középső darabot a gyalogosok számára, még ha bele is kerül néhány millióba! Mibe kerül egy kilométer alagút? Úgy kerekén 10 millióra becsülöm, és az egész szakasz nem egészen egy kilométer.

Nem látom be, hogy díszpolgárként miért ne karoljak fel egy ilyen gondolatot. Seeböhm² úr, valamikor csináltathatna egy költségvetést, és ha megvan ez a költségvetés, akkor újra beszélhetnénk a finanszírozás kérdéséről.

Meggyőződésem, hogy Észak-Rajna-Vesztfália, a Szövetségi Köztársaság leggazdagabb része, szintén tesz majd valamit kedves városáért, amely csakugyan a Rajna-partján fekszik.

Ezt Düsseldorf nem mondhatja el magáról. Ha eddig tisztázódik a dolog, akkor azt is meg kell vizsgálni, hogy egy kis törvénymódosítás révén nem válik-e még lehetségessé egy kis pótlólagos kifizetés az új híd számára. Nagy tett volna, ha a régi kultúrából még meg lehetne valamit menteni.

Ez kötelessége Kölnnek, a tartománynak és nekünk is. Éppen ezért szeretnénk közelebbről megvizsgálni az említett gondolatot, hogy Köln ismét visszakapja a Rajnát.

² Christoph Seeböhm (1903-1967), először a DP, majd 1960-tól a CDU tagja, 1949-től 1966-ig szövetségi közlekedési miniszter

A nemzetiszocializmusnak nincs többé gyökere a német nép körében...

Nyilatkozat a kölni zsinagóga meggyalázása kapcsán
1960. január 16-án*

1959 karácsonyának estéjén horogkeresztet mázolnak a kölni zsinagógára. Ez a szégyenteljes cselekedet, amiről ma úgy tartják, hogy a háttérből a kommunisták irányították, villámgyorsan hasonló tettek kiváltója lett. A közvélemény felháborodása hatalmas volt. A Szövetségi Köztársaság és képviselői felé a bizalmatlanság hulláma csapott. Kül- és belföldön egyaránt a politikai táptalaj kérését feszegetik. Január 16-án Adenauer a TV-ben és a rádióban nyilatkozik.

A kölni zsinagóga meggyalázása – egy olyan zsinagógáé egyébként, melynek ünnepélyes avatásán szövetségi kancellárként néhány hónapja részt vettem –, és a nemzetiszocializmus áldozatai emlékkövének ugyanazon tettesek által, ugyanazon éjszakán elkövetett meggyalázása nálunk, Németországban a tettesekkel szemben, néhány más országban általában a németekkel és különösen a mai Németországgal szemben váltotta ki a felháborodás hullámát. Ezzel kapcsolatban szeretnék néhány szót szólni Önökhöz, kedves kül- és belföldi hallgatóim! Különösen érintettnek tekintem magam ebben a kérdésben. Családom és jómagam a nemzetiszocializmus áldozatai vagyunk. Bizonyára elég, ha annyit mondok Önöknek, hogy négyszer szerepeltem a nemzetiszocialisták halállistáján, és hogy csodával határos az, hogy ezeket az éveket élve vézeltem át.

És hogy milyen a viszonyom a zsidósághoz? Nos, amikor a nemzetiszocializmus idején családommal együtt nagy pénzügyi nehézségeim voltak, akkor két zsidó kínált elsőként pénzügyi segítséget. Tudták azt, hogyan viszonyultam a zsidókhoz mindig is.

* *Bulletin der Bundesregierung*, 1960. január 19, ld. még Hans-Peter Schwarz, *Konrad Adenauer. Reden 1917-1967*, p. 409 s.k.

Amikor szövetségi kancellár lettem, mindent elkövettem az Izraellel kötendő jóvátételi egyezmény érdekében. Ezáltal az egész világ előtt tanúbizonyságát kívántam adni annak, hogy a mai Németország teljesen elutasítja az antiszemitizmust. Ami Kölnben a zsinagógával és az emlékművel történt, az szégyen és büntetés. A Szövetségi Kormány, amelynek nevében most beszélek, reméli, hogy az igazságszolgáltatás szervei a legnagyobb szigorral lépnek fel ez ellen.

Azok az események, amelyek mind nálunk, mind más országokban ezt követően történtek, kizárólag arcátlanságok. Ezeket üldözni és megtorolni kell, amennyiben büntetendő cselekményekről van szó. Úgy tűnik azonban, hogy az említett esetek a legtöbbször politikai alap nélküli arcátlanságok voltak. Nekem azt jelentették, hogy a tartományi alkotmányvédő hivatalok vezetőinek is ez az egyöntetű véleménye. A kölni eset azonban politikai természetűnek tűnik. Ezt az esetet fel kell deríteni és esetleg következtetéseket kell levonni belőle.

Német zsidó polgártársaimnak ma azt szeretném mondani, hogy semmi okuk az aggodalomra. Ez az állam teljes hatalmával mögöttük áll; én garantálom ezt a szót.

Német polgártársaimnak összességében azt szeretném mondani: ha fülön csíptek valahol egy csibészt, akkor büntessétek meg a helyszínen és verjétek jól el. Ez az a büntetés, amit megérdemel. Külföldi ellenfeleinknek és a külföldön bennünk kétkedőknek azt szeretném mondani, hogy az antiszemitizmus és a nemzetiszocializmus elítélése tekintetében a lehető legegységesebb és legerőteljesebb módon mutatkozott meg az egész német nép egyetértése. A német nép megmutatta, hogy számára nincs termékeny talaja ilyen gondolatoknak és tendenciáknak. A német nép nagyobb része a nemzetiszocializmus idején csak a diktatúra kemény kényszere miatt szolgálta a nemzetiszocializmust. Egyáltalán nem volt minden német nemzeti-szocialista. Úgy hiszem, ezt lassan már kívülről is fel kellene ismerni. A német népben nincs gyökere a nemzetiszocializmusnak és a diktatúrának, és az a néhány javíthatatlan polgár, aki még ezen eszméknek hódol, nem okoz majd bajt. Erről én gondoskodom.

Ezeknek a visszataszító folyamatoknak van jó oldala is: az antiszemitizmus és a nemzetiszocializmus elítélése, amely most ilyen spontán módon és egyhangúan nyilvánult meg a német nép részéről.

A jövőben meghatározó jelentőséggel bíró szabad Európáért...

Beszéd a Norddeutscher Rundfunk rádióműsorában a Schuman-terv 10. évfordulója alkalmából 1960. május 9-én*

1950. május 8-án, napra pontosan öt évvel a német Wehrmacht kapitulációja után, Robert Schuman francia külügyminiszter személyes levélben terjeszti Adenauer elé azt a tervét, hogy a francia-német szén- és acéltermelés egészét közös szervezet alá rendeljék. A cél egy európai szintű gazdasági szervezet és a békés együttműködés alapjainak lerakása. Tíz évvel később Adenauer jelentős sikerekre tekinthet vissza az európai integráció terén.

Tíz évvel ezelőtt Robert Schuman azzal a tervvel állt a nyilvánosság elé, hogy Franciaország és Németország szén- és acéltermelésének egészét vonjuk össze közös felügyeleti szervben, és hozunk létre egy olyan szervezetet, amely nyitva állna a csatlakozni kívánó többi európai ország előtt.¹

Schuman barátom később maga mondta el nekem, hogy e javaslat esetében legeslegelőször is politikai okok vezették annak érdekében, hogy hosszú távra lerakjuk a békés viszony alapjait Franciaország és Németország között. Abban az időben elképzelhetetlennek tartották, hogy egy háború kitörhetne, hogy egy háborút el lehetne kezdeni anélkül, hogy az előkészületek már eleve jelentősen befolyásolnák az acéltermelést. Ez váltotta ki Robert

* Archiv für Christlich-Demokratische Politik, Bestand Reden Konrad Adenauer.

¹ Robert Schuman (1886-1963), francia politikus, 1944-ben a kereszténydemokrata MRP alapító tagja, 1946-1947 pénzügyminiszter, 1947-1948 miniszterelnök, 1948-1952 külügyminiszter, 1955-1956 igazságügyi miniszter, 1958-1960 az Európai Parlament első elnöke. Schuman kezdeményezése 1951. április 18-án az Európai Szén- és Acélközösség (EGKS illetve Montánunió) Belgium, a Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország, Olaszország, Luxemburg és Hollandia által történt alapításába torkollott.

Schuman gondolatát, miszerint mindkét országnak adassék meg az a biztonság, hogy ne kelljen támadástól tartani a másik fél részéről.

Teljes szívemmel azonnal elfogadtam a javaslatot és örültem neki. Ez a javaslat megfelelt saját, hosszú évek óta dédelgetett elképzeléseimnek, azoknak az elképzeléseimnek, hogy Franciaország és Németország között jószomszédi, ha lehet, baráti viszonyt kellene kialakítani ahhoz, hogy Európában többet ne törhessen ki háború.

Schuman javaslata azonban az egész szabad Európa számára döntő és a jövő szempontjából meghatározó jelentőségű politikai tett volt. Történelmi jelentőségűvé vált nyilatkozatában Schuman elmondta, hogy: „Európa olyan konkrét intézkedések révén keletkezik majd, amelyek cselekvő szolidaritást hoznak létre. Az európai nemzetek egyesülése megköveteli, hogy megszűnjön az évszázados ellentét Franciaország és Németország között.”

Javaslatával Schuman – akkori francia külügyminiszterként – az európai történelem folyamatából vont le következtetéseket, méghozzá nem csupán a két világháború közötti időből, hanem több évszázad európai történelméből.

Az európai népek azonban már a két világháború után is tudták, hogy Európában értelmetlenné váltak a háborúk, amelyek a jövőben a borzalmas testvérháború valamennyi jegyét magukon viselnék. Noha azonban ezt a meggyőződést minden nép legjobbjai osztották, a fáradozások eleve kudarcra voltak ítélve, mert nem sikerült megfelelő együttműködések által oly szorosra fogni az érdekeket és a tevékenységeket, hogy lehetetlenné váljanak a háborús konfliktusok.

Az imént már említettem, hogy már hosszú ideje vártam és vágytam egy olyan összefogásra valamely területen, amely összeköti a két ipart, a két ország iparát egymással. Az első kísérletre 1925-ben került sor – ez nem járt sikerrel. A II. világháború után azonban Németországban mindenki felfogta, hogy Európa csak közösen lelheti meg biztonságát, csak közösen védheti meg szabadságát, és csak egészként találhat olyan helyet a világban, amely méltó szellemi rangjához.

Hölgyeim és uraim, Önök szintén átélték Robert Schuman gondolatainak fejlődését és előremutató megvalósulását.

A Montánunió mellett kinőtt az Euratom és az Európai Gazdasági Közösség², és kinőtt a szabad európai népek egyre erősödő összetartozásának érzése.

A legnagyobb súlyt erre, a szabad európai népek egyre erősödő összetartozásának érzésére helyezem, mivel ez erősebb, mint bármilyen aláírt szerződés. Korunk egyik legfontosabb kötelezettsége, hogy erősítsük az összetartozás érzését, nevezetesen a fiatal nemzedékét mindenütt és összességében az európai népek közötti összetartozást is.

Az első naptól kezdve világos volt, hogy egy ilyen merész alkotás nem valósítható meg nagyobb nehézségek és akár visszaesések nélkül. Elvezetett azonban a célhoz az a kitartás és az a szenvedély, amellyel Franciaországban, Olaszországban, Belgiumban, Hollandiában, Luxemburgban és a Szövetségi Köztársaságban államférfiak egy csoportja a nagy gondolat mellé állt.

A legfontosabb eredmény a német-francia szolidaritás, ami ma az európai politika legfontosabb alappillére.

Robert Schuman terve azon kevés kezdeményezés közé tartozott, amely a II. világháború vége után újjáalakította Európa történelmét, és valamennyiünknek a jobb jövő reményét, sőt bizonyosságát adta.

Kötelességemnek tartom azonban, hogy a mai napon teljes komolysággal elmondjam, hogy még sok tennivaló van hátra, ha Európa meg kívánja őrizni szabadságát, és meg kívánja találni egységét. Bizakodva tekinthetünk azonban a jövőbe, mert az európai összefogás gondolata időközben valósággá vált.

Őszinte köszönettel és szívélyes barátsággal köszöntjük tehát Robert Schumant a mai napon, azon az évfordulón, amikor üzenetével a népekhez fordult.

Köszönjük azt a merész kezdeményezést, amelyet akkor tett, melynek merészségét a maiak közül sokan talán nem is értik teljesen – de mégis merész és nagy tett volt az, amit megvalósított.

² Az alapító az 1957. március 25-én kelt Római Szerződések révén a Montánunió hat állama.

A helyhatósági önkormányzatok jelentik az egészséges demokrácia alapját...

Beszéd a bonni Beethoven csarnokban a Járásszövetség '1960' szervezet előtt 1960. június 30-án*

A Rajna menti metropolisz, Köln városi közgyűlésének tagjaként (1906-1917) és főpolgármesterként (1917-1933) Konrad Adenauer a politika gyakorlati iskoláját járta végig, és ennek a demokrácia szempontjából fennálló jelentőségére a Német Szövetségi Köztársaság első kancellárjaként újra és újra utalt.

Szövetségi Elnök Úr¹, tisztelt Hölgyeim és Uraim! Örömmel tettem eleget meghívásuknak, hogy részt vegyek a járások gyűlésén. A járások az összeomlás óta egészen más funkcióhoz jutottak, mint amilyennel évtizedekkel korábban bírtak. Szerettem volna éppen egy ilyen rendezvényen részt venni. Sajnos – és ezen nem tudok változtatni – csak rövid ideig maradhatok Önökkel, mert a Bundestagba kell mennem. A Bundestag annyiban tekintettel volt Önökre és rám, hogy mai ülésének kezdetét 10 órára tűzte ki 9 óra helyett.

Fejtegetéseim elején hadd szögezzem ismételten le, hogy mindig is a helyhatósági önkormányzatokban láttam az egészséges demokrácia legszilárdabb alapját. Egyre jobban megszilárdult az a mindig is meglévő meggyőződés, hogy a parlamentekben is lehetőleg sok olyan képviselőnek kellene ülnie, aki kijárta az önkormányzatok kiváló gyakorlati iskoláját; ez a leghasznosabb ta-

* *Bulletin der Bundesregierung*, 1960. július 2.

¹ Heinrich Lübke (1894-1972), 1949-től 1959-ig a Német Bundestag képviselője, 1953-tól 1959-ig szövetségi élelmezési, mezőgazdasági és erdészeti miniszter, 1959-től 1969-ig szövetségi elnök

pasztalat. Tudják, hogy hosszú évekig voltam városi köztisztviselő, ami képessé tesz arra, hogy megbirkózzam az elmélettel, és engedjem szóhoz jutni a gyakorlatot is.

Hölgyeim és uraim! Az önkormányzat tevékenysége még valami másra is megtanít. A dolgok természetéből adódóan megtanít arra, hogy az ember nem egyedül visel felelősséget, hanem a politikai ellenfélnek is igaza lehet néha bizonyos körülmények között. (*Derültség és taps.*)

Kérem, ne higgyék, hogy most valamilyen prognózist szeretnék alkotni a mai nap vonatkozásában (*Derültség.*), ez téves értelmezés volna.

Az egészséges önkormányzat állampolitikai jelentősége azonban annál inkább erősödik, minél inkább működik a demokratikus parlamentarizmus, és ezért – és most legyen szabad nemcsak szövetségi kancellárként beszélnem, hanem valamit nagyon óvatosan közbevetnem – pártom elnökeként is a legnagyobb súlyt helyezem arra, hogy azok, akik a nagypolitikába tartanak, először kezdjék kicsiben, azaz a helyhatósági önkormányzatban.

Amikor 1945-ben megtörtént az összeomlás, akkor éppen a községek és a járások váltak be oly kiválóan a közjő utolsó maradékának őreiként és az állami felségjogok utolsó maradékának hordozóiként, hogy ezt sohasem szabad nekik elfelejteni. Szeretném, még ha egy kicsit későn is – de hát az Önök szövetségének sincs minden évben kongresszusa –, e helyütt még egyszer határozottan kijelenteni, hogy ha egyszer megírják az összeomlás utáni idő történelmét, akkor a községek és a járások a történelem e könyvében értékes oldalt érdemelnek.

Úgy tűnik számomra, hogy a községeket és a járásokat most a koncentráció miatt olyan veszély fenyegeti, mint amilyenről az imént szövetségi elnök úr beszélt. Magam is, pedig mégiscsak hosszú évekig voltam egy nagyváros polgármestere, nagy veszélyt látok ezekben a koncentráció tendenciákban, melyek minden területen megmutatkoznak, és úgy gondolom, hogy minden tartományi kormánynak és a szövetségi kormánynak is fel kell lépnie annak érdekében, hogy ezek a tendenciák ne váljanak veszélyessé a községek és járások számára.

Szövetségi elnök úr az imént már jellemzett néhány dolgot, azaz a szellemi és műszaki képzés szintjének csökkenését ezekben a

koncentrálódó térségekben. Szeretnék rámutatni azokra a szociális veszélyekre, amelyek együtt járnak e nagy koncentrálódó térségek keletkezésével; márpedig ezek a veszélyek nagyok. Szeretnék utalni azokra a veszélyekre, amelyek az ilyen koncentrálódó térségekben politikai nyugtalanság idején túlon túl könnyen keletkeznek. A napokban az argentin államelnökkel beszéltem Buenos Airesről, mint koncentrálódó térségről, és arról a veszélyről, ami egy ilyen koncentrálódó térség megléte nyomán az egész állam számára keletkezik. Márciusban beszéltem Tokió város főpolgármesterével arról az elsődleges veszélyről, ami az egész ország, egész Japán számára keletkezik a tokiói koncentrálódó térség miatt. [...]

Ezeknek a példákknak, amelyeket ismerünk, figyelemztetéseknek kell lenniük számunkra, és arra kell bírniuk bennünket, hogy a modern fejlődés által keletkező mai feladatok, a modern közlekedés és a modern ipar előnyeit ne kizárólag a nagy koncentrálódó térségeknek juttassuk, hanem a járásoknak is. Ezek sok esetben meghaladják az egyes kis községek erejét. A járásoknak azonban a városokkal együtt a nagyvárosokkal koordinált szemléletmóddal és koordinált befolyással nagy feladataik lesznek egész gazdasági struktúránk átalakítása során.

Az kívánom Önöknek, hogy ismerjék fel ezeket a feladatokat, hogy az egész közvélemény ismerje fel a járások feladatait, és hogy mindig kerüljenek a járásokba olyan belátással bíró férfiak, akik készek és képesek szembeszállni ezekkel a veszélyekkel. Ezáltal nemcsak saját járásuknak, ó nem, ők az egész német népnek teszik az elképzelhető legnagyobb szolgálatot az új ipari-műszaki korszakba történő fejlődés és átalakulás veszélyes kérdése vonatkozásában. Éppen ezért nemcsak e napok munkájához, hanem egész munkájukhoz kívánok szívből minden jót és sok sikert a szövetségi kormány nevében. *(A szövetségi kancellár beszédét sokszor fogadta erős taps.)*

Hasonlítsák össze a mostanival az 1918 és 1933 közötti időszakot...

Mérleg és kitekintés a negyedik Bundestag megválasztása előtt
1960. november 18-án*

Adenauer kancellárságának ideje éppoly hosszú időt ölel fel, mint maga a Weimari Köztársaság, amely korábban a nemzetiszocializmus katasztrófájába süllyedt. Adenauer kancellársága idején ezzel szemben megteremtődnek a tartós demokrácia politikai, gazdasági és szociális alapjai. Az immáron 84 éves kancellár a CDU Bundestagbeli frakciójának és Szövetségi Bizottságának együttes ülésén Bonnban maga vetette össze a két korszakot.

[...] A negyedik Bundestag megválasztása előtti választási küzdelemre készülünk. Viszonylag rövid idő választ el bennünket az 1961. évi szövetségi parlamenti választásoktól – 10 hónap, ami gyorsan el fog telni. Az eddigi választási küzdelmekben a Kereszténydemokrata Unió és a Keresztényszociális Unió szövetséges pártjai győztek. A képviselőikből álló szövetségi parlamenti frakció több, mint 11 éve egyre növekvő mértékben meghatározta a Német Szövetségi Köztársaság politikájának irányát. Politikánk mind a belpolitika területén, mind a külpolitika területén az első naptól kezdve egyöntetű és világos volt.

Nincs a Földön olyan demokratikus ország, amely ebben a korszakban a Szövetségi Köztársasághoz hasonló kormányzati stabilitást mutatott volna. Hasonlítsák össze a mostanival az 1918 és 1933 közötti időszakot a német birodalomban: ekkor 15 év alatt 19 kormány volt! És hasonlítsák össze a sikereket is! A weimari időszak vége gazdasági összeomlás volt, iszonyatos munkanél-

* Nyomtatásban megjelent: *Union in Deutschland. Informationsdienst der Christlich-Demokratischen und Christlich-Sozialen Union*, 14. évf., 47. szám, Bonn, 1960. nov. 24.

küliséggel. A nemzetiszocialista diktatúra elsöpörte a demokráciát. A diktatúra örült háborúhoz vezetett, amelyben végül szinte a világ összes népét ellenfelünknek tekintették, és amely Németországot politikailag, szellemileg és gazdaságilag romhalmazzá változtatta. Amikor a Német Szövetségi Köztársaság 1949-ben színre lépett, az az iszonyú feladat várt rá, hogy ezt a káoszt – melynek rendezésébe a helyhatóságok és a tartományok csak éppen hogy belekezdtek – teljesen megszüntesse, és új politikai és gazdasági rendet építsen fel. Legnehezebbként az a feladat várt rá, hogy a nemzetiszocializmus és a háború miatt a világon gyűlölt és kirekesztett német népet ismét tiszteletnek és megbecsülésnek örvendő tagként vezesse vissza a nemzetek körébe.

Ezt a nagyon nehéz feladatot legnagyobb részben megoldottuk. Csak azáltal vált lehetségessé a megoldás, hogy sikerült Németország korábbi ellenségeiben bizalmat ébreszteni a német politika iránt, és ezt a bizalmat csak világos, egyértelmű, kitartó politikával lehetett megszerezni.

Utunk azonban nem volt könnyű! Keményen küzdött velünk az ellenzék a Bundestagban. [*Az ellenzék feladatáról. Megjegyzések Herbert Wehnerre vonatkozóan.*]

A Szociáldemokrata Párt majdnem minden európai törvény, legalábbis minden döntő törvénynek ellene szavazott. Nemcsak az EVG ellen szavazott, hanem vehemensen a NATO-csatlakozás ellen is szavazott. Az SPD magatartása minden szóba kerülő törvény esetében nyugatellenes koncepcióján alapul.

Úgy tűnik, az SPD számára kemény dolog volt a Nyugat felé vezető út, amelybe nem akart belenyugodni. Az SPD-ben persze mindig volt – és van még ma is – egy sor olyan figyelemre méltó hang, amely azon a véleményen volt, hogy Németország semlegesítése valamilyen formában az újraegyesítéshez vezethetne és vezetne. Szerintük a Nyugathoz való csatlakozás miatt ez a semlegesítési gondolat azonban lehetetlenné vált, és ennek következtében nem következik be az újraegyesítés. A politikában, de éppen a külpolitikában tényleg a legfontosabb dolog a realisztikus gondolkodás. Ha csak egy pillantást vetnek a térképre, az egyik oldalon egy borzasztó nagy kommunista kolosszust látnak, másfelől pedig ezt a kis országot. Ha nem feledkezünk meg továbbá arról, hogy a kommunizmus más országokban is nagy szerepet

játszik, akkor ugye mindenki számára világossá kell, hogy váljon, hogy Németország semlegesített országgént nem tarthatja magát a kommunizmus által fenyegetett Európában.

Ez a politika azonban még szerepet játszik a szociáldemokráciánál, még hozzá mindenféle olyan megtérési történet dacára, amit átéltünk, és a Godesbergi Program ellenére is. Hol mutatkozik ez most meg? Most a Szövetségi Köztársaság csapatainak nukleáris felfegyverzésében mutatkozik meg. A NATO-ban levő német csapatok – és ezt szeretném hangsúlyozni – nem német főparancsnokság alá tartoznak, hanem NATO-főparancsnokság alá tartoznak; annak a védőpajzsnak a részét képezik, amelyet a NATO hadserege a kommunizmussal szemben állított Nyugat-Európában, és amelyet tartania kell.

Feltételezett háborús ellenfélként velünk a Szovjetunió és csatlósállamai állnak szemben; valamennyien erős nukleáris fegyverzettel. A védőpajzs lényeges részei a többi NATO-állam csapatai, akik szintén kaptak vagy kapni fognak nukleáris fegyvereket Amerikától. A szociáldemokrácia pedig vezetői révén meg akarja fosztani a német csapatokat a nukleáris fegyverektől. Mit jelent ez? Nemrégiben a frakcióban beszéltem erről. Engedjék meg, hogy itt ma még egyszer kifejtsem a következőket: ha minden NATO-csapat nukleáris fegyverzettel rendelkezik, kivéve a német csapatokat, akkor a német csapatok nem egyebek ágyútöltelékénél.

Azt mondom Önöknek, soha sem tudnám összeegyeztetni a lelkiismeretemmel azt, hogy elégtelen fegyverzettel vonultassanak fel német katonákat egy erőteljesen felfegyverzett ellenséggel szemben. Határozottan azt mondom, hogy sohasem tudnám összeegyeztetni a lelkiismeretemmel, mert ezeknek a fiataloknak a százazreit egyszerűen a halál torkába küldeném. [*A. értetlenségének ad hangot az SPD politikájával szemben.*]

Hadd fogalmazzak meg most néhány gondolatot azzal a helyzettel kapcsolatban, ami nálunk és a világban ma fennáll. Gazdasági helyzetünk jó. Ügyelnünk kell majd arra, nehogy munkaerőhiány miatt csökkenjen a termelés és ezáltal a kivitel is, hiszen erre nagyon nagy szükségünk van. A Szövetségi Köztársaságban jók a szociális körülmények. A bérek és fizetések jelentősen emelkedtek. A szabadidő több lett. A terhek kiegyenlítése működik – persze ezzel biztosan nem teljesült minden, még csak nem is minden jogos kívánság; itt

azonban mégiscsak arról van szó, hogy hatalmas értékek kerülnek át azok birtokából, akiket nem üldözött el senki az elüldözöttek és a háborús károsultak birtokába. Eddig kereken 36,3 milliárd német márkát helyeztek át. A teherkiegyenlítésre, annak 1979. március 31-i befejezéséig, pillanatnyi becslések szerint még 51,7 milliárd német márkát kell majd fordítani, ez összesen 88 milliárd német márka. A nyugdíjbiztosítás a jogosult személyek messze legnagyobb része számára a megélhetést fedező vagy legalábbis szerény jövedelmet biztosít.

A szociáldemokraták részéről azt állítják, hogy a gazdasági fejlődés során hagytuk, hogy nagy vagyonok keletkezzenek, míg a kisember nem szerezhetett vagyont. A szemünkre vetik továbbá, hogy túl nagy mértékű koncentrációra adtunk lehetőséget.

Ami a nagy vagyonokat illeti, úgy szeretnék először is egyvalamit elmondani: más országokban sokkal nagyobb vagyonok vannak, mint nálunk. Most nem az Egyesült Államokra gondolok, hanem európai országokra. Csakhogy a többi országban az érintettek immáron nem hirdetik akkora örömmel, hogy milyen gazdagok. Tulajdonképpen sokkal visszafogottabbak gazdagságuk bemutatását tekintve. Remélem, hogy azok, akik nálunk gazdagok vagy meggazdagodtak, ismét folytatják azt a hagyományt, amit a vagyonos emberek azelőtt Németországban is kötelességüknek tekintettek.

Ami az ipari üzemek nagy növelését illeti, úgy a nyereségekből fedeztek nagyobb beruházásokat, de hol tartanánk, ha ezekre a beruházásokra nem került volna sor? Ezek az üzemek a tőkepiacon nem tudták megkapni a szükséges összegeket. Ha nem ruháztak volna be, és ezáltal nem jutottak volna olcsóbb termeléshez, akkor egyszerűen alul maradtunk volna a nemzetközi versenyben.

Ugyanakkor nem szabad átsiklani afelett sem, hogy a lakosság nagy többsége jobb körülmények között lakik és jobban él, mint ahogy a németek valaha éltek, hogy még az 1950-tól 1960 végéig eltelt néhány évben is kereken 1,3 millió öröklakást vásároltak, és hogy a különbözőfajta takarékpénztárakban összességében 50,1 milliárd német márka található. Mindez annak a jele, hogy a lakosság széles rétegeiben vagyon képződik. Aki a tulajdon széleskörű megosztását kívánja, annak minden lehetőséget meg kell ragadnia a tulajdon felosztására, a szövetségi tulajdon privatizálására is. Ez szilárd elhatározásunk, és további, most még szövetségi kézben levő üzemeket fogunk privatizálni.

A külpolitikai helyzetnek nagy aggodalommal kell eltöltenie mindannyiunkat. Továbbra is szemben áll egymással a két tömb: az erős nukleáris fegyverzetű Szovjet-Oroszország és csatlósai – és az Egyesült Államok, amely továbbra is a legerősebb hatalom, szintén erős nukleáris fegyverzettel. Nagyon sajnálatos, hogy eddig hiábavalónak bizonyult minden olyan fáradozás, amely a nukleáris vagy a hagyományos fegyverek területén ellenőrzött leszerelésre irányult.

Továbbra is az a véleményem, hogy ez a leszerelés korunk legjelentősebb feladata, és hogy nem számolhatunk igazi enyhüléssel a világon addig, amíg a leszerelés nem indul el ténylegesen. Azt gondolom továbbá, hogy – ha egy ilyen leszerelés tényleges megkezdésének következtében bekövetkezik a világon az enyhülés –, akkor a Föld nyomasztó politikai problémái sokkal könnyebben megoldhatóak lesznek, ez vonatkozik különösen Berlin és a szovjet övezet problémáira.

[A továbbiakban fejtegetések következnek a nyugati partnerekhez fűződő viszonyra, Kennedy megválasztására, az EVG és az EFTA közötti viszonyra vonatkozóan. A NATO-hoz fűződő viszony kapcsán Franciaország és a szövetségi kormány között kialakult ellentétnek nem szabad megzavarnia a német-francia barátságot – fogalmazza meg Adenauer.]

Mi mindannyian mindig is mindent elkövettünk annak érdekében, hogy végleg megszüntessük az évszázados ellentétet Franciaország és Németország között. És ehhez ragaszkodunk! A barátság kék ege akkor sem szakad le, ha az ember véleménye valamely dologban eltér, különben nagyon is ingatag volt a barátság. Nekem azonban az a benyomásom, hogy Franciaország és Németország között mindkét oldalon oly szilárd a barátság, és oly mértékű megértésre és olyan meggyőződésre épül, hogy biztosan mindent át fog vészelni.

Franciaországnak súlyos gondjai vannak. Ezt látnunk kell, és fel kell ismernünk. Az algériai probléma olyan szörnyű probléma, amely Franciaországra nehezedik.¹ Nem tudjuk megítélni, mi a he-

¹ Az algériai konfliktus 1960-ban a radikális jobboldali franciák felkelésével (január) és különböző tábornokok puccskísérletével (április) csúcspontra felé közeledett.

lyes, egyvalamit azonban mégis el szeretnék mondani: de Gaulle² államelnököt különböző megbeszélésekről ismerem; ismerem nézeteit, egyébként a német-francia barátságra és közös vonásokra vonatkozó nézetét is, és ha van ember Franciaországban, aki képes megoldani az algériai problémát, akkor az de Gaulle tábornok.

Rendkívül sokat beszéltek mostanában a Szovjet-Oroszországhoz fűződő viszonyunkról. [...] Nyomaszt bennünket, hogy elvették tőlünk az övezetet, és hogy 17 millió németnek kell rabszolgaságban élnie, hogy nincs meg az az önrendelkezési joguk, amit általában megadnak minden országnak Afrika belső részében. Nyomaszt bennünket, hogy Berlin sorsa még mindig lóg a levegőben. Ez az egész egy nyitott seb. Ezt teljesen higgadtan szeretném az oroszoknak címezni. Orosz részről azt mondják, hogy elvesztettük a háborút, és hogy be kellene látnunk, hogy ezért fizetni kell. Nos hát jó, fizetni is akarunk, de nem akarunk 17 millió német szabadságával fizetni!

Szeretnék azért egy dolgot elmondani Szovjet-Oroszország politikájáról. Azt hiszem, hogy Szovjet-Oroszországnak a belső gazdasági és kulturális fejlődés periódusára van szüksége. Tudom, hogy Oroszországban hisznek abban, hogy a fejlődés során a kommunizmus uralja majd az egész világot, a most még nem kommunista berendezkedésű országokat is, méghozzá szovjet-orosz vezetés alatt. Erre csak az alábbiakat tudom mondani: 1. A kommunizmus sohasem fogja a világot uralni, már csak azon egyszerű okból sem, mert önmagában véve lehetetlen, hogy a világon a gondolkodás és a cselekvés ugyanazon rendszere uralkodjék – ehhez azért mégiscsak túl nagyok az eltérések a különböző emberek és országok között. 2. Ha tényleg a kommunizmus uralná az egész világot, akkor nem Szovjet-Oroszország uralná a világot, hanem a vörös Kína és a vörös Kína egyidejűleg Szovjet-Oroszországot is uralná. Irreális az a szovjet-orosz politika, amely arra a meggyőződésre épül, hogy a kommunizmus egy napon majd Szovjet-Oroszország vezetésével uralja a világot.

² Charles de Gaulle (1890-1970), tábornok, 1944-től 1946-ig az ideiglenes katonai kormány vezetője, illetve miniszterelnök, 1947-től 1953-ig az RPF gyűjtőmozgalom elnöke, 1958-tól 1969-ig francia államelnök.

Még egyszer vissza kell térnem a szociáldemokratákra. A szociáldemokraták Godesbergben nagy szorgalommal és nagy művészettel új programot alkottak. Az SPD-nek az évtizedek során eddig több programja volt, az eisenachi, a gothai, az erfurti, a görlitzi, a heidelbergi. A módosítások kiváltói komoly gazdaságpolitikai vagy állampolitikai fejlemények voltak. Miért akartak a szociáldemokraták most annyira új programot készíteni? Az ok nagyon világos. Még ki is mondták: nem akarják még egyszer elveszíteni a szövetségi parlamenti választásokat. Nos, megértem, hogy ezt nem akarják, de hogy akarják a választásokat megnyerni? Azt mondják, hogy képzett szocialista tagjaik tartaléka kimerült, és hogy ott már nincs tennivalójuk. Ezért olyan rétegekből akarnak választókat szerezni, akik eddig nem a szocialistákra szavaztak, tehát nem szocialisták.

Nekik kínálni kell valamit, nem szabad azonban egyidejűleg elijeszteni a szociáldemokrácia régi, hűséges követőit. Így építettek tehát fel – ahogy az imént mondtam – nagy művészettel az új programot.

A védelempolitika kérdésében a Godesbergi Program teljesen szabad kezet adott a pártnak. Ollenhauer³ úr az idén a godesbergi pártkongresszuson a következőket mondta: „a jelenleg adottnak tekintett politikai és katonatechnika okokból maradunk a sorkötelezettség elutasításánál.” Ez világos beszéd volt. Ez azonban nem egyeztethető össze a NATO-csatlakozás melletti kiállással; mert legyen szabad még egyszer utalnom arra, hogy egyáltalán nem állítható fel akkora méretű hivatásos haderő, mint amennyi csapatot a NATO megkövetel tőlünk. Aki tehát nemet mond a sorkötelezettségre, az ezzel nemet mond a NATO-ra is. Szemfényvesztés azt mondani, hogy a NATO mellett vagyunk, majd kijelenteni, hogy ellenezzük a sorkötelezettséget. Ez ugyanaz, mint a nukleáris fegyverek esetében. Emitt igent, amott nemet mondanak.

Wehner⁴ úr azonban a következőket mondta: „nem szeretnénk, hogy az általános sorkötelezettség olyasvalamivé váljék, amihez ragaszkodni vagy amivel szemben állást foglalni az alapel-

³ Ld. p.138, 4. megj.

⁴ Ld: p. 141, 3. megj.

vi programban kell.” Ez dialektikus megfogalmazás, és jó iskoláról árulkodik. Wehner úr – márpedig valójában ő a szociáldemokrácia meghatározó embere – ezen túlmenően tett még egy olyan kijelentést, amely igazán megérdemli, hogy rögzítsük: „Minden olyan program ellen fordulnék, amely a szociáldemokraták számára megnehezíti vagy akár meg is tiltja, hogy ha hatalomra kerülnek, azt tegyék, amit szociáldemokratákként a közjó és a népjáva szempontjából egyszerűen szükségesnek tartanak.” Ez más szóval annyit jelent: ha hatalmon vagyunk, azt csinálunk, amit akarunk! Ez nem demokrácia, és nem is szociáldemokrácia. [...]

A szovjet övezet lakóival még jobban kell majd ápolnunk viszonyunkat, mint eddig. Minden tőlünk telhetőt megteszünk majd annak érdekében, hogy erősítsük bennük a biztos reményt, hogy egy napon őrájuk is érvényes lesz majd az önrendelkezés joga.

Miután felépítettük házunkat, az elkövetkezendő években az eddiginél jóval többet teszünk majd a szellemi továbbképzésért. Mint tudják, még ebben a hónapban tartunk Gelsenkirchenben egy rendkívüli kongresszust „nevelés, képzés, kiképzés” címmel –, ezért ma beérhetem az ezen a területen előttünk álló munkára való utalással. Ott majd szó esik az oktatás kérdéséről is. Már ma is el szeretném azonban mondani, hogy készek vagyunk arról gondoskodni, hogy szövetségi szinten is rendelkezésre bocsássunk eszközöket annak érdekében, hogy a lehető leggyorsabban feléptülhessenek a még hiányzó általános iskolák, és ugyanez vonatkozik a kórházakra is.

Gondoskodni fogunk arról, hogy mezőgazdaságunk az eljövendő évek változó viszonyai közepette is életképes és egészséges maradjon.

Gazdaságunkat jó és biztos kézben tudjuk.

Az eddigieknél nagyobb mértékben törődünk majd a közép-vállalatok összességével, és nemcsak az ipari közép-vállalatokkal.

A lakásépítés területén ugyanolyan sebességgel dolgozunk tovább, mint eddig. Még több lakást és öröklakást akarunk építeni a sokgyermekesek részére, és szeretnénk lakásokat biztosítani a fiatal házaspárok számára is. Éppen a fiatal házaspároknak kell az eddigieknél több segítséget adni a lakáshoz jutáshoz. Reméljük, hogy a terhek kiegyenlítését képesek leszünk javítani és bővíteni. Nagy szociális törvényeink folyamatos felülvizsgálatra és esetlegesen csiszolásra szorulnak majd.

Nagy feladatot tűztünk magunk elé az adózás területén. Felül kívánjuk vizsgálni, hogy az adóforrások és az adókvóták szövetségi tartományi és helyi szint közötti elosztása időszerű-e még úgy, ahogy az tíz évvel ezelőtt megtörtént, avagy ezen a területen változásnak kell történnie. Ez különösen nagy jelentőségű feladat lesz, főleg a települések számára, annak érdekében, hogy a szövetségi törvények legnagyobb részét kivitelezni köteles helyi szint erős és erőteljes közösségi életet tudjon kibontakoztatni.

A községekben tanulják a politikát, azt a politikát, amely megmutatja, hogy végső soron semmilyen beszédnek nincs értelme, ha az ember nem képes a munkálatokat ténylegesen elvégezni.

Az egyre növekvő forgalom egyre növekvő gondokat és terhet jelent a falvaknak és lakosságuknak, a kis és nagy falvaknak egyaránt. Az a véleményünk, hogy a szövetségi szintnek az eddiginél jóval nagyobb mértékben kell részt vállalnia az átmenő forgalom megfelelő és veszélytelen terelésének költségeiből.

Korunk műszaki fejlődése minden területen olyan veszélyeket eredményezett a lakosság élete és egészsége szempontjából, amelyekkel az eddigieknél erőteljesebben kell szembeszállni. Gondolok itt a levegőszennyezésre, a vizek szennyezésére és az egészséget különösen károsító zajra. *[További témák: sport, családi pótlék, a közeli szövetségi választások.]*

Igen, hölgyeim, teljesen nyíltan beszélék...

Részletek a német nőszövetségek elnökeivel folytatott
beszélgetésből 1961. február 3-án*

A CDU brit övezetbeli első kongresszusán 1947 augusztusában a párt elnökeként Adenauer kifogásolja, hogy csak kevés járási szervezet delegált nőket: „nekiünk, férfiaknak meg kell szoknunk azt a gondolatot és meg kell vele barátkoznunk, hogy a nőknek jelentősen bele kell szólniuk a politikába.” Adenauer kormányaiban azonban a férfiak először maguk között maradnak, amíg az 1961. évi szövetségi választások után Elisabeth Schwarzhaupt¹ egészségügyi miniszterként politikai felelősséghez jut. Az Adenauer által a német nőszövetségek elnökeivel folytatott beszélgetés során, amelyen Kai-Uwe von Hassel schleswig-holsteini miniszterelnök és a Bundestag képviselője, Aenne Brauksiepe (CDU) is részt vesz, az egyik téma éppen a „nők politikai felelősségvállalása”.

Igen tisztelt Hölgyeim! Szeretettel köszöntöm Önöket, mielőtt Önökhöz jöttem, azt javasolták nekem, hogy mondjam azt, hogy erre a mostani beszélgetésünkre nem a választások miatt kerül sor. Hölgyeim, elég okosnak tartom Önöket ahhoz, hogy ezt úgysem hinnék el nekem, és ezért teljesen nyíltan kimondom, hogy természetesen a választások miatt kerítünk rá sort. Hiszen ez teljesen magától értetődő!

* Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus, Bestand 03

¹ Elisabeth Schwarzhaupt (1901-1986), 1953 és 1969 között a Német Bundestag képviselője (CDU), 1961-től 1966-ig szövetségi egészségügyi miniszter

[Ez után a bevezető után Kai-Uwe von Hassel² miniszterelnök beszámol egy, a német sajtóklubban folytatott korábbi beszélgetésről. Brauksiepe asszony megköszöni a kancellárral folytatandó beszélgetésre történő meghívást. Ezután a szövetségek képviselői problémákat és kérdéseket vetnek fel: a Deutscher Akademikerinnenbund képviselője kifogásolja, hogy a nők felemelkedésének esélye – egyenlő teljesítmény mellett – a politikában is kisebb. A Deutscher Staatsbürgerinnenverband e. V. Baden-Württemberg képviselője állásfoglalást kér a nők közéleti szereplésével kapcsolatban. A Deutscher Frauenring képviselője kevesli a polgári légutalomra fordított eszközök nagyságát. A Deutscher Gewerkschaftsbund képviselője arról panaszkodik, hogy a munkaerőpiac utolsó tartalékaként a gyermekes anyákat szólítják meg, és rámutat az egyik német napilap vonatkozó hirdetésére. A Deutscher Hausfrauenbund képviselője a **Fiatal lányok szociális évé**-t kezdeményezi. A Vereinigung von Unternehmerinnen képviselője utal arra, hogy az összes üzem egyötödét nők vezetik, de a gazdasági grémiumokban nem rendelkeznek kellő képviselettel.]

Tisztelt Hölgyeim, szeretném a kérdéseket abban a sorrendben megválaszolni, ahogy azokat feltették. Azzal kezdeném, hogy nőknek egyenjogúan, miniszterként és államtitkárként is helyük van a minisztériumokban. Évek óta teljes meggyőződéssel azt az álláspontot képviselem, hogy ezt a kérdést igennel kell megválaszolni, és nagyon örülnék, ha a kormánynak női tagja is lenne. De hogy jön létre egy kabinet? Szeretnék néhány dolgot elmesélni azal kapcsolatban, hogy ez hogy is megy – persze nemcsak a CDU/CSU-nál, ez minden más pártnál is ugyanígy van.

Az Alaptörvény szerint a szövetségi kancellár hivatott javaslatot tenni a szövetségi elnök felé. A szövetségi elnök azután elfogadja ezeket a javaslatokat és kinevezi a minisztereket. Papíron ez ragyogóan fest. De a papír türelmes, és az a papír is türelmes, amin az Alaptörvény áll. A szövetségi kancellár megválasztása után – akit ugye a parlament választ – vagy még azt megelőzően,

² Kai-Uwe von Hassel (1913-1997), 1954-től 1962-ig Schleswig-Holstein miniszterelnöke (CDU), 1962-től 1966-ig szövetségi védelmi miniszter, 1966-tól 1969-ig az elüldözöttek szövetségi minisztere, 1969-től 1972-ig a Budestag elnöke, 1972-től 1976-ig a Bundestag alelnöke

hiszen vannak előzetes egyeztetések, tömegével érkeznek óhajok arra vonatkozóan, hogy ki szeretne miniszter lenni vagy államtitkárt jelölni. Még jól emlékszem arra, hogy a választások után, 1957-ben azt mondtam, választási küzdelmet folytatni élvezet, ezt szívesen megteszem még egyszer, de kormányt alakítani szörnyű, mert akkor jön a törtetés és a nagy-nagy könyöklés. Igen tisztelt hölgyeim, egy dologban igazat adok Önöknek: én is sajnálattal figyelem azt, hogy a férfiak általában a nőket nem akarják egyenjogúaknak elismerni a közszolgálatban, mert konkurenciát látnak bennük. Így van ez a frakciókban is. Ha most azt mondom Önöknek, ha újra szövetségi kancellár leszek, akkor lesz egy miniszter asszony, akkor nyíltan kimondom, hogy ezt már fontolgattam, új kabinet esetére is. Azt azonban most senki nem tudja megmondani, hogy ez hogy fog alakulni. Azt az álláspontot képviselem, hogy nagyon kívánatos a női befolyás a kormányüléseken olyan területeken is, amelyek nem közvetlenül az illető minisztérium területét érintik. Egy nő bizonyos dolgokat egyszerűen másként lát, mint egy férfi; és ezzel egyáltalán nem azt mondom, hogy a férfi látja jobban. Egy nő más létező árnyalatokat is figyelembe vesz adott esetben, és összességében lehet, hogy még jobban is ítéli meg a kérdést, mint a férfiak. Mert a férfiak hajlamosak az egyoldalú állásfoglalásra, hajlamosak arra, hogy egyedül azt tekintsek fontosnak, ami az ő tárcájukat érinti.

Ismeretes előttem, hogy a minisztériumi bürokráciában nehéz a nők élete. Ez azonban már korábban kezdődik, az egyetemeken, még hozzá nemcsak a professzoroknál. Önök elmondták nekem, hogy ha kevés a hely, akkor a nő, a fiatal kislány nem kap helyet. Ez egy nagyon sajnálatos kortűnet – mindenki szigorúan a saját érdekeit nézi és nem tiszteli mások jogos érdekeit. Ez ellen minden vonalon harcolni kell. Ez nevelés és oktatás kérdése – a szó pozitív értelmében. Azon az állásponton vagyok, hogy amikor előléptetésről van szó, akkor is csak a teljesítmény számít és nem az, hogy férfiről vagy nőről van-e szó.

Hosszú pályafutásom során azt tapasztaltam, hogy általában – most bizonyára megdöbbennek – ha jól választ az ember, a nők még megbízhatóbbak is, mint a férfiak. Nem akarok Önöknek bókolni, hölgyeim; nem tudom, hogy megbízhatóbbak-e, mint a férfiek, ha házасok; de nekem csakugyan ez a tapasztalatom. Legyen

szabad éppen ezért nemcsak jogi alapon képviselem azt az álláspontot, hogy előléptetéseknél nem szabad szerepet játszania annak, hogy férfiről vagy nőről van-e szó. [...]

Nők a közéletben és a parlamentben. A stuttgarti hölgy azt mondta, hogy nem veszik komolyan a nőket. Azt hiszem, ez mindig a nőkön múlik. (*Helyeslés.*) Ez igazán tisztán személyes ügy. Ha a Bundestagot veszem alapul, akkor vannak ott nők, akiket teljesen komolyan vesznek, akiknek a szavát különösen tiszteletben tartják. Vannak azonban ott férfiak is, akiknek a szavára egyáltalán nem adnak. Ha pedig véletlenül egy nő szavára nem adnak, nem szabad eleve azt mondania, hogy ez azért van, mert ő nő, hanem először azt kell kérdeznie: tényleg okos volt-e az, amit mondtam vagy joggal utasították el? Nem szeretném ezt tehát általában elfogadni, ahogy én érzékelem, ez nem volna helyes.

Ami a polgári légoltalmat illeti, erről most nem tudok mondani semmit. Tudom, hogy vannak hiányosságok. De engedjék meg, tisztelt hölgyeim, hogy a következőket jegyezzem meg! Amikor von Hassel úr az imént beszámolt arról, ami ma odaát a sajtóklubban elhangzott, akkor már felmerült bennem az a gondolat, hogy kíváncsi lennék arra, vajon a hölgyek közül valaki a pénzügyek állására rákérdezett-e. Úgy tűnik, nem, és az imént sem kérdezte senki a pénzügyek állását. Tisztelt hölgyeim, annak azonban, aki a közéletben fel szeretne lépni, és a közéletben szeretne tevékenykedni, annak mindenekelőtt a pénzügyek állására kell rákérdeznie. Hiszen minden, amit tenni kell, pénzbe kerül, és honnan veszi az állam a pénzt? A polgárok zsebéből! Ezért éppen a nők számára is nagyon fontos, hogy a pénzügyi helyzettel törődjenek. Ezt az imént hallhattuk a Verein der Unternehmerinnen elnöknőjétől: vannak olyan nők, akik a gazdaságban dolgoznak, és bizonyosan értenek a könyvvitelhez is. Ha tehát adhatok Önök közül egy tanácsot azoknak, akik egy városi közgyűlésbe, egy tartományi parlamentbe vagy a Bundestagba fognak bejutni vagy oda akarnak bejutni azért, hogy ott befolyást szerezzenek, akkor azt tanácsolom Önöknek, hogy forduljanak a pénzügyek felé! Ez egy olyan feladat, ami első pillantásra száraznak tűnik, ténylegesen azonban minden más, csak nem száraz, mert éppen a pénzügyi áttekintés nyújt képet arról, amit tesznek, amit teljesítenek, és mivel a legtöbb képviselő túl lusta ahhoz, hölgyeim, hogy a pénzügyekkel

törődjön, ezért az a nő, aki tényleg törődik ezekkel a dolgokkal, nagyon nagy befolyást gyakorolhat a parlamentben vagy a városi közgyűlésben.

A következő kérdést a Gewerkschaftsbund részéről Weber³ asszony tette fel. Nem tudom, hogy igaza van-e Weber asszonynak, de kétlem, hogy igaza volna. Általában támadták a vállalkozókat, mert olyan hirdetéseket adtak fel, miszerint egy anya öt óra alatt külön kereshet valamit. Nem tudom, hol. Szerintem butaság az ilyen hirdetés, mert a szombat délután most általában szabad vagy az egész szombat is, és ha az apa otthon van, akkor az üzemek úgylis zárva vannak. (*Közbeiktatás: [...] jogvédő társaság Düsseldorfban! Több ilyen esetet is fel tudok sorolni.*) Emiatt nem lehet az egész gazdaságot vagy a vállalkozók összességét megtámadni. Ha valaki egy ilyen hirdetést ad fel, akkor nem azért teszi, hogy csak néhány órára odatültsen egy nőt.

Ennek a dolognak azonban mélyebb gyökerei vannak Weber asszony. Miért mennek a nők dolgozni? Miért tülekednek a kislányok – amint ezt itt szóba hozták – munkáért? Úgy gondolom ugyan, hogy kissé túlzás az, amit az egyik hölgy az imént a fiatal kislányokról elmondott; de marad még épp elég, ami aggodalomra ad okot. Az azonban, ami az előbb elhangzott, személyes tapasztalatom szerint a következő okok miatt kissé túlzás.

Nemrégiben járt nálam egy felső tagozatos általános iskolai osztály Kölnből, és néhány dalt akartak nekem énekelni. Utána megkérdeztem a fiatal kislányokat, hogy mik szeretnének lenni. Először is meg kellett állapítanom, hogy tíz százalékuk azonnal munkába akar állni, míg kilencven százalék inkább még további képzést szeretne a legkülönbözőbb szakmákban. A fiatal kislányok tehát szerették volna tovább képezni magukat, és ennek örültem. Ez egy általános iskola volt Köln-Neuehrendfeldben, tehát nem egy különleges városrészről van szó, hanem mégiscsak egy olyan vá-

³ Nyilvánvalóan Helene Weber (1881-1962). Ez abból következik, hogy Adenauer (később) utal arra, hogy Weber asszony egy kölni gimnáziumban tanított. 1919/20-ban a Weimari Nemzetgyűlés és 1924-től 1933-ig a Reichstag képviselője (Centrum), 1946-ban Észak-Rajna-Vesztfália tartomány parlamentjének képviselője, 1948/49-ben a Parlamenti Tanács tagja és 1949-től 1962-ig a Német Bundestag képviselője (CDU).

rosrésztől, ahol olyan emberek laknak, akik nincsenek különösebben pénzzel megáldva. Azt hiszem tehát, hogy azon múlik, hogy a fiatal lányok törekszenek-e arra, hogy előrébb jussanak és tanuljanak még valamit az iskola elvégzése után, hogy jó-e a tanárnőjük, hogy jók-e szüleik, tehát hogy jó nevelést kapnak-e.

Ezzel egy olyan fejezethez érek, ami kifejezett szívügyem; ez a lányok nevelése. Tudják, milyen korban élünk. Tudják, hogy a mai korban mi minden szolgál arra, hogy az embereket befolyásolja, a rádiótól kezdve a fényreklámokon át sok minden, a televízió, valódi hírek is – mindez nem is engedi őket magukhoz térni, ha nincs valahol egy kis szellemi oázisuk, ahol magukba szállhatnak. Sajnos ez gyakran már nem a szülői ház, mert a szülői ház ritkaság lett. Legjobban mindig az úgynevezett kulcsos gyerekeket sajnálom. Tudják, honnan ered ez a név. Ezek olyan gyerekek, akik kapnak egy lakáskulcsot, mialatt anya és apa dolgozni megy, és a gyerekeknek azután maguknak kell boldogulniuk. Véleményem szerint amennyiben hivatottnak érzik magukat az ilyen munkára, úgy az Önök szövetségeinek kellene közbeavatkozniuk, és éppen az ilyen gyerekekkel kellene törődniük. A tartományi közigazgatásnak is be kellene avatkoznia a tanárnők révén. Ez nagyon nagy és fontos feladata a tanárnőknek, akik szakmájukat tényleg olyan komolyan veszik, és olyan etikusan tekintenek rá, mint ahogy azt a tanári hivatás esetében tenni kell. Akkor aztán könnyű elérni, hogy a fiatal kislányok még egyszer összejöjjenek és közösséget alkossanak, hacsak egy órára is, nem közvetlenül tanítás után, hanem később valamikor. Gyakran jönnek hozzám ilyen osztályok, mint amilyet az előbb említettem, és mindig úgy láttam, hogy a tanár személyiségén is múlik, hogy képes-e a gyerekeket – hiszen a kislányok még félig gyerekek ekkor – megragadni, képes-e őket összekötni vagy nem. Úgy gondolom, erre kell rávenni az iskolákat, azaz a tanárnőket, esetleg külön fizetség fejében, hogy még az iskola után, a tanulás után is foglalkozzanak a fiatalokkal, hogy a gyermekek egyfajta bizalmas viszonyba kerüljenek a tapasztalt tanárnővel.

Rátérek a főiskolai tanárookra. Igen, ezekben a helyiségekben nem szabad ilyet mondani, mert ez itt a Szövetség, és ez a tartományok előjoga, mert ez kultúra! (von Hassel: Ohó! – általános nevelés.) Von Hassel úr, Ön most „Ohó”-t kiált, de, ha a többi miniszter-

elnökkel ül együtt, akkor azt kiáltja, hogy „Aha!” Aztán ez egészen másképp megy. – De igaza van. Tudja, hogy először az egyetem javaslatát kell benyújtani a kultuszminiszternek, és sok mindennek kell történnie ahhoz, hogy egy tanszékvezető rászánja magát arra, hogy egy nőt rendes egyetemi tanárnak javasoljon. De itt sem esnék kétségbe. Most jut eszembe, hogy van egy házi orvos doktor-nőm, aki korábban a gyerekeimet és a feleségemet gondozta, és akit aztán én is megtartottam. Ő mesélte egyszer, hogy amikor orvos-tanulmányozó volt, az egyik professzor – nekem a nevét is megmondta, de én itt nem akarom megnevezni – nem ilyen és ilyen kisasszonynak vagy asszonynak szólította, hanem „úrnak” szólította! Ez a tanszékvezető így akarta értésre adni, hogy méltóságán aluli lenne egy női hallgatót tanítani. De már régen nem teszi ezt, és így talán ebből azt is leszűrhetjük, hogy mégiscsak kezdetét vette egy olyan fejlődés, ami egy nő számára is lehetővé teszi, hogy professzor legyen. Valamit azonban még meg kell nyíltan mondanom: nem tudom, boldog élete lesz-e egy nőnek professzorként a diákok között, ez természetesen az adott hölgyön is múlik, tisztelt hölgyeim; hiszen vagy túl vonzó, – ami nem jó, hölgyeim! –, vagy egyáltalán nem vonzó, ami szintén nem jó. (Nevetés). Igen, hölgyeim, amint látják, teljesen nyíltan beszélek. (Weber asszony: Nyugodtan lehet vonzó!) Ön mindig vonzó volt, Weber asszony? (Nevetés – Weber asszony: Én nem is lettem professzor!) Szeretnék most Önöknek elárulni valamit az ő élettörténetéből. – Weber asszony egyszer súlyos csalódást okozott nekem, amikor Köln főpolgármestere voltam. Jó, ha ezt elmondom Önöknek, akkor látni fogják, hogy mindig az egyenjogúság mellett voltam. (Weber asszony: Vagyis akkor még vonzó voltam!?) Ez a dolog kettőnkre tartozik! (Nevetés.) Weber asszony akkor egy városi líceumban dolgozott, és én Weber asszonyt Németország első líceum-igazgatónőjévé akartam tenni. Ezt felkínáltam neki azzal az egy feltétellel, hogy tartózkodnia kellene a politikától, mert egy igazgatónő képviselőként nem teljesíthetné igazgatónői feladatkörét. (Weber asszony: Ebben teljesen igaza van!) Márpedig éppen azért kellene példásnak lennie, mivel első ízben töltene be nő egy ilyen hivatal; ha csődöt mondana, úgy annak nagyon csúnya következményei lennének. Nos, kosarat adott nekem, és azt mondta, nem, maradok a politikánál; már képviselő volt és a politikában akart maradni. (Weber

asszony: De ma Ön elégedett ezzel!) Hogy a döntés jó volt-e vagy rossz, ki mondhatná ezt meg? Ki tudja, milyen teljesítményt nyújtott volna igazgatónőként! (*Weber asszony*: De Ön tudja, hogy milyen teljesítményt nyújtok a politikában!) A politikában Ön sokat teljesített és sokat kellett elszenvednie. – Ezt azonban azért mondtam, hogy világossá tegyem, hogy mindig is a közéleti egyenlőség mellett álltam, és hogy akkor csakugyan nagy elégtétel lett volna számomra az, ha általam vált volna Németországban első ízben egy nő egy kilencosztályos líceum igazgatójává. Olyan alibit kaptam tehát (*von Hassel*: Ez egy egész életre elég!), aminél jobbat nem is mutathatok.

Elhangzott, hogy a vállalkozó nők nem képviseltetik magukat kellően a vonatkozó grémiumokban, kereskedelmi kamarákban és a többi. Ezt én is így hiszem, de ezen semmit sem tudunk változtatni, itt Önöknek maguknak kell a sarkukra állniuk, és gondoskodniuk arról, hogy néhány nő kerüljön ezekre a helyekre. Ennek azonban semmi köze nincs a koncentrációhoz. Éppen most csináltatok egy vizsgálatot a koncentrációról, egy bizonyos mértékű koncentráció szükségességéről és az ilyen koncentráció káráról. Nem szeretnék elhamarkodottan ítélni. Nem is vagyok még abban a helyzetben, hogy ítéletet mondjak, mert a vizsgálat még nem zárult le. Csak egyvalami világos: vannak bizonyos fajta iparágak, ahol feltétlenül szükséges a koncentráció egy nagyvállalat részéről, méghozzá nemzetgazdasági érdek kívánja ezt, mivel ez a koncentráció azáltal, hogy olcsóbban állítják elő a terméket, a kisvállalkozásoknak is javára válik, mert ezen az alapon azután olcsóbban termelnek. Hogy ezen túlmenően bizonyos mértékig sportból, tiszta hataloméhségből, felesleges módon zajlik-e koncentráció – ez bizonyára kétségtől így van –, ezt aztán tényleg helyesen és objektíven is meg kell vizsgálni, és ha a vizsgálatnak ez az eredménye, akkor remélhetőleg állást fog foglalni a kérdéssel kapcsolatban az új Bundestag.

Most szeretném kérni Önt, von Hassel úr, vezesse fel a további kérdéseket!

A szociális bizottságok tevékenyen hozzájárultak ahhoz, hogy a munkásság sorsa javuljon...

Beszéd a szociális bizottságok (CDA) 9. szövetségi kongresszusán, Königswinter, 1961. február 26-án*

A CDU különlegessége az, hogy azokat a társadalmi érdekeket, amelyekért fellép, nem annyira programjai, mint inkább egyesülései reprezentálják. A szociális bizottságokba szerveződő keresztény munkásság döntően rányomta bélyegét az Unió megalapítására és felépítésére. Erre emlékezett Adenauer az alábbi beszédben.

Tisztelt Hölgyeim és Uraim, kedves Barátaim! Először is hadd köszönjem meg szívből a szép fogadtatást, amellyel vártak. Csakugyan, e gyűlés vezetője joggal mondta, hogy mindig a szociális bizottságok támogatója voltam – ez voltam, ez vagyok, és ez is fogok maradni. (*Taps.*)

Gondolataim visszakalandoznak 1945-re, abba az időbe, amikor Észak-Rajna-Vesztfáliában megalapítottuk a CDU-t, és visszakalandoznak arra a nagy és erőteljes részvállalásra, amelyet pártunk megalakítása és formálása terén név szerint a keresztény munkásság képviselői vállaltak. A keresztény munkásság férfiúi és asszonyai voltak azok, akik szerencsésen elkerülték a nemzetiszocializmus terrorját, és segítettek nekünk abban, hogy néppártot és ne osztálpártot alakítsunk.

Ez nagyon nagy jelentőségű döntés volt. Gondoltak arra a hagyományra, amelyet a nemzetiszocializmus hatalomra kerülésének ideje előtt kaptak, és szemük előtt lebegett mindaz a borzalom, amit ez a zsarnokság hozott a német népre. Ezért csakúgy,

* Unkorigiertes Manuskript, Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus, Bestand 03

mint mindenki más, döntő súlyt helyeztek arra, hogy az az új párt, amelyet ki szándékoztunk alakítani, igazi néppárt legyen.

Még valamit megvalósítottak: a munkavállalók képviselői határozottan kiálltak amellett, hogy felekezeti hovatartozásra való tekintet nélkül egy olyan pártot hozzanak létre, amely a keresztény világnézet talaján áll.

Hadd emlékeztessenek éppen itt, Königswinterben, ahol az Adam Stegerwald-Haus áll, arra, hogy Adam Stegerwald¹ már 1920-ban követelte a keresztény szakszervezetek esseni gyűlésén azt, hogy a két keresztény felekezet szövetkezzen a politikai munkában.

Nos, barátaim, ne gondoljunk ennyire vissza a távoli múltba, hanem gondoljunk arra, hogy is festett Németország az összeomlás bekövetkeztével. Gondoljunk arra, hogy akkoriban teljesen megvert, letaglózott nép voltunk, amelyet a világ gyűlölt, nagyrészt az egész világ megvetett, és gondoljunk arra, hogy az akkor kezdetét vevő felépítési munka éveit során pártunk – a CDU/CSU – közös munkával hozta létre mindazt, aminek ma a német nép örvend.

Megőriztük a békét, és Németország e nagyobb része, a Szövetségi Köztársaság számára megőriztük a szabadságot, és kedves barátaim, szabad országunkban 13 millió elüldözöttnek és menekültnek adtunk helyet az élethez. Ezen túlmenően helyreállítottuk tekintélyünket és megbecsülésünket a világban, és korábbi ellenfeleink egy részét őszinte és igaz barátnak nyertük meg. *(Erős taps.)*

Azt hiszem, jó erre időnként visszagondolni, és arra is, hogy éppen az újjáépítés első éveit mégiscsak kemény és nehéz évek voltak, amelyek kemény munkát és sok nélkülözést róttak a német népre és különösen munkásságára. Most még valamire emlékezem – néhány évvel ezelőttre –, hogy leszögezhessenem, hogy a szociális bizottságok lényeges politikai befolyást gyakoroltak az egész párt irányultságára, méghozzá pártunk legfontosabb

¹ Adam Stegerwald (1874-1945), szakszervezeti vezető és politikus, 1919-től 1933-ig a Reichstag képviselője (Zentrum), 1919 és 1921 között porosz népjóléti miniszter, 1921-ben porosz miniszterelnök, 1929 és 1930 között birodalmi közlekedési miniszter, 1930-tól 1932-ig birodalmi munkaügyi miniszter, 1945-ben a bajorországi CSU alapító tagja

alapelveit tekintve. A szociális bizottságok nem olyan szervezetet alkottak, melynek csak az a szívégye, hogy tagjai vagy a munkásság anyagi jólétéről gondoskodik, hanem nagyon is politikai és szellemi terheket is szívükön viseltek. Legyen szabad emlékeztetnem arra, hogy éppen a szociális bizottságok voltak azok, amelyek kiálltak a pártunk nevében megjelenő nagy cél mellett. (*Erős taps.*)

[*Megjegyzések az 1958. évi kiel-i pártkongresszussal kapcsolatban, ahol a „C” betű körül robbant ki vita, és a rákövetkező 1960. évi karlsruhei kongresszusra.*]

Barátaim, a szociális bizottságok hathatósan hozzájárultak ahhoz, hogy elősegítsük és továbbvigyük a munkásság felemelkedését népünk polgári középosztályába, és ez éppen a műszaki haladás jelenlegi időszakában olyan fontos ügy számunkra, amelyet valamennyien szívünk legmélyén viselünk. Ez számomra, mint a CDU elnöke számára, különösen szívügy, mert teljesen tisztában vagyok azzal, hogy a munkásság nagy részének szavazatai nélkül a Szövetségi Köztársaságban nem érhetjük volna el azokat a politikai és gazdasági sikereket, amelyeket elértünk. (*Erős, hosszantartó taps.*) És, barátaim, még a jelenlegi szintet sem tarthatjuk, nem is beszélve a továbblépésről, ha a párt nem őrzi meg a következő és a későbbi szövetségi parlamenti választások alkalmával a német munkásság széles rétegeinek bizalmát.

Bizonyára megértik, hölgyeim és uraim, hogy szívügyemnek tartom, hogy éppen itt, egy ilyen nagy, impozáns gyűlésen, mint az Önöké, erről a választásról is szóljak egy szót. [*A következőkben A. az SPD-re tett megjegyzéseivel derültséget és tapsot vált ki.*]

Barátaim, ha ezekben az években más népeknek megmutatunk valamit, úgy az éppen politikai állásfoglalásunk megbízhatósága, őszintesége és következetessége volt. (*Erős, hosszantartó taps.*) Azt hiszem, egyetértenek velem abban, hogy a politikában is – a külpolitikában is – a megbízhatóság, az őszinteség és a következetesség az építkezés és a siker legjobb alapja. (*Erős taps.*) Visszatérek azonban a szociális bizottságok tevékenységére. Tulajdonképpen ki kell javítanom magam; azt várom a szociális bizottságoktól – és meggyőződésem, hogy megfelelnek majd ezeknek a várakozásoknak –, hogy helytállnak majd a választások előkészítése és

a választások lebonyolítása során is. (Közbekiáltás Albers² részéről: A jelöltek állításánál is! – *Erős taps.*) Hölgyeim és uraim, nagyon örülök annak, hogy Albers úr végre kinyilvánította, hogy ismét a Bundestag képviselője szeretne lenni. (Újabb közbekiáltás Albers részéről). Gyakran fájdalmasan hiányoltam őt a Bundestagban, és ezt már meg is mondtam neki. Néhány hónapja, amikor bizonyos körülmények között még volt kilátás arra, hogy szövetségi listát állítunk a Bundestag megválasztásakor, azt mondtam neki: akkor hát kerüljön rá a szövetségi listára, aztán csináljon, amit akar.

Nos, barátaim, a szociális bizottságok társadalmi programjukba a szociális biztonság kérdése mellé a tulajdonszerzés kérdését állították. Számos olyan intézkedés következtében, amelyet a szövetség az évek során, legutóbb Blank³ barátunk vezetése alatt hozott, az élet legsúlyosabb eseteire már valamelyest adva van a biztonság. A feladat még bizonyosan nem kész; finomítani és folytatni kell majd még. Egyetértek azonban a szociális bizottságokkal abban is, hogy a lakosság minél szélesebb rétegei számára lehetővé tett tulajdonszerzés kérdése szabad és demokratikus államunk fennmaradása szempontjából nagyon lényeges kérdés. (*Erős taps.*) Nem azért mondom ezt, barátaim, mert az volna az elképzelésem, hogy növeli a jólétet, ha minél többen szereznek tulajdont. Biztosan ez is növeleli; de sem Önöknek, sem nekem nem ez a legfontosabb. A legfontosabb az, hogy a tulajdonnal való rendelkezés, és különösen egy saját otthon, bizonyos biztonságot ad az embereknek ahhoz, hogy személyiségüket is ki tudják bontakoztatni, hogy kultúránk, korunk igazi kultúrájának fejlődéséből is részesedhessenek. Éppen ezért az Önök idevágó elképzelését – hogy lehetőleg széles körben kell tulajdont biztosítani a lakosság tág rétegei számára – elsőrendű állampolitikai feladatnak tartom. (*Erős taps.*)

² Johannes Albers (1890-1963), szakszervezeti vezető, 1945-ben a CDU és 1946-ban a CDU szociális bizottságainak alapító tagja Kölnben, 1946 és 1950 között Észak-Rajna-Vesztfália tartomány parlamenti képviselője, 1949-től 1957-ig a Német Bundestag képviselője, 1947-től 1949-ig és 1958-tól 1969-ig a CDU szociális bizottságainak elnöke

³ Theodor Blank (1905-1972), a CDU és a DGB alapító tagja, 1946-ban Észak-Rajna-Vesztfália tartomány parlamenti képviselője, 1949-től 1972-ig a Német Bundestag képviselője, 1950-től 1955-ig a szövetségi kancellár biztonsági megbízottja, 1955-től 1956-ig szövetségi védelmi miniszter, 1957-től 1965-ig szövetségi munkaügyi és szociális miniszter.

[A következőkben A. kifejezésre juttatja a szociális bizottságok programalkotó munkája iránti elismerését.]

Barátaim, nem akarok rosszállóan szólni ezen az ünnepségen másokról, de azért mégiscsak legyen szabad megállapítanom, hogy immáron a DGB-ben nem az a szellem uralkodik, mint még 10 évvel ezelőtt. A múlt hét előtti héten voltam egy Böckler⁴ halálának 10. évfordulója alkalmából tartott megemlékezésen. A Német Szövetségi Köztársaság megalapítása utáni első években sokat dolgoztam vele együtt. Ezen együttműködés során tekintet nélkül az ő erőteljes meggyőződésére, azt is mindig felismertem, milyen világosan látta, hogy mások meggyőződését is tisztelni és becsülni kell. Nagyon toleráns ember volt ő, hölgyeim és uraim, és mi, németek rendkívül sokat köszönhattünk neki ezekben a mozgalmas első években. Ő már nincs; mások léptek a helyére; más korosztályok következtek, kedves barátaim. Annál inkább szükséges azonban, hogy a német munkásság azon része, amely hozzánk húz, a mi világnézetünkhöz húz, a mi programunkhoz húz, a szociális bizottságok révén lehetőleg erős és öntudatos szervezettel rendelkezzen, melynek révén a teljes nyilvánosság elé léphet. *(Erős taps.)*

Most kölcsönösen csak egyet akarunk mondani egymásnak: hölgyeim és uraim, mindenki munkára, szeptemberig mindent meg kell valósítani! Akkor jön a leszámolás napja, hölgyeim és uraim, és aki azt a politikát akarja továbbvinni, amelyet állhatatosan és következetesen 12 éven át folytattunk, aki a szociális területen is olyan jó fejlődést kíván, amely mindenekelőtt az embert tiszteli, és az ő méltóságát tartja a legtöbbre, aki ezt a politikát akarja, az tudni fogja, mit kell tennie az előttünk álló hónapokban.

Szívből köszönöm a munkájukat! Név szerint köszönöm Albers kolégának, hogy ilyen tetterősen vállalta a vezetést. Ő régi barátom, hölgyeim és uraim; ő a városi közgyűlés képviselője volt Kölnben, én pedig főpolgármester *(Derüiltég.)*; néha egy kicsit nehéz volt vele, ezt is tudják. *(Újabb derüiltég.)* De bizonyos nehézségek dacára mindig kitűnően kijöttünk egymással, és valamennyiünk számára nagy öröm és nagyon megnyugtató az, hogy ő áll az Önök élén. *(Erős, hosszantartó taps.)*

⁴ Ld. p. 138, 2. megj.

A szovjet övezet hatalmasságai ma éjjel megkezdték Nyugat-Berlin elszigetelését...

A kancellár nyilatkozata 1961. augusztus 13-án*

1961. augusztus 13-án megkezdődik Berlin keleti szektorának lezárása. A Brandenburgi kapu alatt páncélosokkal és géppuskákkal felvonul a Volkspolizei, valamint félkatonai üzemi harccsoportok. Létrejön a berlini fal, amit a szabad világ kénytelen tétlenül szemlélni. Bármilyen reakció gyorsan terebélyesedő világméretű konfliktushoz vezethet. Ezért Adenauer sem tehet semmi olyat, ami nehezítheti a helyzetet.

A szovjet övezet hatalmasságai ma éjjel hozzáláttak ahhoz, hogy a négyhatalmi egyezmények nyílt megsértésével elszigeteljék Nyugat-Berlint környezetétől. Ezt az intézkedést azért hozták, mert a közép-német lakosságra egy külföldi hatalom által rákényszerített rezsim nem tudott már úrrá lenni azokon a belső nehézségeken, amelyek a hatalmi övezetében uralkodnak. A keleti tömb többi állama azt követelte a zóna vezetésétől, hogy szüntesse meg a gyengeség és bizonytalanság ezen állapotát. Az övezetből történő tömeges menekülés révén az egész világ közvéleményének nap mint nap igazolták, milyen nyomás nehezedik a lakosokra, és hogy az egész világon elismert önrendelkezés jogát számukra nem biztosítják.

A pankowi rezsim önkénye súlyos helyzetet idézett elő. Szövetségeseinkkel együtt megtesszük a szükséges ellenintézkedéseket. A szövetségi kormány arra kér minden németet, hogy bizon ezen intézkedésekben. Ebben az órában a szükség azt diktálja,

* A szövetségi kormány 1961. augusztus 15-i közleménye

hogy szilárdan, de ugyanakkor nyugodtan szálljunk szembe a Kelet kihívásával, és ne tegyünk semmi olyat, ami csak nehezítheti, de nem javíthatja a helyzetet.

Továbbra is a lehető legszorosabb köteléket érzünk a szovjet övezetben és Kelet-Berlinben élő németekkel, ők német fivéreink és nővéreink, és azok is maradnak mindig. A szövetségi kormány tántoríthatatlanul ragaszkodik a szabadságban megvalósuló német egységhez. Tekintettel a folyamat jelentőségére, arra kértem a külügyminisztert, hogy a német képviselőteken keresztül tájékoztassa a külföldi kormányokat.

Amire a szabadság hiánya képtelenné, a szabadság viszont képessé tesz...

Beszéd Bensbergben, a hatmilliomodik lakás átadási
ünnepségén 1961. szeptember 1-jén *

Az ötvenes és hatvanas éveket óriási építőipari aktivitás jellemezte. 1953-tól évi több mint félmillió lakást építenek vagy állítanak helyre. Adenauer és Paul Lücke¹ lakásépítési miniszter különleges jelentőséget tulajdonít a lakástulajdon megteremtésének. Egyetértenek abban, hogy a lakástulajdon szociálisan integráló és politikailag mérséklő hatással bír, hozzájárul továbbá a család, mint a társadalom magja fennmaradásához. A Németország nyugati részében zajló élénk építőipari tevékenység emellett szembeötlően bizonyítja a Szociális Piaccgazdaság fölényét. Adenauer erre az alábbi beszédben is utal.

Hölgyeim és Uraim, kedves Gyerekek! Szánt szándékkal mondom azt, hogy kedves gyerekek, mivel éppen a gyerekek aratják majd le egyszer ennek a munkának a gyümölcsét. Hatmillió lakás – könnyű ezt mondani –, igen tisztelt hölgyeim és uraim, de hogy ez mekkora munka, ezt, hölgyeim és uraim, csak sejtethetjük, megítélni nem tudjuk.

Lücke kolléga úr az imént Kölnről beszélt, és beszélt az én helyhatósági múltamról. Nos, bizonyára valamennyien tudják, hogy én még mindig nagy örömmel gondolok vissza erre a helyhatósági múltra. Ma pedig, amikor itt ünnepelünk – mert ez igazi ün-

* Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus Bestand 03

¹ Paul Lücke (1914-1976), 1949-től 1972-ig a Német Bundestag képviselője (CDU), 1954-től 1965-ig a Deutscher Gemeindetag elnöke, 1957-től 1965-ig szövetségi lakásépítési ill. 1961-től lakásügyi, városépítészeti és területrendezési miniszter, 1965-től 1968-ig szövetségi beltűgyminiszter

nep, hölgyeim és uraim – talán elmondhatok Önöknek valamit, amit akkor állt szándékomban, amikor még Köln főpolgármestere voltam. Remélem, a bensbergiek ezt nem veszik rossz néven! Én akkor Bensberget hozzá akartam csatolni, hölgyeim és uraim, be akartam vonni Bensberget Kölnbe, és az összes öreg kölni házat le akartam bontani, és az egész lakosságot ide akartam kitelepíteni településekbe, nagy településekbe, talán ahhoz hasonlóakba, mint amilyen most itt létrejött. [...] Helyhatósági tevékenységem során megtapasztaltam – és erre még ma is esküszöm –, hogy a lakásépítés kérdése döntő kérdés a tekintetben, hogy élhetővé tegyük az emberek életét. És ez is maradt mindig a véleményem, és ez is lesz a véleményem mindig. És ezért, ha Lücke úrnak új, nagy tervei lesznek – amire az imént utalt –, akkor nagy örömmel fogok segíteni, mert a városépítést, azt még meg kell tanulni Németországban – és hát sok helyre eljutok Németországban, különösen, most, a választások idején. (*Taps.*) És úgy gondolom, hogy itt valami példaértékűt hoznak létre. És külön öröm számomra, hogy azt hallottam tőle, hogy itt ma összegyűltek az építők, az elsőtől az utolsóig, az építőipari kézművesek, a mérnökök, a városépítésszek, a pénzügyi társaságok képviselői. Jó, hogy összegyűltek, hogy láthassák, hogy ennek a munkának milyen, csakugyan – a mi időnkben is – duplán örömteli eredménye van.

Hölgyeim és uraim! Tegnap Alsó-Szászországban jártam, és utam szorosán az övezet határa mellett vezetett el. És láttam ott két falut. Korábban ezek valamikor szomszédos falvak voltak. Most közöttük húzódik ez az övezethatár drótkerítéssel és halálsávval. És az egyik faluban, abban a faluban, amelyik a mi oldalunkon fekszik, ott új házakat láttam, hölgyeim és uraim, és láttam, hogy a faluban minden rendben van. És a határon túl – amelynek nem szabadna határnak lennie –, a túl a határon fekvő faluban mindenhol csak szürkéséget lehetett látni. Seholy egy új ház, még csak foltozott tetők sem. Csak azt tudom mondani, ez volt a legjobb kifejezés, amivel itt visszaadhatom: mindenütt szürkéség. És kérem Önöket, hölgyeim és uraim, ebből azt lássák, mekkora is a személyes szabadság..., a személyes szabadság, hölgyeim és uraim, a legnagyobb dolog, amivel az ember rendelkezhet. El akarok mesélni Önöknek még egy másik példát: nemrégiben egy semleges ország nagykövete járt nálam. Végigment Kelet-Berlinen és Nyu-

gat-Berlinen. Új volt, új feladata teljesítését kezdte itt meg. És ő tulajdonképpen nagyon nyíltan megkérdezett: „Szövetségi kancellár úr, csakugyan igaz tehát, hogy egyedül az állami vezetés típusa eredményezi ezt? Ahogy az egyik oldalon látom, hogyan néz ki Berlin keleti szektora, a másik oldalon pedig, hogyan néz ki a nyugati szektor.” És én azt mondtam neki: „A keleti szektorban olyan németek laknak, mint mi, ugyanazokkal a hajlamokkal, ugyanazzal a tudással, ugyanazzal a munkamorállal, ugyanazzal a szorgalommal. Őket azonban megbéklyózza az állami vezetés.” És megmondtam neki, hogy ez, amit olyan világosan lehet látni, a szabadság hiánya, illetve a szabadság, ez az az ellentmondás, amire a szabadság hiánya képtelenné, a szabadság viszont képesé tesz. És, hölgyeim és uraim, mi a szabadságért akarunk kiállni, amíg csak bírunk, és mindig bírunk, mert saját országunkon látjuk, hogy minden emberi munka és emberi törekvés kiteljesedésének a szabadság az előfeltétele.

Hölgyeim és uraim! Lücke lakásépítési miniszternek különböző elődei voltak. Egyikük jelen van itt most. Amivel azonban Lücke úr úgy kitűnik közülük, az nem más, mint ezen munka, e munka szeretete, szinte szenvedélyes szeretete. És az ember csak akkor képes valamit teljesíteni, ha a rábízott munkát szereti – és még egyszer hangsúlyozom – szenvedélyesen szereti. Szívből minden jót kívánok neki a mai napon – és gondolom, Önök valamennyien egyetértenek velem ebben -, amely számára a nagy és gazdag szüret napja. (*Bravó kiáltások, Taps.*) Örülünk, hogy munkáját – még egyszer megismétlem – ezzel a szeretettel és ezzel a szenvedéllyel végzi, és még sok sikert kívánok neki. Olyan sikereket, amelyek sok ember javát szolgálják, amelyek mindenkinek a javát szolgálják, amelyek egész német népünk javát szolgálják. (*Taps.*)

Mert a szellem hosszú távon erősebb a nyers erőszaknál...

Tévébeszéd a német egység napja alkalmából
1962. június 16-án *

Adenauer számára a németek szabadsága a nyugatnémet „központi államban” az egység helyreállításának nélkülözhetetlen előfeltétele. A megosztottság feloldását a kelet-nyugati konfliktus enyhülésével összefüggésben várja. Az 50-es évek közepétől azonban a status quo megszilárdul, a nyugati hatalmak is a megosztás elismerését sürgetik. Adenauer ennek ellenére nem adja fel a valamennyi német önrendelkezésére vonatkozó követelést. A szabadság győzelmébe vetett tántoríthatatlan hitét, amely 1989/90-ben késői elégtételt kap, a Német Egység Napja alkalmából tartott alábbi beszéd is hirdeti.

Tisztelt Hallgatóim! Holnap ünnepeljük a Német Egység Napját. Immáron kilenc éve történt az, ami miatt éppen a német egység ezen napján emlékezünk meg Berlinben és az övezetben élő honfitársainkról.

Kilenc évvel ezelőtt, 1953. június 16-án, a Bauunion munkásai a berlini Stalin-Alleé-n úgy határoztak, hogy sztrájkolnak és tiltakozásképpen a Leipziger Straße-ra vonulnak. Az odavezető úton sok ember csatlakozott hozzájuk. Mindenütt további tüntető felvonulások szerveződtek. Általános sztrájkot hirdettek. A politikai foglyok szabadon bocsátását követelték. Június 16-án este a berlini elővárosok munkásai elhatározták, hogy másnap Berlinbe mennek.

Június 17-én az egész szovjet övezet felbolydult. Az összes nagyobb és kisebb városban – és sokhelyütt vidéken is – tüntetések-

* A szövetségi kormány közleménye 1962. június 19-én.

re került sor. Az SED és a Volkspolizei szónokai hiába próbálták a tömeget szétszórni. Több száz szovjet harckocsi és harcjármű vonult fel. Az Ulbricht-rezsim negyedét háborús felszereltségű szovjet csapatok zárták le. Dél körül dördültek el az első lövések. 13 órakor a szovjet katonai parancsnok kihirdette a rendkívüli állapotot. Letartóztatások és kivégzések kezdődtek, és ezáltal a védtelen lakosság felkelése lassan kezdett összeomlani.

Tisztelt hallgatóim, a felkelés azért tört ki, mert az emberek számára elviselhetetlenné vált az élet szabadság nélkül. Ismerik a szomorú véget: 569 ember vesztette életét, közülük 141-et rögtönítélő bíróságok lőttek agyon; 1744-en sebesültek meg; 5143 tüntetőt tartóztattak le és ezenkívül 1756 rendőrt és SED-funkcionáriust, akik átálltak a lakosság oldalára, vagy nem elég keményen léptek fel a szabadság iránti megmozdulás ellen. Mindezen emberek a szabadságért áldozták fel magukat, a sajátjukért, családjaik és népük szabadságáért. A szabadságvágy és az, hogy úgy élhessenek, ahogy élni szeretnének, voltak azok az erők, amelyek a védtelen emberek felkelése mögött álltak, és azt a bátorságot öntötték beléjük, hogy akarataikat – a szovjet hadsereg és kiszolgálóik dacára – kifejezésre juttassák.

A Szovjetunió nem tette jól, hogy a szabadsággal szemben az elnyomást választotta. És hadd mondjam ki: a Szovjetunió ma is rosszul teszi, ha megpróbálja 17 millió embertől megtagadni azt a jogot, hogy úgy éljenek, ahogy élni akarnak. Tudjuk, hogy az újraegyesítést nem érhetjük el egyhamar. Nem fogunk erőszakot alkalmazni, hogy elérjük célunkat, de az idő nekünk dolgozik majd; mert a szellem hosszú távon erősebb a nyers erőszaknál.

És szeretném ma azt is elmondani a Szovjetunióknak, amit már Dortmundban elmondtam: Németország kérdése esetében sokkal inkább emberi és nem nemzeti érzések vezetnek bennünket. Adjatok a vasfüggöny és a fal mögött élő testvéreinknek nagyobb szabadságot, adjatok nekik emberhez méltó létet, hagyjátok, hogy maguk dönthessék el, hogyan szeretnének élni, és akkor sokkal könnyebben és jobban tudunk beszélni egymással más kérdésekről is!

Még egy szót az övezetben élő fivéreinkhez és nővéreinkhez, hiszen csak szavakat juttathatunk el hozzájuk; és ezt azok, akik oly nehéz helyzetben vannak, túl sekélynek és túl olcsónak érzik. Olyasvalakiként azonban, aki az életben sok mindent megtapasztal

talt, úgy hiszem, szabad azt mondanom Önöknek: tartsanak ki! A türelem sokat jelent az életben és a kitartás nagy erő!

Szeretnék egy szót szólni Önökhöz, kedves hallgatóim, a Szövetségi Köztársaságban. Az elmúlt 12 évben sokkal jobban élhetünk, mint honfitársaink az övezetben. Legyünk ezért hálásak. Gondoljunk bele, miért megy nekünk jobban, és emlékezzünk azokra, akiknek annyival rosszabbul megy. Segítsenek az övezetben élő rokonaiknak és barátaiknak, amennyire csak tudnak. Bátorítsák őket, és mutassák meg nekik, hogy úgy érezzük, egy néphez tartozunk, hogy hűségesek maradunk hozzájuk.

Micsoda nagyszerű előrelépés e két nép történelmében...

Beszéd a német televízióban a német-francia barátsági szerződés aláírása alkalmából 1963. január 23-án*

Adenauer számára, akinek már a leköszönés lebeg a szeme előtt, az 1963. január 22-i német-francia szerződés a Franciaország irányában folytatott megbékélési politika megkoronázását jelenti. A szerződés ma a német-francia kapcsolatok kipróbált alapjának számít. Igaz, nem jön létre ellentmondásmentesen. A szociáldemokrata ellenzék, amely időközben rátért Adenauer nyugati integrációs irányvonalára, a szerződésben vagy a ratifikációs törvényben fenntartás által szeretné biztosítva tudni azt, hogy a hivatalos Európa-politikát és a NATO-hoz fűződő viszonyt nem zavarja majd meg valamifajta különleges német-francia viszony. Ellenállást tanúsítanak a CDU számottevő erői is. Élesedik a párton belüli front a „gaullisták” és az „atlantiak” között.

Tegnap este ez idő tájt Párizsban egy olyan szerződést írtunk alá, amely korlátlan időre szabályozni hivatott a két nép együttműködését. Francia részről a francia köztársasági elnök, De Gaulle, Pompidou miniszterelnök, Couve de Murville francia külügyminiszter; német részről én, mint szövetségi kancellár és Dr. Schröder¹ külügyminiszter. Ezt a szerződést Franciaország külügyminisztériuma és a Német Szövetségi Köztársaság külügyminisztériuma

* A szövetségi kormány közleménye 1963. január 25-én.

¹ De Gaulle vonatkozásában lásd p. 170, 2. megj. Georges Pompidou (1911-1974), De Gaulle politikai harcostársa, 1962-től 1968-ig miniszterelnök, 1969-től 1974-ig francia államelnök. Jacques Maurice Couve de Murville (1907-1999), 1956 és 1958 között francia nagykövet Bonnban, 1958-tól 1968-ig külügyminiszter, 1968-tól 1969-ig miniszterelnök. Gerhard Schröder (1910-1989), 1949-től 1980-ig a Német Bundestag képviselője (CDU), 1953-tól 1961-ig szövetségi belügyminiszter, 1961-től 1966-ig szövetségi külügyminiszter, 1966-tól 1969-ig szövetségi védelmi miniszter.

több hónapos, nagyon gondos munkával készítette elő. Ez a szerződés úgy hiszem, a maga nemében egyedülálló a történelemben, méghozzá azért, mert korlátlan időre irányozza elő a baráti kapcsolatok ápolását két nép között. Ezt a barátságot minden rétegben és minden rendben ápolni kell.

De Gaulle francia államelnök az aláírás eseményét egyedülálló történelmi eseménynek nevezte, véleményem szerint joggal. Amikor ezt a szerződést látjuk, tisztában kell lennünk azzal, ami történt. Németország és Franciaország között, több mint négy évszázada állnak fenn feszültségek, viták, amelyek épp elég gyakran véres háborúhoz vezettek. Legyen szabad emlékeztetnem arra, hogy az utolsó háború Franciaország ellen még nem is oly régen ért véget, az a háború, amelyben mi voltunk a legyőzöttek. Legyen szabad arra is emlékeztetnem, hogy akkor nagy veszély állt fenn Németország számára, nevezetesen az a veszély, hogy Németországot felosztják és szétdarabolják. Máig sem valósult meg az egyesítés, és ezért ez a szerződés szintén tartalmazza a Berlin-klauzulát², amely valamennyi más országgal kötött szerződésben is szerepel.

Ha azonban az ember a történelem szempontjából gondolkodik, és szem előtt tartja azt a fordulatot, amely részben már megtörtént e két nép kapcsolataiban, részben pedig e szerződés révén fog bekövetkezni, akkor csakugyan azt kell mondani: micsoda nagyszerű előrelépés e két nép történelmében, amelyek Európa közepén fekszenek, amelyek szomszédok, amelyeket közös veszélyek fenyegetnek, és amelyek sorsa a világ fejlődése okán azonos lesz. Milyen nagy szerencse, hogy ez a két nép immáron egymásra talált!

Tisztelt hallgatóim, már nem lenne Európa, ha nem történt volna meg ez az igazi megbékélés Franciaország és Németország között. Mindazon európai intézmények, melyeket eddig létrehoztunk, elképzelhetetlenek lennének a Franciaország és Németország közötti együttműködés nélkül. Nagyon megfontoltan mondom, hogy a Német Szövetségi Köztársaság nem bírna azzal a po-

² 1990 előtt a szövetségi törvények és a Német Szövetségi Köztársaság nemzetközi szerződésai általában tartalmazták a Berlin-klauzulát, azaz ezek a képviselőház határozatánál fogva átmeneti törvény formájában (Nyugat) Berlinben is hatályosak voltak.

zíciónal a világban, amellyel most bír, ha még fennállna az a feszültség Franciaországgal, amely a háború kimenetelekor fennállott. Szilárd meggyőződésem, hogy a történetírás a későbbiekben ezt a szerződést egyszer a háború utáni idő egyik legfontosabb és legértékesebb szerződésének nevezi majd, és szilárd meggyőződésem, hogy mindkét nép hasznára és Európa és a világ békéjének hasznára válik majd.

Rendkívül baráti és meleg volt az a fogadtatás, amelyben a német delegáció tegnap és tegnapelőtt részeseült Párizsban, különösen a Francia Köztársaság elnökénél, De Gaulle úrnál. Én és a kíséretemben levő miniszterek teljes nyíltsággal tudtunk a világ nehéz problémáiról beszélgetni De Gaulle elnökkel és a francia miniszterekkel. Azokon a közös megbeszéléseken is, amelyeken mindannyian jelen voltunk, nagyon nyíltan és nagyon világosan elmondhattuk mindenről a véleményünket, és nagy örömmre megállapíthattam, hogy a két nép képviselői igazából minden lényeges pontban teljesen egyetértettek.

Aligha lenne ajánlatos Önöknek, kedves hallgatóim, részletesen előadni a szerződéseket. Egy ilyen művet el kell olvasni, az újságok úgyis közzéteszik. El fogjuk juttatni a Bundesrat és a Bundestag számára, mert alkotmányunk szerint minden nemzetközi szerződést törvény formájában kell jóváhagynia a Bundesratnak és a Bundestagnak. Remélem, hogy néhány hónap alatt, az alatt a szokásos idő alatt, amire egy törvénynek nálunk szüksége van ahhoz, hogy törvénné váljon, ez a törvénytervezet is beteljesedést nyer, és azután tovább lehet vinni azt a munkát, amelyet Franciaország és Németország között immáron évekkel ezelőtt megkezdtünk. Szeretnék valamire rámutatni. E szerződés jelentős része a fiatalokra irányul. Azt kívánja, hogy a két nép fiatalságának valamennyi csoportja, nemcsak a diákok vagy a hallgatók, hanem dolgozó tagjai is megismerjék egymást, hogy megismerjék nyelvüket, természeti kincseiket, kulturális kincseiket, és így a másik országban is nagy hazára leljenek. Azt hiszem, ez egy olyan cél, amelyre mindenkinek és minden politikusnak is feltétlenül igent kell mondania, mert a szerződést sok-sok évre tervezték, ezért most és a jövőben a német fiatalok és a francia fiatalok lesznek majd hivatottak ezt a szerződést valósággá változtatni.

Amikor tegnap elhagytuk az Elysée-palotát, valamennyiünknek, franciáknak és németeknek egyaránt az a biztos érzésünk volt, hogy valami igazán jót tettünk – és hadd ismételjem meg még egyszer, amit fentebb mondtam –, valami jót Németországért és Franciaországért, Európáért és az egész világ békéjéért.

Vissza fogok térni az Önök soraiba...

A hivatalából távozó kancellár beszéde a Bundestag rendkívüli ülésén 1963. október 15-én *

Adenauer 1963. január 5-én ünnepli 87. születésnapját. Heinrich Krone, aki képviselőként, frakcióvezetőként és miniszterként 1949 óta kíséri pályafutása során a kancellárt, aznap este feljegyzi: „friss, rutinos, humoros – a gyengeség legcsekélyebb jele nélkül. Nem csoda, hogy nem akar menni...”. A búcsú azonban elérkezik. Adenauer „lelívható kancellárnak” minősül, mióta az 1961. évi kancellárválasztás napján az FDP-vel – amely csak Adenauer nélkül akart további koalíciót kötni – folytatott hosszadalmas tárgyalások után megígérte Krone-nak, hogy kellő időben visszalép ahhoz, hogy utódja „bedolgozhassa” magát és sikeresen vezethesse az 1965-ös választási küzdelmet. Egy évvel később bejelenti az időpontot. 1963. október 15-én elérkezik a nap. Búcsúbeszédében Adenauer államférfinak méltón nyugodtnak és jó kedélyűnek mutatkozik.

Szövetségi Elnök Úr!¹ Hölgyeim és Uraim! Szívből hálás vagyok szavaiért Önnek, házelnök úr² és Önöknek, a Bundestag tisztelt tagjai, kollégák és kolléganők, hogy házelnök úr záró mondatait felállásukkal ilyen markánsan megerősítették és aláhúzták.

Amikor a mai napon Önökhöz szólok, eltölt a hála is, a hála a német nép iránt. Persze, tisztelt hölgyeim és uraim, ha az 1949-es évre emlékszünk vissza, hogy ha a romhalmazokról hallunk, amelyekről elnök úr az imént beszélt, akkor még országunk határain túlra is akarunk nézni, és arra is gondolni akarunk, ahogyan a né-

* 4. *Deutscher Bundestag*. Gyorsírásos jegyzőkönyvek, 86. ülés, 1963. október 15., kedd, pp. 4165-4167. Ld. még Hans-Peter Schwarz, *Konrad Adenauer. Reden 1917-1967*, pp. 453-456.

¹ Heinrich Lübke (1894-1972), 1959 és 1969 között szövetségi elnök.

² Eugen Gerstenmaier, (1906-1986), 1949-től 1969-ig a Német Bundestag képviselője (CDU), 1954-től 1969-ig a Bundestag elnöke.

met nevet korábban a világon értékelték, és arra, hogy megváltozott ez mára.

Ha sok mindent – nem mindent – újjáépítettünk, és ha a német név külföldön ismét jól cseng, akkor, hölgyeim és uraim, ez nem lett volna lehetséges a német nép együttműködése nélkül. *(Taps az egész Házban.)*

Ez így igaz, hölgyeim és uraim: minden népnek szüksége van államformára, és szüksége van ezen az államformán belül egy bizonyos fokú irányításra. De éppen a szükség ezen időszakában, amit magunk mögött tudhatunk, vált világossá számunkra, hogy anélkül, hogy a nép velünk tartana, anélkül, hogy a nép velünk cselekedne, anélkül, hogy a nép maga is vállalná a terheket, anélkül, hogy a nép fáradozna a továbblépésen, egyetlen parlamentnek és egyetlen kormánynak sem adatik meg a siker.

És ezért vagyok büszke a német népre – ezt bizonyára mondhatom úgy is, hogy határainkon túlra tekintek: büszke vagyok arra, amit a német nép e viszonylag rövid időszak alatt teljesített. Mi, németek ismét emelt fővel járhatunk, mert beléptünk a Szabad Nemzetek Szövetségébe, és szívesen látott taggá váltunk a Szabad Nemzetek Szövetségében. *(Taps a kormánypártok részéről.)*

Igaz, elnök úr, hogy nem értünk el mindent. Én még tovább is mennék, és azt mondanám: még sok mindent nem értünk el. Mindig világosnak kell lennie számunkra, hogy a folyamatosan változó élet mindig új szempontokat vet fel, mindig új követelményeket támaszt, de az emberekre is mindig új terheket ró. Ezért nap mint nap azon kell gondolkodni, azon kell fáradozni, hogy a nép egészét hozzásegítsük az előrejutáshoz, ugyanakkor megkönnyítsük azt a terhet, ami a modern haladás nyomán az emberre nehezedik.

Hadd szóljak néhány szót a külföldhöz fűződő viszonyunkról. Elnök úr már jellemezte ezt, és én is szeretném megismételni: még nem értük el az újraegyesítést, noha úgy hiszem, hogy a horizonton eljönni látjuk az újraegyesítés lehetőségeit akkor, ha figyelmesek és óvatosak és türelmesek vagyunk addig, amíg eljön ez a nap. Szilárd meggyőződésemmel, hogy ez a nap egyszer eljön. Hiszen nem lehet egy olyan népnek, mint a német nép ellentmondani, és nem lehet ellenállást tanúsítani, ha békében akarja helyreállítani egységét. *(Taps a kormánypártok és az SPD részéről.)* Legyünk azzal is tisztában, hölgyeim és uraim, hogy a Szövetségi Köztársaság ma értékesebb ország a

keletről jövő ellenfél számára, mint 20 évvel ezelőtt, ami gazdasági felemelkedésünknek köszönhető, ami annak a jelentős erőnek is köszönhető, amit a német nép az újjáépítés révén tanúsított.

És legyünk tisztában egyvalamivel: Németország minden korábnál nagyobb mértékben olyan világpolitikai feszültségek tengelyén fekszik, amely egész földrészeket át húzódik. Nem lehetjük tehát, hogy a megosztottság terhét levessék rólunk anélkül, hogy a feszültségek terhét egyidejűleg le ne vennék más népekről is. Ez annál inkább óvatosságot, annál inkább törődést és annál inkább türelmet követel tőlünk.

Ne felejtjük el azt, hölgyeim és uraim, amit Gerstenmaier elnök úr az imént mondott: a német kérdést megoldani nem lehetséges egyedül általunk és azon ellenfél által, aki minket annyira nyomaszt; e kérdés megoldása csak barátaink segítségével lehetséges. És köszönjük Istennek, hogy ismét barátokra leltünk a világban. *(Taps a CDU/CSU részéről és az FDP és az SPD képviselőinél.)*

Gondoljanak bele, hölgyeim és uraim, hogy mi lett volna időközben Németországból vagy mi lenne most Németországból, ha nem találtunk volna ismét ezekre a barátokra! Éppen ez a barátság – Európában, Európán kívül, az Egyesült Államokkal, a világ minden szabad népével – jogosít fel arra, hogy biztonnyal elvárjuk, hogy egy napon a szabadságban történő újraegyesülés is megtörténik majd. *(Taps a CDU/CSU és az FDP képviselő részéről.)*

Hölgyeim és uraim, mozgalmas napok ezek számomra, és köszönetet szeretnék mondani. Köszönetet szeretnék mondani Önnek, elnök úr, az Ön szavaiért; köszönetet szeretnék mondani e Ház azon tagjainak, akik együtt dolgoztak velem, köszönetet azért, hogy mind a 14 éven át velem dolgoztak, és köszönetet szeretnék mondani az ellenzéknek is azért, hogy jelen volt, és teljesítette a parlamenti ellenzék kötelességét. *(Taps a kormánypártok részéről.)*

A parlamentáris kormányzású államokban az ellenzék, az ellenzék e kötelessége fontos szükség a parlament számára, a nép és annak kormánya számára.

Valamennyiünknek szüksége van ellenőrzésre, annak ellenőrzésére, hogy helyes úton haladunk-e. És igazán nem az a helyzet – ebben a pillanatban elmondhatom –, hogy az összes és minden olyan mondatot, ami a Ház baloldaláról érkezett, minden további nélkül félretettem volna. *(Derültség.)*

Egyáltalán nem, hölgyeim és uraim! Az ellenzék léte először is „betegségmegelőző”. (*Derültség.*) Az ellenzék e preventív tevékenységét a nyilvánosság előtt sajnos túl kevésbé értékelik. De ez van. Az ellenzék megléte nemcsak újságcikkekben mutatkozik meg vagy esetleg itt, a parlamentben tartott beszédekben, hanem minden kormányfőnek, aki egy népet vezetni akar, ügyelnie kell mind arra, hogy legyen egy többsége, mind arra is, hogy legyen egy ellenzéke. (*Derültség.*)

Tisztelt hölgyeim és uraim! Ezekben a napokban oly sokat beszélnek a konstruktív bizalmatlansági indítványról. Ez a konstruktív bizalmatlanság azonban alaptörvényünk egyik legértékesebb vívmánya. Nem mindannyiunk előtt ismert, hogy a politika irányelveiről szóló rész, mármint hogy ki határozza meg őket, szó szerint került át a weimari alkotmányból. Nem a weimari alkotmányból került be azonban a konstruktív bizalmatlanságról szóló rész. Azokat a kollégákat, akik velem együtt tevékenykedtek a Parlamenti Tanácsban, szeretném most különösen arra kérni, hogy gondoljanak arra, hogy oly korán elhunyt Katz³ kollégánk éppen a konstruktív bizalmatlanságért mily sokat fáradozott.

Éppen egy olyan legyőzött nép számára, mint amilyen mi voltunk, egy olyan háború után, amit a németek robbantottak ki, alapfeltétel a politikában a kiszámíthatóság. Hölgyeim és uraim, egy nép tekintélyének, és nevezetesen a mi népünknek, mindazok után, amit magunk mögött tudhatunk, semmi sem ártalmasabb, mint a kiszámíthatóság hiányának híre. A politikai kiszámíthatóság egy nép tekintélyének előfeltétele. (*Taps a CDU/CSU részéről.*)

A siker egy jó része arra is visszavezethető, hogy az ellenzék megenyhült (*Derültség.*) – hölgyeim és uraim, ez is a parlament sikere, és az is, hogy a parlamenti többség azt is megszokta, hogy odafigyeljen, ha az ellenzék beszél (*Újabb derültség.*). Hiszen csak a beszédből és a figyelemből lehet valami jó, nem egyedül a beszédből, az odafigyelés is kell hozzá. (*Taps.*)

Vissza fogok térni az Önök soraiba – ott a helyem –, és oda fogok figyelni. Remélem, keveset fogok beszélni. (*Dr. Mommer⁴ kép-*

³ Rudolf Katz (1895-1961), 1948/49-ben a Parlamenti Tanács tagja (SPD).

⁴ Karl Mommer (1910-1990), 1949-től 1969-ig a Német Bundestag képviselője (SPD).

viselő: Na, na! – *Derültség.*) – Igen, uraim, ha felszólítanak (*Újabb derültség.*), akkor beszélni fogok, remélhetőleg jól fogok beszélni. Hölgyeim és uraim, az ember ne beszéljen túl sokat. Aki mindig beszél, annak keveset adnak a szavára. (*Nagyon jó!* – az SPD részéről.) Az embernek csak akkor kellene beszélnie, ha abszolút szükséges, és ha az ember úgy hiszi, hogy ezt kellene tennie.

Vissza fogok térni oda, arra a helyre, és azután megszabadulok néhány olyan béklyótól, ami most rajtam van (*Derültség.*), mert az a hely, ott fönn, meg is béklyóz, nem engedi meg az embernek mindig, hogy szabad léptekkel járjon és szabadon beszéljen. De ha visszatérek Önökhöz, akkor – hadd ismételjem ezt meg – igyekezni fogok jól odafigyelni.

Nos, tisztelt hölgyeim és uraim, még egyszer köszönetet szeretnék Önöknek mondani, ahogy ezt beszédem elején tettem, valamennyiüknek kivétel nélkül, természetesen van, akinek inkább és van, akinek kevésbé. (*Derültség.*) Valamennyiüknek köszönetet szeretnék mondani. Mindenekelőtt azonban legyünk hálasak német népünknek. Tudatosan és szándékosan nem azt mondom, hogy: a német népnek, hanem: német népünknek. (*Taps a Ház minden oldaláról. A képviselők felállnak. Dr. Adenauer szövetségi kancellár képviselői helyére fájrad.*)

Megtiszteltetés és kitüntetés, amely nagy hatással volt rám...

Adenauer beszéde az Académie des Sciences Morales et Politiques-ba történő felvétele alkalmából, Párizs, 1964. november 9-én *

Majdnem 100 év elteltével Adenauer személyében először vesznek fel ismét egy németet az Académie soraiba. Ezzel egyenrangú helyre lép Winston Churchill és Eisenhower tábornok mellé, akik újabban lettek az előkelő intézet tagjai. Ennek szimbolikus ereje van. Ezt a megtiszteltetést Charles de Gaulle inspirálta. Köszönőbeszédében Adenauer még egyszer előadja Franciaországra vonatkozó politikájának alapgondolatait. A nyilvánosság egy 88 éves „nyugállományú kancellárt” láthat maga előtt, aki nyilvánvalóan semmit sem veszített életerejéből.

Államelnök úr!¹ Excellenciás Uraim! Kedves Kollégák! Hölgyeim és Uraim! Davy elnök úr, az Ön szavai mélyen megindítottak. Köszönöm Önnek és a tisztelt Akadémia minden kollégájának a nagyon barátságos fogadtatást, amire körükben leltem. Életem nagy és jelentős pillanatának érzem azt, hogy ma Önök között lehetek ebben a szép és hagyományokban gazdag épületben, hogy védnöke, a Francia Köztársaság államelnöke jelenlétében felvegyenek a világhírű Institut de France-ba.

Megtiszteltetés számomra, hogy ebben az akadémiában azt a helyet foglalhatom el, amely Louis Dumont-Wilden helye volt, egy olyan férfié, aki különösen elkötelezett volt az Önök országa iránt. Választott hazájában, Párizsban Louis Dumont-Wilden

* Bulletin der Bundesregierung, 1964. november 11.

¹ Charles de Gaulle, ld. p. 170, 2. megj.

vezető újságoknál, valamint különböző, Franciaország dicsőségét hirdető folyóiratoknál publikált.

Az, hogy az Académie des Sciences Morales et Politiques társult tagjaként az Institut de France-hoz tartozhatom, amely minden ágában nemzedékek óta oly ragyogó módon megtestesíti a francia nép génuszát és az európai szellemi kultúráért játszott fontos szerepét, olyan megtiszteltetés és kitüntetés számomra, amely a legnagyobb hatással van rám. Annál is inkább, mivel 1869 óta egy németet sem² vettek fel tagként ebbe az akadémiába.

Amikor ismertették velem a politikai és társadalomtudományi akadémia határozatát, hogy külföldi tagként fel akarnak engem venni, felmerült bennem a kérdés, hogy azok a szellemi és politikai elvek, amelyek meghatározták utamat, indokolják-e felvételemet egy olyan közösségbe, amely ilyen tiszteletet parancsoló nevet visel.

Mint ahogy akadémiajuk neve tanúsítja, az Önök célja a szellemen, a társadalomtudományokon és az emberi műveltségen alapuló gondolkodás összekapcsolása a politikai gondolkodással. Politikai meggyőződésemet, cselekedeteimet és munkámat szintén mindig szellemi értékek határozták meg elsősorban, olyan értékek, amelyek közül meg szeretném említeni a demokráciát, a megbékélést. Éppen ezért mindig azon fáradoztam, hogy békét és megértést érjek el a népek között, de különösen a két szomszédos nép, Franciaország és Németország között.

Minél viharosabbak lettek az idők, minél inkább eltolódtak Európában és a világban a politikai erők, annál inkább arra törekedtem, hogy a Franciaország és Németország közötti bizalomteljes barátság révén legalább Európa konszolidálását elérjem. Ezen túlmenően ennek a barátságnak a szilárd talaján állva egységes Nyugat-Európa létrehozására törekedtem, – amely formáit tekintve igazodhatna a fejlődéshez –, amelynek azonban mindig tudatában kellene lennie önnön szellemi közösségének és az önfenntartáshoz szükséges egységének.

Ez a cél lebegett szemem előtt már jóval azelőtt, hogy a Német Szövetségi Köztársaság szövetségi kancellárjaként tevélege-

² 1869-ben vették fel Friedrich Adolf Trendelenburg filozófust.

sen volt lehetőségem közreműködni. Két szomszédos népünk, melyek mindig is oly sokat adhattak, és amelyek oly sok fájdalmat okoztak egymásnak tragikus történelmük során, valamint annak tudata, hogy ez a testvérháború értelmetlen, nemcsak a minket közösen fenyegető veszélyek, hanem a szellemi, gazdasági és politikai erők együttműködéséből feléleszthető óriási lehetőségek fényében is, mindig arra készítették, hogy semmilyen kudarcból nem visszarettenve e cél elérésére törekedjenek.

A Rajna mindkét oldalán mindig voltak olyan emberek, akik minden erejüket latba vetették annak érdekében, hogy szót értsünk. Talán két szörnyű háború megpróbáltatásai, melyeket századunk elszenvedett, és a Föld politikai hatalmának eltolódása volt szükséges ahhoz, hogy ehhez előkészítsük a talajt. Biztosan minden hiábavaló lett volna azonban most is azon franciák kezdeményezése nélkül, akik állami létünk összeomlása után kezűket nyújtották nekünk, németeknek. A megbékélés e művének korai stádiumából szeretnék sokak közül egy nevet említeni, Robert Schumanét³, kinek érdemei előtt most meghajolok, mindenekelőtt azonban egy olyan férfi nevét kell az egész további fejlődés szempontjából megemlíteni, aki ma köztünk van, Charles de Gaulle francia államelnököt.

Ha az én hozzájárulásomat Önök, kolléga urak, az Akadémiába történő felvételemmel méltatják, úgy ez személy szerint boldoggá tesz. Mély politikai értelmet is látok azonban ebben. Munkám ezen elismerésében új, nagy tekintélyű intézet által kiállított bizonyítékát látom annak, hogy a politikusok által végzett munkát, hogy a közösen megtett utat a szellemi Franciaország is igenli és igazolja, és kész együtt hordozni, együtt megvalósítani e célokat.

Az Académie, most már mondhatom, az „Akadémiánk”, külföldi társult tagjai közé olyan nagy személyiségek tartoznak, mint Sir Winston Churchill⁴ és Eisenhower⁵ elnök. Az a tény, hogy ma e két férfi kollégája lettem, akik az utolsó nagy háborúban oly jelentős szerepet játszottak, a tény, hogy ma felvesznek melléjük egy

³ ld. p. 158. 1 megj.

⁴ ld. p. 37. 14. megj.

⁵ ld. p. 70. 7. megj.

olyan intézménybe, melynek védnöke De Gaulle francia államelnök, a tény, hogy felvételem az ő személyes jelenlétében történik, erős szimbolikus erővel bír. Ez a külső kapocs nemcsak azt fejezi ki, hogy közösnek tudhatom a magam személyének szellemi és politikai céljait ezen férfiakéval, akikkel országom képviselőjeként hosszú éveken át bizalomteljesen tudtam együttműködni, hanem reményteljes jel ez egy jobb jövő számára is.

Először vettem egy pillantást a megtett útra, amely végül a Franciaországot és Németországot összekötő barátsági szerződéshez vezetett. Ez a népeink közötti megbékélést megpecsételő szerződés képezi a közös jövőnkért végzett közös munka alapját. Éppen a legutóbbi időben is sokat vitatkoztak ezen a szerződésen. Néhány oldalról megállapították, hogy Franciaország és Németország között az együttműködés még nem olyan, mint amilyennek lennie kellene. Lehet, hogy ez így is van. Létrehoztunk azonban valamit, ami fejlődni fog és kiállja a próbát. Ez a szerződés hosszú távra készült és gyümölcsöző lesz majd.

A világ helyzete e két nagy európai néptől azt is megköveteli, hogy együtt haladjanak Európa egységesítésének útján. Világunk viharos politikai és műszaki fejlődése mellett Európára szükség van. Hagyománya, szelleme nélkülözhetetlen az emberiség számára.

Az utolsó háború óta ez a harmincadik franciaországi látogatásom. Boldog vagyok, hogy Önök között lehetek, és szívből köszönöm e lehetőséget. Biztosak lehetnek abban, hogy az Akadémia eszméinek és szellemének jegyében dolgozom majd tovább országaink boldog jövőjéért.

Hiszen egy napon megnyílnak majd a levéltárak...

Beszéd a CDU 14. szövetségi kongresszusán, Bonn,
1966. március 23.*

1966 tavasza hozza Adenauer számára a végső búcsút a politikai hatalomtól. Az 1966. március 21-23-án, Bonnban megrendezésre kerülő 14. szövetségi pártkongresszuson átadja a pártelnökséget Ludwig Erhardnak, aki utódja a kancellári hivatalban. Kudarcot vall az a kísérlete, hogy Rainer Barzelt juttassa csúcspozícióba. Elmarad a nemzedékváltás. A szövetségi pártkongresszuson tartott beszédeiben 90 évesen, tele temperamentummal még egyszer előadja külpolitikai és németországi politikai alapelveit. Ennek során reagál arra a szemrehányásra is, hogy túl kevésbé fáradozott Németország újraegyesítésén. Élénk tapsot kap az a megállapítása, miszerint „sosem fogjuk feladni az újraegyesítésre vonatkozó elképzelésünket”. A hallgatóság soraiban ül az ifjú Helmut Kohl, aki Rheinland-Pfalzban a CDU tartományi elnöke, és aki később „az egység kancellárja” lesz.

Kedves Párttársaim! A ma reggeli újságok néhány cikke – olyan cikkek, amelyek visszaadják azt a benyomást, amelyet azok a fejtegetéseim, melyeket tegnapelőtt Önök előtt mondhattam el, külföldön keltettek – arra kényszerít, hogy még egyszer szólásra emelkedjem ebben az ügyben.

Szeretnék egyvalamit mindenekelőtt nyomatékosítani. Itthon is sokszor szememre vetették azt, miszerint túl kevésbé fáradoztam volna Németország újraegyesítésén. Nos, hölgyeim és uraim, egy napon megnyílnak majd a levéltárak. Akkor látni lehet majd, milyen ajánlatok történtek Szovjet-Oroszország felé a mi, általam

* Christlich-Demokratische Union Deutschlands (szerk.) 14. CDU-Bundesparteitag. Bonn, 21-23. 1966. március. *Niederschrift*, pp. 170-176.

vezetett oldalunkról, méghozzá az évek hosszú sora alatt. Akkor azt is látni lehet majd – ezt azonban beszédeimből is ki lehet olvasni –, mi volt az álláspontom kezdettől fogva, és az ma is ugyanaz.

Hölgyeim és uraim, véleményem szerint Szovjet-Oroszországnak három feladatot kell teljesítenie; 1: versenyt fegyverkezni a Nyugattal, 2: emelni lakosságának életszínvonalát és 3: a „vörös Kínával” szemben biztonságot nyújtani.

A már 1952-ben nyilvánosan is megfogalmazott véleményem szerint Szovjet-Oroszország nem képes e három feladatot egyidejűleg teljesíteni. Eljön majd a pillanat, amikor Szovjet-Oroszországnak ahhoz, hogy emelhesse lakossága életszínvonalát, és egyidejűleg védhesse magát a vörös Kínával szemben, gondoskodnia kell majd arról, és fog is majd arról gondoskodni, hogy Európa felől ne érezzen fenyegetést. Ez azt jelenti, hogy ekkor majd abban a szellemben és értelemben kell megbirkóznia az európai kérdésekkel, ahogy mi azt isteni és emberi jog szerint követelhetjük tőle. (*Taps.*)

Azt hiszem, hölgyeim és uraim, nem nagyon lehet ellenvetést tenni azzal az érveléssel szemben, amit előadtam Önöknek. Sajnos be kell azonban vallanom, hogy sem mi, németek, sem az amerikaiak, sem a kanadaiak vagy az angolok nem tartották magukat ehhez az elvhez. (*Taps.*) Nézzék, Szovjet-Oroszország legnagyobb szállítója ez idő szerint az Egyesült Államok. Milyen politikai ellenszolgáltatást nyújtott ezért Oroszország? Legalábbis semmi olyat, ami megkönnyítette volna az európai helyzetet. Szovjet-Oroszország, amelynek nagyon is szüksége van modern termelőeszközökre, második legnagyobb szállítója, ahogy én tudom, a Német Szövetségi Köztársaság – anélkül, hogy Szovjet-Oroszország ezért politikai ellenszolgáltatást nyújtana!

Néhány évvel ezelőtt Szovjet-Oroszországban rossz volt a termés, mert az újonnan művelés alá vont területek csődöt mondtak a betakarításnál. Szakértőink egyébként előre megmondták, hogy csődöt fognak mondani, mert szerintük a sztyeppék – és akkor a feltört sztyeppék művelés alá vonásáról volt szó – egyszerűen nem bírják ki a téli viharokat, és a vékony humuszréteg néhány éven belül eltűnik. Ez így is történt. Ezért Szovjet-Oroszország rá van utalva más országok segítségére ahhoz, hogy lakosságát életben és valamelyest jó erőben tudja tartani.

Nos, nyíltan megmondom Önöknek: én semmi kivetnivalót nem találtam volna abban, ha 3 millió tonna búza szállításakor, amit akkor azt hiszem, Kanada szállított, politikai követeléseket támasztottak volna. (*Közbeiktás: Nagyon helyes!*) Hiszen miben is áll egyáltalán egész hatalmunk Szovjet-Oroszországgal szemben? Hiszen csak abban áll, hogy nagyobb a termelőerőnk, hogy a mi embereink jobban dolgoznak, hogy mi többet tudunk termelni, és hogy Oroszország erre az ő rendszere mellett egyszerűen nem képes.

Fel tudnék még sorolni több olyan példát, amikor szövetségeseink olyan dolgokat szállítottak Szovjet-Oroszországnak, amelyre nagy szüksége volt, anélkül, hogy politikai ellenszolgáltatást kértek volna.

Már akkor, amikor beléptünk a NATO-ba, elmondtam, hogy a NATO-nak alkalmasnak kell lennie politikai tárgyalásokra is. Milyen segítség nekem a NATO, ha időközben egyre erősödni engedem az ellenfelemet? Éppen ezért Szovjet-Oroszországgal szemben közös politikát kellett volna kikristályosítani. (*Taps.*) És lehetett volna is. Igazán nem tartom könnyörtelenségnek, ha azt mondjuk: „ahhoz, hogy ideszállítsak 3 millió tonna búzát, ezt és ezt kell tenned.” Ha azt mondom: „akkor ennyi és ennyi fontot kell fizetned nekem”, vagy ha ezt mondom: „akkor még ezt és ezt kell tenned”, a végeredmény ugyanaz. Nem könnyörtelentes ajándékról volt szó (*Taps.*), hanem, hölgyeim és uraim – és ez alól a mi embereink sem kivételek –, az átkozott üzlet a politikában a legjobb politikát is tönkre tudja tenni. (*Taps.*) Kezemben van a ma reggeli „Die Welt” egyik cikke. Kicsit későn kaptam meg, ezért is jöttem később. (*Derültség.*) Hiszen előbb tudnom kellett, mi zajlik a világban, még mielőtt Önök elé állok. (*Derültség.*) Remélem, nem hitték, hogy távol maradok. (*Derültség.*) Ezt a „Welt” cikkében álló moszkvai hangoknak is címzem: a német szövetségi kormány 1952 óta mindent megtett, amit tudott az újraegyesítés érdekében. (*Taps.*) Egy napon megnyílnak majd a levéltárak és akkor az is teljesen világosan megmutatkozik majd, milyen munkát szentelt a szövetségi kormány éppen ennek a feladatnak. Ez azonban az oroszoknál süket fülekre talált, sőt – nahát, Moszkvában tettek nekem egy kevésbé szűzies ajánlatot. (*Nagy derültség.*) – Nem, uraim, ezt egyáltalán nem gondolták olyan egyszerűen, mint ahogy Önök gondolják a dolgot (*Újabb nagy derültség.*), és nem is így fogtam fel

(*Derültség.*), az apróságoktól eltekintek. (*Nagy derültség.*) Szeretnék azonban csak egy jelenetet elmesélni Önöknek, hogy kissé élénkítsem a hangulatot. Amikor ott hat napig együtt voltam Hruscsovval és Bulganyinnal, minden déli és minden esti étkezés alkalmával a két úr között ültem.¹ Egyszer csak feltűnt, hogy nekem mindig egy másik pincér töltött bort, mint a két úrnak. Ugyanolyan poharaink voltak, zöld poharak, nem átlátszóak. (*Derültség.*) Amikor legközelebb jött a pincér és teletöltötte a két úr poharait, kivettem a kezéből az üveget. (*Derültség.*) Ekkor aztán megállapítottam, hogy a két úr, amilyen önmegtartóztatóak voltak, beérték tiszta vízzel (*Derültség.*), míg nekem nehéz krími bort szolgáltak fel. (*Nagy derültség és taps.*) Az urak józanok voltak, mire azt mondtam nekik: Uraim, őszinte játékot! Vagy mindannyian vizet iszunk, vagy mindannyian bort iszunk! (*Nagy derültség és taps.*) A két úr úgy határozott, hogy mind a hárman bort igyunk. (*Derültség.*) Így is tettünk.

Egy napilap most azt mondta, hogy abból, amit tegnapelőtt mondtam Önöknek, de Gaulle² szavai hallatszanak ki. Micsoda finom fülei vannak ennek a embernek! (*Derültség.*) Hölgyeim és uraim, amennyiben szabad beszélnem egy négyszemközti megbeszélésről – de nem hallgatok el Önök elől semmi lényegeset (*Nagy derültség.*) –, úgy a megbeszélés két fő pontra összpontosult. Egyszer de Gaulle nagy szovjet-oroszországi útjára, egy egész Szovjet-Oroszországot érintő 12 napos útra. Nos, lehet de Gaulle-t szeretni, lehet őt gyűlölni. Nagyon buták lennék, ha gyűlölnék, még butábbak, ha nevetnének rajta. (*Közbekiáltás: Nagyon jó!*) De most mégiscsak azt mondtam magamnak: ha de Gaulle 12 napig utazik Szovjet-Oroszországon keresztül, akkor ez nagyon is politikai ügy. (*Taps.*) Ki tudná közülnök most megjósolni, hogy pozitív vagy negatív kimenetele lesz-e? Csak egy dolgot hiszek de Gaulle úrról: egy 12 napos út esetében a tekintélyét is kockára teszi, ha ennek az útnak a kimenetele negatív lesz. Ezért de Gaulle-nak bizonyára oka van feltételezni, hogy ez az út – hogy mennyire, azt meg kell várni – pozitívan végződik majd.

¹ Ld. még p.100 s.k.k.

² Ld. p. 170, 2. megj.

Nos, mit mondtam neki erre? Erősen sulykoltam ügyeinket: egyszer az újraegyesítés kérdését, és másodszor ezt az átkozott lövöldözést – most megint azt mondom, hogy „átkozott”; de Önök bizonyára megértik, ez a határ menti lövöldözés Németország közepén – ez a lehető legnagyobb botrány. (*Hosszan tartó, élénk taps.*) De Gaulle úr megígérte nekem azt, amire kértem. Jó volt, hogy ott jártam. (*Taps.*) Egy dolgot higgyenek el nekem, hölgyeim és uraim: Franciaországnak és Németországnak ebben a borzasztó mozgalmas időben és fejlődésben azonos lesz a sorsa. Ezért külpolitikai szempontjaink azonos alapokon nyugszanak, nevezetesen a két ország jövőbeli közös érdekein. (*Taps.*)

Ez, barátaim, a külpolitikai együttműködés egyedüli biztos alapja. Emlékeztetek most egy beszédre, amelyet John Foster Dulles³ tartott egyszer, egy olyan férfi, aki bizonyosan jót akart nekünk. Ő nyilvánosan kijelentette: Európában nem *francia politikát* csinálunk, Európában nem *német politikát* csinálunk, Európában *amerikai politikát* csinálunk. Ezt nyilvánosan mondta, és teljes mértékben egyetértettem vele. Ezt meg kell értenünk. Ezért mindig nagyon gondosan kell figyelniük arra, mennyiben egyeznek az amerikai és a német érdekek. (*Közbekiáltás: Nagyon jó!*)

Egyáltalán nem tetszett nekem az a hír, amit a mai újságokban arról olvashattunk, hogy milyen engedményt tettek az Egyesült Államok Szovjet-Oroszországnak Genfben. Az is nagyon megdöbentő és figyelemre méltó, hogy Vietnamban Oroszország aránylag nagyon tartózkodó. Barátaim, ezt sem teszi ok nélkül.

Ebből láthatják – ezért szűrtem ezt ide közbe –, hogy a külpolitika, különösen a német külpolitika szorosan összefügg és összefonódott az egész világ nagy politikai folyamataival. (*Közbekiáltás: Nagyon jó!*) Kérem, tudatosítsák magukban mindig, hogy minden ország a maga érdekei szerint alakítja külpolitikáját. A külpolitika csak akkor és annyiban lesz közös külpolitika, ha egy másik ország érdeke egyezik az adott nép érdekével, mégpedig azzal megegyező mértékben. (*Taps.*)

³ John Foster Dulles (1888-1959), 1953-tól 1960-ig az USA külügyminisztere.

Hölgyeim és uraim, el kell Önöknek itt mondanom, hogy amikor tegnapelőtt Önökhöz beszéltem, rosszabb volt a megvilágítás, mint amilyen most volt, és hogy ezért néhány mondatot vagy részletet emlékezetből mondtam, és nem az általam gondosan előkészített koncepció szerint. De hát mit is mondtam most? Itt van nálam, hölgyeim és uraim, e *ház* gyorsírásos jegyzőkönyve. A következőt mondtam, és ezért keltettem akkora feltűnést a világban (*Derültség.*): nekem is az a felfogásom – talán Önök közül nem mindenki osztja ezt a felfogást –, hogy Szovjet-Oroszországgal szemben úgy kell viselkednünk, mint egy olyan néppel szemben, amely nagy fájdalmat okozott nekünk, melynek azonban előtte mi is nagy szenvedést okoztunk. Nemrégiben folytattam egyszer egy beszélgetést erről egy oroszral és azt mondtam neki: ne akarja velem elhiteni, hogy az Ön kormánya az Önök nukleáris fegyverkezése mellett tényleg fél tőlünk. Erre az imént említett úr azt mondta nekem: nem az orosz kormány fél, hanem az orosz nép. Elmagyarázta továbbá: a háborúban nekik 15 millió halottuk és 5 millió súlyos sebesültjük volt. Ezáltal széles körben ütöttek sebeket az orosz családokon, melyek még egyáltalán nem gyógyultak be. Ezért, mint elmondta nekem, az orosz nép Önökkel – ez a németeket jelenti – szemben tele van aggodalommal. A napokban még a Bundestag egyik képviselőjét – nem a mi pártunkból, hölgyeim és uraim, és nem is a CSU-ból (*Derültség.*) –, aki éppen Oroszországban volt, és beutazta Oroszországot, megkérdeztem, hogy ő is ezt érzékelte-e. Azt mondta nekem: igenis; mindenütt, ahova ment, az első mindig az volt: csak nehogy háború legyen köztünk!

Aztán a következők szerint folytattam: nemrégiben történt valami a világtörténelemben, amit véleményem szerint minden újságnak jobban ki kellett volna emelnie. De, barátaim, a mi újságaink ezt nyilvánvalóan nem értették meg. Ez az India és Pakisztán közötti békeközvetítés volt a Szovjetunió részéről. Egészen nyíltan ki kell mondanom: ez meglepő fejlemény volt mindannyiunk számára, akik ismertük a Pakisztán és India közötti viszonyokat. Khan – Ayub Khan⁴ korábban nálam járt és elmondta nekem,

⁴ Mohammed Ayub Khan (1907-1974), 1958-tól 1969-ig pakisztáni államelnök.

mennyi csapata van és mennyi áll vele szemben indiai részről. – Mindannyian harcra készek, hölgyeim és uraim.

Az, hogy a Szovjetunió ott békét közvetített e két nép között, számomra annak bizonyítéka, hogy a Szovjetunió belépett azon népek sorába, amelyek békét akarnak.

Most hozzá kell tennem ehhez egy mondatot – csak egy fél mondatot –, amit sajnos a világítás miatt nem láttam. (*Derültség.*) Hozzá kell tennem: mert Szovjet-Oroszországnak magának is békére van szüksége. (*Taps.*) Ez ugyanis a döntő: Szovjet-Oroszországnak békére van szüksége és békére Európában is. És hosszú távon – hogy ez meddig tart majd, azt senki nem tudja megmondani – Szovjet-Oroszország válaszút elé kerül majd: vagy alárendeli magát a vörös Kínának, vagy el a kezekkel Európától. Ennek kell a megoldásnak lennie, és véleményem szerint ez is lesz a megoldás. Addig azonban, hölgyeim és uraim, azért gondoljunk arra, hogy a kemény sebek, amelyeket az oroszok ejtettek rajunk, és amelyeket még most is ejtenek rajtunk azáltal, hogy oly sok millió németnek kell idegen iga alatt élnie, hogy ezek a kemény sebek megtorlást jelentenek azokért a kemény sebekért, amelyeket Hitler alatt ejtettek az oroszokon.

Gondolnunk kell továbbá arra, hogy ránk, németekre különösen jellemző az, hogy gyorsan felejtünk. Nem minden nép felejt ilyen gyorsan, barátaim. Tegnap külföldi pártok képviselőivel reggeliztem itteni konferenciánk alkalmából. Az urak beszéltek velem erről, és azt mondták nekem – ezeket az urakat már sok éve ismerem, és tudom, hogy nyíltan beszélnek velem –: nagyon helyes volt, hogy Németországban elhangzott az, hogy az oroszok nagy fájdalmat okoznak nekünk, és hogy mi korábban nagy fájdalmat okoztunk nekik. Ezért azt hiszem, hogy ezt figyelembe kell venni és tekintettel kell rá lenni. Nem kellene azonban semmi képtelyt hagyni az oroszokban a tekintetben, hogy sohasem fogjuk feladni újraegyesítésre irányuló óhajunkat. (*Élénk taps.*) És minden népben, a velünk szövetségeseinkben is, újra és újra tudatosítanunk kell, hogy Németország megosztottsága Európa megosztottságát jelenti (*Újabb taps.*), és hogy Európa megosztottságának megszűntetése abszolút szükségszerű a világbéke számára. (*Erős taps.*)

Uraim, ma lettem 91 éves...

Adenauer pohárköszöntője utolsó születésnapján
1967. január 5-én *

1966 végén megjelenik Adenauer második önéletrajzi kötete. A harmadik kötetben végzett munka halálos ágyáig kíséri. Utolsó utazásai helyszínei (1966 májusában) Izrael és (1967 februárjában) Spanyolország. Amikor de Gaulle 1966 júliusában Bonnba jön, sokadszorra hangzik el, hogy „tegyen meg mindent Európa megeremtéséért”. Élénken foglalkoztatja a bonni „politikai kuszaság”. Erhard megbukott, Kurt Georg Kiesinger egy nagykoalíció kancellárja. 1967. január 5-én szentmisén való részvétellel kezdi 91. születésnapját. Délben egy kis fogadás a godesbergi Vigadóban, ami vidám ünneplő menetté nővi ki magát. Este a CDU elnöksége ad a tiszteletére vacsorát a bonni Königshof szállodában. Pohárköszöntőjében Adenauer visszatekint életére. Április 19-én hal meg.

Tisztelt Szövetségi Kancellár Úr, kedves Pártbarátaim, azt hiszem mindannyiukat nevezhetem így, mert ha itt is van a CSU elnöke – mi mindannyian összetartozunk.

Uraim, ma lettem 91 éves. És ez néha rettenetesen hosszú időnek tűnik. Ha így visszatekintek, akkor ez tényleg hosszú idő. Legyen szabad röviden jellemeznem néhány gondolattal azt, ami a fejemben jár.

Négyéves koromban még személyesen láthattam I. Vilmost. Akkor fejezték be a dómot, a kölni dómot; akkor volt a nagy dóm-építési ünnep, és a különböző országok államfői Kölnben gyűltek össze.¹ Apámmal az utcán mentem, és egy fogaton jött I. Vilmos. Nem tudom, tudják-e, milyen ez a hintó; ez egy nyitott kocsi,

* Hangszalagfelvétel leírata. Archiv für Christlich-Demokratische Politik, Bestand Reden Konrad Adenauer.

¹ 1880. október 15-én

kétüléses, előtte két ló. Egy szolga volt mellette és ezért csak úgy ment, anélkül, hogy bárki védte volna, és apám felhívta rá a figyelmet: „Nézd csak, az ott a császár!” Ez egyike volt meghatározó élményeimnek.

Aztán az ember felnőtt, nekem volt két fivérem, akik mindketten idősebbek voltak nálam. Apám a königgrätzi csatában súlyosan megsebesült, és számos politikai beszélgetést folytattunk, nem is annyira Königgrätz miatt, sokkal inkább a bismarcki politika miatt. És az ellentét közöttünk az volt, hogy apám esküdött, legalábbis eleinte, a bismarcki politikára, mert az a Birodalmat eredményezte. Mi, a három fiú pedig fel voltunk háborodva a bismarcki belpolitikán, mert az mindennemű szabadságot mellőzött. Egyfelől a kultúrharc miatt – ma már bizonyára el sem tudja képzelni senki azt, ami akkor történt, és amit maguk az érintettek szájából hallottam, miszerint a lelkészek az Eifelben kénytelenek voltak álruhában, fészerekben misézni. A falut pedig körbeállták a falubeliek, akik figyelték, hogy jönnek-e a csendőrök. És ez minket, srácokat mélységesen felháborított. És a második nagy hiba – ezt kell mondanom, bármilyen jelentős is volt a külpolitikája – a szocialistákról szóló törvény. Egy olyan törvény, hölgyeim és uraim, amit én [...]² láttam, volt egy fénykép, ahogy Lipcsében szentes-tele tartóztatják a szocialistákat, letartóztatják és külföldre viszik őket. Véleményem szerint az országból való kiutasítás a lehető legrosszabb, ami történhet egy emberrel, mert ez ellentétes természetes jogával, és akkor épp szentes-tele tesznek ilyet. Ezzel kezdődött az üldözés. És, tisztelt hölgyeim és uraim, végül is minden országnak olyan szocialistái vannak, amelyeneket megérdemel, és ha – márpedig Önök tudják, hogy nem vagyok szocialista, és soha nem is akarok az lenni. (*Közbekiáltások, nevetés, Adenauer közbevetett megjegyzése: Elnök úr, itt nem immúnis! – nevetés.*)

Nos, ez a két folyamat, hölgyeim és uraim, először a kultúrharc, másodsor a szocialistákról szóló törvény – és nem tudom, hogy ezzel mindenki tisztában van-e – döntő mértékben befolyásolták a német jövőt. Ezáltal alakult meg a Centrum. A Centrum

² A hangfelvétel nem érthető.

az állam visszaszorítását szolgáló párt volt ezeken a területeken, amelyeknek szabadnak kellett volna lenniük. A Szocialista Párt olyan párt volt, amely védekezett az állam ellen azokon a területeken, amelyeknek szabadnak kellene lenniük. És mi lett ennek a következménye? Az volt a következménye, hölgyeim és uraim, hogy a Kelet, a maga kissé más politikai nézeteivel, Poroszországban kormányozta Németországot. Ha nem lett volna a kultúrharc, ha nem született volna egy ilyen törvény a szocialistákról, akkor – meg ne ijedjenek – Nyugaton egy nagy liberális párt képződött volna. Nem nemzeti-liberálist mondok, mert a nemzeti és a liberális önmagában véve rossz szó, éppen olyan rossz, mint az hogy Szabad Demokraták, hölgyeim és uraim. A további következmény azonban az volt, hogy ez az ország, amely a '70/71-es háború után egy igazán hatalmas ország volt, hát ezt éppen Keletről kormányozták, pedig Nyugat felől kellett volna kormányozni.

Tehát ez a nagy liberális párt sosem létezett, és ennek következtében jött ez a pártalakulás, amit valamennyien ismerünk, és ami végül ahhoz vezetett, tisztelt hölgyeim és uraim, hogy a bismarcki birodalom, írj és mondd, 71-től, amikor megalakították, 1918. évi összeomlásáig – számolják ki kérem, hány év ez, és akkor igazat fognak nekem adni – ez a birodalom ingatag alapokra épült. És ezt is látni kell. Mit segít az nekem, ha létrehozok egy kolosszust, amelynek nincs alapja, márpedig ezt tettük. Ez a német történelem menete, a '14-es évig, amikor aztán kezdődött ez a háború, a háború, amelyet elvesztettünk. Miután megnyertük a háborút Dánia ellen, a háborút Ausztria ellen, a háborút Franciaország ellen, elvesztettük ezt az 1914 és '18 közötti háborút, és amit sajnos nálunk, németeknél szintén elfelejtettek, hogy akkor a legnagyobb veszélyben forogtunk amiatt, hogy szétszakítanak bennünket.

Hölgyeim és uraim, ha Isten ad hozzá életet és erőt, akkor lesz néhány mondani- és írniivalóm a szeparatizmusról. De hajszálon múltott, hogy a Rajna egész bal partját le nem vágják. Higgyék el nekem, hölgyeim és uraim, hogy ez így van, és ha szabad magamról beszélnem, az akkori ezredesnek – vagy tábornok volt, ezt már nem tudom, egy angol, akinek Kölnben volt a rezidenciája –, neki megmondtam, hogy nem kell félnie a dortenista mozgalom-

tól.³ De, hölgyeim és uraim, én a következőt cselekedtem: Mivel már nem volt itt német katonaságunk, megszerveztem Kölnben a tornászokat és a sportolókat, előkészítettem őket, megépítettem nekik ezt a stadiont, ami még most is áll, és az első volt Németországban. És, kedves barátaim, a szervezés olyan volt, hogy két órán belül 70.000 fiatal lett volna talpon annak érdekében, hogy a szeparatistákkal szemben védekezzen. Hadd térjek most vissza az *angolra*. Jóindulatú volt irántunk, hivatott engem és azt mondta nekem: „Ön mindig azt mondta, hogy nem történik semmi, most pedig Dorten Aachenban, Koblenzben és Wiesbadenben kikiáltotta a Rajnai Köztársaságot. Mit tegyünk?” Azt mondtam neki: „Önök ezt az országot egy meghatározott alkotmányjogi állapotban vették át megszálló hatalomként, és kötelesek ugyanabban az állapotban visszaadni.” Erre azt mondta nekem: „Ez jó és helyes, kormányomtól azonban azt az utasítást kaptam, hogy ne alkalmazzak erőszakot Dorten embereivel szemben.” És ez volt, hölgyeim és uraim, életem egyik legfényesebb pillanata. Azt mondtam neki: „Azt ajánlom Önnek, hogy tegye a következőket. Ön itt az úr. Bocsásson ki most azonnal egy rendeletet – hogy is hívták ezeket –, amelyben megtiltja, hogy az alkotmányos rendben a megszálló hatóságoknak a helyi hatóságokon keresztül továbbítandó hozzájárulása nélkül bármit megváltoztassanak. És volt annyi belátás ebben a férfiban, hogy azt mondja: „Rögtön ezt teszem!” És amikor elváltunk – még hosszan beszélünk –, Köln város falain már ki voltak ragasztva az angolok első plakátjai, melyekben megtiltották, hogy az alkotmányos rendet az angolok hozzájárulása nélkül megváltoztassák. Ezt nem találják meg egyetlen történelemkönyvben sem, hölgyeim és uraim, de talán egy napon megtalálják emlékirataim egyik kötetében. De ilyen nagy volt a veszély. És ehhez jött még, hogy akkor nemcsak Anglia volt kész megadni magát Franciaországnak, hanem Oroszország is ott állt mögötte, sőt, hölgyeim és uraim, az oroszok azt akarták, hogy semlegesítsék a rajna-vesztfáliai iparvidéket, mert ez elintézte volna Németország gazdasági életét.

³ A rajnai szeparatista mozgalommal és Hans Adam Dortennel (1880-1963) kapcsolatban ld. Hans-Peter Schwarz, *Adenauer*, I. kötet: *Der Aufstieg 1876-1952*, pp. 202-229

Tisztelt hölgyeim és uraim, azok az idők, amelyek ezután jöttek, a weimari köztársaság korát jelentették. Nos, hogy is volt ez akkor? Én lettem a Porosz Államtanács elnöke. És a Porosz Államtanács elnökeként betöltöttem egy bizonyos szerepet Poroszországban. Poroszország akkor valóban [...] ⁴ körülbelül Németországnak felelt meg – bocsánatot kérek Strauß úr, de úgy körülbelül Németországnak felelt meg, és a porosz miniszterelnöknek, a Porosz Államtanács elnökének és a Tartományi Parlament elnökének joga volt a Tartományi Parlamentet kialakítani. Amikor jött ez a dolog a náccikkal és ez egyre fenyegetőbb lett, elmentem Braun ⁵ miniszterelnökhöz és azt mondtam neki: „Teljesen hivatalos minőségemben, a Porosz Államtanács elnökeként jöttem, és felhívom a figyelmét arra, hogy küszöbön áll a váltás, és hogy Önnek azonnal közbe kell lépnie a náci ellen.” Megvonta a vállát, hölgyeim és uraim, de azután, amikor nem sokkal ezt követően hatalomra kerültek a náci, az elsők között volt, akik Svájcba mentek. Uraim, akkor olyan emberek mondtak csődöt, akikről ezt el sem tudtam volna képzelni. Nos, a náci jöttek, és tőlem megtagadták a kölni városházába való belépést. Göring ⁶ akkor lett porosz belügyminiszter. Elmentem tehát Göringhez, és azt mondtam: „Ön tudja, hogy én vagyok a kölni főpolgármester. Megtiltották, hogy belépjek a saját városházámba.” „Igen – mondta ő –, mit tegyek?” Erre azt mondtam neki: „Önnek azonnal gondoskodnia kell arról, hogy ismét engedélyezzék számomra a belépést.” Erre ő azt mondta: „Előbb egy kérdés: hány milliót dugott a városi pénztárból a zsebébe, amikor elhagyta Kölni?” Ez volt az a hozzáállás, melyet Göring úr velem szemben – egyébként, uraim, az egyetlen rangos náci, akivel valaha beszéltem –, tehát amit Göring velem szemben mutatott.

A nemzetiszocializmusról nem akarok itt sokat mondani, egyvalamit azonban mégiscsak el kell mondanom, uraim: a nemzetiszocializmus sohasem jutott volna hatalomra Németországban, ha a német hatóságok nem mondtak volna csődöt. Ez sziklaszilárd

⁴ A hangfelvétel nem érthető.

⁵ ld. p. 17, 10. megj.

⁶ ld. p. 19, 14. megj.

meggyőződésem. A nemzetiszocializmus – igen, hölgyeim és uraim, voltam néhányszor börtönben, de egyvalami sikerült. Egyszer sikerült a börtönben egy tiltott adót hallgatnom, és ez olyan vigasz volt számomra, hogy el sem tudom Önöknek mondani. Hogy ez nekem hogy sikerült, az egy külön történet, de nekem sikerült. Az ellenség közeledett; hölgyeim és uraim, az amerikaiaknak kissé sajtóságos hadviselési módszerük volt. Volt egy háborús naptárunk, és abban az állt, hogy ekkor és ekkor, ott és ott kell lenniük. És így az is benne állt, hogy ekkor és ekkor az Erftnél⁷ kell lenniük, és ha az amerikaiak korábban értek egy ilyen helyre, akkor megálltak. Nem vonultak tovább, akár álltak a másik oldalon ellenállni képes csapatok, akár nem. És így az amerikaiak megálltak az Erftnél, és nem lépték át az Erftet, amíg azt a naptárunk meg nem engedte nekik. Ez volt a szerencsénk, hölgyeim és uraim, mert amikor az amerikaiak az Erftnél álltak, akkor minket – én akkor a brauweileri⁸ börtönben voltam –, akkor minket, – tehát a többi brauweilerit – egy falhoz vezettek, és azt mondták nekünk, hogy amint az amerikaiak átlépik az Erftet, itt leszünk agyonlőve. Az ember megszokja, hölgyeim és uraim, nem az agyonlövést, de az egész helyzetet. És most nagyon hálásak voltunk az amerikaiaknak, amiért ilyen haditervük volt, amit pontosan betartottak. Tudnék még erről mesélni, de most ezt nem akarom, hanem most rá akarok térni arra, hogyan foglaltak el bennünket az amerikaiak.

Egy frankfurti zsidó⁹ kutatott fel Rhöndorfbán, – ő időközben amerikai tiszt lett – és arra kért, hogy jöjjenek Kölnbe, az ott parancsnokló amerikai ezredeshez. Ez az úr nagyon barátságosan fogadott, akkor Kölnben még ez volt a helyzet: a Rajna bal partja amerikai volt, a Rajna jobb partja német volt. És a Rajna jobb partján csapatok voltak, német csapatok, amelyek átlóttek a bal partra, és ez így ment egy darabig ide-oda. Kölnben a Rajna bal partján még

⁷ A Rajna mellékfolyója Kölnből nyugatra.

⁸ Köln melletti helység a Rajna és az Erft között, ma Pulheim városrésze. Adenauer 1944. augusztus 23-i őrizetbe vételét, szökését és ismételt letartóztatását követően 1944 szeptemberétől novemberig 26-ig a Gestapo brauweileri börtönében volt bebörtönözve. Ld. még p.152.

⁹ Ezzel kapcsolatban ld. Hans-Peter Schwarz, *Adenauer*, I. kötet: *Der Aufstieg 1876-1952*, p. 432

úgy 25.000 lakos lehetett. A többiek mind elmenekültek. De az ember ezt is megszokja.

Aztán később, uraim – én kértem az amerikaiakat, hogy ne csináljanak belőlem főpolgármestert; mert volt három fiam, akik a Wehrmachtban voltak, akik háborúztak, és fel kellett tételeznem, hogy ha én az amerikaiak kegyelméből Köln főpolgármestere lennék, akkor ezt ők szenvednék meg. Az amerikai belátta ezt, így tehát az ő tanácsadója lettem.¹⁰

Aztán lassan jöttek visszamenekülőik, köztük a városi közgyűlés egy korábbi szociáldemokrata képviselője is, és ez a korábbi szociáldemokrata városi képviselő¹¹ valahogy kapcsolatba került az angol titkosrendőrséggel, és írt nekik egy levelet, amely szerint tehát én egy nagyon rossz ember vagyok, és így tovább, és én ezt a posztot nem tölthetem tovább be. Ezt a levelet odaadta egy férfinak, akit teljes mértékben megbízhatónak tartott, hogy hozza el Kölnbe. A férfi azonban hozzám jött, és nekem hozta el a levelet. Magától értetődően kibontottam a levelet, Önök közül is mindenki ezt tette volna, hölgyeim és uraim, és elolvastam, amit a német szociáldemokrata rólam írt. Aztán visszaragasztottam a levelet, és azt mondtam: „Most vigye a levelet Kölnbe. A többi majd kialakul.” Azután, kedves barátaim, az angolok teljes alkalmatlanság miatt ünnepélyes ceremónia keretében felmentettek. Bementem Barraclough tábornok szobájába, aki egy sor ezredest gyűjtött maga köré. Az urak ültek, és én is fogtam egy széket, hogy leüljek. Ő azonban azt mondta: „Nem, Önnek állva kell maradnia.” És aztán felolvasták nekem azt, hogy felmentenek totális alkalmatlanság miatt, mert megsértettem a német néppel szembeni kötelességemet.

Na, hölgyeim és uraim, tulajdonképpen ez volt az egyik legfájdalmasabb, ami valaha is történt velem, mert, uraim, nekem nem volt kedvem valami másnak lenni, én Kölnt akartam újjáépíteni, és azt hiszem, jobban újjáépítettem volna, mint ahogy újjáépítettek. De nekem mennem kellett.

¹⁰ Id. u.o.

¹¹ Robert Görlinger-re gondol. Ld. Hans-Peter Schwarz, *Adenauer*, I. kötet: *Der Aufstieg 1876-1952*, p. 471 s.k.

[A következőkben A. visszatér a nemzetiszocializmusra vonatkozó gondolatmenetéhez.] Engem száműztek Kölnből, egy egész évre Maria Laach-ba¹² kellett mennem. Röviden és tömören tehát nem is akarom Önöket ezzel terhelni, hanem csak azt akarom mondani, milyen borzasztó buta volt a német nép akkor, hogy engedelmessékedett a nemzetiszocialistáknak, és hagyta magát belevinni ebbe a borzasztó háborúba az egész világ ellen. Hogy tanult-e belőle? – én valamivel szkeptikusabb vagyok, hölgyeim és uraim, mint tisztelt szövetségi kancellárunk, Kiesinger¹³ úr. Én valamivel szkeptikusabb vagyok, és nem esküdnék meg rá feltétlenül, hogy tényleg olyan okos lett. (Közbekérdezés.) Nahát, ha a kancellárokról kellene beszélnem, az utódaimról, uraim, és ha Hindenburgról kellene beszélnem, – akkor ezt szándékosan nem tettem, nem akartam ezt a nevet kiejteni, de életemben nem ismertem még valakit, aki nála szánalmasabban mondott volna csődöt.

És azért ezt elmondhatom Önöknek: a Porosz Államtanács elnökeként volt egy lakásom Berlinben, a Porosz Államelnökségen. Úgy emlékszem, mintha csak tegnap lett volna, amikor este, éjfélkor a Centrum Párt egyik tagja berohant hozzám és azt mondta: „Hindenburg nem megy Potsdamba.” Ez volt az a bizonyos potsdami eskü¹⁴, és másnap reggel kilenc órakor hallom – Hindenburg elnök palotája srégen szemben volt az én lakással –, nagy riicsajt hallok, és ki jött arra a fiaival együtt nyitott kocsiban, és ment Potsdamba? Hindenburg volt. Nem, tényleg rászoktam arra, hogy mindig pesszimista legyek.

És most, tisztelt Kiesinger úr, ez talán néhány dolgot megmagyaráz velem kapcsolatban, ezt a többi úrnak is el kell mondanom. A mondás, amit most mondok, nem tőlem származik: a gazdasá-

¹² Miután felmentették főpolgármesteri hivatalából, Adenauer saját elhatározásából visszavonult az Eifelben fekvő Maria Laach bencés apátságába. Más helyütt is kinyilvánította, hogy az ott töltött időt szubjektíve száműzetésnek érezte; v.ö. Hans-Peter Schwarz, *Adenauer*, I. kötet: *Der Aufstieg 1876-1952*, p. 362.

¹³ Kurt Georg Kiesinger (1904-1988), 1949-től 1958-ig és 1969-től 1980-ig a Német Bundestag képviselője (CDU), 1958-1966 Baden-Württemberg miniszterelnöke, 1966-1969 szövetségi kancellár, 1967-1971 a CDU elnöke.

¹⁴ „Potsdam napja” (1933. március 21.) a nemzetiszocialisták hatalomátvételének megkoreografált ünnepsége

gisnak optimistának kell lennie; Erhard az is volt. A politikusnak pesszimistának kell lennie – én ez voltam, és Önről is határozottan feltételezem, hogy az lesz, ha közelebbről megismeri a társaságot.

Hölgyeim és uraim, meggyőződésem szerint a világ nagyon nagy veszélyben forog. És nézzék csak, most 1967-et írunk. Emlékezzenek vissza arra, hogy nézett ki a világ az 1900-as esztendőben. Uraim, 1900-ban Anglia volt a világ legnagyobb tengeri hatalma, 1900-ban Németország volt a világ legnagyobb szárazföldi hatalma, 1900-ban Amerika még egyáltalán nem játszott szerepet a politikában, sem kialakított külügyminisztériuma, sem katonái nem voltak, nem voltak hajói, saját bezártságában és elszigeteltségben élt. És hirtelen a fejlődés folyamán a világ legnagyobb hatalma lett, ami teljesen felkészületlenül érte Amerikát. És mi történt még?

Véleményem szerint Szovjet-Oroszország az a hatalom, amely a háború révén a leginkább megerősödött. Tisztelt barátaim, nézzék meg a térképet, Szovjet-Oroszország borzasztó nagy hatalom. És aki azt hiszi, hogy az oroszok belátható időn belül valahogy megváltoznak, az álmodik. Mindenesetre azzal kell számolni, hogy nem fognak megváltozni. Keleten pedig a vörös Kína van felemelkedőben, hölgyeim és uraim, [...] most 650-700 millió lakosa van, és a gyorsan repülő fegyverekkel a vörös Kína nincs is olyan messze tőlünk. Így teszem fel Önöknek a kérdést: mit gondolnak, mi van közelebb a vörös Kínához, még hozzá a vörös Kínának ahhoz a részéhez, ahol a bombáik készülnek? Ausztrália vagy London? London van közelebb, hölgyeim és uraim, és ezáltal tehát Európa közelebb van, mint mondjuk Ausztrália. Csak annak kell tudatosulnia az emberben, hogy mivé lettek a távolságok. De ennek ellenére nem hiszem, hölgyeim és uraim, hogy ha kicsit is ésszerű politikát folytatnak, akkor atomháborúra kellene számítanunk.

Ennek azonban az az előfeltétele, hölgyeim és uraim, hogy végre megteremtsék Európát. Tényleg nem lehet az, hogy mi, európaiak már semmilyen szerepet ne játsszunk a nagypolitikában. Vegyék például Angliát: abban a pillanatban, amikor a repülőgép háborús eszközzé vált, az angol hatalom hanyatlásra ítéltett, már nem kellett félni a hadihajóktól, ennek már nem volt értelme. Vegyék például Franciaországot: Franciaország ugye egyik válságból a másikba dülöngélt, amíg nem jött de Gaulle; a sokat szidott de Gaulle, akivel mi, németek is, nevezetesen a német saj-

tó, úgy bántunk, hölgyeim és uraim, hogy az szinte..., hogy az ember csak csodálkozni tud azon a butaságon, amit itt elkövettek. De Gaulle és Franciaország azonban talpra állt, és, hölgyeim és uraim, Franciaország és Németország egymás mellett fekszik és szomszédok, és vagy mindketten az oroszok rabszolgái leszünk, vagy mindketten szabadok maradunk. Ez volt az a gondolat, ami mindig vezetett. És most azt mondhatom Önöknek, a leghatározottabban mondhatom, hogy Kiesinger szövetségi kancellárunk, amikor január közepén Párizsba megy, de Gaulle részéről nagyon jó fogadtatásban részesül majd, nagyon jó fogadtatásban. És teljes szívemből kívánom neki, hogy ezzel tegye meg az első lépést a német-francia szerződés megvalósítása érdekében.

Uraim, a német-francia szerződés 1963 júniusában lépett életbe. 1963 októberében kényszerültem lemondásra. Istenemre, nem mondhatják tehát rólam, hogy nem tettem semmit a szerződés hatékonnyá tételéért, hanem aztán egy olyan idő, egy olyan politika következett országunkban, ami majdhogynem szörnyű volt. Meggyőződésem azonban, és ez a meggyőződés egészen szilárd tényeken alapul, hogy Ön, tisztelt Kiesinger úr, Párizsban kitűnő fogadtatásban részesül majd, és azt hiszem, ez nagy szerencse Európa és az egész világ számára. És azon a véleményen is vagyok, amelyre Ön talán azt mondja, hogy kissé valószínűtlen, hogy Franciaország, de Gaulle révén sikerül majd Oroszországgal is olyan egyetértésre jutnunk, ami számunkra elfogadható, hiszen de Gaulle mind Moszkvában, mind most legutóbb Párizsban is a leghatározottabban kijelentette orosz vendége¹⁵ előtt, hogy semmilyen körülmények között nem ért egyet azzal, hogy Németország megosztott maradjon. Ezt egyszer az én jelenlétemben is kijelentette, egészen szűk körben, amikor négy államférfi volt jelen, akik közül ketten nagyon visszafogott nyilatkozatokat tettek, míg ő azt mondta: „...és én, uraim, vegyék ezt tudomásul, Németország újraegyesítése mellett vagyok.” Nem miattunk, a mi kedvünkért, hanem teljesen nyíltan meg is mondta nekik: „Nincs kedvem egyik reggel azt hallani, hogy az oroszok a Raj-

¹⁵ Alexej N. Kosszigin, a Szovjetunió minisztertanácsa elnökének párizsi látogatása 1966. december 1-9.

nánál állnak.” A külpolitikában ugye hát csak a saját ország érdeke érvényes; ez a dolog természetéből is adódik. És hála Istennek, ennek a két országnak, Franciaországnak és Németországnak közös érdeke, hogy megőrizzék szabadságukat a máskülönben egy napon mindent lehengerlő Szovjet-Oroszország nevű kolosszussal szemben. Így teljes szívemből minden sikert kívánok Önnek, Kiesinger úr. Az Ön sikere a mi sikerünk, Németország sikere, és meg akarunk tenni mindent, amit tenni tudunk, hogy Ön is sikeres legyen, és hogy ezáltal a franciáknak, és különösen de Gaulle-nak, legyen hozzánk annyi bizalma, ami szükséges egy olyan közösséghez, mint amilyet Franciaországgal és Európában létre kell hoznunk.

Ha ezt sikerül befejeznie a választásig, az 1969. évi választásig, akkor azt hiszem, meg fogjuk nyerni a választást. Ha nem sikerül befejeznünk, akkor, hölgyeim és uraim, nagyon sötétben látom a jövőt, mert pártunk belsőleg nincs rendben, és nincs a csúcson, és a legnagyobb erőfeszítés lesz szükséges ahhoz, hogy ismét sikerre vigyük. Hölgyeim és uraim – azt hiszem, nagyon keveset beszéltek erről, de erre is gondolni kell –, 1969 elején szövetségi elnök választására is sor kerül. Tudják, hogy Lübke urat az Alkotmány szerint nem lehet újraválasztani. Tehát szövetségi elnökválasztás lesz, és ez idő szerint ezen a gyűlésen, a szövetségi gyűlésen, amely a szövetségi elnököt választja, egy kis többségünk lenne, ami nem nagy. Nem jegyeztem meg a számot, de, uraim, ez egy kétjegyű szám, és 50 alatt marad. És van még most a három tartományi választás, a brémai tartományi parlamenti választás, a rajna-pfalzi tartományi parlamenti választás és az alsó-szászországi tartományi parlamenti választás. (*Mormogás.*) Jó, uraim, vegyünk tehát még hozzá Berlint. És most gondoljanak bele, hogy akkor mit kell még 1969 elejéig pártunknak teljesítenie ahhoz, hogy ismét mi állítsunk szövetségi elnököt; mert ha nem mi állítunk újra szövetségi elnököt, akkor ez egy nagyon rossz előjel az 1969. évi szövetségi parlamenti választásra. Ezért azt hiszem, hogy az idő rövid, és száguldó gyorsasággal rohan el, és teljes erőből kell dolgozni ahhoz, hogy felül maradjunk.

Hölgyeim és uraim, hadd mondjak még valamit a szociáldemokratákról. A szociáldemokraták belsőleg megosztottak. Azt hiszem, Ön említette, szövetségi kancellár úr, hogy üdvözöltem

Wehner¹⁶ urat, és azt mondtam neki: „Gondoljon az egészségére!” Meg akarom Önöknek mondani, hogy mit válaszolt nekem erre Wehner. Azt válaszolta nekem erre: „Igaza van, nem tudom, nem vállaltam-e túl sokat magamra.” És hát, uraim, Wehnerre is a legnagyobb óvatossággal gondoltam, de, hölgyeim és uraim, ez most nem segít, ő a koalíció¹⁷ támasza az SPD-ben. Tudják, mi a helyzet Erlerrel¹⁸, és mégiscsak ő tartja az egész koalíciót. És nekünk együtt kell működnünk a koalícióval, ez abszolút szükséges, akár akarjuk, akár nem akarjuk, és ezért azt hiszem, helyes minden civakodást és minden vitát, amit ők velünk szemben és mi velük szemben táplálunk, háttérbe szorítani addig, amíg közvetlen közelségbe kerül a választás. A tartományi parlamenti választások, hölgyeim és uraim (*nevetés*) – hát igen, mégiscsak magától értetődő, uraim, Scheufelen¹⁹ úr, hogy ha egy férfivel mindennap együtt dolgozom, akkor nem mondom azt neki: nem hiszek neked. Önök sem mondanák ezt egy ügyfélnek vagy egy üzlettársnak. Addig azonban, uraim, tekintettel a szövetségi elnök megválasztására, intenzíven dolgoznunk kell a tartományi parlamenti választásokon is.

Uraim, a legegészségesebb tartomány Bajorország, hála Istennek. (*Mormogás.*) Nem, nem, nem, nem, Uraim, hát én nagyon pontosan figyelem a dolgokat, és hát volt némi vitánk egymással, – nem igaz, Strauß úr? –, tehát ez nem elfogultság a részemről, és eszembe nem jutna, hogy bókoljak neki, hanem ez így van; ez a legegészségesebb tartomány, ezt erősítik meg azok az amerikaiak is, akik Önöknél laknak, hogy nekik is ez az érzésük. Nézzék csak, Észak-Rajna-Vesztfáliában nagyon komoly és nagyon nehéz dolog az a vereség, amit ott elszenvedtünk. És aztán az egyházakhoz fűződő viszony, uraim, ez mind az evangélikus egyháznál, mind a katolikus egyháznál érzékelhető szerepet játszik, és kezd átalakulni. És ez is egy olyan momentum, ami a választás szempontjából jelentőséggel bír majd. Ezért, hölgyeim és uraim, most befeje-

¹⁶ Id. p. 141; 3. megj.

¹⁷ Az 1966 és 1969 közti nagykoalícióról van szó.

¹⁸ Id. p. 148, 12. megj.

¹⁹ Klaus H. Scheufelen, (1913-as), vállalkozó és CDU politikus, a CDU Gazdasági Tanácsának első elnöke (1964-1968), 1971-ig a CDU Szövetségi Elnökségének tagja.

zem, hogy ne történjen velem az, amit legutóbb Schöttle²⁰ úr mondott Dehler²¹ úrról. Azt mondta, amikor a Dehler úr ezt a beszédet tartotta, amely alatt én mindig aggódtam, hogy kiugrik a szeme a fejből, akkor azt mondta: „A Dehler úr egész normálisan kezdi, de a jó ég tudja, hogy aztán hova csúszik el.” Ezért inkább bele sem megyek az egész dologba; nem akarom, hogy megszóljanak. Fontos volt azonban nekem, hogy egyszer egy zárt, fontos körben kiadjam magamból mindazt, ami azt hiszem, egyikünket többé, másikunkat kevésbé, de mégiscsak mindnyájunkat megindít, meg kell indítania, és ez az, hogy aggódunk azért, hogy mindent megtegyünk, amit tudunk, hogy a mi pártunk maradjon a Szövetségi Köztársaságban az első párt. És azt hiszem, hölgyeim és uraim, koccintsunk erre, és ennek során gondoljunk arra is, hogy tényleg teljes erőnkkel vegyük kezünkbe ezt a feladatot és Isten segítségével teljesítsük. Egészségünkre!

²⁰ Valószínűleg Erwin Schoettle, kiadó és SPD politikus, 1949-től 1972-ig a Bundestag képviselője, 1961-től 1969-ig a Bundestag alelnöke.

²¹ ld. p. 124, 1. megj.

Időrendi táblázat

Konrad Adenauer 1876. január 5-én Kölnben születik a Fellebbviteli Bíróság (ma Ítéltábla) titkárának és későbbi irodatanácsosának, Konrad Adenauernek és feleségének – leánykori nevén Helene Scharfenbergnek – öt gyermeke közül harmadikként.

- 1894 a kölni Apostelgymnasium diákjaként érettségizik, majd ezt követően Freiburg, München és Bonn egyetemeinek hallgatója
- 1897 jogi államvizsgát tesz
- 1901 jogi szakvizsgát tesz; Assessor Kölnben
- 1904 házasságot köt Emma Weyerrel, gyermekeik: Konrad, Max és Ria
- 1906 Köln város közgyűlésének képviselője
- 1909 a közgyűlés elnökévé választják
- 1916 felesége, Emma Adenauer asszony halála
- 1917 Köln város főpolgármesterévé választják
- 1919 házasságot köt Gussie Zinsserrel, gyermekeik: Paul, Lotte, Libet és Georg
- 1921 a Porosz Államtanács elnökévé választják (1933-ig)
- 1933 a nemzetiszocialisták elbocsátják főpolgármesteri pozíciójából
- 1933 Maria Laach bencés apátságában tartózkodik
- 1934 Potsdam-Neubabelsberg lakója
- 1935 Rhöndorfba költözik
- 1944 augusztus végétől november végéig bebörtönzik
- 1945 az amerikai megszállók (május 4-én) visszahelyezik Köln város főpolgármesteri székébe; október 6-án a brit katonai kormányzat felmenti
- 1946 a CDU elnöke, a brit övezetben az övezet tanácsának tagja; Észak-Rajna-Vesztfália tartományi parlamentjének képviselője (frakcióvezető)

- 1948 Gussie Adenauer asszony halála, Adenauert a Parlamenti Tanács elnökévé választják
1949. május 23. Konrad Adenauer kihirdeti a Német Szövetségi Köztársaság Alaptörvényét; *augusztus 14.* – az első német Bundestag megválasztása; *szeptember 15.* – szövetségi kancellárrá választják
1950. augusztus 7. a Szövetségi Köztársaság csatlakozik az Európa Tanácshoz; *október 21.* – Adenauert a CDU elnökévé választják
1951. március 15. a Külügyminisztérium felállítása; Adenauer átveszi a külügyminiszteri tisztséget is (1955-ig); *április 18.* – a Montánunió (EGKS) megalapítása, a szövetségi kancellár első franciaországi látogatása; *június 14-18.* – első olaszországi látogatása; *december 3-8.* – első nagybritanniai látogatása
1952. május 26. Bonnban aláírják a Szövetségi Köztársaságnak a három nyugati hatalomhoz fűződő kapcsolatairól szóló szerződést („Németország-szerződés”); *szeptember 10.* – Izraellel aláírják a Luxemburgi Egyezményt („jóvátételi-egyezmény”)
1953. február 27. a „londoni adósságegyezmény” aláírása; *április 6-18.* – első látogatás az Egyesült Államokban és Kanadában; *június 17.* – népfelkelés az NDK-ban; *szeptember 6.* – a második német Bundestag megválasztása
1954. augusztus-október miután a Francia Nemzetgyűlés elutasítja az Európai Védelmi Közösség (EVG) szerződését, tárgyalások a Szövetségi Köztársaság NATO-ba és a WEU-ba való felvételéről („Párizsi Szerződések”)
1955. május 5. a Német Szövetségi Köztársaság elnyeri szuverenitását, és a NATO és a WEU tagja lesz; *szeptember 8-14.* – látogatás Moszkvába; *október 23.* népszavazás a Saar mentén
- 1956 felállítják a Bundeswehr első egységeit; júliusban bevezetik a sorkötelezettséget

1957. március 25. a Római Szerződés aláírása, — az EWG és az Euratom megalakulása; szeptember 15. – a harmadik német Bundestag megválasztása, a CDU/CSU abszolút többséget szerez.
1958. szeptember 14-15. első találkozó Charles de Gaulle francia államelnökkel; november 27. – Hruscsov berlini ultimátuma: a „Berlin-válság” kezdete
1959. július 1. miután Adenauer lemond saját jelöléséről („elnöki komédia”) Heinrich Lübket szövetségi elnökké választják
1960. március 12.-április 1. hivatalos látogatás az USA-ban és Japánban
1961. augusztus 13. a berlini fal építése; szeptember 17. – a negyedik német Bundestag megválasztása
1962. augusztus 29.-szeptember 9. de Gaulle elnök hivatalos látogatást tesz a Német Szövetségi Köztársaságban
1963. január 22. Párizsban aláírják a német-francia szerződést („Elysee-szerződés”); június 23-26. – John F. Kennedy amerikai elnök hivatalos látogatása; október 15. – Adenauer lemond szövetségi kancellári tisztéről
1964. november 11. Adenauert az „Académie des Sciences Morales et Politiques” tagjává választják
1965. szeptember 19. ötödik alkalommal választják újra a német Bundestag tagjaként
1966. március 23. lemond a CDU elnöki tisztéről; május 2-10. – látogatást tesz Izraelben
1967. február 14-19. utolsó külföldi utazás (Spanyolország); április 19. – Konrad Adenauer halála

Bibliografía

- Adenauer, Konrad: „Seid wach für die kommenden Jahre“. Grundsätze, Erfahrungen, Einsichten. Hrsg. von Anneliese Poppinga. Bergisch Gladbach 1997
- Adenauerzeit. Stand, Perspektiven und methodische Aufgaben der Zeitgeschichtsforschung (1945-1967). Hrsg. v. Anselm Doering-Manteuffel. Bonn 1993
- Aus der Ohnmacht zur Bündnismacht. Das Machtproblem in der Bundesrepublik Deutschland 1945-1960. Hrsg. von Franz Knipping und Klaus-Jürgen Müller. Paderborn 1995
- Doering-Manteuffel, Anselm: Die Bundesrepublik Deutschland in der Ära Adenauer. Außenpolitik und innere Entwicklung 1949-1963. 2. Aufl. Darmstadt 1988
- Eschenburg, Theodor: Jahre der Besatzung 1945-1949. Stuttgart, Wiesbaden 1983 (Geschichte d. Bundesrepublik Deutschland, Bd. 1)
- Herre, Franz: A wie Adenauer. Erinnerungen an die Anfänge der Bonner Republik. Stuttgart 1997
- Konrad Adenauer. Dokumente aus vier Epochen deutscher Geschichte. Das Buch zur Ausstellung. Hrsg. v. der Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus. Bad Honnef-Rhöndorf 1997
- Konrad Adenauers Regierungsstil. Hrsg. v. Hans-Peter Schwarz. Bonn 1991 (Rhöndorfer Gespräche. Veröffentlichungen der Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus, Bd. 11)
- Macht bedeutet Verantwortung. Adenauers Weichenstellungen für die heutige Politik. Hrsg. von Gerd Langguth. Köln 1994
- Morsey, Rudolf: Die Bundesrepublik Deutschland. Entstehung und Entwicklung bis 1969. 3. Aufl. München 1995 (Grundriß der Geschichte, Bd. 19)
- Morsey, Rudolf: Von Windthorst bis Adenauer. Ausgewählte Aufsätze zu Politik, Verwaltung und politischem Katholizismus im 19. und 20. Jahrhundert. Hrsg. von Ulrich von Hehl. Paderborn 1997

- Nach-Denken. Über Konrad Adenauer und seine Politik. Internationales wissenschaftliches Symposium am 27. April 1992 aus Anlaß des 25. Todestages von Konrad Adenauer. Bonn 1993
- Schwarz, Hans-Peter: Die Ära Adenauer 1949-1957. Gründerjahre der Republik. Stuttgart, Wiesbaden 1981 (Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, Bd. 2)
- Schwarz, Hans-Peter: Die Ära Adenauer 1957-1963. Epochenwechsel. Stuttgart, Wiesbaden 1983 (Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, Bd. 3)
- Sonthheimer, Kurt: Die Adenauer-Ära. Grundlegung der Bundesrepublik. München 1991

Levelek, visszaemlékezések, beszédek, beszélgetések

- Adenauer, Konrad: Briefe 1945-1955. Hrsg. v. Rudolf Morsey und Hans-Peter Schwarz, bearb. v. Hans Peter Mensing (Rhöndorfer Ausgabe). 5 Bände. Berlin 1983-1995
- Adenauer, Konrad: Erinnerungen 1945-1953. Stuttgart 1965; Erinnerungen 1953-1955. Stuttgart 1966; Erinnerungen 1955-1959. Stuttgart 1965; Erinnerungen 1953-1955. Stuttgart 1966; Erinnerungen 1955-1959. Stuttgart 1967; Erinnerungen 1959-1964, Fragmente. Stuttgart 1968
- Adenauer, Konrad: Reden 1917-1967. Eine Auswahl. Hrsg. v. Hans-Peter Schwarz. Stuttgart 1975
- Adenauer, Konrad: Teegespräche 1950-1963. Hrsg. v. Rudolf Morsey u. Hans-Peter Schwarz, bearb. v. Hanns Jürgen Küsters (Rhöndorfer Ausgabe). 4 Bände. Berlin 1984-1992
- Adenauer, Konrad/Theodor Heuss: Unter vier Augen. Gespräche aus den Gründerjahren 1949-1959. Bearb. v. Hans Peter Mensing. Berlin 1997
- Baring, Arnulf: Sehr verehrter Herr Bundeskanzler! Heinrich von Brentano im Briefwechsel mit Konrad Adenauer 1949-1964. Hamburg 1974

Életrajzi irodalom

- Köhler, Henning: Adenauer. Eine politische Biographie. Berlin 1994
- Konrad Adenauer und seine Zeit. Politik und Persönlichkeit des ersten Bundeskanzlers. 2 Bde. Hrsg. v. Dieter Blumenwitz, Klaus Gotto, Hans Maier, Konrad Repgen u. Hans-Peter Schwarz. Stuttgart 1976
- Konrad Adenauer. Oberbürgermeister von Köln. Festgabe der Stadt Köln zum 100. Geburtstag ihres Ehrenbürgers am 5. Januar 1976. Hrsg. v. Hugo Stehkämper. Köln 1976
- Osterheld, Horst: „Ich gehe nicht leichten Herzens...“. Adenauers letzte Kanzlerjahre. Ein dokumentarischer Bericht. Mainz 1986 (Veröffentlichungen der Kommission für Zeitgeschichte, Reihe B, Bd. 44)
- Osterheld, Horst: Konrad Adenauer. Ein Charakterbild. München 1987.
- Poppinga, Anneliese: „Das Wichtigste ist der Mut“. Konrad Adenauer. Die letzten fünf Kanzlerjahre. Bergisch Gladbach 1994
- Schwarz, Hans-Peter: Adenauer. Der Aufstieg: 1876-1952. Stuttgart 1986. (Engl. Übers. 1995 bei Berghahn Books, Providence unter dem Titel: Konrad Adenauer. A German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution and Reconstruction. Vol. 1: From the German Empire to the Federal Republic, 1876-1952)
- Schwarz, Hans-Peter: Adenauer. Der Staatsmann: 1952-1967. Stuttgart 1991. (Engl. Übers. 1997 bei Berghahn Books, Providence unter dem Titel: Konrad Adenauer. A German Politician and Statesman in a Period of War, Revolution and Reconstruction. Vol. 2: The Statesman: 1952-1967)
- Schwarz, Hans-Peter: Konrad Adenauer. In: Die großen Deutschen unserer Epoche. Hrsg. von Lothar Gall. Berlin 1995, S. 156-172
- Weidenfeld, Werner: Konrad Adenauer (1876-1967). In: Die deutschen Kanzler. Von Bismarck bis Kohl. Hrsg. von Wilhelm von Sternburg. Aktualisierte Neuauflage Frankfurt / Main. 1994, S. 375-391

Gazdaság- és pénzügypolitika

- Adenauers Verhältnis zu Wirtschaft und Gesellschaft. Hrsg. v. Hans Pohl. Bonn 1992 (Rhöndorfer Gespräche. Veröffentlichungen der Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus, Bd. 2)
- Koerfer, Daniel: Ludwig Erhard und Konrad Adenauer – Partner und Rivalen. In: Soziale Marktwirtschaft als historische Wei-

chenstellung – Bewertungen und Ausblicke. Eine Festschrift zum 100. Geburtstag von Ludwig Erhard. Düsseldorf 1997, S. 205-226

Szociális és társadalompolitika

- Frerich, Johannes u. Martin Frey: Handbuch der Geschichte der Sozialpolitik in Deutschland, Bd. 3. München, Wien 1993
- Hockerts, Hans Günter: Sozialpolitische Entscheidungen im Nachkriegsdeutschland. Alliierte und deutsche Sozialversicherungspolitik 1945 bis 1957. Stuttgart 1980 (Forschungen und Quellen zur Zeitgeschichte, Bd. 1)
- Schulz, Günther: Wiederaufbau in Deutschland. Die Wohnungsbaupolitik in den Westzonen und der Bundesrepublik von 1945 bis 1957. Düsseldorf 1994 (Forschungen und Quellen zur Zeitgeschichte Bd. 20)

Adenauer és a CDU

- Adenauer: „Es mußte alles neu gemacht werden“. Die Protokolle des CDU-Bundesvorstandes 1950-1953. Bearb. v. Günter Buchstab. Stuttgart 1986 (Forschungen und Quellen Zeitgeschichte, Bd. 8)
- Adenauer: „Wir haben wirklich etwas geschaffen“. Die Protokolle des CDU-Bundesvorstands 1953-1957. Bearb. v. Günter Buchstab. Düsseldorf 1990 (Forschungen und Quellen zur Zeitgeschichte, Bd. 6)
- Adenauer: „... um den Frieden zu gewinnen“. Die Protokolle des CDU-Bundesvorstands 1957-1961. Bearb. v. Günter Buchstab. Düsseldorf 1994 (Forschungen und Quellen zur Zeitgeschichte, Bd. 24)
- Adenauer: „Stetigkeit in der Führung“. Die Protokolle des CDU-Bundesvorstands 1961-1965. Bearb. v. Günter Buchstab. Düsseldorf 1998. (Forschungen und Quellen zur Zeitgeschichte, Bd. 32)
- Kleine Geschichte der CDU. Hrsg. von der Konrad-Adenauer-Stiftung. Red.: Felix Becker. Stuttgart 1995.
- Kleinmann, Hans-Otto: Geschichte der CDU, 1945-1982. Hrsg. v. Günter Buchstab. Stuttgart 1993

Németország és Berlin

- Das Adenauer-Bild in der DDR. Hrsg. von Hans Günter Hockerts. Bonn 1996 (Rhöndorfer Gespräche, Bd. 15)
- Hahn, Karl-Eckhard: Wiedervereinigungspolitik im Widerstreit. Einwirkungen und Einwirkungsversuche westdeutscher Entscheidungsträger auf die Deutschlandpolitik Adenauers von 1949 bis zur Genfer Viermächtekonferenz 1959. Hamburg 1993
- Kosthorst, Daniel: Brentano und die deutsche Einheit. Die Deutschland- und Ostpolitik des Außenministers im Kabinett Adenauer 1955-1961. Düsseldorf 1993 (Forschungen und Quellen zur Zeitgeschichte, Bd. 26)
- Morsey, Rudolf: Die Deutschlandpolitik Adenauers. Alte Thesen und neue Fakten. Opladen 1991 (Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften. Vorträge. Geisteswissenschaften, B. 308)
- Morsey, Rudolf: Die Deutschlandpolitik Konrad Adenauers. In: Historisch-Politische Mitteilungen, 1. Jg (1994), S. 1-14
- Der Patriotismus Konrad Adenauers, Hrsg. v. Hans Buchheim. Bonn 1990 (Rhöndorfer Gespräche. Veröffentlichungen der Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus, Bd. 10)
- Die Republik der fünfziger Jahre. Adenauers Deutschlandpolitik auf dem Prüfstand. Hrsg. v. Jürgen Weber. München 1989 (Akademiebeiträge zur politischen Bildung, Bd. 2)

Fegyverkezés és biztonságpolitika

- Gersdorff, Gero von: Adenauers Außenpolitik gegenüber den Siegermächten 1954. Westdeutsche Bewaffnung und internationale Politik. München 1994 (Beiträge zur Militärgeschichte, Bd. 41)
- Mühle, Robert W.: Überraschendes Angebot. Trilaterales europäisches Atomwaffenprojekt 1957/58. In: Information für die Truppe 41. Mg. (1997), H. 11-12, S. 68-75
- Steinhoff, Johannes u. Reiner Pommerin: Strategiewechsel. Bundesrepublik und Nuklearstrategie in der Ära Adenauer – Kennedy. Nuclear History Program (NHP). Baden-Baden 1992 (Internationale Politik und Sicherheit, Bd. 30,1)
- Zwischen Kaltem Krieg und Entspannung. Sicherheits- und Deutschlandpolitik der Bundesrepublik im Mächtesystem der

Jahre 1953-1956. Hrsg. v. Bruno Thoß u. Hans-Erich Volkmann. Boppard am Rhein 1988 (Militär-geschichte seit 1945, Bd. 9)

Külpolitika és nyugati integráció

- Adenauer und die USA. Hrsg. von Klaus Schwabe. Bonn 1994 (Rhöndorfer Gespräche, Bd. 14.)
- Altmann, Norman: Konrad Adenauer im Kalten Krieg. Wahrnehmungen und Politik 1945-1956. Mannheim 1993 (Mannheimer Historische Forschungen, Bd. 3)
- Hacke, Christian: Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Weltmacht wider Willen? Aktualisierte u. erw. Neuaufl. Berlin 1997
- Hanrieder, Wolfram F.: Bundesrepublik Deutschland, Europa und Amerika. Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland 1949-1989. Paderborn 1991
- Herbst, Ludolf: Option für den Westen. Vom Marshallplan bis zum deutsch-französischen Vertrag. München 1989
- Kusterer, Hermann: Der Kanzler und der General. Stuttgart 1995
- Lappenküper, Ulrich: Ein besonderes Verhältnis: Konrad Adenauer und Frankreich (1949-1963). Bad Honnef 1997
- Larres, Klaus: Eisenhower, Dulles und Adenauer: Bündnis des Vertrauens oder Allianz des Mißtrauens? (1953-1961). In: Deutschland und die USA im 20. Jahrhundert. Geschichte der politischen Beziehungen. Darmstadt 1997, S. 119-150
- Mayer, Frank A.: Adenauer und Kennedy. A Study in German-American Relations, 1961-1963. New York 1996
- Schwarz, Hans-Peter: Erbfreundschaft. Adenauer und Frankreich. Bonn 1992 (Reflexionen über Deutschland im 20. Jahrhundert)
- Siebenmorgen, Peter: Gezeitenwechsel. Aufbruch zur Entspannungspolitik, Bonn 1190
- Werth, Christoph H.: Konrad Adenauer – Strategie u. Weltsicht. Frankfurt a.M. 1991 (Europäische Hochschulschriften, Reihe 31, Bd. 185)
- Westintegration, Sicherheit und deutsche Frage. Quellen zur Außenpolitik in der Ära Adenauer 1949-1963. Hrsg. von Klaus A. Maier und Bruno Thoß. Darmstadt 1994 (Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte der Neuzeit, Bd. 42)

Keleti nyitás

- Bingen, Dieter: Die Polenpolitik der Bonner Republik von Adenauer bis Kohl 1949-1991. Baden-Baden 1998.
- Frohn, Axel: Adenauer und die deutschen Ostgebiete. In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 44. Jg. (1996), S. 485-525
- Keil, Rolf-Dietrich: Mit Adenauer in Moskau. Erinnerungen eines Dolmetschers. Bonn 1997
- Schwarz, Hans-Peter: Vortasten nach Warschau. In: Die politische Meinung, 42. Jg. (1997), Nr. 326, S. 87-95

A jóvátétel és a német-izraeli kapcsolatok

- Blasius, Rainer A.: Ben Gurion und Adenauer im Waldorf Astoria. Gesprächsaufzeichnungen vom israelisch-deutschen Gipfeltreffen in New York am 14. März 1960. In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 45. Jg. (1997), H. 2, S. 309-344
- Gillessen, Günther: Konrad Adenauer and Israel. The Konrad Adenauer Memorial Lecture 1986. Hrsg. v. Der Konrad-Adenauer-Stiftung. Oxford 1986
- Jena, Kai von: Versöhnung mit Israel? Die deutsch-israelischen Verhandlungen bis zum Wiedergutmachungsabkommen von 1952. In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 34. Jg. (1956), S. 457-480
- Wolffsohn, Michael: Das deutsch-israelische Wiedergutmachungsabkommen von 1952 im internationalen Zusammenhang. In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 36. Jg. (1988), S. 692-731

Európapolitika

- Baumgart, Winfried: Adenauers Europapolitik. In: Festgabe Heinz Hürten zum 60. Geburtstag. Hrsg. v. Harald Dickert. Frankfurt a.M. 1988, S. 609-631. (Auch abgedr. In: Frei und geeint. Europa in der Politik der Unionsparteien. Hrsg. von Günter Rinsche. Köln 1997, S. 13-36)
- Doering-Manteuffel, Anselm: Das „christliche Europa“ in der Weltsicht Konrad Adenauers. In: Die Christen und die Entstehung der Europäischen Gemeinschaft. Hrsg. von Martin Greschat und Wilfried Loth. Stuttgart 1994, S. 237-246

- Groeben, Hans von der: Aufbaujahre der Europäischen Gemeinschaft. Das Ringen um den Gemeinsamen Markt und die Politische Union (1958-1966). Baden-Baden 1982
- Küsters, Hanns Jürgen: Die Gründung der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft. Baden-Baden 1982
- Küsters, Hanns Jürgen: Adenauers Europapolitik in der Gründungsphase der Europäischen Wirtschaftsgemeinschaft. In: Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 31. Jg. (1983), S. 646-673
- Müller-Roschach, Herbert: Die deutsche Europapolitik. Baden-Baden 1974 (Neuaufgabe Bonn 1980)
- Schwarz, Hans-Peter: Adenauer und Europa. Melle 1985 (Straßburger Gespräche, Heft 1)
- Weidenfeld, Werner: Konrad Adenauer und Europa. Die geistigen Grundlagen der westeuropäischen Integrationspolitik des ersten Bonner Bundeskanzlers. Bonn 1976 (Europäische Studien des Instituts für Europäische Politik, Bd. 7)
- Wiedefeld, Werner: Seine Sorge hieß Europa: Konrad Adenauer. In: Persönlichkeiten der europäischen Integration. Vierzehn biographische Essays. Hrsg. v. Thomas Jansen u. Dieter Mahncke. Bonn 1981, S. 291-336
- Weilemann, Peter: Die Anfänge der Europäischen Atomgemeinschaft. Zur Gründungsgeschichte von EURATOM 1955-1957. Baden-Baden 1983

1. Buchstab, Günter: Konrad Adenauer – Wertgrundlagen und Politikverständnis, in: Zum Ideologieproblem in der Geschichte. Herbert Hömig zum 65. Geburtstag. Hrsg. von Erik Giesecking / Irene Gückel u.a., Lauf an der Pegnitz 2006, S. 279-294
2. Buchstab, Günter: Wege der Adenauer-Forschung, in: Horst Osterheld und seine Zeit (1919-1998). Hrsg. von Ulrich Schlie, Wien 2006, S. 63-79
3. Lexikon der Christlichen Demokratie in Deutschland, hrsg. von Winfried Becker / Günter Buchstab / Anselm Doering-Manteuffel / Rudolf Morsey, Paderborn 2002
4. Poppinga, Anneliese: Konrad Adenauer. Geschichtsverständnis, Weltanschauung und politische Praxis, Stuttgart 1975

5. Adenauer, Konrad: Briefe 1945-1963. Hrsg. von Rudolf Morsey und Hans-Peter Schwarz, bearb. Von Hans Peter Mensing (Rhöndorfer Ausgabe). 9 Bde., Bd. 1-6 Berlin, ab Bd. 7: Paderborn 1983-2006
6. Buchstab, Günter / Kaff, Brigitte / Kleinmann, Hans-Otto (Hrsg.): Christliche Demokraten gegen Hitler. Aus Verfolgung und Widerstand zur Union, Freiburg i. Br. 2004
7. Buchstab, Günter (Hrsg.): Brücke in eine Neue Zeit. 60 Jahre CDU, Freiburg i. Br. 2005
8. Kilian, Werner: Adenauers Reise nach Moskau, Freiburg i. Br. 2005
9. Buchstab, Günter / Uertz, Rudolf (Hrsg.): Nationale Identität im vereinten Europa, Freiburg i. Br. 2006

Rhöndorfer Gespräche (Band 1-22)
(siehe Seite 4 und 5)

Rhöndorfer Gespräche

Hrsg.: Stiftung Bundeskanzler-Adenauer-Haus, Bad Honnef-Rhöndorf

1. Die dynamische Rente in der Ära Adenauer und heute. Hrsg. von Konrad Repgen. Stuttgart 1978.
2. Entspannung und Wiedervereinigung. Deutschlandpolitische Vorstellungen Konrad Adenauers 1955-1958. Hrsg. von Hans-Peter Schwarz. Stuttgart 1979.
3. Konrad Adenauer und die Gründung der Bundesrepublik Deutschland. Hrsg. von Rudolf Morsey. 2. Aufl. Stuttgart 1976.
4. Die Wiederherstellung des deutschen Kredits. Das Londoner Schuldenabkommen. Hrsg. von Hans-Peter Schwarz. Stuttgart 1982.
5. Die Legende von der verpaßten Gelegenheit. Die Stalin-Note vom 10. März 1952. Hrsg. von Hans-Peter Schwarz. Stuttgart 1982.
6. Berlinkrise und Mauerbau. Hrsg. von Hans-Peter Schwarz. Bonn 1985.
7. Adenauer und Frankreich. Die deutsch-französischen Beziehungen 1958 bis 1969. Hrsg. von Hans-Peter Schwarz. 2. Aufl. Bonn 1990.

8. Konrad Adenauer und der Deutsche Bundestag. Hrsg. von Hans Buchheim. Bonn 1986.
9. Konrad Adenauer und die Presse. Hrsg. von Karl-Günther von Hase. Bonn 1988.
10. Der Patriotismus Konrad Adenauers. Hrsg. von Hans Buchheim. Bonn 1990.
11. Konrad Adenauers Regierungsstil. Hrsg. von Hans-Peter Schwarz. Bonn 1991.
12. Adenauers Verhältnis zu Wirtschaft und Gesellschaft. Hrsg. von Hans Pohl. Bonn 1992
13. Adenauerzeit. Stand, Perspektiven und Methodische Aufgaben der Zeitgeschichtsforschung (1945-1947). Hrsg. von Anselm Doering-Manteuffel. Bonn 1993.
14. Adenauer und die USA. Hrsg. von Klaus Schwabe. Bonn 1995.
15. Das Adenauer-Bild in der DDR. Hrsg. von Hans Günter Hokkerts. Bonn 1996.
16. Die sowjetische Deutschland-Politik in der Ära Adenauer. Hrsg. von Gerhard Wettig. Bonn 1997.
17. Adenauer und die Kirchen. Hrsg. von Ulrich von Hehl. Bonn 1999.
18. Adenauer und die Wiederbewaffnung. Hrsg. von Wolfgang Krieger. Bonn 2000.
19. Adaneuer und die deutsche Geschichte. Hrsg. von Anselm Doering-Manteuffel und Hand-Peter Schwarz. Bonn 2001.
20. Adenauer, Israel und das Judentum. Hrsg. von Hanns Jürgen Küsters. Bonn 2004.
21. Konrad Adenauer und Frankreich 1949-1963. Stand und Perspektiven der Forschung zu den deutsch-französischen Beziehungen in Politik, Wirtschaft und Kultur. Hrsg. von Klaus Schwabe. (in Vorbereitung)
22. Adenauers Moskaubesuch 1955. Eine Reise im internationalen Kontext. Hrsg. von Helmut Altrichter. Bonn 2007.

Német megnevezés	Magyar megnevezés	Német rövidítés	Magyar rövidítés
„Kampfgruppe gegen die Unmenschlichkeit“	Embtertelenségellenes Harccsoport		
„Kulturbund zur demokratischen Erneuerung Deutschlands“	Kulturális Szövetség Németország Megújulásáért		
Académie des Sciences Morales et Politiques	Erkölcsei és Politikai Tudományok Akadémiája		
Allensbacher Institut für Demoskopie	Allensbachi Demoszkópiai Intézet		
Bayerische Volkspartei	Bajor Néppárt		
Berliner Magistrat	Berlini Magisztrátus		
Bizone	Bizónia		
Bulletin der Bundesregierung	A Szövetségi Kormány Közlönye		
Bundesarbeitskreis Mittelstand der CDU/CSU	A CDU/CSU középvállalati szövetségi munkaköre		
Bundesarbeitskreis Mittelstand der CDU/CSU“ (1969-től „Mittelstandsvereinigung der CDU/CSU“)	A CDU/CSU középvállalati szövetségi munkaköre, 1960-tól a CDU/CSU középvállalati egyesülése		
Bundespräsident	szövetségi elnök, államfő		
Bundesrat	Szövetségi Tanács, a német felsőház		
Bundesrepublik Deutschland	Német Szövetségi Köztársaság	BRD	NSZK
Bundesrepublik Deutschland	Németországi Szövetségi Köztársaság	BRD	NSZK
Bundeswehr	Szövetségi Haderő, a német hadsereg		
CDA - Christlich-Demokratische Arbeitnehmerschaft	Munkavállalók Kereszténydemokrata Szövetsége		
Zentrum	Centrum (Párt)		
Deutsche Demokratische Republik	Német Demokratikus Köztársaság	DDR	NDK
Deutscher Akademikerinnenbund	Német Értelmiségi Nőszövetség		

Német megnevezés	Magyar megnevezés	Német rövidítés	Magyar rövidítés
Deutscher Bundestag	Szövetségi Gyűlés, a német alsóház		
Deutscher Frauenring	Német Nők Köre		
Deutscher Gemeindetag	Német Községgyűlés		
Deutscher Gewerkschaftsbund - DGB	Német Szakszervezetek Szövetsége		
Deutscher Hausfrauenbund	Német Háziasszonyok Szövetsége		
Deutscher Staatsbürgerinnenverband e. V. Baden-Württemberg	Baden-Württembergi állampolgárnők egyesülete		
Deutschlandlied	Németországdal, a német himnusz		
Die Welt	német napilap		
Europäische Verteidigungsgemeinschaft	Európai Védelmi Közösség	EVG	
Europäische Wirtschaftsgemeinschaft	Európai Gazdasági Közösség	EWG	EGK
Evangelische Kirche in Deutschland (EKD)	Német Evangélikus Egyház		
Forschungsinstitut der Friedrich-Ebert-Stiftung, Vortragsreihe Politik- und Gesellschaftsgeschichte	a Friedrich Ebert Alapítvány Kutatóintézete politika- és társadalomtörténeti előadásorozata		
Freie Demokratische Partei	Szabaddemokrata Párt	FDP	
Gesamtdeutsche Volkspartei	Össznémet Néppárt		
Gesamtdeutschland	össz-Németország		
Gewerkschaftsbund	Szakszervezeti Szövetség		
Grundgesetz	Alaptörvény	GG	Alk.
Hohe Kommission / Alliiertes Kontrollausschuss	Magas Hatóság / Szövetséges Ellenőrző Bizottság		
IG Metall	Acélipari Érdekközösség		
Keesing' Archiv der Gegenwart	Keesing Kortárs Archívuma		

Német megnevezés	Magyar megnevezés	Német rövidítés	Magyar rövidítés
Kommunistische Partei Deutschlands	Német Kommunista Párt	KPD	NKP
Kölner Leitsätze	Kölni Vezérelvek		
Kölnische Rundschau	Kölni Körkép		újság
Kreisverband 1960	Járásszövetség 1960		
Kulturbund zur demokratischen Erneuerung Deutschlands	Kulturális Szövetség Németország Megújulásáért		
Labour Party	Munkáspárt		
Mark	Márka		
Messe Köln	Kölni Vásár		
nationalsozialistisch	nemzetiszocialista	NS	
Norddeutscher Rundfunk	Északnémet Rádió		
Norddeutscher Zollverein	Északnémet Vámegyesülés		
Nordrhein-Westfalen	Észak-Rajna-Vesztfália	NRW	
Oder-Neiß	Odera-Neissze		
Ordinarius	tanszékvezető		
Parlamentarischer Rat	Parlamenti Tanács		
Petersberger Vertrag	Petersbergi Szerződés		
Reichswehr	Birodalmi Haderő		
Rheinische Zeitung	Rajnai Újság		
Ruhrbehörde	Ruhr-Hivatal		
Satellit	Szatellita		
Sowjetisch Besetzte Zone	Szovjet Megszállási Övezet	SBZ	
Sozialdemokratische Partei Deutschlands	Német Szociáldemokrata Párt	SPD	
Sozialistische Einheitspartei Deutschlands	Német Szocialista Egységpárt	SED	NSZEP
Sozialistische Rundschau	Szocialista Körkép		
Sturmabteilung	Rohamosztag	SA	
Verein der Unternehmerinnen	Vállalkozó Nők Egyesülete		

Német megnevezés	Magyar megnevezés	Német rövidítés	Magyar rövidítés
Vereinigung von Unternehmerinnen	Vállalkozó Nők Egyesülése		
Verfassungsgebender Rat	Alkotmányozó Tanács		
Volkskammer	Népi Kamara		
Volkspolizei	Népi rendőrség	Vopo	
Wehrmacht	Véderő, a harmadik birodalom hadserege		
Weißsonntag	Fehérvasárnap		
Werft	Hajógyár, ill. a 20. századig a hajójavításra alkalmas rakpartokat is így nevezik		
Westeuropäische Union	Nyugateurópai Unió	WEU	NYEU

